

UNIVERSITEIT
GENT

FACULTEIT LETTEREN EN WIJSBEGEERTE

Academiejaar 2008-2009

De 'mythe' van het Sociaal Pact

CEDRIC D'HAESE

Promotor: Prof. dr. Dirk Luyten

Scriptie voorgedragen tot het behalen van de graad van

MASTER IN DE GESCHIEDENIS

Universiteit Gent

Examencommissie Geschiedenis

Academiejaar 2008-2009

Verklaring in verband met de toegankelijkheid van de scriptie

Ondergetekende,
afgestudeerd als Master in de Geschiedenis aan Universiteit Gent in het academiejaar
2008-2009

en auteur van de scriptie met als titel:

.....
.....
.....
.....
.....

verklaart hierbij dat zij/hij geopteerd heeft voor de hierna aangestipte mogelijkheid in
verband

met de consultatie van haar/zijn scriptie:

- o de scriptie mag steeds ter beschikking worden gesteld van elke aanvrager;
- o de scriptie mag enkel ter beschikking worden gesteld met uitdrukkelijke, schriftelijke goedkeuring van de auteur (maximumduur van deze beperking: 10 jaar);
- o de scriptie mag ter beschikking worden gesteld van een aanvrager na een wachttijd van
...

. . jaar (maximum 10 jaar);

- o de scriptie mag nooit ter beschikking worden gesteld van een aanvrager (maximumduur van het verbod: 10 jaar).

Elke gebruiker is te allen tijde verplicht om, wanneer van deze scriptie gebruik wordt
gemaakt in

het kader van wetenschappelijke en andere publicaties, een correcte en volledige
bronverwijzing

in de tekst op te nemen.

Gent,(datum)

.....(handtekening)

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave.....	4
Dankwoord.....	5
Deel 1: Inleiding.....	6
1.1 Ter inleiding.....	7
1.2 Probleemstelling	13
1.3 Methodologisch kader	15
1.3.1 Bronnenmateriaal.....	15
1.3.2 Theoretisch kader.....	17
1.3.2.1 België na WOII: Nog steeds een verzuilde pacificatiedemocratie?.....	17
1.3.2.2 België na WOII: Uitbouw van een neo-corporatistisch overlegstelsel.....	20
1.3.2.3 Het Sociaal Pact van 1944 : Een fordistisch compromis?.....	23
Deel 2 : Sociale evolutie in België (1850-1944).....	27
2.1 De belangen organiseren zich (1850-1918).....	28
2.2 Het interbellum: Periode van toenadering?(1918-1940).....	33
2.3 WOII: Mannen maken plannen (1940-1944).....	38
Deel 3: Het Sociaal Pact uit de doeken.....	42
3.1 De totstandkoming van het Sociaal Pact.....	43
3.2 De inhoud van het Sociaal Pact.....	47
3.3 De reacties van de organisaties en de overheid op het Sociaal Pact.....	55
Deel 4: Analyse van de bronnen (1945-1958).....	61
4.1 De naoorlogse sociale evolutie (1945-1958).....	62
4.2 Het ABVV en het Sociaal Pact.....	75
4.2.1 Het Sociaal Pact in ‘De Werker’.....	75
4.2.2 Het Sociaal Pact in ‘Problemen’.....	96
4.2.3 Samengevat.....	106
4.3 Het ACV en het Sociaal Pact.....	108
4.3.1 Het Sociaal Pact in ‘De Volksmacht’.....	108
4.3.2 Het Sociaal Pact in ‘De Gids op Maatschappelijk Gebied’.....	120
4.3.3 Samengevat.....	125
4.4 Het patronaat en het Sociaal Pact.....	127
4.4.1 Het Sociaal Pact in ‘Mededelingen van het VBN’.....	127
4.4.2 Het Sociaal Pact in ‘Industrie’.....	145
4.4.4 Samengevat.....	153
4.5 De overheid en het Sociaal Pact	156
4.5.1 Het Sociaal Pact in ‘Arbeidsblad’.....	156
4.5.2 Samengevat.....	179
Conclusie.....	180
Bibliografie.....	182

Dankwoord

Eindelijk is het mij gegund om een woordje van dank uit te spreken aan de personen die mij doorheen mijn studentenperiode aan de Blandijnberg hebben bijgestaan. Ik hoop dat deze masterproef de kers op de taart mag zijn van mijn carrière aan de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte. Zij is een tof, soms zwaar maar vooral leerrijk lustrum gebleken.

De masterproef is door omstandigheden met een jaar vertraging tot stand gekomen en ik wil dan ook in de eerste plaats mijn ouders bedanken om mij nog een kans te geven dit tot een goed einde te brengen. Zij hebben mij de voorbije 5 jaar onophoudelijk gesteund wanneer ik het moeilijk had en dat was niet anders bij de totstandkoming van deze masterscriptie.

Ook wil ik mijn promotor prof. dr. Dirk Luyten hartelijk danken voor zijn begeleiding en tips, die mijn inzicht in het onderwerp ongetwijfeld hebben versterkt.

Wie ik ook zeker niet mag vergeten te bedanken is de immer sympathieke bibliotheekverantwoordelijke van de Nieuwste Geschiedenis, mevrouw Astrid Schoeters. Ook de verantwoordelijke van de centrale bibliotheek verdient van mij een dankjewel voor alle documenten zij voor mij moeten klaarleggen hebben. Verder bedank ik de medewerkers van het AMSAB en KADOC voor hun gemeende interesse in en hulp bij mijn onderzoek.

Daarnaast wil ik mijn vrienden/ collega's studenten Geschiedenis bedanken voor hun steun en vooral aangename gezelschap tijdens de colleges. Ik wens hen dan ook het allerbeste toe met hun verdere toekomstplannen.

Gent, 25 mei 2009

Deel 1 - Inleiding

“We hebben een groot financieel, economisch en sociaal pact nodig tussen alle actoren van de staat en het sociaal-economische en maatschappelijke middenveld. Dat moet de regering doen in plaats van te jammeren en te klagen dat er verkiezingen aankomen die haar beletten te werken”¹

¹ Citaat van hoofdredacteur Luc van der Kelen in Het Laatste Nieuws van donderdag 26 maart 2009

1.1 Ter inleiding

Eén van de opmerkelijkste ontwikkelingen in de geschiedenis van ons land na de Tweede Wereldoorlog is de vorming van de welvaartsstaat. Deleeck definieert deze als volgt: “ De welvaartsstaat kan omschreven worden als de samenlevingsvorm van sommige rijke geïndustrialiseerde landen waarbij een aantal grondrechten van de burger, met het oog op zijn materiële welvaart en de bevordering van zijn kansen tot ontplooiing, binnen een wettelijk raamwerk, effectief gewaarborgd worden. Dit alles in het raam van de parlementaire democratie, en met behoud van de vrijemarkt-economische productiewijze”.² Twee van de belangrijkste kenmerken van de welvaartstaat zijn ongetwijfeld de sociale zekerheid en het sociaal overleg. Aangezien beide kenmerken in België nadrukkelijk aanwezig zijn wordt ons land soms ook een neo-corporatistische verzorgingsstaat genoemd. Het neo-corporatisme betekent de praktijk van het sociaal-economisch overleg dat plaatsvindt tussen vakbonden en werkgeversorganisaties. Het gaat hand in hand met het fordistisch groeimodel, dat in het naoorlogse West-Europa werd geïntroduceerd en met het keynesianisme, de dominante economische doctrine aan het einde van de Tweede Wereldoorlog. Deze doctrine stapt af van de zuivere (liberale) vrijemarkteconomie en geeft de staat een grotere rol in het economisch leven. De verzorgingsstaat kent haar belangrijkste veruiterlijking in een uitgebreid systeem van sociale zekerheid. Ook in de sociale zekerheid hebben bovenvermelde drukkingsgroepen een grote rol te spelen. Via het overleg en het beheer van de sociale zekerheid hebben deze organisaties een grote invloed op het sociaal-economisch leven en dus op het leven van de gemiddelde Belg.³

Net als in de meeste ons omringende landen kwam het in België na WOII dus tot de uitbouw van zowel een uitgebreide sociale zekerheid als een copieus sociaal overlegsysteem. Zowel de sociale zekerheid als het overleg tussen vakbonden, werkgevers (en de regering en ambtenarij als vertegenwoordiger van de staat) komen in deze masterproef uitdrukkelijk aan bod.⁴

Onderliggende thesis heeft namelijk als onderwerp het Sociaal Pact, ofwel het ‘ Ontwerp van overeenkomst tot sociale solidariteit’, op 24 april 1944 afgesloten door enkele compromisgezinde

² Deleeck, (H.), *De architectuur van de welvaartstaat opnieuw bekeken*, Leuven, Acco, 2003, p.25

³ Luyten, (D.), “Corporatisme, neocorporatisme, competitief corporatisme: sociale regulering sinds 1945”, in E. Witte en A. Meynen (eds.), *De geschiedenis van België na 1945*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2006, p. 365-366

⁴ Voor een overzicht van de beginperiode van de sociale zekerheid in België : Vanthemsche, (G.), *De beginjaren van de sociale zekerheid in België 1944-1963*, Brussel, VUBPRESS, 1994, p.206

Voor een overzicht van het sociaal overleg in België: Luyten, (D.), *Sociaal-economisch overleg in België sedert 1918*, Brussel, VUBPRESS, 1995, p.207

figuren uit de vakbonds -en patronale wereld én met de medewerking van enkele vooraanstaande overheidsambtenaren.⁵ Het bevatte een aantal voornemens inzake het naoorlogse loon-en prijsbeleid, de invoering van een verplichte sociale zekerheid (voor arbeiders) en voor de invoering van enkele structuurhervormingen in de economie. Het was een compromis gebaseerd op een wederzijdse dubbele ruil. De arbeiders erkenden het wettelijk gezag van de werkgever in zijn bedrijf terwijl de werkgevers de vrijheid van (vak)vereniging erkenden. Daarbij kwam dat de arbeiders afzagen van looneisen als gevolg van de invoering van de sociale zekerheid. De lonen zouden evenredig stijgen met de productie en zo zou de levensstandaard moeten verhoogd worden.⁶

Het Sociaal Pact wordt aanzien als het manifest van de Belgische variant van de verzorgingsstaat, met haar veelomvattende sociale zekerheid en haar uitgebreid netwerk van organen voor sociaal overleg. In de loop van de 2de helft van de vorige eeuw genoot het Pact vaak de aandacht van academici die zich verdiepten in de politieke, sociale en economische evolutie van ons land. Het Pact gaat dan ook door als een essentieel gegeven in de vormgeving van onze huidige sociaal-politiek bestel. Toch kwamen er, vooral naarmate de zwaktes van het (overleg)stelsel in de jaren '70 duidelijk werden, vanuit verschillende hoeken auteurs die het enorme belang van de ontwerpovereenkomst betwisten. Niemand ontkent de waarde van het Pact, maar het bleek echter wel dat de dominante beeldvorming over het Sociaal Pact (sterk) idealiserend was.⁷ Dit was vooral het geval tijdens de hoogdagen van het Belgisch overlegstelsel tussen 1960 en 1975, de periode van de 'sociale programmatie'.⁸

Het Pact werd beschouwd als een breekpunt in de arbeidsverhoudingen, het begin van de pacificatiedemocratie waarin overleg en het vermijden van conflicten tot centrale doelstellingen van het beleid uitgroeiden. Volgens Luyten en Vanthemsche droegen deze interpretaties de stempel van de 'tijdsgeest'. Van zodra de 'golden sixties' ten einde kwamen en aan het eind van de jaren zeventig plaats maakten voor een economische crisis, waarbij zowel het overlegstelsel als de sociale zekerheid onder grote druk kwamen te staan, werden op wetenschappelijk vlak

⁵ Het boek van Luyten, (D.) en Vanthemsche (G.), *Het Sociaal Pact van 1944, Oorsprong, betekenis en gevolgen*, Brussel, VUBPRESS, 1995, p.368 is een zeer goed werk om de werkelijke waarde van het Pact te begrijpen. Het is voor mij dan ook een zeer belangrijke bron van informatie geweest. Het artikel van Pasture, (P.), "The April 1944 'Social Pact' in Belgium and its significance for the Post-War Welfare State", in *Journal of Contemporary History*, 1993, Vol. 28, pp.695-714 is een veel beknopter artikel over de betekenis van het Pact.

⁶ Slomp, (H.) en Van Mierlo, (T.), *Arbeidsverhoudingen in België 2*, Utrecht-Antwerpen, Spectrum, 1984, p.9-14

⁷ Luyten, (D.) en Vanthemsche, (G.), *Het Sociaal Pact*, pp.7-8

⁸ Luyten, (D.), *Sociaal-economisch overleg in België sedert 1918*, 1995, p.174

nieuwe benaderingen en interpretaties over het Pact naar voor gebracht.⁹ Het was vooral in publicaties over het sociaal overleg dat het Pact een soort van ‘mythische’ status kreeg als het basismanifest van de naoorlogse overlegeconomie, die het gevolg was van een ‘nieuwe geest’ die de arbeidsverhoudingen kenmerkten tijdens en na WOII. De vijandige betrekkingen tussen arbeiders en werkgevers van voor WOI en tijdens het interbellum hadden plaatsgemaakt voor klassenverzoening. Het is deze ‘mythe van het Sociaal Pact’ die het subject van mijn onderzoek vormgeeft.

Het Pact kan dus ingepast worden in de consensus- of sociale pacificatieideologie.¹⁰ Deze stelde dat de arbeiders en de werkgevers de strijdbijl maar eens moesten begraven en beseffen dat samenwerking een betere optie is voor beide partijen. Ze is gedeeltelijk schatplichtig aan het corporatistisch gedachtegoed dat vooral tijdens het interbellum opgang maakte. Alhoewel er vele verschillende interpretaties van dit corporatisme bestonden, was klassenverzoening vaak één van de doelen dat het corporatisme zich voorop zette. Eigenlijk kan zelfs gesteld worden dat de inhoud van het Sociaal Pact een ‘verwaterde’ versie was van de corporatieve voorstellen uit het interbellum.¹¹ Sociale vrede was voor de (aan de onderhandelingen deelnemende) werkgevers dé reden om over te gaan tot de opstelling van het Pact (cfr. infra). Het ‘Ontwerp van overeenkomst van sociale solidariteit’ werd dus vaak als het beginpunt beschouwd van het naoorlogse systeem van overleg waarin conflict tussen werkgevers en werknemers geen plaats had.

Zowel het artikel van Pasture als het boek van Luyten en Vanthemsche gaan deze interpretatie van het Sociaal Pact nuanceren. Pasture wijst er op dat er in de jaren ‘90 maar weinig historici meer waren die WOII zien als een belangrijke cesuur in de 20ste eeuwse geschiedenis. Het merendeel van hen zijn meer geneigd om de parallellen te benadrukken tussen de jaren ’50 en de vooroorlogse periode. Zeker als het over de ontwikkeling van de welvaartstaat gaat, vond Pasture het interessant om de mate van continuïteit óf discontinuïteit na te gaan.¹² Hij benadrukt de pragmatische opstelling van de Pact-onderhandelaars op het gebied van de sociale zekerheid (geen ingrijpende hervorming a la Beveridge, maar wel een (continentaal) systeem dat

⁹ Luyten, (D.) en Vanthemsche, (G.), *Het Sociaal Pact*, p.8

¹⁰ Alain Meynen heeft het uitgebreid over de sociale pacificatieideologie in zijn bijdrage, zie Meynen, (A.), “Omtrent de fordistische ideologie. Proeve van een lektuur van het Ontwerp van overeenkomst tot sociale solidariteit (1944)”, in: Luyten(D.) en Vanthemsche (G.), *Het Sociaal Pact van 1944, Oorsprong, betekenis en gevolgen*, Brussel, VUBPRESS, 1995, pp. 89-157

¹¹ Luyten, (D.), “De dialectiek van het overleg. Collectieve arbeidsverhoudingen tussen 1940 en 1952”, in: Luyten(D.) en Vanthemsche (G.), *Het Sociaal Pact van 1944, Oorsprong, betekenis en gevolgen*, Brussel, VUBPRESS, 1995, pp.60-65

¹² Pasture, (P.), “*The Social Pact in Belgium*”, p.695

voortbouwde op de verwezenlijkingen van tijdens het interbellum).¹³ Ook op het vlak van het sociaal overleg vonden de onderzoekers in de jaren '90 dat er meer aandacht moest besteed worden aan de ontwikkelingen tijdens en zelfs voor het interbellum. Toonde de eerste Nationale Arbeidsconferentie van juni 1936 niet aan dat beide partijen zich meer en meer gingen toeleggen op het overleg? Niet volgens Dirk Luyten, die in zijn boek over het corporatisme in België meende dat de werkgevers na de stakingen van 1936 meer dan ooit de macht van de vakbonden wilden inperken.¹⁴

Deze stelling wordt overgenomen in het magnum opus over het Sociaal Pact van Luyten en Vanthemsche. In de inleiding van hun boek brengen ze al enkele conclusies van hun colloquium¹⁵ naar voor in de zin van 4 nuanceringen van de betekenis van de 'Ontwerp van overeenkomst tot sociale solidariteit', die uiteindelijk een betere inschatting van het belang van het Pact mogelijk maken.¹⁶ Ten eerste wordt het 'breekpuntkarakter' van het akkoord afgezwakt: zowel op het vlak van de sociale zekerheid als op het vlak van het sociaal overleg konden de onderhandelaars terugvallen op een aantal verwezenlijkingen vooral tijdens maar ook voor het interbellum. De tweede nuancing haalt het weinig representatieve karakter van de groep onderhandelaars aan. Lang niet alle maatschappelijke stromingen waren in de besprekingen vertegenwoordigd (cfr. infra). De derde nuance die moet gemaakt worden is volgens de auteurs de moeizame 'uitvoering' van de inhoud van het Pact, vooral op het gebied van het stelsel voor overleg. Het Pact bleek helemaal niet de start te zijn geweest van de Belgische consensueconomie, die eigenlijk pas van start ging in 1960 met de afsluiting van het eerste programmatieakkoord.¹⁷ Ten vierde bevatte het Sociaal Pact helemaal niet de grootste wensen van de meeste belangengroepen. Zowel aan vakbondszijde als aan de kant van de werkgevers leefden aspiraties die verder gingen dan de inhoud van de overeenkomst.

Toch blijft het 'Ontwerp van overeenkomst tot sociale solidariteit' een mijlpaal in de Belgische geschiedenis. Het speelt hoe dan ook een belangrijke rol in de uitbouw van het neocorporatisme in België. Het zorgde mee voor de institutionalisering van de grote invloed die de vakbonden en ook de werkgeversorganisaties sinds de Tweede Wereldoorlog in ons land hebben.

¹³ Ibid, p.697

¹⁴ Ibid., p.701

¹⁵ De VUB organiseerde een colloquium '50 Jaar Sociaal Pact' op 8 en 9 december 1994. Het boek van Luyten en Vanthemsche is een verzameling van de acta van het historisch luik van dat colloquium. Ook van het juridisch luik van het colloquium bestaat een boek: Stroobant, (M.) (ed.), *50 jaar sociaal pact*, Maklu, Antwerpen, 1995, p.231

¹⁶ Luyten, (D.) en Vanthemsche, (G.), *Het Sociaal Pact*, pp.9-15

¹⁷ Luyten, (D.), *Sociaal-economisch overleg...*, 1995, p.178

Het belang van het Pact werd zelfs bijna 50 jaar na haar opstelling nog steeds uitdrukkelijk erkend. Zodanig zelfs dat de toenmalige premier van ons land, Jean-Luc Dehaene, zich in het najaar van 1993 beriep op het Pact van 1944 om zijn wens tot hervormingen te ondersteunen. Dehaene wilde via een globaal sociaal pact, dus na overleg met de sociale partners, de sociale politiek van ons land, gegroeid in een industriële maatschappij, herschrijven naar een post-industriële samenleving.¹⁸ Het Sociaal Pact van 1944 was dringend aan een herziening toe.¹⁹ België leed onder de recessie van 1991-1993 en volgens Dehaene was het toen hét moment om over te gaan tot een hertekening van het sociaal-politieke landschap. Ook in de pers werd het Sociaal Pact geregeld naar voor gebracht. De opstelling van een ‘nieuw Sociaal Pact’ moest o.a. een daling van de loonkosten inhouden om onze economie competitief te houden en het werkgelegenheidsniveau op te krikken.²⁰ Ook een hertekening van de fundamenten van de sociale zekerheid behoorde tot de mogelijkheden. De opstelling van het ‘nieuw Sociaal Pact’ moest dus eigenlijk leiden tot een soort van tweede ‘Belgisch mirakel’, naar analogie van het eerste ‘Belgisch mirakel’ dat zich had voltrokken vlak na de Tweede Wereldoorlog. De onderhandelingen mislukten en de regering moest naar buiten komen met haar eigen ‘Globaal Plan’, waartegen een fel protest op touw werd gezet door het gemeenschappelijk vakbondsfront met als hoogtepunt een algemene 24-urenstaking op 26 november 1993.²¹ Deze episode in de Belgische sociaal-politieke geschiedenis toont dus aan dat het Sociaal Pact, 50 jaar na opstelling, nog steeds aanwezig was in het sociaal-politieke denken.²² Het was zeker niet de eerste maal dat er naar het Pact verwezen wordt als het gaat over het sociaal overleg in België. Al sinds het midden van de jaren '70 vraagt men zich bij elke onderhandelingsronde van enig belang af of men bezig was met het afsluiten van een akkoord dat een breuk zou betekenen met het verleden, nl. een nieuw sociaal pact dat de inhoud van het vorige aanpast aan de veranderde (economische) tijden. De wens van Dehaene om in 1993 tot een nieuw sociaal pact te komen is dus helemaal niet uniek in haar bestaan. Ter illustratie: ook aan het eind van het jaar 1998, bij het afsluiten van een nieuw interprofessioneel akkoord voor de jaren 1999-2000, praatten sommige

¹⁸ Zie het standpunt van het VBO in: Stroobant, (M.)(ed.), *50 jaar sociaal pact*, p.225

¹⁹ Het ‘Ontwerp van overeenkomst tot sociale solidariteit’ werd in september 1993 zelfs heruitgegeven in het Arbeidsblad

²⁰ Luyten, (D.) en Vanthemsche, (G.), *Het Sociaal Pact*, p.7

²¹ Meynen, (A.), “Omtrent de fordistische ideologie...”, p.90

²² Over dit ‘nieuw’ Sociaal Pact en de verwijzing naar de eerste versie van 1944, zie Arcq, (E.), Chatelain, (E.) en Michel, (E.), *Pour un nouveau pacte social*, Bruxelles, Vie Ouvrière, 1994, p.140

observatoren van een ‘nieuw sociaal pact’.²³ Het citaat van historicus en hoofdredacteur van Het Laatste Nieuws Luc van der Kelen bovenin weergegeven is daar ook een zeer recent voorbeeld van. Telkens weer is het Sociaal Pact van 1944 de referentie wanneer er een (belangrijk) akkoord moet worden afgesloten.

Deze vaststelling is van groot belang voor het vervolg van deze masterproef. In mijn onderzoek heb ik mij namelijk gefocust op de berichtgeving die de drukingsgroepen over het Pact deden. In het kader van deze masterproef onderzocht ik de belangrijkste syndicale en patronale tijdschriften uitgegeven tussen 1945 en 1958. Voor de vakbonden zijn dat het socialistische Algemeen Belgisch Vakverbond (ABVV) en het Christelijke Algemeen Christelijk Vakverbond (ACV). Aan de kant van de werkgevers nam ik de publicaties van het Verbond der Belgische Nijverheid (VBN), de enige representatieve organisatie voor de Belgische ondernemers, en van het Vlaams Economisch Verbond (VEV). Verwacht wordt dat in de gekozen periode het Sociaal Pact meer dan eens aan bod komt in hun uitgegeven tijdschriften.

In Deel 1 ga ik na deze inleiding dus verder met het uitwerken van mijn probleemstelling. Daarbij leg ik ook de gevolgde methodologie uit om dit inleidende deel uiteindelijk af te sluiten met een theoretisch deel over enkele kenmerken van het Belgisch sociaal-politieke stelsel na 1945. Deel 2 bevat een overzicht van de sociale evolutie in ons land vóór de afsluiting van het Sociaal Pact . Daarbij tracht ik vooral aandacht te besteden aan de onderwerpen die in de ontwerpovereenkomst aan bod komen, nl. de sociale zekerheid en het sociaal overleg. Het Pact zelf komt aan bod in Deel 3, aangezien een goed begrip van de inhoud ervan onmisbaar is vooraleer overgegaan kan worden naar de volgende hoofdstuk in deze masterproef. In Deel 4 ga ik dan over tot de werkelijke analyse van de onderzoeksresultaten. Daarin wordt per organisatie dieper ingegaan op hun band met het Sociaal Pact en hun berichtgeving daaromtrent in de eerstvolgende jaren na opstelling ervan. Deel 5 is een kort, afsluitend deel. Hier wordt nagegaan in hoeverre er antwoorden kunnen geformuleerd worden op de vragen die in mijn probleemstelling naar voor kwamen. Dit deel bevat dus enkele conclusies. De meeste zullen al eens geformuleerd zijn in het voorgaande deel, maar nu worden, om af te sluiten, de aparte conclusies nog eens vergeleken met elkaar.

²³ Arcq, (E.) en Pochet, (P.), “Vers un nouveau pacte social en Belgique”, in: Fajertag, (G.) en Pochet, (P.), *La nouvelle dynamique des pactes sociaux en Europe*, Brussel, Presses Interuniversitaires Européennes, 2001, pp.117-137

1.2 Probleemstelling

Voorgaande inleiding zou mij nu moeten in staat stellen om mijn probleemstelling uit de doeken te doen. Centraal in deze masterproef is de beeldvorming omtrent het ‘Ontwerp van overeenkomst tot sociale solidariteit’. Hierboven werd gesteld dat er tijdens de 2de helft van vorige eeuw vaak een overdreven grote waarde werd gegeven aan het Sociaal Pact. Het stond volgens velen aan de basis van de sociale pacificatie in het naoorlogse België. Diepgaander onderzoek naar de arbeidsverhoudingen van voor én na de Tweede Wereldoorlog toonden aan dat dit eigenlijk ‘een mythe’ is. Dujardin en Van den Wijngaert noemden dit “een sloganmatige benadering van de werkelijkheid.”²⁴ Het is nu algemeen aanvaard dat de echte periode van sociale pacificatie (of in het Belgisch geval ‘programmatie’) pas echt aanbrak na de jaren ’50. Daarnaast werd aangetoond dat het Pact aanwezig bleef (of opnieuw werd bovengehaald) in het sociaal-politieke discours van de jaren ’90 en later. De vraag kan dus gesteld worden of dat ook zo was in eerdere episodes van de Belgische geschiedenis.

Over het algemeen kan de naoorlogse evolutie van het sociaal overleg in België in 3 periodes ingedeeld worden. Voor de periode van 1944 tot 1960 spreekt men van de fase der institutionalisering van het overlegsysteem. Deze wordt (zoals supra reeds vermeld) gevolgd door de ‘gouden periode’ van het sociaal overleg tussen 1960 en 1975. Als gevolg van het verval van het sociaal overleg na 1975, wordt deze periode aangeduid als de fase van ontmanteling, aanpassing en heroriëntatie.²⁵ In zijn werk over de rol van de staat in het sociaal overleg tussen 1944 en 1981 deelt Vercauteren zijn onderzoeksperiode in 4 kleinere periodes in. De periodes 1944-1949 en 1949-1958 noemde hij respectievelijk de genese en de kinderjaren van het neo-corporatieve bestel in België. De 2 daaropvolgende periodes in zijn boek, nl. 1958-1968 en 1968-1981, noemt hij dan respectievelijk de bloei en de teruggang van het neo-corporatieve bestel.²⁶ Mijn onderzoek bestond uit het systematisch doornemen van de periodieke publicaties van de sociale partners tijdens de ‘institutionaliseringfase’ van het Belgisch overlegsysteem of ,volgens

²⁴ Dujardin, (V.) en Van den Wijngaert, (M.),” Land zonder koning”, in: Dumoulin, (M.), Dujardin, (V.), Gerard, (E.) en Van den Wijngaert, (M.), *Nieuwe geschiedenis van België - deel II 1905-1950*, Tielt, Lannoo 2005-2006, p.1174

²⁵ I Arcq, (E.) en Pochet, (P.), “Vers un nouveau pacte social...”, p.118

²⁶ Vercauteren, (G.), *In naam van de sociale vooruitgang: De rol van de overheid in het sociaal overleg in België (1944-1981)*, Leuven, Acco, 2007, p.14.

Vercauteren, tijdens de genese en de kinderjaren van het neo-corporatieve België, nl. vanaf 1945 tot 1958.

De hoofdvraag is: Komt het Sociaal Pact (ook) in deze periodes aan bod in de syndicale en patronale tijdschriften? Zoja, op welke manier is dat gebeurd? Krijgt het Pact ook in die tijd een ‘mythische’ status aangemeten? In verband met welke onderwerpen vinden de sociale partners het nodig om naar het Pact te refereren? Welk beeld wordt er van de ontwerpovereenkomst gecreëerd door de verschillende organisaties? Welk effect hopen de organisaties én de overheid daarmee te verkrijgen? Kan er een verschil opgemerkt worden aan de manier waarop de verschillende organisaties het Pact benaderen of aanhalen? Maakt (de verwijzing naar) het Pact soms geen deel uit van een (retorische) strategie? Wordt het Pact steeds op dezelfde manier naar voor gebracht of kan er een verschil worden opgemerkt in de houding van de organisaties ten opzichte van het Sociaal Pact? Dit zijn zowat de belangrijkste vragen die ik tijdens mijn onderzoek in de tijdschriften van de drukingsgroepen in het achterhoofd hield en die ik ga trachten te beantwoorden in Deel 4 van deze masterproef. Het betreft hier dus voornamelijk een kwalitatief (discours)onderzoek. Dit zou mij in staat moeten stellen om een beter begrip op te doen van de ideologische waarde van het Sociaal Pact tijdens het beginstadium van het Belgisch overlegstelsel zoals we dat nu reeds enkele decennia kennen. Aangezien deze door de politieke beleidsverantwoordelijken van de jaren '90 nog erkend werd, wordt door mij verwacht dat ook in de directe periode na de opstelling ervan het Pact een belangrijke rol kan spelen in het discours van de verschillende belangenorganisaties.

1.3 Methodologie (info ivm de tijdschriften in boek ivm ABVV en ACV!)

1.3.1 Bronnenmateriaal

Aan vakbondszijde werd zoals boven reeds vermeld voor de 2 grootste organisaties gekozen, nl. het ABVV en het ACV. Beide organisaties erkenden het belang van het geschreven woord als propagandamiddel en ook bij de ‘opvoeding’ van hun ledenbestand. Het (A)BVV²⁷ ging na WOII terug over tot de publicatie van haar weekblad ‘De Werker’, dat vooral kan gezien worden als een blad voor de militant. De socialistische vakbond richtte zich in haar publicaties niet alleen op de gewone militant, maar trachtte ook een ander (meer intellectueel) publiek te bereiken met tijdschriften zoals ‘Problemen’, uitgebracht tussen 1947 en 1950, en ‘Socialistische Standpunten’, dat voor het eerst verscheen in 1954 en nog steeds wordt gepubliceerd.

Het ACV kent een gelijkaardig ‘arsenaal’ aan tijdschriften. Voor de gewone ACV-militant bestond er ‘De Volksmacht’. Snel na de bevrijding bracht het ACV opnieuw haar militantenblad uit, het eerste naoorlogse nummer kwam er al in oktober 1944. Daarnaast werd ook het kaderblad ‘De Gids op het Maatschappelijk Gebied’ maandelijks uitgebracht. Men kan ‘De Gids’ beschouwen als een half-wetenschappelijk tijdschrift dat meer gericht was op het informeren van haar leden in functie dan op het mobiliseren van de gewone militant. Zowel ‘De Volksmacht’ als ‘De Gids op Maatschappelijk Gebied’ werden eigenlijk uitgegeven door de koepelorganisatie van het ACV, nl. het Algemeen Christelijk Werknemersverbond (ACW).

Aan werkgeverszijde hebben we het VBN²⁸ dat voor haar leden wekelijks de ‘Mededelingen van het VBN’ uitbracht. Ook de werkgeversorganisatie wenste een meer wetenschappelijk getint tijdschrift te publiceren. Aan deze wens werd voldaan in 1947 door de creatie van het Franstalige tijdschrift ‘Industrie’. Het VEV van haar kant kwam wekelijks naar buiten met het tijdschrift ‘VEV Berichten’. In de onderzochte periode speelde de staat vaak een grote rol in het sociaal overleg. Daarom beschouw ik de staat dan ook als 3de partner, naast de vakbonden en de werkgevers, en leek het mij ook aangewezen om ook het ‘Arbeidsblad’, spreekbuis van en maandelijks uitgegeven tijdschrift door het Ministerie van Arbeid en Tewerkstelling, aan een onderzoek te onderwerpen.

²⁷ Het ABVV is ontstaan in mei 1945 als resultaat van een fusie van het Belgische Vakverbond (BVV) met enkele kleinere (linkse) vakbonden (cfr. infra)

²⁸ Het VBN ontstond eigenlijk pas in 1946 door een omvorming van het Comité Central Industriel (CCI) (cfr. infra)

De tijdsafbakening, van 1945 tot 1958, is gekozen op aanraden van mijn promotor. Het jaar 1945 is, alhoewel België al in september 1944 grotendeels bevrijd was, het laatste oorlogsjaar en het jaar waarin men voor het eerste met het Sociaal Pact naar buiten kwam door het te publiceren in het eerste nummer van het Arbeidsblad van dat jaar. In 1945 namen de organisaties ook opnieuw hun vaste vorm aan en begonnen ze dus terug op systematische manier hun tijdschriften uit te geven. Voor het eindjaar van mijn onderzoeksperiode viel de keuze op het jaar 1958 voor een specifiekere reden. In dat jaar herpubliceerde het Arbeidsblad namelijk voor de eerste maal het ‘Ontwerp van overeenkomst tot sociale solidariteit’. Voor de derde publicatie was het wachten tot het jaar 1993 (cfr. supra). De 2de publicatie maakte deel uit van een soort van herdenking aan het Pact door het Arbeidsblad. Samen met de herdruk van het Pact liet het Arbeidsblad ook drie Pact-onderhandelaars ‘aan het woord’ (eigenlijk ‘aan de pen’) om hun verhaal te doen over hun ervaringen in verband met de ontwerpovereenkomst. Om deze reden werd er voor geopteerd om deze ‘herdenking’ van het Pact in 1958 als eindpunt te nemen van mijn onderzoek. Enkele historici hebben deze 3 ‘verhalen’ reeds bestudeerd en over geschreven. Het is reeds een belangrijke bron gebleken voor de vele historici die onderzoek hebben gedaan in verband met het Sociaal Pact.

Hierboven kwamen al (werken van) auteurs aan bod zoals Dirk Luyten, Guy Vanthemsche en Patrick Pasture. In een onderzoek waarin het Sociaal Pact een centrale positie inneemt, is het boek van Luyten en Vanthemsche *Het Sociaal Pact van 1944, Oorsprong, betekenis en gevolgen* natuurlijk van groot belang geweest. Dit boek heeft, net als het Engelstalig artikel van Pasture, mij toegelaten de werkelijke betekenis van het Sociaal Pact in te zien. Daarnaast waren Luyten zijn *Sociaal-economisch overleg in België sedert 1918* en Vanthemsche zijn *De beginjaren van de sociale zekerheid in België 1944-1963* van kapitaal belang bij de totstandkoming van deze masterproef. Ook het proefschrift van Wouter Dambre over de *Fundamenten van de verzorgingsstaat : planning en uitvoering van de sociale politiek in België (1942-1950)* heeft mij belangrijke informatie bijgebracht. In de hieropvolgende delen zal ik vaak nog verwijzen naar één of meerdere werken die mij veel bijgebracht hebben bij het ondersteunen van mijn masterproef.

1.3.2 Theoretisch kader

In dit deel is het de bedoeling om een theoretische schets te geven van enkele kenmerken van het Belgische maatschappelijke bestel tijdens de eerste decennia na WOII. Verschillende historici hebben er reeds op gewezen dat de naoorlogse Belgische maatschappij grotendeels het resultaat is van overblijfselen uit het interbellum én van nieuwe elementen die na WOII de kop opstaken.²⁹ Voor dit theoretisch kader baseerde ik mij vooral op publicaties van Luc Huyse en August Van den Brande.

1.3.2.1 België na WOII: Nog steeds een verzuilde pacificatiedemocratie?

Als men een studie maakt over de Belgische samenleving mogen enkele zaken absoluut niet uit het oog verloren worden. Eén van deze zaken is de vaststelling dat onze samenleving al sinds de onafhankelijkheid gekenmerkt wordt door 3 breuklijnen, nl. de sociaal-economische breuklijn (arbeid vs kapitaal), de levenbeschouwelijke breuklijn (katholiek vs vrijzinnig) en de communautaire breuklijn (Vlamingen vs Franstaligen).³⁰ Deze breuklijnen zorgden soms voor (grote) conflicten, maar toch slaagde de politiek erin deze conflicten te beheersen door het voeren van een pacificatiepolitiek.³¹ Luc Huyse baseert zich op Lijphart voor zijn definitie: “De pacificatiedemocratie is een politiek systeem dat zich van andere democratietypes onderscheidt door het samengaan van een in zuilen geïnstitutionaliseerde culturele heterogeniteit en een grote mate van politieke stabiliteit.³² Gesteld werd dat dankzij het vermogen van de machtshebbers om het meerderheidsbeginsel te neutraliseren de spanningen tussen de verschillende zuilen opgelost konden worden. Dewachter noemde België een kruitvat, dat nog niet tot ontploffing is gekomen omdat de leiders (de politieke en sociaal-economische elites) er telkens op tijd de lont uithaalden of tenminste doofden. Meer dan eens stonden twee (of drie) machtsblokken of ‘zuilen’

²⁹ Deze stelling wordt onder andere verdedigd in het boek van Witte, (E.), Burgelman, (J.C.) en Stouthuysen, (P.), *Tussen Restauratie en Vernieuwing. Aspecten van de naoorlogse Belgische politiek(1944-1950)*, Brussel, VUB Press, 1989, p.352

³⁰ Huyse, (L.), *De gewapende vrede. Politiek in België na 1945*, Leuven, Kritak, 1980, pp.13-17; de Belgische breuklijnen komen ook uitgebreid aan bod in: Dewachter, (W.), *De mythe van de parlementaire democratie*, Leuven, Acco, 2001, p.471

³¹ Voor een uitgebreide analyse van de pacificatiepolitiek zie: Huyse(L.), *Passiviteit, pacificatie en verzuiling in de Belgische politiek. Een sociologische studie*, Antwerpen/Utrecht, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, 1970, pp.161-183; Dewachter, (W.), *De mythe van de parlementaire democratie*, pp.123-132

³² Huyse, (L.), *Passiviteit, pacificatie en verzuiling ...*, p.162

rechtstreeks tegenover elkaar³³ Een belangrijke bijkomstige reden voor de toestand van ‘gewapende vrede’ in België ligt net aan het feit dat er meerdere breuklijnen zijn. Het zijn, zoals Lipset en Rokkan het stelden, ‘cross cutting cleavages’. Els Witte stelde over dit fenomeen: “In het dwarslopende karakter van de conflictdimensies en dus ook van de lidmaatschappen schuilde eveneens een conflictreducerend element. In al de grote zuilorganisaties liepen de drie breuklijnen van de Belgische politiek (...) inderdaad steeds dwars door de ledenbestanden heen. Dit had tot gevolg dat de leden onder tegengestelde druk leefden en geconfronteerd werden met medeburgers die aan de andere kant van een kloof stonden, wat tot gematigdheid leidde. Aangezien elk individu thuishoorde in een constellatie met drie socio-culturele kenmerken, liet hij zich minder gemakkelijk meeslepen door één van de conflicten en nam hij er slechts partieel aan deel. Geen enkele van de fundamentele spanningen kon zich daardoor optimaal ontplooiën, zodat er een wederzijdse beïnvloeding en afremming was”.³⁴ Omdat de breuklijnen elkaar doorkruisen komen er nooit 2 monolithische (machts)blokken tegenover elkaar komen te staan. Daarom kwam het nog nooit tot een escalatie van een conflict tussen 2 partijen aan elke kant van één bepaalde breuklijn.

De pacificatie- of compromisdemocratie komt volgens August Van den Brande overeen met een institutioneel-intercursieve vorm van machtsuitoefening. Deze manier van machtsuitoefening kent ook haar oorsprong in de cross cutting cleavages. Van den Brande meent dan ook dit model te kunnen toepassen op België voor de periode 1954-1968. Hij waagt zich er niet aan om de naoorlogse periode (1944-1954) aan een typologie te onderwerpen.³⁵

In de net aangehaalde definitie van Huyse over de pacificatiedemocratie en deze van Witte over het fenomeen van de cross cutting cleavages hadden ze het over beiden over het fenomeen van de verschillende zuilen. Eén van de belangrijkste kenmerken van de pacificatiedemocratie is namelijk de verzuiling. Ze is het resultaat van een verzuilingsproces dat zich na de eerste decennia na de onafhankelijkheid begon te voltrekken. Geleidelijk aan ontstonden zuilen die de Belgische maatschappij als het ware ‘ondersteunden’. Een zuil kan men volgens Hellemans

³³ Mijn onderzoeksperiode werd onder meer gekenmerkt door 2 grote conflicten in de 2de helft van de jaren ‘40, nl. de repressie en de Koningskwestie, waarbij respectievelijk de communautaire en de levenbeschouwelijke breuklijn voor diepe kloven zorgden tussen bepaalde delen van de Belgische bevolking. In de jaren ‘50 kwam het in de (tweede) Schoolstrijd opnieuw tot een hevig conflict tussen klerikalen enerzijds en anti-klerikalen anderzijds.

³⁴ Witte, (E.), *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2005, p.478

³⁵ Van den Brande, (A.), “Modellen van machtsverwerving en machtsuitoefening”, in: *Sociologie van een halve eeuw Belgische politiek*, 1997, p.30; Van den Brande, (A.), “Neo-corporatisme en functioneel-integrale macht. Een politiek-sociologische poging tot verklaring van een aantal recent accentverschuivingen in het Belgische macrobestel”, in: *Tijdschrift voor Sociale Wetenschappen*, 1980, Vol. 25, p.

omschrijven als een ideologisch en subcultureel geïntegreerd netwerk van meerdere, domeinspecifieke, met een representatiemonopolie uitgeruste organisaties.³⁶ Steunend op twee van de hierboven vermelde breuklijnen gingen verschillende groepen in de Belgische samenleving over tot het oprichten van eigen organisaties. Zo ontstond er geleidelijk aan een katholieke, een liberale en een socialistische zuil op een gemengde basis van levensbeschouwelijke en sociaal-economische elementen.

De verzuiling in België wordt doorgaans als onvolkomen beschouwd aangezien geen van de drie zuilen als een monolithisch blok beschreven kan worden. Toch is het duidelijk dat de 3 blokken in de decennia voor en na WOII een grote invloed hebben gespeeld op de Belgische samenleving. Geleidelijk aan verloren ze hun oorspronkelijke betekenis en kwam het er nu op aan via de verworven machtspositie de invloedssferen af te bakenen en brede stukken van de samenleving te bezetten. Ondanks de tegenwind die het verzuilde systeem tijdens de jaren '30 en WOII te verduren kreeg, kende de verzuiling in België na de bezetting een nieuwe expansie. Het was vooral de uitbouw van de verzorgingsstaat, dat gepaard ging met een subsidiebeleid van de overheid, die daarvoor zorgde.³⁷ De ontwikkelingen tijdens de jaren '50 zorgden er volgens Huyse voor dat de term verzuiling wijst op twee opvallende karaktertrekken van de Belgische samenleving. Ten eerste de aanwezigheid van drie hecht-geïntegreerde machtsblokken waarvan de invloed ver reikt én in de diepte én in de breedte. Tweedes de merkwaardige combinatie in deze machtsblokken van verworven autonomie tegenover de Staat en overheidssubsidiëring van de eigen activiteiten.³⁸ In de loop van deze masterproef zullen deze 2 karaktertrekken die Huyse vaststelt vaak aan bod komen.

³⁶ Hellemans, (S.), *Strijd om de moderniteit: sociale bewegingen en verzuiling in Europa sinds 1800*, Leuven, Universitaire pers, 1990, p.25

³⁷ Huyse, (L.), *De verzuiling voorbij*, Leuven, Kritak, 1987, p.24

³⁸ Huyse, (L.), *De gewapende vrede*, p.36

1.3.2.2 België na WOII: Uitbouw van een neo-corporatistisch overlegsysteem

Hierboven haalde ik aan dat België ook na WOII nog steeds een typische pacificatie- of compromisdemocratie was. Een andere opvallend evolutie in het naoorlogse België is de uitbouw van een neo-corporatief sociaal-economisch overlegsysteem. Het is tijdens mijn onderzoeksperiode dat de institutionele basis van het neo-corporatisme in België werd gelegd (cfr. supra). Daarom lijkt het mij aangewezen om even dieper in te gaan op het concept neo-corporatisme.

Het bijvoegsel ‘neo’ wordt gebruikt om het neo-corporatisme te onderscheiden van het autoritaire corporatisme dat we gekend hebben in Nazi-Duitsland, fascistisch Italië en het Portugal van Salazar.). Het neo-corporatisme verwijst eigenlijk zowel naar een theoretisch model dat halverwege de jaren '70 werd toegepast door onderzoekers die het sociaal-economisch overlegsysteem bestudeerden als naar de praktijk van het overleg zelf.

Het neo-corporatisme als paradigma stelt zich op als alternatief voor het pluralisme, dat tot de jaren '70 het dominante politicologisch paradigma was. Daar waar de pluralisten de Staat slechts beschouwden als uitvoerder en resultante van het compromis tussen de belangengroepen (de Staat als ‘black box’), komt de Staat in het neo-corporatisme nadrukkelijker aan bod. Dat gebeurt enerzijds in de wijze waarop de Staat door de verschillende belangengroepen wordt gebruikt, maar anderzijds ook in de wijze waarop de Staat actief interveniëert in de belangenintermediatie. Aan de Staat wordt een grotere autonomie toegekend, die deels de belangen van de verschillende belangengroepen overstijgt. Daarnaast wordt veel meer aandacht gegeven voor de organisationele aspecten van de belangenvertegenwoordiging in plaats van individuele preferenties.³⁹ Het neo-corporatisme kwam op het wetenschappelijk toneel dankzij de politieke sociologen Schmitter en Lehmbruch, die het corporatisme als studieobject hadden. Ze definieerden het als een nieuw model van besluitvorming waarbij de staat nauw samenwerkt met de organisaties van werkgevers en werknemers om zo tot een coherent sociaal-economisch beleid te komen.⁴⁰

In België is het vooral Van den Brande die over het neo-corporatistisch model heeft gepubliceerd. Hij werd hierboven reeds aangehaald voor zijn inzichten in de verschillende vormen van

³⁹ Vanderstraeten, (A.), “Neo-corporatisme en het Belgisch sociaal-economisch overlegsysteem”, in: *Res Publica*, 1986, Vol.4, pp.671 ev.

⁴⁰ Luyten, (D.), “Ontstaansvoorwaarden voor het corporatisme. Het model van het neo-corporatisme in het licht van de Belgische ervaring uit de jaren dertig”, in: *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis*, 1993, p.321

machtsuitoefening in het naoorlogse België. Hij meende dat de grondprincipes van het neo-corporatieve België al ingeschreven waren in het Sociaal Pact van 1944.⁴¹ De oprichting van de neo-corporatistische overlegorganen in België zoals de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB) in 1948 en van de Nationale Arbeidsraad(NAR) in 1952 zijn een (onrechtstreeks) gevolg van de bepalingen over de paritaire samenwerking tussen arbeiders-en werkgeversorganisaties afgesloten in het Sociaal Pact. Toch mag niet gesteld worden dat het Pact het beginpunt was van het neo-corporatisme in België. Er werd besloten dat het Pact zowel een (conflictueel) cross-cutting als een (consensueel) neo-corporatistisch model voorbereidde.⁴² Volgens Van den Brande komt het neo-corporatisme overeen een functioneel-integrale vorm van machtsuitoefening. De macht wordt verkregen op basis van de rol die ze spelen in de samenleving. Bepaalde belangengroepen hebben hun macht te danken aan de functie die ze in de maatschappij uitoefenen. Zo zijn ze in staat een invloed te hebben op het sociaal-economisch beleid en beheer van de staat. Functionele macht kan omschreven worden als macht op basis van medewerking aan het systeem. De functioneel-integrale macht betekent eigenlijk een toename van macht bij de sociaal-economische technocraten ten nadele van de traditionele politici.⁴³ In een neo-corporatistisch bestel wordt er dus een deel van de staatsmacht overgedragen naar belangenorganisaties (meestal de vakbonden en de werkgeversorganisaties). Deze kunnen via overleg beslissingen (bijv. CAO's) maken die een invloed hebben op alle betrokkenen. De belangengroepen hebben een hand in de voorbereiding én in de implementatie van het sociaal-economisch beleid. De nadruk ligt dus op overleg en samenwerking tussen de belangenorganisaties en de overheid.

Zoals hierboven reeds vermeld ziet Van den Brande pas vanaf het jaar 1968 de definitieve verschuiving naar een neo-corporatief bestel. In dat jaar werd dan ook de CAO-wet gestemd, die beschouwd kan worden als het sluitstuk van het sociaal-economisch overleg. Hoewel reeds in de jaren dertig sprake was van een sanctionering van de vredesplicht (in het kader van de discussies rondom de bedrijfsorganisatie, cfr. infra) kwam de CAO-wet pas veel later na de eerste neo-corporatieve initiatieven tot stand. De reden voor deze late ingreep ligt zowel bij de werkgevers en als de vakbonden. De eerstgenoemden kozen pas in de jaren vijftig resoluut voor het sociaal

⁴¹ Van den Brande, (A.), "Neo-corporatisme en functioneel-integrale macht...". p.49

⁴² Dambre, (W.) en Van den Brande, (A.), De invloed van het Sociaal Pact op regering en parlement (1944-1954), in: Luyten, (D.) en Vanthemsche, (G.), *Het Sociaal Pact van 1944, Oorsprong, betekenis en gevolgen*, Brussel, VUBPRESS, 1995, pp. 191-210

⁴³ Vanderstraeten, (A.), "Neo-corporatisme...", p.675

overleg (en de daarbij horende CAO's), terwijl later ook beide vakbonden hun twijfels hadden bij het inkrimpen van hun stakingsrecht.⁴⁴ De collectieve arbeidsovereenkomsten maken een belangrijk deel uit van het loonoverleg dat in België gebeurde op basis van een fordistische loonpolitiek. Daarmee zijn we aangekomen aan het laatste deel van dit theoretisch kader.

⁴⁴ Luyten, (D.), *Sociaal-economisch overleg...*, 1995, p.184

1.3.2.3 Het Sociaal Pact van 1944 : Een fordistisch compromis?

In zijn boek over het Sociaal Pact stelt co-auteur Luyten dat onderzoekers geïnspireerd door de Franse *régulation*-school⁴⁵ het Sociaal Pact beschouwden als een uiting van de fordistische loonarbeidsverhoudingen.⁴⁶ Deze kan men omschrijven als een stelsel van arbeidsverhoudingen waarin vakbonden en patroons een basiscompromis afsluiten om hun onderlinge relaties te reguleren. Het gaat er om om via overleg te komen tot een regelmatige stijging van de lonen en de sociale uitkeringen die gefinancierd worden door een evenredige stijging van de arbeidsproductiviteit. Het fordistisch compromis impliceert ook dat de sociale aangelegenheden door zowel de werkgevers als de vakbonden worden geregeld, terwijl de patroons het bij de economische aangelegenheden nog steeds alleen voor het zeggen hebben.⁴⁷ De fordistische loonarbeidsverhoudingen maakten deel uit van het dominante economische systeem na de Tweede Wereldoorlog, het fordisme. Het fordisme baseert zich op enkele innovaties die voor het eerst werden geïntroduceerd door Henry Ford. Ford had oog gehad voor de voorstellen die Frederick Taylor (en zijn ‘scientific management’) had gedaan in verband met de opsplitsing van de differentiëring van de arbeidstaken. De introductie van de lopende band in zijn autofabrieken zorgde voor een gestegen arbeidsproductiviteit waardoor hij in staat was om zijn arbeiders hogere lonen uit te keren. Dankzij de hoge lonen heerste sociale vrede én waren zijn arbeiders ook in staat om zijn producten te kopen. Het fordisme komt, kort gezegd, neer op een gestegen arbeidsproductiviteit dankzij een systeem van arbeidsorganisatie dat gekenmerkt wordt door arbeidsdifferentiatie. Daarbij komt dat de werknemers profiteren van de gestegen productiviteit door een verhoging van de koopkracht. Deze combinatie van massaproductie en massaconsumptie moet plaatsvinden binnen de nationale context.⁴⁸

Gebaseerd op de tayloristische-fordistische arbeidsorganisatie kenden de meeste Europese economieën tot halfweg de jaren '70 een sterke economische groei onder de auspiciën van een actief ingrijpende overheid. Deze periode wordt wel eens de gouden jaren van het kapitalisme genoemd. Toen in de jaren '70 de crisis toesloeg, gingen enkele economen op zoek naar de oorzaak voor het falen van het fordistisch systeem. Deze school, die het fordisme als centraal

⁴⁵ Voor een inleiding in de regulation-school: Boyer, (R.), *The Regulation School: A Critical Introduction*, Columbia University Press, New York, 1990, p.150

⁴⁶ Luyten, (D.), "De dialectiek van het overleg...", p.55

⁴⁷ Luyten, (D.), *Sociaal-economisch overleg...*, p.10

⁴⁸ Boyer, (R.) en Saillard, (Y.), *Regulation Theory. The state of the art*, Routledge, London, 2002, pp.232-233

onderzoeksthema had, is de *régulation*-school gaan heten. Voor de regulationisten zijn de economische activiteiten in de maatschappij een netwerk van sociale relaties. Deze relaties zijn tegenstrijdig door een botsing van belangen (bijvoorbeeld de tegenstrijdige belangen tussen werkgevers en werknemers in een kapitalistische samenleving), waardoor ze volgens de regulationisten van nature uit zich in een toestand van crisis bevinden.

Toch bestaan er in hun ogen periodes waarin een bepaald systeem of bepaalde set van instituties door alle economische actoren aanvaard worden. Deze set van instituties wordt in de *régulation*-school een ‘regime of accumulation’ genoemd. Een accumulatieregime kan alleen blijven bestaan met de goedkeuring van alle deelnemende partijen. Eén van de institutionele vormen om het accumulatieregime in stand te houden bestaat uit het bereiken van een compromis tussen private groepen. De compromissen die de vakbonden en werkgevers afsluiten ter vaststelling van de arbeidsvoorwaarden zijn daar dus een goed voorbeeld van. Alle procedures en individuele of collectieve handelingen die helpen om het bestaande accumulatieregime te ondersteunen werd omschreven als de ‘mode of regulation’.⁴⁹ De loonarbeidsverhouding is één vorm van de vijf ‘structurele’ vormen van de ‘mode of regulation’. De tegenstellingen die inherent zijn aan het kapitalisme, dat door de regulationisten wordt beschouwd als een dynamisch proces van elkaar afwisselende periodes van bloei en crisis, worden door de ‘mode of regulation’ tijdelijk geneutraliseerd. Zo is het mogelijk om de tegenstrijdige belangen te ‘reguleren’.⁵⁰

Het was de onderzoeksgroep Polekar⁵¹ die midden jaren ’80 meende te kunnen besluiten dat het Sociaal Pact eigenlijk neerkwam op het eerste kenmerk van het fordistisch compromis.⁵² Ook Pasture beschreef het Pact als een “typisch produkt van de opvatting die na de oorlog overal in Europa doordrong om economische groei en stijging van de koopkracht aan elkaar te

⁴⁹ Boyer, (R.), *The Regulation School: A Critical Introduction*, Columbia University Press, New York, 1990, pp.31-48

⁵⁰ Devolder, (C.), *To innovate or not. De bedrijfswereld en de productiviteitsopvoering, een opportuniteit voor het ondernemingsyndicalisme? (1944-1980)*, onuitgegeven doctoraatsverhandeling, 2005, pp.5-6. Devolder baseert zich op het bekende werk van Michel Aglietta: Aglietta, (M.), *Régulation et crises du capitalisme. L'expérience des Etats-Unis*, Paris, Calmann-Lévy, 1976, p.334

⁵¹ De werkgroep Politieke economie en arbeid, kortweg Polekar, ontstond aan de universiteit van Leuven op het einde van het academiejaar 1978-1979 en was actief tot eind 1989. Deze groep van economen en sociologen was vooral begaan met de grote socio-economische vraagstukken van die tijd. Polekar leverde wetenschappelijke argumenten om de loonmatiging en de besparingen tegen te gaan, ging in discussie met de liberale economen en publiceerde standpunten vanaf eind 1979. Geleidelijk ging de werkgroep over tot een eigen crisisanalyse en het formuleren van een eigen alternatief voor het deflatiebeleid, zie <http://www.amsab.be/amsab/am2/nieu/1jaargnr6.htm>

⁵² De wederkerige erkenning van rechten en plichten en de noodzaak tot samenwerking maakt inderdaad deel uit van de preambule of inleiding van het Ontwerp van Overeenkomst tot Sociale Solidariteit

koppelen”.⁵³ In hun boek ‘Het laboratorium van de crisis’, dat uitgaat van dezelfde uitgangspunten als de Franse economen van de *régulation*-school, stelden de Polekar-onderzoekers vast dat de crisis van de jaren ’70 een grote crisis was, die het gevolg was van het geblokkeerd geraken van een aantal maatschappelijke ordeningsmechanismen of ‘modes of regulation’, die het fordistisch accumulatieregime ondersteunden. Het fordisme of ‘het regime met de monopolistische regulatie’ kwam na WOII volledig tot ontplooiing dankzij geïnstitutionaliseerde arbeidsverhoudingen, een keynesiaanse overheidspolitiek op sociaal en economisch vlak en internationaal overleg over de handels- en monetaire politiek.⁵⁴ Eén van deze ordeningsmechanismen was dus de fordistische loonarbeidsverhouding. Deze had er volgens de regulatietheorie onder meer mee voor gezorgd dat er na WOII een periode was van institutionele harmonie, waarin het fordistisch accumulatieregime rustig aan kon gedijen en zo zorgde voor een nooit eerder gezien economische groei. De crisis van het fordistisch bestel ging dus onder andere gepaard met een afbraak van het sociaal overleg na het jaar 1975.

Aan het eind van zijn hoofdstuk dat handelde over de collectieve arbeidsverhoudingen van 1940 tot 1952 gaat Luyten de stelling van Polekar, die meenden dat de fordistische loonarbeidsverhoudingen na de afsluiting van het Sociaal Pact zijn geïntroduceerd, nuanceren. Terwijl aan patronale zijde nog teveel elementen voorstanders waren van een traditionele (loon)politiek, waren ook aan syndicale zijde de meeste mensen nog niet op de hoogte van de voorwaarden en gevolgen van de fordistische loonarbeidsverhoudingen. André Renard was één van de weinigen die begreep dat de uitbouw van het sociaal overleg en de invoering van de verplichte sociale zekerheid een vernieuwing van het productieapparaat en de stijging van de arbeidsproductiviteit als eerste voorwaarde had.⁵⁵ In het volgend hoofdstuk van hetzelfde boek meende ook Meynen dat de uitbouw van het fordistisch ontwikkelingsmodel allerm minst ‘in de geest’ van het Sociaal Pact verliep. De naoorlogse economische expansie in België steunde volgens Meynen allerm minst op een fordistisch compromis. Hij stelt binnen de Belgische arbeidersklasse een tendens tot radicalisering vast die zich voltrok tot op het einde van de jaren ’50 en het begin van de jaren ’60. Hoewel ook voor deze periode een regulationistische lectuur

⁵³ Pasture, (P.), *Kerk, politiek en sociale actie. De unieke positie van de christelijke arbeidersbeweging in België 1944-1973*, Leuven/Apeldoorn, Garant, 1992, p.149

⁵⁴ Polekar, *Het laboratorium van de crisis. Debat over een nieuwe maatschappelijke ordening*, Kritak, Leuven, 1985, pp.7-15

⁵⁵ Luyten, (D.), “De dialectiek van het overleg...”, p.83

moeilijk hanteerbaar is, kon Meynen tijdens de jaren '60 toch een periode van harmonische arbeidsverhoudingen waarnemen.⁵⁶

Volgens Polekar waren de sociale partners in de 'Gemeenschappelijke Verklaring over de Productiviteit' van 1954 (die volgens sommigen een hernieuwde versie was van het Sociaal Pact, cfr. infra) overeengekomen over de fordistische loonarbeidsverhouding. Toch ontkennen ook zij niet dat de succesjaren van de fordistische loonarbeidsverhoudingen zich situeren tussen 1960 en 1975.⁵⁷ In haar doctoraat stelt Devolder zich de vraag of de koppeling van de sociale vooruitgang en de syndicale eisenstrijd aan de opvoering van de productiviteit werkelijk de essentie uitmaakte van het protocol. Ze haalt aan dat de historiografie over de jaren '50 gekenmerkt wordt door een 'hineininterpretierung', die de jaren '50 zien als een aanloop naar de werkelijke fordistische arbeidsverhoudingen tijdens de jaren '60. Haar inziens was het protocol van '54 eerder een volgende stap in de (economische) democratisering, na de invoering van de syndicale delegatie in 1947 en de wet op de bedrijfsorganisatie van september 1948.⁵⁸

⁵⁶ Meynen, (A.), "Omtrent de fordistische ideologie...", p.92

⁵⁷ Polekar, *Het laboratorium*..., p.49-52

⁵⁸ Devolder, (C.), *To innovate or not*, p.37; De auteur verdedigt dezelfde stelling in haar artikel: Devolder, (C.), "Een Belgische Sonderweg? De socio-politieke agenda van het ondernemingssyndicalisme (1937-1959)", in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, XXXIII, 2003, 3-4, pp. 577-641

Deel 2 - Sociale evolutie in België (1850-1944)

“ Het begrip welvaarstaat (kan) niet losgemaakt worden van de concrete aan tijd en ruimte gebonden groei van onze samenleving sedert de negentiende eeuw, en van de veranderde taak van de overheid. De West-Europese samenleving bleef, economisch en sociaal, vrijwel stationair tot aan de industriële revolutie van de tweede helft van de achttiende eeuw. Uit de ‘sociale kwestie’ van de negentiende eeuw is het sociaal beleid van de geïndustrialiseerde samenleving gegroeid; langdurende sociale hervormingen hebben geleidelijk (en mede bepaalde door belangrijke gebeurtenissen zoals de twee wereldoorlogen en de crisis van de dertiger jaren) gevoerd tot een sociale ordening die sedert 1945 aangeduid wordt met de benaming welvaartsstaat.”⁵⁹

⁵⁹ Deleeck, (H.), *De welvaartstaat...*, p.28

Bovenstaande citaat uit het bekende werk van Herman Deleeck vat heel kort samen welke ingrijpende veranderingen er op sociaal vlak de voorbije twee eeuwen zijn voorgekomen. Een goed inzicht in de Belgische sociale geschiedenis is belangrijk in een werk waarin het Sociaal Pact centraal staat. Daarom ga ik in dit deel kort in op de sociale evolutie in ons land, dat onder andere gekenmerkt wordt door een toenemende invloed van de staat en van de syndicale en patronale organisaties. Er zal vooral aandacht gespendeerd aan de evoluties op het vlak van sociaal overleg en sociale bescherming. Ik baseer mij in dit deel vooral op enkele werken van Dirk Luyten en Guy Vanthemsche. Ook het werk over de *Arbeidsverhoudingen in België* van Slomp en Van Mierlo is hierbij zeer nuttig geweest.

2.1 De belangen organiseren zich (1850-1918)

Het lijkt mij opportuun te beginnen in de periode waarin de eerste arbeidersbewegingen opgericht werden. Deze kwamen in België, in vergelijking met de andere geïndustrialiseerde (buur)landen, redelijk laat. Het was in het pas onafhankelijke België natuurlijk nog verboden om samen te scholen of te staken met het doel om veranderingen in de arbeidsomstandigheden te bekomen. Dit was het gevolg van de wet- Le Chapelier (1791), het coalitieverbod uit de Franse Tijd, dat nog steeds van kracht was.⁶⁰ Ondanks het verbod om zich te verenigen, creëerde de arbeidersbeweging tijdens de 2de helft van de 19de eeuw zelfstandige initiatieven zoals werkloosheidskassen en mutualiteiten. Deze waren er voor de arbeiders en werden beheerd door de arbeiders. Ook aan werkgeverszijde ontstonden er in die periode bescheiden initiatieven om de wantoestanden die de arbeidersklasse moest ondergaan te verlichten.⁶¹ Daarnaast ontstonden er (ondanks wet- Le Chapelier) in enkele beroepstakken vakverenigingen, vooral in Brussel, Gent, Antwerpen en Verviers.

Vele andere manieren om tot een verbetering van de levensstandaard te komen waren er in die periode niet voor handen. De lonen waren nog gedurende de ganse 19de eeuw het resultaat van individuele afspraken tussen de patroon en de arbeider. Stakingen waren nog geen (wettelijke)

⁶⁰ Slomp, (H.) en Van Mierlo, (T.), *Arbeidsverhoudingen in België I*, Utrecht-Antwerpen, Spectrum, 1984, p.59

⁶¹ Vanthemsche, (G.), "De sociale bescherming voor en na het Pact", in: Luyten, (D.) en Vanthemsche, (G.), *Het Sociaal Pact van 1944, Oorsprong, betekenis en gevolgen*, Brussel, VUBPRESS, 1995, pp.18-20

middel voor de arbeiders om betere arbeidsvoorwaarden te verkrijgen. Stakers kregen snel te maken met het gerecht: tussen 1830 en 1860 werden 1600 arbeiders wegens staking vervolgd.⁶² Ook na de vervanging van het coalitieverbod door het artikel 310 van het strafwetboek in 1866 kon men vervolgd worden voor staken. Toch betekende de afschaffing van het coalitieverbod een versoepeling van de houding van de overheid tegenover de arbeidersbeweging en automatisch een boost voor de groei van de vakbonden.⁶³ Een belangrijk jaartal in de sociale evolutie van België is het jaar 1886, waarin een grote stakingsgolf door Wallonië trok. In het voorjaar van 1886 barst een anarchistische herdenking aan de Parijse Commune in het Luikse uit zijn voegen. De stakingen breidden zich uit over gans Wallonië en zo kwam het tot enkele gewelddadige confrontaties met de ordediensten, met enkele doden als resultaat.⁶⁴

Deze stakingsgolf heeft enkele belangrijke gevolgen gehad. Ze luidde een nieuw tijdvak in van de syndicale ontwikkeling in België. Zowel aan socialistische als aan katholieke zijde worden nieuwe regionale en zelfs nationale organisaties opgebouwd.⁶⁵ De (katholieke) regering van haar kant stelde een onderzoekscommissie in die de wantoestanden in de fabrieken moest nagaan. Deze zou ook voorstellen mogen doen ter verbetering van de sociale omstandigheden. Hoewel ze een ingreep van de overheid op het vlak van arbeidsduur resoluut afwijst, zet ze de deur op een kier voor een eventuele bemoeienis van de overheid met de arbeidsverhoudingen. De regering-Beernaert, onder de indruk van het spontane en gewelddadige karakter van de stakingen, besliste in 1887 tot de oprichting van paritaire kamers van verzoening, de nijverheids- en arbeidsraden.⁶⁶ Van deze raden, die op regionale basis georganiseerd waren en sociale conflicten moesten voorkomen of oplossen, kwam maar weinig terecht. Enkel als adviesorgaan hebben ze enige invloed kunnen uitoefenen. De werknemers in de raden waren niet vertegenwoordigd door de vakbonden, maar door verkozen afgevaardigden. Dit toonde volgens Luyten de toenmalig vijandige houding van de staat aan tegenover de syndicale beweging.⁶⁷

Zowel aan patronale zijde als aan arbeiderszijde was het enthousiasme voor de raden vaak ver te zoeken. Pas in 1889 werden de eerste raden werkelijk geïnstalleerd. Ondanks de magere resultaten werd dit eerste initiatief gevolgd door de oprichting van de Hoge Arbeidsraad in 1892,

⁶² Slomp, (H.) en Van Mierlo, (T.), *Arbeidsverhoudingen...*, p.60

⁶³ Luyten, (D.), *Sociaal-economisch overleg...*, p.15

⁶⁴ Gaus, (H.), *Politieke en sociale evolutie in België*, Leuven, Garant, 2001, p.172

⁶⁵ Slomp, (H.) en Van Mierlo, (T.), *Arbeidsverhoudingen...*, p.65

⁶⁶ *Ibid.*, p.140

⁶⁷ Luyten, (D.), *Sociaal-economisch overleg...*, pp.16-17

die de nijverheids-en arbeidsraden overkoepelde. Deze Raad bestond zowel uit vertegenwoordigers van werkgevers en arbeiders als uit deskundigen en had vaak een aandeel bij de voorbereiding van het sociaal beleid dat de overheid trachtte te voeren.⁶⁸

Deze bescheiden overheidsingrepen tonen aan dat de overheid meende dat ze niet langer meer aan de kant kon staan als het op sociale kwesties aankwam. Dit kwam ook tot uiting op het vlak van de bestaansonzekerheid. Het kapitalistische systeem creëerde bepaalde nieuwe vormen van bestaansonzekerheid. Het (oplossen van het) probleem van de bestaansonzekerheid werd de inzet van een strijd tussen de (op levenbeschouwelijk vlak) rivaliserende krachten van de Belgische samenleving.⁶⁹ Het was al snel duidelijk dat het de socialistische arbeidersbeweging was, die het initiatief nam om op te komen voor de lotsverbetering van de arbeiders. Zo maakte zij werk van de uitbouw van de eerder vermelde initiatieven. Ook in katholieke middens kregen de initiatieven op ruime mate gevolg.

Vanaf de jaren 1890 begon de katholieke overheid, eerst op lokaal en later op nationaal vlak, subsidies toe te kennen aan private spaarkassen, mutualiteiten en werklozenkassen. Ook in het kader van de huisvesting en het onderwijs keerde de overheid subsidies uit aan de verschillende (levenbeschouwelijke) organisaties. Dit werd bekend als het systeem van de “gesubsidieerde vrijheid”. Het kwam neer op een vorm van indirecte staatssteun voor levenbeschouwelijke of ideologische organisaties.⁷⁰ Dit initiatief was een conservatief-katholieke reactie op het succes van de socialistische organisaties en moest de katholieke hegemonie in de samenleving veilig stellen. Vooral katholieke ziekteverzekerings- en pensioenkassen werden zwaar financieel ondersteund, terwijl andere mutualistische bewegingen werden benadeeld. Zo hoopte de katholieke regering de socialistische arbeidersbeweging, die sinds de jaren 1880 almaar sterker werd, tegen te kunnen werken.

Net toen het systeem van de gesubsidieerde vrijheid tot ontplooiing kwam, deden er zich in de arbeidersmiddens enkele opvallende evoluties voor. De socialistische beweging kreeg na 1890 en vooral in de eerste jaren van de 20ste eeuw stevige concurrentie van een arbeidersbeweging uit christen-democratische hoek. Deze was het resultaat van initiatieven uit twee hoeken: van uit de basis en meer van bovenuit. Bepaalde groepen arbeiders wensten op te komen voor meer sociale

⁶⁸ De Wilde, (B.), “De collectieve arbeidsverhoudingen (1880-1940)”, in: Luyten, (D.) en Vanthemsche, (G.), *Het Sociaal Pact van 1944, Oorsprong, betekenis en gevolgen*, Brussel, VUBPRESS, 1995, p.40

⁶⁹ Vanthemsche, (G.), *De beginjaren van de sociale zekerheid...*, Brussel, VUBPRESS, 1994, pp.14-24

⁷⁰ Billiet, (J.), *Tussen bescherming en verovering : sociologen en historici over zuilvorming*, Leuven, Universitaire pers, 1988, pp.107-108

rechtvaardigheid, zonder zich daarom te moeten afzetten van de katholieke Kerk. Dit werd goed begrepen door enkele (hogere) conservatieve groepen, die aan deze arbeidersbeweging hun steun gaven uit vrees voor de socialisten en hun revolutiedrang.⁷¹ Niet alleen op het vlak van de sociale verzekeringen, maar ook op syndicaal vlak nam de christelijke arbeidersbeweging nieuwe initiatieven. De christen-democratie was, in tegenstelling tot de socialisten, grote voorstander van werkloosheidskassen in de schoot van de vakverenigingen. Toch kwam het aan beide zijden tot een uitgebreid net aan werkloosheidskassen. Na 1904 kenden de christelijke vakverenigingen een grote uitbreiding wat uiteindelijk in 1912 leidde tot de stichting van het Algemeen Christelijk Vakverbond (ACV). Zij maakte (het grootste) deel uit van het Algemeen Christelijk Werkersverbond (ACW), de koepelorganisatie van christelijke werknemersorganisaties.⁷² Aan socialistische zijde was in 1898 overgegaan tot de oprichting van de Syndicale Commissie, een orgaan opgericht in de schoot van de Belgische Werkliedenpartij met het oog op de centralisering van de verschillende socialistische vakverenigingen. Deze zou na WOI uitgroeien tot het Belgisch Vakverbond (BVV).⁷³

Ook aan patronale zijde kwam het ondertussen tot een losse interprofessionele organisatie van beroepsfederaties, het Comité Central du Travail Industriel. Zij was de voorloper van het in 1913 gestichte Comité Central Industriel (CCI).⁷⁴ De eerste beroepsfederaties waren in de eerste plaats geïnteresseerd in economische kwesties. In 1926 werd als reactie ook een Vlaamse werkgeversorganisatie opgericht door Lieven Gevaert, namelijk het Vlaams Economisch Verbond (VEV).⁷⁵ De organisatie van de patroons kwam er eigenlijk vooral als reactie van de patroons op de uitbouw van de sociale wetgeving⁷⁶ in België, die aan het eind van de 19de eeuw

⁷¹ Vanthemsche, (G.), *De beginjaren van de sociale zekerheid...*, pp.21-23

⁷² Voor een geschiedenis van het ACV: Gerard, (E.), *De christelijke arbeidersbeweging in België*, Leuven, Universitaire pers, 1991, pp.1152

⁷³ Voor een geschiedenis van het ABVV: Peiren, (L.) en Messiaen, (J-J.), *Een eeuw solidariteit, 1898-1998. Geschiedenis van de socialistische vakbeweging*, Brussel, ABVV, 1998, p.198

⁷⁴ Over de centrale werkgeversorganisatie in België is nog geen uitgebreide studie gepubliceerd, ik baseer mijn in de loop van deze masterproef op Vanthemsche, (G.), "De reorganisatie van het Belgisch patronaat: van Centraal Nijverheidscomité naar Verbond der Belgische Nijverheid (1946)", in: Witte, (E.), Burgelman (J.C.) en Stouthuysen, (P.), *Tussen restauratie en vernieuwing. Aspecten van de Belgische naoorlogse politiek (1944-1950)*, Brussel, VUBPRESS, 1989, pp.109-166

⁷⁵ Voor een geschiedenis van het VEV: Ludo Meyvis, *Markt en Macht - Het VEV van 1926 tot heden*, Tielt, Lannoo, 2004, p.286

⁷⁶ Voor een korte opsomming van de sociale wetten die eind 19de en begin 20ste eeuw werden uitgevaardigd: zie Slomp, (H.) en Van Mierlo, (T.), *Arbeidsverhoudingen...*, p.29

in een stroomversnelling geraakte.⁷⁷ Dit kwam mede door de aanwezigheid van socialistische volksvertegenwoordigers, die de sociale problemen in de Kamer konden ter sprake brengen. Dat de belangenorganisaties zich in deze periode gaan organiseren betekent nog niet dat het kwam tot overleg of samenwerking tussen het patronaat en de arbeiders. Zowel de staat als het patronaat erkenden de vakbonden niet als legitieme gesprekspartner. De negatieve houding van de staat ten opzichte van de syndicaten bleek nogmaals in de wet op de beroepsverenigingen uit 1898, dat zeer sterk restrictief en repressief was tegenover de vakbonden. Pas na WOI, waarin de arbeidersklasse grote opofferingen had gedaan, kwam er een switch in de houding van de staat.⁷⁸ Het wantrouwen van (enkele fracties binnen) het patronaat zou nog van langere duur zijn. Op het vlak van de sociale verzekeringen voor WOI zijn er nog enkele belangrijke feiten te vermelden. Het systeem van de gesubsidieerde vrijheid had niet de gewenste resultaten gecreëerd. Er bestond nog een grote groep niet-verzekerden bij wie de ‘voorzorgsgeest’ niet was aangewakkerd, die aan de vrije organisatie geen boodschap hadden. Dit zou het debat over de verplichting van de sociale verzekeringen op de voorgrond van de Belgische politiek plaatsen. In 1906 hadden de katholieken hun Landsbond der Christelijke Mutualiteiten(LCM) opgericht. De regering besliste in 1912 over te gaan tot de invoering van de verplichte verzekering tegen ziekte, invaliditeit en ouderdom. Het baseerde haar wetsontwerp op een voorstel vanuit de kringen van de christelijke mutualiteiten. De katholieke regering hoopte via het ontwerp dat (uiteeraard) een groot voordeel gaf aan de katholieke organisaties via de verplichting de arbeiders aan de katholieke zuil te binden. Dit was onder andere zeer tegen de zin van de socialistische mutualiteiten die in 1913 overgingen tot de oprichting van het Nationaal Verbond van Socialistische Mutualiteiten(NVSM). Ook de werkgevers waren helemaal geen voorstander aangezien van hen een (voor hen te grote) bijdrage zou verwacht worden. Van het wetsontwerp kwam uiteindelijk niks terecht, niet in het minst omdat in augustus 1914 de Eerste Wereldoorlog uitbrak.⁷⁹

⁷⁷ Slomp, (H.) en Van Mierlo, (T.), *Arbeidsverhoudingen....*, pp.83-84

⁷⁸ Luyten, (D.), *Sociaal-economisch overleg....*, p.17

⁷⁹ Vanthemsche, (G.), *De beginjaren van de sociale zekerheid....*, pp.23-26

2.2 Het interbellum: periode van toenadering?

WO I is voor de sociale evolutie in België van groot belang geweest. Het kwam in 1918 tot een regering waarin voor het eerst ook socialisten in werden opgenomen. Deze waren bereid om in de regering te stappen als het algemeen enkelvoudig stemrecht voor mannen zou ingevoerd worden en artikel 310, waarvan sprake hierboven, zou afgeschaft worden. Dit laatste betekende dat de staking een wettelijk actiemiddel werd. Van deze mogelijkheid werd dan ook uitgebreid gebruik gemaakt tijdens een grote stakingsgolf aan het eind van 1918, vooral om de achturedag, een minimumloon en de syndicale erkenning te bekomen. De omvang van de stakingen en de enorme groei van de vakbonden (vooral van de socialistische Syndicale Commissie) leidde de regering er toe de patroons, die nog steeds een afwijzende houding aannamen, te dwingen om met de vakbonden te gaan onderhandelen. Daarbij kwam het soms tot een vergelijk tussen beide partijen, beter gekend als een collectieve arbeidsovereenkomst (CAO).

Maar de weigerachtige houding van de werkgevers stond zulk overleg nog heel vaak in de weg. Deze impasse werd door de regering opgelost door de oprichting van het eerste paritaire comité in de metaalindustrie. Dit initiatief kende al snel gevolg in andere sectoren. Het aantal paritaire comités steeg in 1922 tot 16, maar kende daarna, als gevolg van de hardnekkige houding van het patronaat, een stagnatie. In de paritaire comités of commissies zaten vertegenwoordigers van werkgevers en werknemers per bedrijfstak samen om zich bezig te houden met de loon- en arbeidsvoorwaarden. Binnen deze organen kwam het vaak tot de afsluiting van CAO's. In deze CAO's kwam men overeen over kwesties inzake het loon, de arbeidsduur, veiligheid en gezondheid, leerlingenschap, ziektevergoeding, betaald verlof, arbitrage enz. De lonen werden gekoppeld aan een index van kleinhandelsprijzen, die moest aantonen hoe het met de koopkracht van de arbeiders gesteld was. De CAO's hadden weliswaar een conflictreducerende werking, maar van een consensueel overlegstelsel mag men in de jaren '20 zeker nog niet spreken.⁸⁰ Op het vlak van de sociale verzekeringen wordt het interbellum gekenmerkt door het aanhoudende debat over de verplichting van de ziekte- en invaliditeits (- en werkloosheids) - verzekering. Hierboven werd reeds gesteld dat het terrein van de sociale bescherming geleid heeft tot een langdurige strijd tussen de verschillende maatschappelijke groepen. In deze strijd stond

⁸⁰ De Wilde, (B.), "De collectieve arbeidsverhoudingen...", pp.42-46 en Luyten, (D.), *Sociaal-economisch overleg...*, pp.17-23

één grote vraag centraal: in welke mate zou het initiatief aan de vrije organisaties overgelaten worden of omgekeerd hoe ver zal de invloed van de overheid op het sociaal beleid reiken? Kort gesteld is het duidelijk dat de katholieken wensten dat de mutualiteiten op zelfstandige wijze konden verder functioneren en alle verantwoordelijkheid zelf dragen. Ook de werkgevers wensten het verzekeringsprincipe te behouden. Aan socialistische zijde ijverde men voor een semi-publiek, eengemaakt verzekeringsorganisme. Daarnaast was er ook nog de discussie over het syndicaal monopolie inzake de werkloosheidsverzekering. Een eenzijdige oplossing van het conflict was met de invoering van het algemeen stemrecht voor mannen onmogelijk geworden en men was er tijdens het interbellum niet in geslaagd via parlementaire weg de discussie tot een goed einde te brengen. Vanthemsche stelde dat een oplossing via parlementaire weg vooral voor de werkgevers niet de goede richting zou uitgaan, gezien de grote aanwezigheid van progressieve politici in het parlement sinds WOI.⁸¹ Op het vlak van de werkloosheidsverzekering kwam het in 1920 al tot de oprichting van het Nationaal Crisisfonds, een regeringsfonds dat de syndicale werkloosheidskassen subsidieerde en zo een enorme steun betekende voor de vakbonden, maar deze maakte de werkloosheidsverzekering nog niet verplicht.⁸²

De eerste verplichte verzekering is deze voor de pensioenen. Ook in deze verzekeringen trachtte de (katholieke) overheid het vrije initiatief te stimuleren, maar de wet van 1900, die nog uitging van de vrijheidsgedachte, had zo'n mager resultaat gehad dat tegenstanders van de verplichting de noodzaak daartoe niet meer ontkenden. Zo kwam het, met de wet van 10 december 1924 op de arbeidspensioenen, tot een verplichte pensioenverzekering. Deze had echter al snel met (oa. financiële) problemen te kampen waardoor de wetgever in de daaropvolgende jaren verschillende keren moest ingrijpen om het stelsel aan te passen. Daarnaast kwam het enkele jaren later nog tot de verplichting van de kinderbijslag. Deze vorm van sociale bescherming kwam er na WOI op (vrij) patronaal initiatief, die zich daarvoor aansloten bij diverse compensatiekassen. Deze trachtten hiermee de algemene loonsverhogingen te beperken en hoopten daarnaast ook dat de kinderbijslag een factor zou zijn in het vermijden van sociale onrust. Door het grote succes van dit vrije initiatief, gingen bepaalde drukkingsgroepen⁸³ al snel gaan roepen voor de verplichting. De regering ging, ondanks de tegenstand van de verschillende werkgeversorganisatie, in op deze

⁸¹ Vanthemsche, (G.), "De sociale bescherming..." , pp.23-26

⁸² Gerard, (E.), "De democratie gedroomd, begrensd en ondermijnd 1918-1939", in: Dumoulin, (M.), Dujardin, (V.), Gerard, (E.) en Van den Wijngaert, (M.), *Nieuwe geschiedenis van België - deel II 1905-1950*, Tielt, Lannoo 2005-2006, p.1009

⁸³ De belangrijkste drukkingsgroep in deze context was de Bond der Kroostrijke Gezinnen

wens met de wet van 4 augustus 1930, die de verplichting van de kinderbijslag voorzag met behoud van de patronale compensatiekassen.⁸⁴

Het is duidelijk dat het patronaat het niet onder de markt had met de stijgende macht van de vakbonden tijdens het interbellum. Ze werden vaak aan de onderhandelingstafel gedwongen door middel van stakingen of onder druk van de regering.⁸⁵ Tijdens de jaren '30 bleef men aan werkgeverszijde dan ook weinig enthousiast voor een toenadering tussen beide partijen. Het sociaal overleg in het algemeen en de activiteit in de paritaire comités in het bijzonder stond op een laag pitje, zeker tijdens de eerste helft van het decennium waarin de economische crisis voor grote problemen had gezorgd.

Toen de Belgische economie in 1936 uit het diepe dal klom, meenden de arbeiders dat zij recht hadden op nieuwe sociale voordelen. Het uitblijven van dergelijke maatregelen leidde tot de algemene staking van 1936, die de regering ertoe aanzette een nieuwe stap te zetten op het gebied van het sociaal overleg. Ze organiseerde op 17 juni 1936 voor het eerst een Nationale Arbeidsconferentie (NAC), een vergadering op nationaal niveau bijgezet door vertegenwoordigers van de werkgevers, de werknemers en de regering. In 1935 was het reeds gekomen tot de oprichting van de Hogere Raad van Arbeid en Sociale Voorzorg, maar deze had weinig invloed gehad. De NAC betekende dat de regering voor het eerst optrad als derde sociale partner. Op de conferentie werd aan de belangrijkste syndicale eisen voldaan. Het ging vooral om het minimumloon, betaald verlof, de definitieve erkenning van de syndicale vrijheid, de kinderbijslag en de (geleidelijke) vermindering van de arbeidsduur tot 40 uren per week. Deze akkoorden werden op het niveau van de bedrijfstak in de praktijk omgezet door de paritaire comités. Het initiatief van de NAC's kon, vooral bij de vakbonden, op veel bijval rekenen. Daarom werd er voor WOII nog een tweede en een derde georganiseerd, respectievelijk eind 1939 en begin 1940. Naast de bijeenkomst van een NAC werden in 1936 de paritaire comités veralgemeend tot alle industriële sectoren.⁸⁶

De negatieve houding van het patronaat tijdens het interbellum ten opzichte van overleg met de vakbonden kent verschillende oorzaken, maar één van de belangrijkste redenen moet gezocht worden op het economische vlak. De Belgische industrie stond voor WOII namelijk gekend voor

⁸⁴ Vanthemsche, (G.), *De beginjaren van de sociale zekerheid...*, pp.32-39

⁸⁵ Dirk Luyten meent in zijn boek over het sociaal overleg in België dat een regering met socialisten de patroons meer ging aansporen tot overleg dan een regering zonder.

⁸⁶ De Wilde, (B.), "De collectieve arbeidsverhoudingen, pp.46-48 en Luyten, (D.), *Sociaal-economisch overleg...*, p.59

haar lage lonen en prijzen. Sommige patroons uit het CCI, die kwamen uit sleutelsectoren zoals bijvoorbeeld de mijnsector, zwerden bij deze lage lonen-politiek. Het was voor hen dan ook niet moeilijk op te merken dat de tendens tot overleg gepaard ging met een tendens tot stijging van de lonen. Toch waren er reeds toen al enkele figuren in de werkgeverswereld die voorstander waren van overleg (cfr. infra). Binnen het CCI was er dus helemaal geen gemeenschappelijke visie over. Het katholieke patronaat daarentegen was een absoluut voorstander van het corporatisme.⁸⁷ Het corporatisme is ontstaan eind 19de eeuw als een reactie van de ultramontaanse katholieken op de dominante liberaal-katholieke stroming. Deze dachten dat het corporatisme, via gemengde syndicaten van arbeiders en patroons, ervoor kon zorgen dat het katholicisme niet in de verdrukking zou geraken bij de arbeiders, op wie het socialisme zich in de eerste plaats richtte. Ook zou ze voor sociale vrede moeten kunnen zorgen en aan de grootste materiële noden van de arbeiders tegemoet komen. De gemengde syndicaten hadden weinig succes, maar het corporatieve gedachtegoed leefde voort in de schoot van het ACV, dat de principes van de klassenverzoening en sociale vrede hoog in het vaandel droegen. Ze verschilden daarin met de socialistische vakbeweging die de klassenstrijd propageerde. In de jaren twintig werd in de schoot van het ACV het model van de bedrijfsorganisatie uitgewerkt. Daarin zouden op 3 niveaus(op het bedrijfsniveau, het sectoriële niveau en het nationale niveau) raden functioneren waarin de vakbonden en patroonsorganisaties met elkaar in overleg treden. Dit netwerk van overlegraden zou via het afsluiten van CAO's de taken van de staat op sociaal-economische vlak overnemen. Het sociaal-economisch corporatisme of de bedrijfsorganisatie zorgde tijdens het interbellum voor discussies omtrent de rechtspersoonlijkheid voor de vakbonden, het recht op economische informatie, medezeggenschap voor de arbeiders enz...

Het was ACW-voorzitter Hendrik Heyman die in de jaren '20 reeds meerdere malen (en zonder succes) een wetsvoorstel inzake de bedrijfsorganisatie had ingediend. Er bestonden verschillende varianten van het corporatisme, maar het model waar het christelijke patronaat voorstander van was baseerde zich op de pauselijke encycliek *Rerum Novarum* en had, net als de ACV-voorstellen, als belangrijkste doelstelling de klassenverzoening. Voor de katholieken betekende het corporatisme een alternatief voor het liberalisme en voor het socialisme. Tijdens de jaren dertig kwam het idee meer en meer in een slecht daglicht te staan, door de corporatieve

⁸⁷ In 1935 kwam het tot een overkoepling van het Landelijk Algemeen Christelijk Verbond van Werkgevers (LACVW) en de Association des Patrons et Ingénieurs Catholiques (APIC) wat resulteerde in de Federatie der Katholieke Werkgevers(FKW)

organisatie in de autoritaire staten van die periode, zoals het Italië van Mussolini en Nazi-Duitsland. De socialisten en liberalen wezen het corporatisme op deze basis resoluut af, maar ook het ACV en ACW nam afstand van het autoritair corporatisme. Toch kwam het in de jaren '30 nog tot enkele belangrijke initiatieven op dit vlak.⁸⁸ Het initiatief vanuit katholieke patronale hoek, het voorontwerp Velge uit 1936, werd voor jaren het corporatief programma van het FKW, maar kende grote tegenstand vanuit syndicale hoek. Eerder had de socialist De Man al enkele corporatieve voorstellen gedaan in zijn 'Plan van de Arbeid'(1933) en ook uit de hoek van het ACV/ACW kwam het opnieuw tot een wetsvoorstel. Uiteindelijk kwam het pas in 1938, ondanks eerdere voornemens van de twee regeringen Van Zeeland, tot een wetsontwerp(-Heymans) op de bedrijfsorganisatie maar de patronale tegenstand vanuit het CCI zorgde andermaal dat hier niks van in huis kwam. Het was duidelijk dat de machtsverhouding tussen kapitaal en arbeid, die van groot belang is in deze context, een uitgebreid overleg tussen beide partijen voor WOII in de weg stond.⁸⁹

⁸⁸ Voor alle wetsvoorstellen op dit vlak, zie Luyten, (D.), "Wetgevende initiatieven met betrekking tot bedrijfsorganisatie in de dertiger jaren in België", in: *BTNG-RBHC, XIX, 1988, 3-4, pp. 587-654*

⁸⁹ Dit deel is zo goed als volledig gebaseerd op: Luyten, (D.), *Ideologisch debat en politieke strijd over het corporatisme tijdens het interbellum in België*, Brussel, KAWLSK ,1996, p.240

2.3 WO II: Mannen maken plannen (1940-1944)

De Tweede Wereldoorlog heeft op het gebied van sociaal overleg en sociale verzekeringen voor een pauze gezorgd, maar de oorlogsperiode was daarnaast ook een periode waarin verschillende (groepen) mensen nadachten over de toekomst van het Belgische sociaal-politieke bestel. Tijdens de bezetting werd er inderdaad niet stilgezeten. Het Sociaal Pact was maar één van meerdere initiatieven die tijdens WOII in België uitgewerkt zijn. In zijn werk over de arbeidsverhoudingen in de Antwerpse haven noemde Vanfraechem deze periode dan ook ostentatief een ‘mannen maken plannen’-periode, waarvan het Sociaal Pact het belangrijkste plan was.⁹⁰ Zowel op het gebied van het overleg als op het gebied van de sociale verzekeringen kondigden nieuwe evoluties zich aan.

De Duitse inval in mei 1940 betekende dus zeker niet het einde van alle politieke activiteit. Verschillende personen met een politieke, economische of sociale verantwoordelijkheid trachtten van de bezettingssituatie gebruik te maken om hun eigen voorstellen naar voor te schuiven. Dat was ook zo op het vlak van de sociale verzekeringen. Aan de vooravond van WOII was het omtrent de ziekte-en invaliditeitsverzekering en de werkloosheidsverzekering nog steeds niet tot een (parlementaire) uitkomst gekomen. De vakbonden waren tegen een verplicht systeem dat paritair (door vakbonden en werkgeversorganisaties) beheerd zou worden. Ook het voorgestelde systeem waarbij een gecentraliseerd fonds de bijdragen afgehouden op het loon zou innen, stuitte op tegenkanting van de syndicaten.⁹¹

In 1940 pleitte de voorzitter van de socialistische mutualiteiten, Arthur Jauniaux, nogmaals – hij had in 1929 reeds een gelijkaardig voorstel gedaan – voor een fusie van alle mutualiteiten in een groot ‘Mutualistisch Verbond van België’. Dit moest gepaard gaan met de verplichting van de ziekte-en invaliditeitsverzekering. De christelijke Landsbond ging hier uiteraard niet mee akkoord en het voorstel werd verworpen. Ook de Duitse bezetter kwam met enkele initiatieven op het vlak van de sociale verzekeringen. Wat de werkloosheidsverzekering betreft, werd getracht deze in de schoot van de Staat te organiseren. Dit stuitte op hevige weerstand van de christelijke syndicalisten binnen de Unie van de Hand- en Geestesarbeiders(UGHA). Dit was de naam van het nieuwe eenheidssyndicaat, dat door de nazi’s werd opgericht ter vervanging van de (politieke)

⁹⁰ Vanfraechem, (S.), *Een sfeer om haring te braden. Arbeidsverhoudingen in de haven van Antwerpen 1880-1972*, Gent, Academia Press, 2005, p.268

⁹¹ Pasture, (P.), “The Social Pact...”, p.698

vakbonden, die door de bezetter werden ontbonden. Later werden ook de leiders van de socialistische mutualiteiten afgezet en vervangen door collaborateurs.⁹² Van de Duitse sociale verzekeringen kwam er uiteindelijk niks van in huis.

Op het gebied van de arbeidsverhoudingen heeft de Duitse bezetting meer effect gehad. Terwijl de traditionele vakbonden hun legitimiteit verloren aan het UGHA, mocht het CCI haar werking verder zetten. Daarnaast kwam het tot nieuwe organisatiestructuren zoals de Warencentrales en de ‘groepen’, die zich enkel met economische kwesties mochten bezighouden. Van sociaal overleg tussen arbeiders- en werkgeversvertegenwoordigers was tijdens WOII geen sprake meer. In 1941 ging de bezetter over tot de oprichting van de zogenaamde Comités van sociale experts, maar deze hadden geen echte invloed op de arbeidsverhoudingen.⁹³ De werkelijke beslissingsmacht was, conform de fascistische ideologie, in handen van één persoon, nl. de algemeen-gevolmachtigde voor de arbeid.⁹⁴ Deze evolutie leidde tot een versterking van de positie van de werkgevers en tegelijkertijd tot een verzwakking van de positie van de vakbonden. Aan het einde van de oorlog zou dat al reeds veranderd zijn. De macht van de vakbonden groeide tijdens de bezetting geleidelijk opnieuw aan, terwijl dit gepaard ging met een radicalisering van (een deel van) de arbeiders.

Reeds in de eerste oorlogsjaren kwam het in het bezette België tot de oprichting van enkele clandestiene denkgroepen. Eén zo’n groep, het ‘Centre Belge d’Etudes et de Documentation’, hield zich vanaf 1943 in een subcommissie actief bezig met de sociale verzekeringen. Haar voorstellen bestonden uit een verplichting van de sociale verzekeringen, die op corporatistische wijze zouden beheerd worden. Ook de katholieke werkgevers deden een gelijkaardig voorstel inzake sociale verzekeringen. Gezien de gunstige invloed van de samenwerking tussen patronaat en arbeiders op het vlak van de arbeidsvoorwaarden, leek het de voor deze groep aangewezen om ook op het vlak van de sociale verzekeringen over te gaan tot paritaire samenwerking tussen beide partijen.⁹⁵ Nog opmerkelijker was het initiatief dat naar voor werd geschoven door de

⁹² Vanthemsche, (G.), *De beginjaren van de sociale zekerheid...*, 1994, pp.46-49

⁹³ Over de arbeidsverhoudingen tijdens WOII, zie Luyten, (D.) en Hemmerijckx, (R.), “Belgian Labour in World War II: strategies of survival, organisations and labour relations”, in: *European Review of History*, vol.7, nr.2, 2000, p.207-227

⁹⁴ Luyten, (D.), *Sociaal-economisch overleg.....*, 1995, p.99

⁹⁵ Vanthemsche, (G.), *De beginjaren van de sociale zekerheid...*, pp.51-56

‘Commission pour l’Etude des Problèmes d’Après-Guerre (CEPAG).⁹⁶ Deze commissie werd opgericht door de regering in Londen om voor alle maatschappelijke problemen van het naoorlogse België een oplossing te bieden. Haar voorstellen op het vlak van de sociale verzekeringen bleek bijzonder vernieuwend. Het was de intentie van de commissie om volledig te breken met het bestaande (continentale) stelsel en over te gaan tot de oprichting van een gecentraliseerde ‘Nationale Dienst der Sociale Verzekeringen. Dit plan was schatplichtig aan het plan-Beveridge (cfr. infra) dat in november 1942 werd gepubliceerd en de Britse overheid er toe leidde de sociale zekerheid te installeren. Het kende in België maar weinig steun en al snel bleek dat een breuk met het continentale stelsel niet tot de mogelijkheden zou behoren.⁹⁷ De CEPAG had ook voorstellen gedaan op het vlak van de arbeidsverhoudingen. Men greep daarin terug op het wetsontwerp-Heymans uit 1938 dat net zoals in de vooroorlogse jaren op patronale weerstand stuitte.⁹⁸

Het patronaat, voornamelijk het CCI, ging tijdens de bezetting onverstoord verder op haar anti-syndicalistisch elan. Dat bleek al in september 1940 toen zij opriep om de ontbonden syndicaten te vervangen door paternalistische initiatieven, wat leidde (vooral in Wallonië) tot de oprichting van verschillende fabrieksraden waarin geen vakbondsmensen aanwezig waren. Deze zouden de basis moeten zijn van een nieuw getrappt overlegsysteem dat in de plaats komen van het overleg in de paritaire comités, die door de Duitsers werden afgeschaft. De patroonsorganisatie probeerde via onderhandelingen met de gedelegeerden de traditionele vakbonden buitenspel te zetten. De samenstelling van de fabrieksraden, die vooral in grote Waalse bedrijven tot stand kwamen, was afhankelijk van de machtsverhoudingen op het terrein.⁹⁹

Het uitgesproken anti-syndicale karakter van dit voorstel was voor bepaalde groepen niet aanvaardbaar. Het katholieke patronaat bijvoorbeeld had eerder al getoond dat ze voorstander was van klassensamenwerking en bewees dit door tijdens de bezetting naar voren te komen met een voorstel dat duidelijk haar inspiratie haalde in de corporatieve voorstellen van de jaren ’30. Het voorstel werd mede onderschreven door het ACV en trachtte zo via een katholieke eenheid te komen tot een hervorming van de arbeidsverhoudingen op basis van christen-democratische

⁹⁶ Voor een uitgebreide uiteenzetting over de werkzaamheden van de CEPAG: zie Henau (B.), "Shaping a New Belgium: The CEPAG" in: Smith, (M.) & Stirk, (P.), *Making the New Europe. European Unity and the Second World War*, London, Pinter, 1990, pp. 112-132.

⁹⁷ Vanthemsche, *De beginjaren van de sociale zekerheid...*, pp.49-51

⁹⁸ Luyten, (D.), *Sociaal-economisch overleg...*, 1995, pp.108-109

⁹⁹ Luyten, (D.), "De dialectiek van het overleg...", pp.56-57

principes zoals klassensamenwerking.¹⁰⁰ Naast de hier beschreven voorstellen zijn er tijdens WOII nog meerdere groepen met nieuwe initiatieven op de proppen gekomen, maar op elk van deze voorstellen dieper ingaan zou mij te ver leiden. Ze tonen aan dat er, behalve het Sociaal Pact, nog verschillende plannen gemaakt zijn voor het naoorlogse België. Toch is gebleken dat het Pact de grootste invloed heeft uitgeoefend op het beleid na de bevrijding.

¹⁰⁰ Ibid., p.61 en Luyten, (D.), *Sociaal-economisch overleg.....*, pp.109-114

Deel 3: Het Sociaal Pact uit de doeken

“ Na beider standpunten belicht te hebben erkennen de werkgevers- en werknemersvertegenwoordigers dat de goede gang der ondernemingen, waarmede de algemeene welvaart van het land verband houdt, alleen door trouwe samenwerking kan geschieden.”¹⁰¹

¹⁰¹ Dit is de eerste zin van het Sociaal Pact, zie “Ontwerp van overeenkomst tot sociale solidariteit”, in: *Arbeidsblad*, januari 1945, nr.1, p.9

3.1 De totstandkoming van het Sociaal Pact

Hierboven werd al aangegeven dat er tijdens de Duitse bezetting plannen werden gemaakt voor de grondslagen van het nieuwe België. In eerste instantie werd een Duitse overwinning verwacht en werden er voorstellen naar voor geschoven die van autoritaire aard waren. Men verwachtte dat de ‘Nieuwe Orde’ zou standhouden terwijl de democratie definitief verleden tijd leek. Al in het tweede bezettingsjaar werd het duidelijk dat de krachtsverhoudingen in het voordeel van de geallieerden waren gewijzigd. Een herstel van de democratie in België, net als in de rest van West-Europa, leek nu veel meer waarschijnlijk.

Dit leidde in de herfst van 1941 tot een nieuw initiatief van Henri Fuss, voor de oorlog een hoge ambtenaar op het ministerie voor Arbeid en Tewerkstelling en op dat moment aan het hoofd van het studiebureau van de clandestiene socialistische partij.¹⁰² Fuss had tijdens de bezetting dan ook een grote invloed op het syndicale gebeuren. Voor de onderhandelingen over het Sociaal Pact had hij zich samen met Joseph Bondas reeds beziggehouden met een initiatief dat pleitte voor de syndicale eenheid, de travaillistische unie. Dankzij de goede contacten tussen Bondas en Henri Pauwels, de Waalse ACV-voorzitter, kwam het tot een ‘Avant-projet de Pacte d’Union Travailliste’, waarvan Fuss de redactie voor zijn rekening had genomen. Het initiatief werd afgewezen, maar de eenheidswens bleef de syndicale wereld nadien nog jaren beroeren. Naast de kwestie van de syndicale eenheid, was er natuurlijk ook de kwestie van de betrekkingen tussen werknemers en werkgevers. Ook in deze kwestie namen Bondas en Fuss het voortouw.¹⁰³ Laatstgenoemde organiseerde een eerste gesprek tussen enkele compromisgezinde personen uit de werkgevers-en werknemerswereld, die uiteindelijk zo’n vijftig maal samenkwamen. Er mag gerust gesteld worden dat Fuss de spilfiguur was bij deze gesprekken, die altijd onder zijn voorzitterschap doorgingen. Het comité had volgens Fuss nooit een naam gehad en “was numeriek gesproken, nooit ‘paritair’. In de geest was het dat echter steeds, vermits zijn werken slechts met het akkoord van allen tot een goed eind konden worden gebracht.”¹⁰⁴

¹⁰² Meyers, (W.), Selleslagh, (F.), Van den Wijngaert, (M.), *Het minste kwaad*, Kappellen, DNB/Pelckmans, 1990, pp.58-59

¹⁰³ Hemmerijckx, (R.), *Van verzet tot Koude Oorlog, 1940-1949: machtsstrijd om het ABVV*, Brussel, VUBPRESS, 2003, pp.53-60

¹⁰⁴ Fuss, (H.), “Het ontstaan van het ontwerp van akkoord van sociale solidariteit in België. I ‘De sociale zekerheid’”, in: *Arbeidsblad*, nr. 7-8, 1958, p.863

Naast Fuss was met Gaston Grignard, voor de oorlog directeur van de Rijksdienst voor Arbeidsbemiddeling en Werkloosheid, nog een vooraanstaande ambtenaar bij de gesprekken betrokken. De vertegenwoordigers van de werkgevers waren Georges Velter, Paul Goldschmidt-Clermont en Pierre Van der Rest. De grootste vertegenwoordiging was afkomstig van het socialistische BVV, voor wie Bondas (na zijn vertrek naar Londen vervangen door Hubert Lapaille), Louis Watillon, Leon Delsinne en Louis Major aan de gesprekken deel namen. Louis Major werd, wegens ziekte, in 1943 vervangen door Achiel Van Acker. Deze figuren waren allemaal actief binnen het clandestiene BVV, dat alle medewerking met de UHGA had geweigerd. Zelfs de socialistische mutualiteit had met Arthur Jauniaux een stem in Sociaal Pact-onderhandelingen. Voor het ACV was voorzitter Henri Pauwels aanwezig, de LCM had geen vertegenwoordiger.¹⁰⁵ Het is belangrijk te weten dat de vernoemde mannen eigenlijk zonder mandaat van hun organisaties aan deze gesprekken deelnamen. Het waren dus geen vertegenwoordigers in de strikte zin van het woord, maar wel eerder woordvoerders. Dit toont het weinig representatieve karakter aan waarvan boven reeds sprake was. Velter en Goldschmidt maakten deel uit van de modernistische groep in het CCI, die voorstanders waren van de uitbouw van het overlegstelsel. Binnen die organisatie was er een enorme weerstand tegen het sociaal overleg vanwege de meer traditionalistische patroons. Toch maakte de anti-syndicale strategie van het CCI tijdens het eerste oorlogsjaar stilaan plaats voor een ietwat gematigdere sociale politiek vanwege de werkgevers. Zo ontstonden er onder meer financiële en menselijke banden tussen enkele werkgevers en vakbondsmensen. Het afwijzen van het UHGA en de erkenning van het clandestiene BVV door het CCI maakten verdere gesprekken tussen de beide partijen mogelijk. De vrees voor de radicalisering van de arbeidersklasse lag daar grotendeels voor aan de basis.¹⁰⁶

Ook de beperkte vertegenwoordiging van de christelijke organisaties en het uitsluiten van de meest linkse vakbewegingen verminderde de representativiteit van de groep die over het Pact onderhandelde.¹⁰⁷ Het was tijdens de bezetting in enkele regio's gekomen tot de oprichting van communistische strijdcomités, die vanaf 1942 de naam Syndicale Strijdkomitees (SSK). Deze communistische vakorganisaties kenden vooral in Luik en Brussel een sterke groei, terwijl ze in

¹⁰⁵ Dambre, *Fundamenten van de verzorgingsstaat : planning en uitvoering van de sociale politiek in België (1942-1950)*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1986, p.205

¹⁰⁶ Luyten, (D.) en Hemmerijckx, (R.), "Belgian Labour in WOII: strategies of survival, organisations and labour relations", *European Review of History*, vol. 7, nr.2, 2000, p.222

¹⁰⁷ Luyten, (D.) en Vanthemsche, (G.), *Het Sociaal Pact*, pp.10-11

Vlaanderen amper voet aan grond kregen. Eind januari 1945 werden deze organisaties gegroepeerd binnen het Belgisch Verbond der Eenheidssyndicaten¹⁰⁸ Naast de SSK, ontstond er in het Luikse nog een andere belangrijke stroming in de arbeidersbeweging, namelijk het Mouvement Syndical Unifié (MSU). Deze organisatie kwam tot stand rond de figuur van André Renard, die na WOII nog een grote invloed zou hebben op de syndicale actie. Vooral tijdens 1943 groeide het ledenbestand van de metaalvakbond van Renard aan tot 12.000, waardoor er moeilijk nog naast deze organisatie kon gekeken worden. Renard was gekend voor zijn geschriften over arbeiderscontrole en antikapitalistische structuurhervormingen, maar of deze een(bepaalde) invloed hebben gehad op de onderhandelingen over het Sociaal Pact is zeer twijfelachtig.¹⁰⁹

Iemand die een grote invloed uitgeoefend heeft op de besprekingen, zonder daarop aanwezig te zijn, was Leon Bekaert, voorzitter van het Landelijk Algemeen Christelijk Werkgeversverbond (LACW) en exponent van de modernistische fractie binnen het CCI. Hij leidde een patronale studiegroep ‘Groupe d’Etudes Sociales’, die werd opgericht op initiatief van Alexandre Galopin, gouverneur van de Société Générale en tijdens de bezetting één van de machtigste personen in België als gevolg van zijn voorzitterschap van het Comité Galopin. Laatstgenoemde was helemaal geen voorstander van het overleg met de vakbonden en pleitte onder meer voor een corporatief stelsel dat zware sancties kan voorzien om de sociale vrede te behouden. Bekaert’s studiegroep daarentegen pleitte voor een verhoging van de koopkracht en een stelsel van sociale zekerheid. Men kan dit als een keynesiaans voorstel beschouwen. Daarvoor moest er ook aan de productiezijde hervormd worden: innovatie en verhoging van de arbeidsproductiviteit waren voor Bekaert een absolute must. Hij was dan ook een groot voorstander van een fordistische economische politiek. Daar hoorde volgens hem ook een vorm van corporatisme of bedrijfsorganisatie bij dat op de lange termijn zou verwezenlijkt worden.

Op de korte termijn waren enkele overgangsmaatregelen nodig, waarbij enkele toegevingen werden gedaan aan de vakbonden om de radicalisering van de arbeiders tegen te houden en een sociale vrede te verwezenlijken. Men kan het Sociaal Pact in deze context zien als de overgangsmaatregelen waarvan sprake was binnen de groep Bekaert.¹¹⁰ De studie van Bekaert werd mee onderschreven door August Cool, op dat moment algemeen secretaris van het ACV.

¹⁰⁸ Hemmerijckx, (R.), *Van verzet tot Koude Oorlog*, pp.88-98 en pp.133-137

¹⁰⁹ *Ibid*, pp.98-104

¹¹⁰ Luyten, (D.), “De dialectiek van het overleg...”, pp.62-63

Volgens Wouter Dambre heeft de katholieke tandem Bekaert-Cool dan ook een belangrijke invloed uitgeoefend op de inhoud van het Sociaal Pact.¹¹¹ De katholieke vakbondsman Cool kon tijdens de oorlogsjaren dan ook rekenen op financiële steun de katholieke patroon Bekaert. Laatstgenoemde had met Velter een rechtstreekse vertegenwoordiger op de samenkomsten van de Sociaal Pact-onderhandelaars. August Cool had met Henri Pauwels zelf ook een vertegenwoordiger in de Pact-besprekingen, maar de relatie tussen beide was veel minder vanzelfsprekend. Het Vlaamse ACV had zich namelijk in 1940 aangesloten bij het door de Duitsers opgerichte eenheidssyndicaat UHGA. Dat had binnen de christelijke vakbeweging voor een breuk geleid tussen Vlamingen en Walen. De Vlamingen van het ACV, Cool op kop, kregen het na de bevrijding in eerste instantie zwaar te verduren, maar toch zouden ze er snel in slagen de rust binnen de organisatie te herstellen.¹¹²

In april 1942 kwam het reeds tot de afronding van een eerste luik, namelijk dat over de paritaire samenwerking.¹¹³ Na de opstelling van dit eerste akkoord ging men in het patronaal-syndicaal comité over tot de kwesties die de arbeiders direct aanbelangden zoals de algemene arbeidsvoorwaarden en de invoering van een verplicht stelsel van sociale zekerheid. Zo kwam het op 24 april 1944 een akkoord dat de geschiedenis inging als het ‘Ontwerp van overeenkomst tot sociale solidariteit’. Hét hoofddoel van het ontwerpakkoord was in principe vooral het behoud van de sociale vrede. Binnen het comité was er een algemene vrees voor het communisme, dat in bezet België van een gestegen prestige genoot dankzij het communistisch verzet in België en de oorlogsinspanningen van de Sovjet-Unie. Men vreesde dat de sociale vrede na de oorlog in het gedrang zou komen en daarom leek het hen aangewezen enkele dringende wensen van de arbeiders te vervullen. Dambre vatte het Pact samen als volgt: sociale vrede en verhoging van de productiviteit in ruil voor bestaanszekerheid en medezeggenschap.¹¹⁴ De onderhandelaars trachtten, in een sfeer van klassensamenwerking, met het opstellen van het ontwerpakkoord de komende regering een document te bieden dat een uitgangspunt kon worden voor de naoorlogse Belgische sociale politiek. In het Sociaal Pact stonden enkele pragmatische maatregelen die de regering moesten toelaten de arbeidsverhoudingen op een vredevolle leest te schoeien. Welke maatregelen ze precies op het oog hadden, komt aan bod in het volgende deel.

¹¹¹ Dambre,(W.), *Fundamenten...*, p.206

¹¹² Pasture, (P.), *Kerk, politiek en sociale actie ...*, 1993, pp.43-48

¹¹³ In het volgende hoofdstuk ga ik dieper in op de inhoud van de verschillende luiken in het ontwerpakkoord

¹¹⁴ Dambre, (W.), *Fundamenten...*, p.207

3.2 De inhoud van het Sociaal Pact

In dit hoofdstuk ga ik dieper in op de inhoud van het Sociaal Pact¹¹⁵, wat van nut is met het oog op het onderzoek naar het discours over het Sociaal Pact dat in het volgende deel aan bod komt. Het Pact bestaat uit een preambule en vier luiken, die een totaal van 54 paragrafen omvatten. De preambule¹¹⁶ is een soort van principeverklaring tussen beide partijen waarop de rest van het akkoord gebaseerd is. Daarin wordt allereerst gesteld dat een trouwe samenwerking tussen werkgevers en werknemers nodig is voor “de goede gang der ondernemingen.” Daarvoor is volgens de preambule een verstandhouding nodig tussen beide partijen gebaseerd op “wederzijdse eerbied en op een wederkerig erkennen van rechten en plichten.” Daarna komt een dubbele ruiloperatie naar voor. De werknemers erkennen het gezag van de patroons in hun ondernemingen en stellen hun werk plichtsgetrouw te zullen uitvoeren, terwijl de werkgevers de waardigheid van de arbeiders eerbiedigen en beloven de (groei en de werking van de) vakbonden niet te zullen in de weg staan. Dit komt neer op de syndicale erkenning door de aanwezige werkgevers, terwijl de werknemersvertegenwoordigers impliciet akkoord gingen met het (liberaal) kapitalistisch systeem. Dan richt men zich tot de regering, die gevraagd wordt enkele maatregelen te treffen die aan de dringendste behoeften van de arbeiders voldoen en in de toekomst voor een nieuwe vooruitgang kunnen zorgen door een economische groei en een rechtvaardige verdeling der winsten. Er worden maatregelen aangekondigd op het vlak van de lonen, de sociale zekerheid en de paritaire samenwerking tussen werkgevers-en werknemersorganisaties. De laatste alinea van de preambule stelt dat deze maatregelen voor alle duidelijkheid “van tijdelijke aard moeten zijn. Aan de wetgevende kamers zal worden gevraagd daarvoor zodra mogelijk een definitieve regeling te treffen”.¹¹⁷

Het eerste luik betreft dus de te volgen loonpolitiek. De eerste alinea van dit luik meent dat de economische bedrijvigheid tot doel heeft de levensstandaard van de bevolking te verbeteren. Sommigen vatten dit samen als zou het economische in dienst staan van het sociale. Men wou aan de lonen de grootst mogelijke koopkracht geven, maar met de zwarte markt die op dat moment nog volop aan de gang was, zou dat een moeilijke opdracht blijken. Na een periode

¹¹⁵ “Ontwerp van overeenkomst tot sociale solidariteit”, in: *Arbeidsblad*, nr.1, 1945, pp.9-19

¹¹⁶ Voor een gedetailleerde analyse van de preambule: zie Meynen, (A.), “Omtrent de fordistische ideologie, pp. 95-115

¹¹⁷ “Ontwerp...”, p.9

waarin de regering het loonpeil zou bepalen, zal weer overgegaan worden tot paritaire loononderhandelingen. Eén van de hoofddoelen van de opstellers van het Pact was het vermijden van een inflatiespiraal en daarom zou men extra inspanningen vragen voor het verlagen van het prijspeil. In die context werden enkele (basis)producten voorgesteld die voor subsidiëring in aanmerking zouden komen. Niettemin zouden de lonen ook moeten stijgen om de tijdens de oorlog enorm gedaalde koopkracht te moeten opkrikken. Men verwachtte, door een vergelijking te maken met de situatie in Engeland, een indexstijging tot 150%. Op de eerste naoorlogse NAC zou beslist worden om over te gaan tot een loonstijging van 40% plus een tijdelijke stijging van 20% (die uiteindelijk blijvend zou blijken) ten opzichte van de lonen in 1939. Deze stijging werd door Cassiers en Scholliers bestempeld als de officiële bekrachtiging van de loonstijgingen die tijdens de bezetting hadden plaatsgevonden. Ze werd ook gerelativeerd in de zin dat de stijging een Belgisch inhaalmanoeuvre was ten opzichte van de lonen in haar buurlanden.¹¹⁸ Daarnaast zou nog een opmerkelijk initiatief het luik over de lonen afsluiten. Om het huishouden van de arbeiders opnieuw van alle noodzakelijke goederen te voorzien, werd aangespoord tot de oprichting van een fonds tot huishoudelijke herinrichting, gefinancierd door een extra bijdrage van de werkgevers alleen, maar wel paritair, zowel door vertegenwoordigers van de vakbonden als van de werkgeversorganisatie, beheerd. Het tweede luik van het Sociaal Pact over de arbeidsduur bevat één enkele alinea waarin gesteld werd dat de “ vóór de oorlog van kracht zijnde wetten en overeenkomsten met betrekking tot de arbeidstijd onmiddellijk (zullen, C.D.) weder worden ingevoerd.”¹¹⁹

Zo ga ik over naar het derde en meest uitgebreide luik van het ontwerpakkoord, nl. dat over de sociale zekerheid voor arbeiders. Hoewel dit deel later werd opgemaakt dan het laatste deel (dat van de paritaire samenwerking), komt het in het Pact eerst aan bod. De voorstellen op dit vlak gingen helemaal niet ver. Het luik over de sociale zekerheid kwam volgens Vanthemsche tot stand op basis van twee sleutelwoorden, nl. urgentie en voorzichtigheid.¹²⁰ Het zou dus grotendeels voortbouwen op de verwezenlijkingen uit het interbellum en zou dus een continentaal stelsel blijven, dat dus alleen voor de werknemers uit de privésector bedoeld was. Soms wordt dit

¹¹⁸ Cassiers, (I.) en Scholliers, (P.), “Le pacte social belge de 1944, les salaires et la croissance économique”, in: Luyten, (D.) en Vanthemsche, (G.), *Het Sociaal Pact van 1944, Oorsprong, betekenis en gevolgen*, Brussel, VUBPRESS, 1995., pp.165-174

¹¹⁹ “Ontwerp...”, pp.10-12

¹²⁰ Vanthemsche, (G.), “De sociale bescherming...”, p.27

ook een Bismarkiaans stelsel genoemd, aangezien het onder kanselier Bismarck was dat men voor het eerst overging tot de creatie van dergelijk stelsel van sociale zekerheid.

De sociale zekerheid zou vijf risico's inhouden, nl. de ouderdom, de ziekte-en invaliditeit, de werkloosheid, de kinderlast en het jaarlijks verlof. Twee andere risico's, de arbeidsongevallen en de beroepsziekten zouden niet in het stelsel opgenomen worden en aan private verzekeringsmaatschappijen overgelaten. Dit alles zou gefinancierd worden door bijdragen van werkgevers en werknemers berekend op het loon van de werknemer. Zeer belangrijk daarbij te vermelden is dat het pluralisme van de organisaties behouden blijft, de verschillende organisaties blijven betrokken bij de uitkeer van de verschillende vergoedingen.¹²¹ Het Angelsaksisch plan van Beveridge had volgens Fuss geen invloed gehad op pact-onderhandelaars want zij "hadden nooit de gelegenheid er kennis van te nemen".¹²²

Hoofdstuk A handelt over het pensioen, dat verhoogd zal worden tot 50% van het gemiddelde loon en uitgekeerd worden vanaf de leeftijd van 65. Ook alleenstaanden, weduwen en wezen zullen van een verhoogde uitkering kunnen genieten. Deze zou gefinancierd moeten worden door een bijdrage van 3,5% voor zowel de werkgevers als de werknemers (dus in totaal 7%). Een deel was deze bijdrage zou gekapitaliseerd worden op een individuele rekening, de rest zal herverdeeld worden om de verhogingen te bedekken. Voor de bedienden bedroeg de werkgevers- en werknemersbijdrage allebei 4,25% (dus in totaal 8,5%). Het aparte gunstigere pensioenstelsel van de mijnwerkers blijft behouden. Als laatste puntjes in het hoofdstuk over de pensioenen houden de vakbondsvertegenwoordigers het recht om de regering te vragen het pensioen op meer dan 50% te brengen, terwijl ze ook de verlaging van de pensioenleeftijd tot 60 jaar wensten te laten onderzoeken.

Het volgende stuk is het belangrijkste en meest vernieuwende van het voorgestelde stelsel van sociale zekerheid, nl. de ziekte-en invaliditeitsverzekering. Over dit onderwerp werd een akkoord bereikt op een vergadering waarop de vertegenwoordigers van de nationale mutualiteitsbonden instemming gaven aan de verplichting van de ziekte-en invaliditeitsverzekering. Fuss en Jauniaux hadden reeds het grootste voorbereidende werk gedaan, zonder medewerking van de christelijke mutualiteiten. Toen deze het belang van de activiteiten van het werknemers-en werkgeverscomité

¹²¹ Dambre, *Fundamenten...*, p.215

¹²² Fuss, (H.), "Het ontstaan ...", in: *Arbeidsblad*, nr. 7-8, 1958, p.863, p.863. Het tegengestelde werd ooit beweerd door ex-ministers Troclet en Eyskens. Zie Troclet, (L.E.), *De Sociale Zekerheid in België. Deel 1. Algemene Vraagstukken inzake sociale zekerheid*, Brussel, Institut Solvay, 1958, p.30; Eyskens, (G.) en Smits, (J.), *Gaston Eyskens: de memoires*, Tielt, Lannoo, 1993, p.137

inzagen, besloot LCM-voorzitter Van Melle aan de vernoemde vergadering deel te nemen. Van Melle kon maar na enige aarzeling, en vooral dankzij de garantie van het behoud van het pluralisme der organisaties, met het stelsel van verplichte ziekte-en invaliditeitsverzekering akkoord gaan.¹²³ Hierin werd bepaald dat alle werknemers die onder de wet op het ouderdomspensioen vallen onder het regime zullen vallen. Men zou bij arbeidsongeschiktheid, onder enig voorbehoud, 60% van het daardoor niet verdiende salaris ontvangen. Indien deze ongeschiktheid langer dan een jaar duurt, zal overgegaan worden op 50%. Er werd ook een zwangerschapsuitkering, voor zes weken vóór en ná de bevalling, van 60% voorzien. In geval van overlijden van de verzekerde voor zijn pensioensgerechtigde leeftijd, krijgen de rechthebbenden een vergoeding van 25 maal het loon van de verzekerde of (voor personen met een wedde) een wedde van een maand. Dit zou, zoals hierboven al vermeld, georganiseerd worden door de erkende mutualiteitsverbonden of door paritaire beheerde gewestelijke diensten. De mutualiteiten moesten minstens 50.000 leden hebben en reeds 10 jaar bestaan. De bijdragen voor arbeiders zou komen op 3,5%, terwijl deze voor de bedienden op 2,75% kwam. De inspanningen van de werkgevers bedroegen respectievelijk voor de arbeiders en de bedienden 2,5% en 2.75%. Om de vrije keuze van de werknemers te vrijwaren, bedacht Goldschmidt-Clermont het systeem van de bijdragebons. Met deze bons, door de werkgever aan zijn werknemer afgeleverd, kon de werknemers aankloppen bij de mutualiteit naar keuze, die deze bons voor 90% kunnen innen bij de Rijkdienst voor Verzekering tegen Ziekte en Invaliditeit. De andere 10% zou gebruikt worden om mutualiteiten met een negatief saldo te subsidiëren. Dit systeem zou onder de controle komen te staan van een Nationale Commissie voor Verzekering tegen Ziekte en Invaliditeit, die werd samengesteld uit een vertegenwoordiger van elke landsbond, een gelijk aantal afgevaardigden van vakbonds-en werkgeversorganisaties en vertegenwoordigers van de betrokken ministeries. Bij blijvende onenigheid binnen deze commissie van afgevaardigden komt de beslissingsmacht bij de regering te liggen. Ter afsluiting werd nog eens herhaald dat het om een tijdelijk regeling gaat, die zal worden vervangen door een definitieve regeling uitgewerkt door de wetgever.

Het derde hoofdstuk bevatte bepalingen over een stelsel voor werkloosheidsverzekering. Er was nog geen ontwerp over een definitief stelsel, maar de onderhandelaars verbonden er zich toe zo snel mogelijk een systeem van verplichte verzekering tegen werkloosheid op poten te zetten. De

¹²³ Dambre, *Fundamenten...*, pp.216-217

werklozensteun zou voorlopig onafhankelijk gemaakt worden van de armenzorg en georganiseerd worden binnen een paritair gecontroleerd Voorlopig Steunfonds voor Werklozen. Over de uitkering van de vergoedingen was ook nog geen definitieve keuze gemaakt, voornamelijk door de patronale weerstand tegen het syndicale monopolie op dat vlak. De werklozensteun werd vastgesteld op 50% van het loon van een hulparbeider in gemeenten van de tweede categorie en zou respectievelijk 10% stijgen en dalen in gemeenten van derde en eerste categorie. Werkloze gezinshoofden zouden daarbij ook nog een kinderbijslag ontvangen tot aan een bepaald bedrag. De werkwillegheid zou moeten bevestigd worden door aangifte bij openbare bestedingdiensten die onder controle zou staan van een paritaire bevolkte commissie. Het Voorlopig Steunfonds zou , naast de subsidies afkomstig uit de schatkist, gefinancierd worden door een bijdrage van 1% door werkgevers én werknemers. Het hoofdstuk over de werkloosheidsverzekering werd afgesloten door een alinea, die door sommigen werd geïnterpreteerd als zijnde een intentieverklaring tot het volgen van een politiek van volledige tewerkstelling. Alinea 34 van het Pact luidde namelijk als volgt: “Werkgevers-en werknemersvertegenwoordigers zullen alle mogelijke hulp verlenen voor het economisch herstel en voor de te treffen maatregelen tot uitbreiding van de normale arbeidsmogelijkheden”. De voorlaatste 2 hoofdstukjes handelen niet echt over risico’s in de pure zin van het woord maar zijn door een soort van padafhankelijkheid toch in het stelsel van sociale zekerheid opgenomen. Het gaat over de kinderbijslag en het jaarlijks verlof, die tijdens het interbellum op het terrein van de sociale verzekeringen tevoorschijn kwamen (cfr. supra). De kinderbijslagen kwamen op 100, 200, 300 en 475 frank voor gezinnen met respectievelijk één, twee, drie of vier kinderen met een aanvulling van 250 frank voor elk bijkomend kind. Deze bedragen zijn, analoog als aan de werkloosheidsvergoedingen, bedoeld voor gemeenten van de tweede categorie en daar moet telkens respectievelijk bij gemeenten van derde categorie en eerste categorie 20% van afgetrokken worden en bij opgeteld worden. Deze worden volledig gefinancierd door de werkgevers en dat door middel van een bijdrage van 6% van het loon. Voor het jaarlijks verlof ging men terug naar de wet van 20 augustus 1938, die bepaalde dat jongeren onder de 18 en volwassen arbeiders respectievelijk twaalf en zes dagen loon krijgen. Afhankelijk van de economische toestand, zal de mogelijkheid tot verbetering van de voorwaarden in deze tak van de sociale zekerheid nagegaan worden.

Het luik over de sociale zekerheid wordt afgesloten met een hoofdstuk over het beheer van de vermelde bijdragen. Zowel de werknemersbijdragen(in totaal 8%), afgehouden op het loon, als deze van de patroons(voor de arbeiders 15,5% en voor de bedienden 13,5%) zullen samen door de werkgevers elk kwartaal afgedragen worden aan een Nationaal Verdelingsfonds. Dit fonds zou onder paritair toezicht staan en de maatregelen voor de in werking treding van het fonds zouden later nog bepaald worden. Bij wijze van samenvatting worden op het einde van het luik over de sociale zekerheid nog eens de totale bijdragen op een rijtje gezet: 7% voor de ouderdomsrente, 6% voor de ziekte-en invaliditeit, 2% voor de onvrijwillige werkloosheid, 6% voor de kindertoeslagen en 2,5% voor het jaarlijks verlof. Voor de bedienden komt dat op: 8,5% voor de pensioenen, 5% voor de ziekte-en invaliditeit, 2% voor de werkloosheid en 6% voor de kinderbijslag. Ter afsluiting wordt nog gesteld dat er wettelijke maatregelen zullen genomen worden om de storting van de bijdragen te verzekeren en om de onafhankelijkheid van deze bijdragen ten opzichte van de schatkist vast te leggen.¹²⁴

Het principe van de werknemersbijdragen, die afgehouden worden op het brutoloon, was een nieuwe manier van financiering waar tijdens het interbellum nog heel wat tegenstand bleek voor te zijn, voornamelijk vanuit christelijke hoek. Misschien heeft de beperkte christelijke aanwezigheid in het werkgevers-en werknemerscomité de weg voor deze manier van financiering van de sociale zekerheid wel opengemaakt. Dat de zuilorganisaties nog steeds een belangrijke rol zouden vervullen bij de uitbetaling van de vergoedingen, was voor hen waarschijnlijk van nog groter belang. ACV-onderhandelaar Pauwels had zich in 1938 al voorstander getoond van het systeem van de voorafhouding, maar stond daar binnen zijn organisatie redelijk alleen in. Tussen de Pact-onderhandelaars bestond daar daarentegen wel een consensus over.¹²⁵

Zo zijn we gekomen tot het laatste luik van het Sociaal Pact, namelijk dat over de “beginselen en methodes van paritaire samenwerking”. Zoals gezegd was er over deze ‘beginselen en methodes’ reeds in 1942 een akkoord bereikt, maar ze werden pas in maart 1944 aan het ontwerpakkoord toegevoegd.¹²⁶ Dit luik bevat 4 hoofdstukjes dat overeenkomt met de 4 niveaus waarop deze paritaire samenwerking moest doorgaan. Beginnen wordt gedaan op het (laagste) niveau van de onderneming. Daar stelt het Pact dat in iedere onderneming met ten minste 20 loonarbeiders moet overgegaan worden tot de oprichting van een personeelsafvaardiging. Deze zou bevoegd zijn om

¹²⁴ “Ontwerp...”, pp.12-16

¹²⁵ Pasture,(P.), *Kerk, politiek en sociale actie...*, p.105

¹²⁶ Dambre, (W.), *Fundamenten...*, p.210

in overleg met het bedrijfshoofd of zijn vertegenwoordigers de arbeidsvoorwaarden¹²⁷ te onderzoeken of “in ’t algemeen, alle kwesties aangaande het regelen van de arbeid, de tucht of het voorkomen van collectieve verschillen in de schoot der onderneming. De instelling van deze personeelsvertegenwoordiging zou geleidelijk aan in werking moeten traden, er was dus een bepaalde periode van uitstel (tot maximum 2 jaar voor ondernemingen van 20 tot 100 arbeiders) voorzien.

Dit initiatief was één van de meest vernieuwende voorstellen die in het Pact opgenomen zijn. Voor WOII was het op het niveau van de onderneming nog niet gekomen tot de oprichting van overlegorganen. Deze raden kwamen in het ontwerpakkoord op aanvraag van de werkgevers die het systeem van de fabrieksraden na de oorlog wensten voor te zetten. De nadruk werd gelegd op het verzoenende karakter van de ondernemingsafvaardiging.¹²⁸ Daarnaast werd ook voorgesteld dat alle sociale diensten door de onderneming georganiseerd, ofwel door de arbeiders alleen of tenminste met hun medewerking zullen beheerd worden. De laatste alinea van het hoofdstuk over de onderneming stelde dat de bedrijfshoofden de ondernemingsafgevaardigde geregeld de algemene toestand van het bedrijf moesten mede delen, “ten einde de gehechtheid van het personeel aan de belangen van de onderneming te onderhouden”. Hier is dus een toegeving gedaan naar alle partijen die streefden naar medezeggenschap voor de arbeiders in de onderneming, maar ook hier is het voorzichtigheid troef geweest. Dambre wijt dit aan het compromiskarakter van het Sociaal Pact.¹²⁹

Het volgend hoofdstukje over de paritaire samenwerking op industrieel gebied handelt uitsluitend over de paritaire commissies, bestaande uit vertegenwoordigers van als representatief erkende organisaties. De bevoegdheden van de paritaire commissies zouden moeten bestaan uit het vastleggen van de lonen, het beraadslagen over de algemene arbeidsvoorwaarden (in het bijzonder deze die in het werkplaatsreglement moeten voorkomen), de economische en sociale vraagstukken onderzoeken waarvan de tewerkstelling en de arbeidsvoorwaarden van de arbeiders afhankelijk zijn, voorbereiden en uitvoeren van wetten die invloed hebben op de bedrijven en “het bijleggen van elk collectief geschil dat zich zou voordoen of dat zou dreigen te ontstaan tussen bedrijfshoofden en loonarbeiders”. De besluiten zouden unaniem moeten getroffen worden

¹²⁷ Het ging om kwesties “aangaande de lonen, de arbeidsduur, de rustpozen, het verlof, de hygiëne, de veiligheid, de zedelijkheid, de klachten over het leidend personeel, de sancties, de afdankingen en het werkplaatsreglement”.

¹²⁸ Luyten, (D.) en Hemmerijckx, (R.), “Belgian labour...”, p.222

¹²⁹ Dambre, *Fundamenten...*, p.211

en zullen bindend zijn voor alle bedrijven die onder het paritaire comité ressorteren. Alleen de regering kan eventueel verzet aantekenen. Hierna volgt een opsomming van de bedrijfstakken waarin een paritaire commissie opgericht zal worden, waarin ook de mogelijkheid wordt opgehouden om een subcommissie op te richten. Ook in bedrijfstakken waar de meerderheid van de tewerkgestelden bedienden zijn kon er, op aanvraag van één van de representatieve organisaties die minstens 40% van de belanghebbenden omvatten, een paritaire commissie opgericht worden. Bij twijfelgevallen of geschillen zou een paritair beroepscomité (“paritaire commissie voor verhaal”) deze kwesties beslechten.

Daarna wordt ingegaan de paritaire samenwerking op nationaal en op internationaal gebied. Omtrent het eerstgenoemde niveau werd voorgesteld dat de representatieve werknemers-en werkgeversorganisaties vertegenwoordigd moesten worden in alle adviserende of uitvoerende raden die door de overheid werd ingesteld voor het behandelen van zaken betreffende de arbeid, de maatschappelijke voorzorg, de openbare gezondheid, het economische of andere zaken. Voorbeelden zijn een Rijksarbeidsraad, een Rijksraad voor Sociale Voorzorg, een Rijksraad voor Volkhuishouding, een Rijksraad voor Volksgezondheid en een Rijksraad voor Onderwijs en Cultuur. Op internationaal gebied wordt de betrokkenheid van de representatieve organisaties bij de internationale samenwerking gewenst.

Tenslotte bevatte het Sociaal Pact nog een stuk over de algemene regelingen van de collectieve geschillen. Daarvoor zou een Algemene Paritaire Raad moeten worden opgericht, die geschillen moest trachten op te lossen en eventueel sancties tegen vakbonden of werkgevers, die de besluiten van de paritaire commissies niet zouden naleven, moest treffen. Hierna kwam ook nog de kwestie van de representativiteit van de organisaties aan. Hieruit blijkt duidelijk dat men enkel de traditionele vakbonden en werkgeversorganisaties een rol van betekenis wou geven. De criteria voor de vakbonden¹³⁰ werden alleen door BVV en ACV gehaald. Wel werd nog ruimte gehouden voor bepaalde bedrijfs- of regiogebonden organisaties, die 20% van de betreffende loonarbeiders moesten omvatten. De allerlaatste alinea van het Sociaal Pact stelde dat deze organisaties hun wens tot een paritaire samenwerking tussen hun respectievelijke vertegenwoordigers in hun statuten moeten inschrijven en moeten bewijzen dat hun leiders democratisch verkozen zijn en hun op de hoogte houden van het beheer.¹³¹ Dit betekent dus dat

¹³⁰ Men moest minstens 200.000 bijdragen betalende leden hebben

¹³¹ “Ontwerp...”, pp. 16-19

het samenwerkingsprincipe op de voorgrond moest komen. Een anti-syndicale politiek vanwege de patroons of een politiek van klassenstrijd zoals het BVV propageerde zou dus volgens de Pact-onderhandelaars definitief tot het verleden moeten behoren.

3.3 De reacties van de organisaties en de overheid op het Sociaal Pact

Na de ondertekening van het Pact door de groep onderhandelaars op 24 april 1944 moesten ze het gaan verdedigen voor hun eigen aanhang. Major en Van Acker, allebei vertegenwoordigers van de reformistische strekking binnen het BVV, hadden gekozen het ontwerpakkoord niet te ondertekenen in naam van hun organisatie, maar slechts in hun persoonlijke naam. Van Acker, voor de oorlog zowel vakbondsman als BWP-parlementslid, en Major zouden het Pact weliswaar op enthousiaste wijze verdedigen. Major zou op een snelle invoering van de bepalingen inzake sociale zekerheid aansturen. Zij moesten het binnen de socialistische arbeidersbeweging opnemen tegen een groep die het Pact niet wilden aanvaarden. Bondas, een andere Pact-onderhandelaar uit het BVV-kamp, bevestigt in zijn boek de tegenstand binnen zijn organisatie ten opzichte van het ontwerpakkoord. Voor velen ging het niet ver genoeg aangezien men het niet had aangedurfd maatregelen te nemen die voor een wijziging van (de kern van) het kapitalistische regime zouden kunnen zorgen.¹³²

Ook binnen de vertegenwoordigers van het Belgisch Syndicaal Centrum (BSC), de organisatie in Londen in 1941 opgericht door nationaal secretaris Jef Rens waar Bondas zich in juni 1942 bij aansloot, werd het Pact niet hartelijk ontvangen. Binnen het BSC leefden vernieuwende ideeën over hoe de arbeidsverhoudingen moesten georganiseerd worden in het naoorlogse België. Het pragmatische, weinig vernieuwende karakter van het Pact was voor Rens en de andere Londense syndicalisten (zoals algemeen secretaris Paul Finet) daarom een doorn in het oog.¹³³ Zij hadden vooral op economisch vlak enkele voorstellen die de achterstand van de Belgische economie moesten verhelpen. Ze streefden een fordistisch groeimodel na dat ondersteund moest worden een Keynesiaanse politiek vanwege de overheid.¹³⁴ Het BSC had op haar laatste vergadering nog gesteld dat het Sociaal Pact nog teveel een vooroorlogse geest ademde.

Ook het MSU van Renard meende dat het ontwerpakkoord niet ver genoeg ging in zijn hervormingen. Deze stroming stelde dat de sociale politiek niet alleen mocht neerkomen op een inkomensverhoging maar streefde ingrijpende veranderingen na in de relatie tussen arbeid en kapitaal. Daar kon een syndicale vertegenwoordiging in de bedrijven een begin van zijn. Renard

¹³² Bondas, (J.), *Een halve eeuw syndicale actie, 1898-1948. Geschiedenis van de S.K., van het B.V.V. en van het A.B.V.V.*, Antwerpen, ABVV, 1948, p.345

¹³³ Hemmerijckx, (R.), *Van verzet tot Koude Oorlog...*, pp.63-65

¹³⁴ Luyten, (D.), *Sociaal-economisch overleg...*, p.108

was ook helemaal niet te spreken over het weinig representatief karakter van het Pact en over de formule van de representatieve organisaties (cfr. supra) die in het luik over de paritaire samenwerking was opgenomen.¹³⁵ Op deze manier werd zijn organisatie buitenspel gezet. Het was duidelijk dat het akkoord een realisatie was van de gematigde fractie binnen de socialistische vakbeweging. Het Pact werd dan ook niet meer aan bod gebracht op de vakbondcongressen of op de vergaderingen van het BVV-Bureau.¹³⁶

Binnen de christelijke vakbeweging was men ook niet unaniem akkoord met de bepalingen in het Sociaal Pact. Voorzitter Pauwels stond zoals gezegd redelijk geïsoleerd binnen de organisatie, die tijdens het interbellum en de bezetting nog uitgesproken corporatieve voorstellen had gedaan. Naast Pauwels nam ook Cool de verdediging van het Sociaal Pact binnen de christelijke vakorganisatie op zich. Aangezien het ACV het principe van de klassensamenwerking altijd al hoog in het vaandel droeg, was dat voor hem waarschijnlijk minder moeilijk dan voor zijn reformistische collega's van het BVV. Cool benadrukte de toenadering tussen arbeiders en patroons als de belangrijkste verdienste van het Sociaal Pact. Ook de erkenning van het syndicaal feit en de daarmee gepaard gaande uitbreiding van de taken van de syndicale beweging konden Cool ten zeerste plezieren.¹³⁷ De inhoud van het Pact kwam volgens Pasture dan ook heel sterk overeen met de doelstellingen van het ACV op sociaal en economisch gebied. Het christelijk personalisme pleitte voor een "economie in dienst van de mens" en dit moest gebeuren via een hervorming van het kapitalistisch stelsel enerzijds en het opgeven van de klassenstrijd anderzijds. Hoewel aan het kapitalisme weinig was veranderd, was het ACV toch tevreden met de ingeschreven principes voor paritaire samenwerking. Aangezien het ACV wenste te komen tot een "vergroting van de te verdelen koek" ging het impliciet akkoord met de fordistische principes die men in het Pact kan terugvinden.¹³⁸

Binnen de werkgeversorganisatie werd er uiteraard divers gereageerd op het Sociaal Pact. Zoals eerder vermeld, was het ontwerpakkoord onderhandeld door patroons uit de modernistische fractie binnen het CCI. Men vond ze vooral terug in de sector van de metaalconstructie, zoals bijvoorbeeld Bekaert en Velter. De meer traditionalistische patroons, zoals de mijnpatroons en patroons van de Société Générale, verwierpen het luik over de sociale zekerheid wegens

¹³⁵ Dambre, (W.), *Fundamenten....*, p.224

¹³⁶ Hemmerijckx, (R.), "De socialistische vakbeweging en het Sociaal Pact", in: Luyten, (D.) en Vanthemsche, (G.), *Het Sociaal Pact van 1944, Oorsprong, betekenis en gevolgen*, Brussel, VUBPRESS, 1995, p.235

¹³⁷ Dambre, (W.), *Fundamenten....*, p.226

¹³⁸ Pasture, (P.), *Kerk, politiek en sociale actie*, p.151-154

onbetaalbaar. Ook het luik over de paritaire samenwerking, in 1942 al afgesloten, kon niet meer op hun volledige steun rekenen. Dit had alles te maken met de evoluties op het terrein tijdens WOII. De paternalistische fabrieksraden werden tijdens de tweede helft van de bezetting meer en meer bevolkt door radicalere arbeidsafgevaardigden, waarop de patroons weinig grip hadden. Er werd ook bezwaar aangetekend tegen het monopolie voor de traditionele vakbonden dat impliciet in het ontwerpakkoord werd opgenomen. De uitbreiding van het overleg tot in de onderneming werd nu niet meer als een positieve evolutie gezien door de traditionalistische fractie binnen het CCI.¹³⁹

Het was vooral Gustave-Léo Gérard, afgevaardigd-bestuurder van het CCI, die het voortouw nam in de kritiek op het Sociaal Pact. Gérard was een aanhanger van het klassieke liberalisme, zoals dat in het 19de eeuwse België voorkwam. Hij wou de toegevingen aan de arbeidersklasse, die moesten er ongetwijfeld zijn, zoveel mogelijk beperken. Zijn standpunten inzake de te volgen (lage)loonpolitiek botsten frontaal met deze van de metaalconstructeurs zoals Velter en Bekaert. Behalve Gérard waren er binnen het CCI nog tegenstanders van het Pact. Ook de Société Générale en het mijnpatronaat konden niet akkoord gaan met de inhoud van het ontwerpakkoord. Zo kwam het op een vergadering van het CCI in juni 1944 tot een conflict tussen de federatie van het mijnpatronaat (Fedechar) met de Société Générale enerzijds en Velter, Goldschmidt, Bekaert en Ernest John Solvay anderzijds, die het Pact verdedigden. De Société meende dat het luik over de paritaire samenwerking nooit formeel goedgekeurd is door het CCI, aangezien beide vertegenwoordigers van het CCI (Velter en Goldschmidt) nooit een officieel mandaat van onderhandelaar hadden gekregen. Beide waren volgens hen niet meer dan informateurs.¹⁴⁰ Ook Pierre van der Rest, woordvoerder van het CCI tijdens de onderhandelingen, verdedigde een jaar na de ondertekening het Pact tegen de felle kritiek vanuit (de traditionalistische hoek in) zijn eigen organisatie. In zijn ogen waren de werkgevers niet te ver gegaan in hun concessies om de Belgische bevolking van een hogere levensstandaard te voorzien.¹⁴¹

De verdedigers van het Pact gingen akkoord met het Sociaal Pact als eerste stap in een corporatieve inrichting van de arbeidsverhoudingen die na de oorlog geleidelijk aan zou moeten doorgevoerd worden.

¹³⁹ Luyten, (D.) en Hemmerijckx, (R.), “Belgian Labour...”, p.222

¹⁴⁰ Luyten, (D.),”De dialectiek van het overleg...”, p.64

¹⁴¹ Dambre, (W.), *Fundamenten...*, p.226

Binnen het ACVW, de katholieke patroonsorganisatie waarvan Bekaert voorzitter was, werd een speciale studiec commissie opgericht om de inhoud van het Sociaal Pact te bestuderen. De katholieke patroons waren niet rechtstreeks bij de onderhandelingen betrokken geweest en betreurden dat. Ze stelden bereid te zijn om concessies te doen aan de arbeiders, maar deze moesten binnen de grenzen van het economisch mogelijke blijven. Vooral in verband met de regelingen betreffende de sociale zekerheid formuleerde het ACVW enkele fundamentele kritieken. De katholieke Vlaamse werkgevers hadden tijdens de oorlog nog een akkoord bereikt met het ACV over een corporatief stelsel van sociale zekerheid, maar moest nu vaststellen dat het ACV de kaart van het Sociaal Pact had getrokken.¹⁴² Maar ook de voorstellen die betrekking hebben op de naoorlogse arbeidsverhoudingen konden niet op de instemming van het katholieke patronaat. Er waren volgens hen helemaal geen garanties voor de sociale vrede en ook de bescheiden vorm van bedrijfsorganisatie die het Pact propageerde kon hen niet tevreden stellen. De commissie maakte deze grieven in een memorandum over aan Bekaert. Ze benadrukten dat het moest gaan om voorlopige maatregelen, die “een latere en definitieve reorganisatie” niet in de weg mogen staan. Het lijkt alsof de meeste patroons helemaal niet op dezelfde golflengte zaten als hun modernistische collega’s.¹⁴³

Na de afsluiting van het Sociaal Pact in april kwam het uiteraard niet direct tot de uitvoering ervan. België werd pas in september 1944 grotendeels bevrijd en tot dan verbleef de regering-Pierlot nog steeds in Londen. Volgens Dambre werd er tussen juni en september verder gewerkt aan de voorbereidingen die een snelle invoering van de hervormingen mogelijk moesten maken. Het was voornamelijk Paul Goldschmidt, één van de belangrijkste figuren in het patronaal-syndicaal comité, die zich ging voorbereiden op de oprichting en werking van het centraal innings- en verdelingsfonds dat de Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid zou worden genoemd. Goldschmidt zelf werd daarvan de eerste beheerder. Toen de onpopulaire regering-Pierlot, met Bondas als onderstaatssecretaris van Arbeid, op 8 september van uit Londen zou terugkeren naar Brussel, was het nog niet meteen duidelijk of het Sociaal Pact een rol van betekenis zou spelen. Het was duidelijk dat de regering een politiek van snelle wederopbouw wilde voeren waarbij zij zelf de touwtjes strak in de handen zou hebben.

¹⁴² Vanthemsche, (G.), *De beginjaren van de sociale zekerheid...*, p.62

¹⁴³ Dambre, (W.), *Fundamenten.....*, pp.224-225

Op 16 september gaf de regering gehoor aan de eis van zowel ACV als BVV om een NAC samen te roepen, waarop door beide vakbonden een gemeenschappelijk eisenprogramma werd voorgesteld. Het betrof voornamelijk eisen voor de verhoging van lonen en uitkeringen.¹⁴⁴ Door de vertegenwoordigers van het CCI, namelijk Bekaert en voorzitter Van der Rest, verwezen naar het Sociaal Pact. Ze stelden dat “ in dien geest van eendracht en samenwerking verlenen de werkgevers hun volledige medewerking tot het verwezenlijken van de onmiddellijke hervormingen die in het ontwerp van Sociale Overeenkomst besloten liggen”.

Toch stond deze eerste naoorlogse NAC eigenlijk volledig in het teken van de loonpolitiek. De regering verklaarde snel werk trachten te maken van de invoering van een verplicht stelsel van sociale zekerheid en van een fonds voor de huishoudelijke wederuitrusting. Op het vlak van het sociaal overleg werd, zoals het Pact voorschreef, op 19 december overgegaan tot de oprichting van de Algemene Paritaire Raad (APR), een nationaal interprofessioneel overlegorgaan zonder juridisch statuut. Het deed vooral dienst als uitvoeringsorgaan van (de bepalingen van) de NAC's.¹⁴⁵

Na deze NAC kwam het tot een nieuwe (overgangs)regering-Pierlot die uit minder ‘Londenaars’ bestond en zelfs 2 leden van de Kommunistische Partij van België (KPB) bevatte. In deze regering werd Achiël Van Acker benoemd als minister van Arbeid en Sociale Voorzorg. In deze periode werd fel gediscussieerd over de bedrijfsorganisatie en het in te voeren stelsel van sociale zekerheid. Op aanvraag van het CCI voerde de regering op 16 november de Besluitwet op de Voorlopige Bedrijfsorganisatie in. Deze was volledig gebaseerd op het systeem van de groepen, dat enkele jaren voordien door de Duitse bezetter werd geïntroduceerd. De groepen werden vervangen door quasi identieke Bedrijfsraden, waarbij de werkgevers zich verplicht moesten bij aansluiten. Daarnaast werd ook de mogelijkheid voor de oprichting van een Interprofessionele Raad, die de verschillende bedrijfsraden zou overkoepelen, open gelaten. Deze piste werd in het najaar van 1945 al verlaten.¹⁴⁶ De economische reglementering zou via deze raden volledig in handen zijn van de patroons.

¹⁴⁴ *Ibid.*, p.250

¹⁴⁵ Luyten, (D.), *Sociaal-economisch overleg...*, p.126

¹⁴⁶ Vanthemsche, (G.), “De reorganisatie van het patronaat”, pp.122-123; ook het artikel van dezelfde auteur wijdt hierover uit, Vanthemsche, (G.), “De Belgische patronale groeperingen in een belangrijke mutatieperiode (1944-1946): de reorganisaties op het sectoriële vlak, in: *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, vol. LXVII nr.2, pp.299-337

Dit initiatief fnuikte de kansen van de vakbonden snel te komen tot een stelsel waarbij zij konden genieten van (economisch) medezeggenschap in het bedrijf. Het ACV was voorstander van een ondernemingsraad zonder economische bevoegdheden en de opname van werknemers in de raad van bestuur. Het (A)BVV van haar kant zou de syndicale afvaardiging (en dus de expliciete syndicale erkenning) in de onderneming nastreven.¹⁴⁷ Over deze materie zou nog lang na de bevrijding gediscussieerd worden vooraleer men tot een wettelijk vergelijk kon komen (cfr. infra).Op het vlak van de sociale zekerheid ging dat heel wat sneller. Na een korte bespreking in de APR ging Van Acker, gebruik makende van de ‘volmachten’ die deze regering zich had toegeëigend en dus zonder het parlement te raadplegen, op 28 december 1944 over tot de instelling van de Besluitwet op de sociale zekerheid voor werknemers.

De wet was zo goed als volledig geïnspireerd op de bepalingen betreffende de sociale zekerheid in het Sociaal Pact. De wet zorgde enkel voor een algemeen kader dat in de daaropvolgende maanden verder moest ingevuld worden. De kwestie van de uitkering van de werkloosheidsvergoeding, dat in het Pact nog werd opengelaten, werd in het voordeel van de christelijke vakbeweging beslecht. De vakbonden zouden hun taak als uitbetalingsorganisme blijven behouden.¹⁴⁸ Het snelle handelen van Van Acker kan onder andere verklaard worden door zijn vrees dat het patronaat zou willen terugkomen op de gedane concessies. Het uitvaardigen van deze wet kon daarnaast ook zorgen voor een enorme stijging van de populariteit van Van Acker. Ten slotte was iedereen overtuigd dat de sociale zekerheid van groot belang was voor het behoud van de sociale vrede. Zo begon men op 1 januari 1945 met het verplicht stelsel van sociale zekerheid. Ook deze tak van de sociale politiek zou in de daaropvolgende jaren nog vaak aan zware kritieken onderworpen worden.

¹⁴⁷ Luyten, (D.), *Sociaal-economisch overleg....*, pp.130-135

¹⁴⁸ Vanthemsche, (G.), *De beginjaren van de sociale zekerheid....*, pp.71-75

Deel 4: Analyse van de bronnen

“Via het Arbeidsblad, officieel orgaan van het ministerie van Arbeid, dat begin 1945 inhoudelijk werd verbeterd, werd de ‘sociaal-pact-filosofie’ met veel klem verdedigd”¹⁴⁹

¹⁴⁹ Luyten, (D.), *Sociaal-economisch overleg...*, p.155

In dit deel komen de onderzoeksresultaten aan bod. Per organisatie (en per tijdschrift) zal ik ingaan op het discours dat over het Sociaal Pact tot stand komt. Voor een goed begrip van de omstandigheden waarin de werkgevers- en werknemersorganisaties in deze periode functioneren, zal er eerst een korte schets gegeven worden van de sociale evolutie in België na WOII. De aandacht gaat daarbij vooral uit naar de onderwerpen die in het ontwerpakkoord aan bod komen, voornamelijk het sociaal overleg en de sociale zekerheid en de verhoudingen tussen de verschillende organisaties.

4.1 De naoorlogse sociale evolutie (1945-1958)

Zoals hierboven gezegd was België nog niet helemaal bevrijd of Van Acker had reeds de besluitwet op de sociale zekerheid uitgevaardigd. Als gevolg daarvan werd op 16 januari 1945 de Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid opgericht. Toch was het sociale klimaat niet zonder spanningen, als gevolg van de hoge prijzen en de machteloosheid van de regering om daar snel iets aan te doen. Op 7 februari ontstond er een nieuwe coalitie van socialisten, katholieke, liberalen en communisten onder leiding van Van Acker. Deze regering bevatte meer personen die tijdens de oorlog in België waren gebleven. Begin augustus zouden de katholieken uit de regering stappen. Deze regering zou geleidelijk aan overgaan tot een politiek van economisch dirigisme, waar ook de centrale prijs- en loonpolitiek deel van zou gaan uitmaken.¹⁵⁰ Via deze politiek hoopte de regering te komen tot een snelle heropbouw van de economie. Centraal beleidsinstrument daarbij zouden de NAC's zijn, de samenkomsten van vakbonden, patronaat en regering op het interprofessionele niveau. In de periode tussen november '44 en maart '48 werden 8 dergelijke samenkomsten georganiseerd. In april '45 werden de paritaire comités belast met de invoering van de loonsverhoging waarover op de eerste NAC een akkoord werd bereikt. Later deze maand werd door Van Acker zowel de burgerlijke mobilisatie als een algemene loonstop van 3 maanden afgekondigd. Dankzij de burgerlijke mobilisatie was het mogelijk om stakingen in de economische sleutelsectoren te verbieden. Twee maanden later, op 9 juni 1945, kregen de paritaire comités voor het eerst ook een wettelijk statuut. Daarin werden de bepalingen van uit het Sociaal Pact overgenomen. De discussie over de vredesplicht in de CAO's werd

¹⁵⁰ Witte, (E.), *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard, 2005, pp.248-262

opnieuw aan de kant geschoven door alleen aan de algemeen bindend verklaarde CAO rechtskracht te geven.¹⁵¹ Het behoud van de sociale vrede en het vastleggen van de lonen zouden hun voornaamste bevoegdheden blijven. Voorlopig zouden de lonen echter bepaald worden door de dirigistische loonpolitiek van de regering. Via de subsidiëring probeerde de overheid de prijzen wat te drukken of zelfs te verlagen. Deze prijs- en loonpolitiek zou centraal staan op de agenda van de eerste 4 naoorlogse NAC's. Vaak kwam het daarbij tot een kleine loonsverhoging of een verhoging van de uitkeringen. Daarnaast kwam tijdens de NAC's ook de huishoudelijke wederuitrusting aan bod en werd de APR opgedragen werk te maken van een wetsontwerp op de organisatie van het bedrijfsleven.¹⁵² Over de structuurhervormingen werd in deze periode nog fel gediscussieerd. Het is niet zo dat het Sociaal Pact probleemloos uitgevoerd werd. Vooral de eis van het (A)BVV voor de syndicale erkenning in de onderneming bleek een heikel discussiepunt. Enerzijds beriep het CCI zich, in een reactie op de voorstellen van de vakbonden, op het Sociaal Pact om de bevoegdheden van deze organen te beperken. Anderzijds keerde het CCI zich tegen het Pact om de algemene verplichting van deze organen tegen te gaan. Ook op het gebied van de voorwaarden voor de oprichting (50 in plaats van 20 werknemers waarvan sprake in het Pact), ging het CCI in tegen de inhoud van het Pact. De wens van het ABVV om op de NAC van 16 januari 1946 de kwestie van de syndicale delegatie te regelen, bleek niet te vervullen door de aanwezigheid van de reeds vernoemde Gustave-Léo Gérard, afgevaardigd-bestuurder van het CCI.¹⁵³

Ondertussen waren op syndicaal en patronaal vlak enkele belangrijke evoluties aan de gang. Naast het idee van syndicale eenheid, dat ook na de bevrijding nog steeds een actuele kwestie bleef, kenden de traditionele vakbonden heel wat problemen. De toetreding van bepaalde fracties van de christelijke en socialistische vakbeweging tot de UHGA was daar een oorzaak van. Het BVV kampte aan het eind van de Duitse bezetting met een dubbele crisis. Het had tijdens de oorlog heel wat Vlaamse leden verloren aan de UGHA, terwijl het in Wallonië had af te rekenen met de zware concurrentie van de MSU en de communistische SSK's (BVES). Dankzij de wet op de sociale zekerheid kon het BVV enigszins toch van een gestegen prestige genieten en haar machtspositie consolideren. Na het definitieve afhaken van het ACV omtrent de syndicale

¹⁵¹ Luyten, (D.), *Sociaal-economisch overleg...*, pp.126-128

¹⁵² Dambre, (W.), *Fundamenten...*, p.253

¹⁵³ Luyten, (D.), *Sociaal-economisch overleg...*, pp.134-135

eenheid, kwam het in november 1944 tussen het BVV, het MSU, de BVES en het ASOC¹⁵⁴ tot een Syndicaal Eenmakingscomité. Zo kwam het op het fusiecongres van 28 en 29 april tot de samensmelting van de bovengenoemde vakorganisaties in het Algemeen Belgisch Vakverbond.¹⁵⁵ Renard zou binnen deze organisatie een noemenswaardige rol gaan spelen. Aan christelijke zijde had de oorlog ook voor een zware erfenis gezorgd. Zoals boven reeds gezegd had het Vlaamse ACV zich aangesloten bij de UGHA en had de Waalse zijde zich daarvan afgezet. Deze scheuring binnen het ACV zou vooral dankzij druk van het episcopaat hersteld worden. Rond de figuur van algemeen secretaris Cool zou een controverser bestaan, maar deze zou in de naoorlogse maanden reeds opgelost worden. Cool zou in september 1946 Pauwels, die stierf in een vliegtuigcrash, opvolgen als voorzitter van het ACV. In deze periode zou het ACV een verre gaande federalisering ondergaan. Het ACV had het jaar daarvoor geweigerd mee te stappen in het project van syndicale eenheid. Men pleitte bij de christelijke vakorganisatie voor eenheid van actie in meervoudigheid van organisaties omdat een fusie met de communistische strijdcomités voor hen totaal geen optie was.¹⁵⁶

Ook aan patronale zijde had de oorlog voor opmerkelijke gevolgen gezorgd. De eerste naoorlogse jaren zouden voor de patronale organisaties een belangrijke mutatieperiode blijken. Voor de oorlog was het CCI de enige patronale groepering die door de overheid erkend werd als legitieme gesprekspartner. Voor de oorlog kreeg de centrale patroonsorganisatie te maken met de concurrentie van andere patronale organisaties zoals VEV en LACVW. Zij formuleerden vaak de kritiek dat het CCI zich teveel afstemde op de grootindustrie én te Franstalig en te liberaal getint was. Vooral het VEV zou tijdens de oorlog haar kans zien om te concurreren met het CCI aan te gaan en haar invloed te vergroten. De katholieke patroonsbeweging, met Bekaert als voorzitter, zou uiteindelijk meer bij het CCI aanleunen. Onder aanmoediging van de Duitse bezetter kwamen de patronale groeperingen samen in een coördinatiecomité om problemen te bespreken en een gemeenschappelijk standpunt te formuleren. Vanthemsche ziet hier een voorafspiegeling van de patronale eenheid die later tot stand zou komen. Dankzij de goede contacten van Bekaert (LACVW) en Delbaere (VEV) met het CCI kwam het uiteindelijk op 10 april 1946 tot de ontbinding van het CCI en de oprichting van het Verbond der Belgische Nijverheid (VBN). Niet alleen binnen de patronale wereld, maar ook bij de vakbonden en de overheid stelde men zich

¹⁵⁴ Het ASOD groepeerde de werknemers uit de openbare diensten

¹⁵⁵ Hemmerijckx, (R.), *Van verzet tot Koude Oorlog...*, pp.145-148

¹⁵⁶ Pasture, (P.), *Kerk, politiek en sociale actie...*, pp.45-51

vragen over de representativiteit van het CCI. Zeker tijdens deze periode waarin het tripartiete interprofessioneel overleg centraal stond en belangrijke gevolgen had voor grote delen van de Belgische bevolking, was een geheel representatieve patroonsorganisatie van groot belang. Het was op de NAC van 16 januari dat dit probleem door de vakbonden en de regering ter sprake werd gebracht.¹⁵⁷ Belangrijk hierbij te vermelden is dat met de oprichting van het VBN de bovengenoemde Gérard als afgevaardigd-bestuurder werd vervangen door Louis Cornil. Zoals reeds gezegd was de eerstgenoemde een exponent van de traditionalistische fractie, terwijl Cornil eerder deel uitmaakte van de fractie waar men ook Bekaert en Velter toe behoorde.¹⁵⁸ De omvorming van CCI naar VBN ging gepaard met een verandering in de opstelling en het discours van de patronale organisatie(cfr. infra).

Het sociale klimaat was tijdens de eerste jaren na WOII redelijk gespannen als gevolg van de slechte voedselbevoorrading en de te hoge prijzen. In 1946 werden de eisen tot loonsverhoging van de vakbonden resoluut geweigerd door de regering uit vrees voor een inflatiespiraal. In de zomermaanden van 1946 kwamen nog eens 3 NAC's samen, waarbij opnieuw de dirigistische prijs-en loonpolitiek van de regering de meeste stof voor discussie gaf.¹⁵⁹ Op de NAC van 5 juli spoorde het ABVV de regering nogmaals aan om de besprekingen tussen vakbonden en patroons over de syndicale afvaardiging te stimuleren. Dat initiatief kwam er begin 1947 vanuit het ministerie van Arbeid, dat een ontwerp-statuut aan de APR voorlegde. Het was een compromis dat vooral de patroons moest over de streep trekken. De syndicale afvaardiging werd nog steeds gepercipieerd als een afdeling van de vakbonden in de onderneming, maar de traditionele vakbonden kregen wel geen vertegenwoordigingsmonopolie. Daarnaast zou vooral het klassenverzoenende karakter van de afvaardiging de patroons moeten over de streep trekken. De preambule van het Sociaal Pact werd integraal overgenomen in het ontwerp-statuut. Binnen het ABVV en dan vooral binnen de strekking van Renard was men daar erg ontevreden over. Het Sociaal Pact voldeed niet meer aan de verzuchtingen en verwachtingen van de geradicaliseerde arbeidersbeweging. Daar was de populariteit van het MSU van Renard het beste voorbeeld van. Onder druk van de regering zouden de patroons zich bereid opstellen om met de vakbonden tot een akkoord te komen over de syndicale delegatie. Op de NAC van 16 en 17 juni 1947 zou de Nationale Overeenkomst betreffende de algemene principes van het statuut der syndicale

¹⁵⁷ Vanthemsche, (G.), "De reorganisatie van het patronaat...", pp.112-127

¹⁵⁸ Luyten, (D.), *Sociaal-economisch overleg...*, p.145

¹⁵⁹ Dambre, (W.), *Fundamenten.....*, 254-255

afvaardigingen van het personeel der ondernemingen door de sociale partners ondertekend. Beide partijen hadden enkele toegevingen moeten maar de preambule van het Sociaal Pact zou in de overeenkomst blijven. Toch bleef in de ogen van het ABVV de syndicale afvaardiging eerder een revindicatief orgaan dan een klassenverzoenend orgaan. Het akkoord had weinig juridische waarde en moet eigenlijk gezien worden als niet meer dan een aanbeveling dat weliswaar goed opgevolgd werd.¹⁶⁰

De laatste van acht naoorlogse NAC's ging door op 30 maart 1948 in een klimaat van toenemende sociale onrust. Ze zou opnieuw volledig in het teken staan van de lonen en de prijzen. Dit zou de laatste NAC zijn aangezien men dacht dat de tijd van de speciale maatregelen ter heropbouw van de economie was gekomen. Er werd beslist om af te stappen van de centraal geleide loonpolitiek en opnieuw over te gaan tot loononderhandelingen in de paritaire comités. Daarnaast leverde ze tal van voordelen op voor de arbeiders, wat de werkgevers allerminst kon plezieren. Dit toonde volgens Cornil aan dat de NAC's een gemakkelijke manier waren voor de vakbonden om nieuwe voordelen te verkrijgen, die steeds grotere lasten op de economie legden. De werkgevers streefden al langer naar een permanent overlegorgaan om de formule van NAC's mee te vervangen.¹⁶¹

Dit brengt ons bij de discussie omtrent de bedrijfsorganisatie, die in het naoorlogse België nogmaals in alle hevigheid losbarste. De discussie maakte deel uit van een algemene vernieuwingstendens die na WOII in België waar te nemen was. Men wenste te komen tot de institutionalisering van het sociaal overleg dat tijdens het interbellum op gang gekomen was. Toch zou blijken dat men de bepalingen uit het 4de luik van het Sociaal Pact betreffende de paritaire samenwerking niet letterlijk zou implementeren. Met de besluitwet van 11 februari 1946 was de mogelijkheid er reeds gekomen om over te gaan tot de oprichting van een nieuw orgaan binnen de onderneming, namelijk het comité voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing van de werkplaatsen. Deze zouden moeten opgericht worden binnen elke onderneming dat 50 of meer werknemers tewerkstelt. De belangrijkste opdracht van deze comités is het trachten te vermijden van arbeidsongevallen en beroepsziekten.¹⁶² Maar de aandacht ging binnen dit debat vooral uit naar de ondernemingsraden. Daarover werden zowel binnen socialistische als binnen christendemocratische kringen voorstellen naar voren geschoven, die door de regering tot een

¹⁶⁰ Luyten, (D.), *Sociaal-economisch overleg...*, pp.136-138

¹⁶¹ Dambre, (W.), *Fundamenten...*, p.257-258

¹⁶² *Ibid*, p.285

compromis moesten gesmeed worden. Het was al snel duidelijk dat deze voorstellen verder gingen dan de ondernemingsafvaardiging, waar in het Pact sprake van was. Binnen het ABVV werd de eis van economische medezeggenschap herhaaldelijk geformuleerd. Over de consultatieve economische raden was men akkoord, maar over de bevoegdheden van de ondernemingsraden was er onenigheid tussen de reformistische strekking (rond Major) en de meer radicale stroming (rond Renard) van de socialistische arbeidersbeweging. De economische democratie moest verwezenlijkt worden door de aanstelling van een rekencommissaris die financiële en economische bevoegdheden zou krijgen. Ook zouden bepaalde bedrijven in aanmerking moeten komen voor nationalisering. Het uiteindelijk voorstel van Paul Finet zou een ondernemingsraad voorzien met verregaande bevoegdheden, maar daar werd (onder invloed van de reformistische vleugel) begin 1948 afstand van genomen.

Ook in het katholieke kamp had men ook uitgebreid nagedacht over de kwestie van de bedrijfsorganisatie. Het voorstel van het ABVV dat de economische democratie wenste te vestigen door middel van een financiële en economische bevoegdheid van de ondernemingsraden werd categoriek afgewezen. Het ACV wou de bevoegdheden van ondernemingsraden beperken tot het sociale en de economische democratie tot stand brengen door de opname van een arbeidersafgevaardigde in de beheerraad van de onderneming.

Het patronaat van haar kant wist dat er aan de democratiseringstendens niet te ontkomen was. Ze ging akkoord met de structuurhervormingen zolang deze niet raakten aan het kapitalistisch systeem. De werkgevers stonden een geleidelijke invoering van de hervormingen voor en hoopten dat deze zouden gebeuren in een sfeer van samenwerking. Met de creatie van het VBN was de mogelijkheid om tot een vergelijk te komen met de vakbonden vergroot, maar er was nog steeds een invloedrijke conservatieve fractie die al te drastische hervormingen wilde vermijden. Deze zouden meer dan eens verzetten tegen de vormen van economische medezeggenschap voor de arbeiders. Het debat over de structuurhervormingen werden verwezen naar de APR, waarna minister van Arbeid Troclet een wetsontwerp indiende op 25 juni 1946. Het patronaat kon grotendeels akkoord gaan met het ontwerp, maar was niet akkoord met het vakbondsmonopolie voor de kandidaten en bleef wantrouwig tegenover het informatierecht waar de ondernemingsraad zou over beschikken.

De structuurhervormingen zouden nog maandenlang het onderwerp van discussie blijven in het parlement tot de regering Spaak-Eyskens in december 1947 een wetsontwerp in voor de

organisatie van de economie. Het was volgens de regering de eerste fase van het economisch democratiseringsproces. Het compromisvoorstel kon alleen de communisten, die het binnen het ABVV moesten afleggen tegen de reformisten, niet overtuigen. De patronaat tekende opnieuw verzet aan tegen de informatiebevoegdheid van de ondernemingsraad. Dit struikelblok werd uit weg geruimd werd door een akkoord tussen Cool en Bekaert, afgesloten binnen de CVP-studiecommissie. Zo werd de conservatieve oppositie binnen de CVP grotendeels geneutraliseerd en kon de wet houdende de organisatie van het bedrijfsleven gestemd worden in het parlement op 24 juni en bekrachtigd worden op 20 september 1948.

De wet voorzag de oprichting van een interprofessionele Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB), sectoriële bedrijfsraden en de ondernemingsraad op bedrijfsniveau. Het ABVV, waar de reformistische vleugel het pleit had gewonnen, reageerde over het algemeen positief. Ook het ACV was tevreden met de wet op organisatie van het bedrijfsleven, die volgens hen de wettelijke afspiegeling was van de christelijke sociale leer. Aan patronale zijde werd benadrukt dat het slagen van deze structuurhervormingen afhing van de geest waarin ze zou uitgevoerd worden.¹⁶³ Behalve de CRB bleek de organisatie van het bedrijfsleven helemaal geen succes. Van de weinige opgerichte sectoriële bedrijfsraden kwam zo goed als niks in huis en ook de eerste ondernemingsraden waren volgens de meeste waarnemers een maat voor niets.¹⁶⁴ In 1950 kwam het tot de eerste sociale verkiezingen (voor de ondernemingsraden en de comités voor veiligheid en gezondheid), maar deze werden als een grote mislukking bestempeld.

Ook op het vlak van de sociale zekerheid hadden de patroons het niet altijd onder de markt met de arbeiderseisen. De wet van 28 december 1944 had volgens hen geleid tot de invoering van een voorlopig stelsel, dat na enkele jaren aan een (grondige) herziening zou worden onderworpen. Het VBN toonde zich voorstander van een beroepsmatig georganiseerde paritaire beheerde sociale zekerheid. De patroons waren van in den beginne tegenstander geweest van een te grote staatsinmenging op het terrein van de sociale bescherming. Toch voerde het patronaat een pragmatische koers op het gebied van de sociale zekerheid. Zowel de patroons als het ACV toonden zich tevreden met het systeem van paritair beheer. De christelijke arbeidersbeweging was na de bevrijding ook nog een voorstander van een corporatistisch herinrichting van de

¹⁶³ Dit deel is grotendeels gebaseerd op Keulemans, (D.), "De institutionalisering van het sociaal-economisch overleg. De wet van 20 september 1948 'houdende organisatie van het bedrijfsleven'", in: Witte, (E.) ea., *Tussen Restauratie en Vernieuwing. Aspecten van de naoorlogse Belgische politiek(1944-1950)*, Brussel, VUB Press, 1989, pp.189-223; ook Luyten,(D.), "De dialectiek van het overleg...", pp.73-81

¹⁶⁴ Pasture, (P.), "The Social Pact ...", p.705

sociale zekerheid, maar stapte daar tijdens de jaren '50 geleidelijk aan van af. Ze bleef wel het christelijk verzekeringsprincipe propageren en was desondanks gesteld geraakt op het systeem van de dubbele bijdragen. Het ACV was naast het paritair beheer ook zeer tevreden met het behoud van het institutioneel pluralisme en haar functie als uitbetalingsorganisme voor de werkloosheidsvergoeding.

De socialistische vakbond hield er een andere visie op de sociale zekerheid op na. Voor hen was de sociale zekerheid een collectief beschermingsmechanisme dat moest optreden tegen de belangrijkste sociale risico's in de kapitalistische samenleving. Zij streefde eigenlijk naar een sociale zekerheid als 'openbare dienst', in handen van de gemeenschap. Eigenlijk moet besloten worden dat de organisaties in de beginperiode tevreden waren met het bestaande systeem en dus een pragmatische koers voerden. Het ABVV was wel voorstander van een aanpassing, maar streefde eigenlijk niet meer naar een totale hervorming van het systeem. De politieke machtsverhoudingen zouden beletten dat een eenzijdige hervorming ooit doorgevoerd zou kunnen worden. Toch is er al snel na de invoering van de sociale zekerheid sprake van een hervorming.

Dat leidde in 1949 tot de benoeming van een Rijkscommissaris voor de hervorming van de sociale zekerheid. Het was Henri Fuss, socialistisch ambtenaar en spilfiguur rond het Sociaal Pact. Hij werd bijgestaan door een Adjunct-Rijkscommissaris van katholieke zijde, Walter Leën. De visies van beide heren (of beide strekkingen) verschilden zodanig dat het niet mogelijk bleek om tot een gemeenschappelijk standpunt te komen. Elke commissaris zou een eigen rapport opstellen. Terwijl Leën een verregaande hervorming voorstelde, zou Fuss het houden bij enkele beperkte aanpassingen. Beide voorstellen zouden een maat voor niets blijken want tot een (grote) hervorming van de sociale zekerheid kwam het nooit.

Het sociale –zekerheidsbeleid zou tijdens de jaren '50 eerder gekenmerkt worden door pragmatisme. Zo kwam het tijdens deze periode voortdurend tot kleine aanpassingen, die vooral betrekking hadden op het financiële. De ziekte-en invaliditeitsverzekering kreeg al snel te kampen met (zware) financiële problemen, waarvoor men zowel aan socialistische als aan christelijke zijde oplossingen trachtte te formuleren. Tussen de mutualiteiten van beide zuilen zou het omtrent de ziekte-en invaliditeitsverzekering tot een hevige strijd komen. Daarbij zouden de opeenvolgende ministers van Arbeid en Sociale Voorzorg een opvallende rol spelen. Van Acker werd opgevolgd door de socialist Troclet, die na de verkiezingen van 1949 moest plaats maken

voor de katholieke Oscar Behogne. De periode na Troclet wordt algemeen bestempeld als een kalmere periode voor de sociale zekerheid. Troclet had een enorm aantal uitvoeringsbesluiten getroffen voor de verschillende takken van de RMZ. Vandeputte meende dat het na Troclet tijd was geworden voor een “periode van verpozing”, die onder Behogne zou starten.¹⁶⁵ Na één jaar werd deze vervangen door zijn partijgenoot Gerard van den Daele, die in de homogeen katholieke regering op post bleef tot de verkiezingen in 1954.

Bij de vorming van de antiklerikale regering Van Acker in 1954 werd Troclet opnieuw aangesteld als minister van Arbeid en Sociale Voorzorg. Laatstgenoemde zou door zijn voorstellen op het vlak van de sociale zekerheid meer dan eens in opspraak komen. Vanuit zijn wens om te komen tot een sociale zekerheid in de schoot van de staat, trachtte Troclet het paritair beheer in deze sector af te bouwen. Dit lokte uiteraard hevig protest uit vanuit christelijke en patronale hoek. In 1949 kon tijdens de katholieke-socialistische coalitie een compromis gevormd worden op het gebied van de ziekte-en invaliditeitsverzekering. Het Regentbesluit introduceerde een systeem van criteria, dat rekening hield met de risico's verbonden aan de sociologische samenstelling van de mutualiteiten. Dit was een toegeving naar de socialistische mutualiteit toe.¹⁶⁶ De LCM verkreeg daarnaast de invoering van het principe van de verantwoordelijkheid van de mutualiteiten. Toch kon dit compromis niemand overtuigen waardoor de spanningen tussen beide kampen nog hoger opliepen. Tijdens de homogeen katholieke regering-Van Houtte probeerde minister Van den Daele eind 1952 een hervorming door te voeren gebaseerd op het (christelijke) principe van de verantwoordelijkheid voor de mutualiteiten. Dit stuitte op hevige weerstand vanuit de socialistische zuil, die vreesden voor het totale faillissement van hun ziektekassen. Uiteindelijk is het nooit tot een dergelijke hervorming gekomen. Tijdens de verkiezingen van april 1954 werd de katholieke meerderheid gebroken waarna een socialistisch-liberale regering tot stand kwam onder leiding van Van Acker. Troclet trachtte opnieuw over te gaan tot een (door de christelijke organisaties gevreesde) verstaatsing van de ziekte-en invaliditeitsverzekering. Dit ontketende uiteraard opnieuw protest uit vanuit de christelijke zuil en vanwege de artsen, waardoor ook van Troclets hervormingsvoorstellen niks in huis kwam. De artsen waren een partij waar in het Sociaal Pact eigenlijk weinig of geen rekening werd gehouden. De verhouding tussen de ziekteverzekering en de artsen zou dan ook meer dan 2

¹⁶⁵ Vandeputte, (R.), *Sociale geschiedenis van België 1944-1985*, Tielt, Lannoo, p.34

¹⁶⁶ De socialistische mutualiteit had door de samenstelling van haar (oudere) ledenbestand veel grotere uitgaven te verrichten dan de katholieke mutualiteit

decennia na de besluitwet Van Acker voor problemen zorgen. Ook over de pensioenen werd in de naoorlogse periode nog gedebatteerd. Het Pact had geen veranderingen aangebracht in het systeem van kapitalisatie, dat tijdens het interbellum werd geïntroduceerd. In de eerste jaren na WOII kende het systeem van de repartitie geleidelijk aan meer aanhang. Zowel de wet van Van den Daele (29 december 1953) als de wet van Troclet (21 mei 1955) zouden het systeem van repartitie propageren.¹⁶⁷ Ook in verband met de kinderbijslag werden er gedurende de jaren '50 nog gediscussieerd. Het was uiteindelijk ook Troclet die met zijn Koninklijk Besluit van 10 april 1957 het debat besliste.

De werkloosheidsverzekering kende een veel minder turbulent bestaan. Het patronaat was niet echt tevreden met de rol van de vakbonden als uitbetalingsorganisme, maar waren helemaal niet bij machte om daar verandering in te brengen. Hierover kwam nooit echt een debat op gang. Bij de aanpak van al deze problemen is het volgens Vanthemsche opvallend hoe klein de rol was die het parlement daarin had gespeeld. Ofwel was het de regering, via Koninklijke Besluiten, ofwel waren het de werkgevers-en werknemersorganisaties die dankzij de intensieve contacten in de paritaire overlegorganen een voorname rol speelden.¹⁶⁸

Het belangrijkste overlegorgaan werd pas opgericht in mei 1952, namelijk de Nationale Arbeidsraad (NAR). Als opvolger van de APR was haar belangrijkste functie het geven van advies of het formuleren van voorstellen over sociale vraagstukken aan het parlement of aan de regering. Dit kon zowel op eigen initiatief als op aanvraag van parlement of regering. Volgens Luyten betekent de oprichting van de NAR het einde van de periode van opbouw van het overlegstelsel, waarvan zij toch het sluitstuk was. Vooral de werkgevers waren tevreden met de oprichting van een permanent paritair sociaal overlegorgaan, dat niet alleen in de plaats zou komen van de APR, maar ook de samenkomst van een (door hen gehekeld) NAC overbodig zou maken. Het VBN klaagde de interventies aan van de regeringen, die al te vaak plooden voor de vakbonden, wat leidde tot loonsverhogingen of verhogingen van de sociale uitkeringen.¹⁶⁹ De Belgische lonen waren na een inhaalmanoeuvre tijdens de eerste naoorlogse jaren in de jaren '50 uitgegroeid tot de hoogste van Europa.¹⁷⁰

¹⁶⁷ In een kapitalisatiestelsel spaart elke werknemer voor zijn eigen pensioen, terwijl een repartitiesysteem gebaseerd is op de intergenerationele solidariteit. Beide systemen hebben hun voor-en nadelen.

¹⁶⁸ Dit stuk is grotendeels gebaseerd op Vanthemsche, (G.), "De sociale bescherming...", pp.29-36, aangevuld met enkele passages uit Vanthemsche, (G.), *De beginjaren van de sociale zekerheid...*, pp.103-118, 131-138,165-190

¹⁶⁹ Luyten, (D.), *Sociaal-economisch overleg...*, pp.146-147

¹⁷⁰ Cassiers, (I.) en Scholliers,(P.), "Le pacte social...", pp.172-173

Eind 1952 gingen er tussen de belangrijkste organisaties besprekingen door na een loonconflict in april-mei van datzelfde jaar. De werkgevers hoopten van deze gelegenheid gebruik te kunnen maken om de collectieve arbeidsverhoudingen op een nieuwe leest te schoeien. Het Sociaal Pact had helemaal niet gezorgd voor een toenadering, die moest leiden tot een periode van sociale vrede. Pasture toont dat in zijn artikel over het Pact aan met een grafiek betreffende de stakingsactiviteit en stelt een hoog stakingscijfer vast tijdens de periode 1945-1955. Pas aan het eind van de jaren vijftig kan een noemenswaardige daling opgemerkt worden.¹⁷¹ Ook Luyten bevestigt een gelijkaardige evolutie in zijn grafische voorstelling van het aantal stakingen en het aantal stakers(!).¹⁷²

Bekaert, in 1952 voorzitter geworden van het VBN, streefde naar goede relaties met de vakbonden zodat de regering niet telkens weer eenzijdig moest ingrijpen in de sociale verhoudingen. Hij hoopte daarmee de tegenstanders van het overleg binnen zijn organisatie te overtuigen over te gaan tot een meer geïnstitutionaliseerd overleg waarin alleen de sociale organisaties de beslissingen zouden nemen. Op deze besprekingen zou naast de veelbesproken hervorming van de sociale zekerheid ook de productiviteit van de Belgische economie aan bod komen.¹⁷³ Vercauteren en Wijnens benadrukken het feit dat het bij deze besprekingen zowel om sociaal als om economisch overleg ging.¹⁷⁴ Enkele Pact-onderhandelaars (zoals Velter en Major) speelden andermaal een onderhandelingsrol. Men had het in ACV-kringen dan ook vaak over een “nieuw Sociaal Pact”. Volgens Devolder kwam dat door het feit dat de onderhandelingen plaats hadden op paritaire basis en buiten de officiële overlegorganen in.¹⁷⁵

Na de economische groei die België had gekend in de eerste naoorlogse jaren, was het bij het begin van de jaren '50 economisch achteruit gegaan. Zowel in vakbondskringen als bij de patroons als binnen de regeringen werd het duidelijk dat de opvoering van de productiviteit nodig was. Aan vakbondszijde beseften men ook de risico's hieraan verbonden. Het ACV maakte zich zorgen over de eventuele rationalisering en de verdeling van de 'productiviteitskoek', terwijl het ABVV vooral benadrukte dat de productiviteitsverhoging het gevolg moest zijn van nieuwe productiemethodes en niet van een hoger arbeidsritme op zich. De patroons bleken hierbij bereid

¹⁷¹ Pasture, (P.), “The Social Pact...”, p.705

¹⁷² Luyten, (D.), *Sociaal-economisch overleg...*, p.129

¹⁷³ *Ibid.*, p.166

¹⁷⁴ Vercauteren, (G.) en Wijnens, (I.), “Een twee-eiige tweeling? De institutionele scheiding tussen het federale 'sociale' en het 'economische' overleg (1944-1983)”, in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, XXXIV, 2004, 2, p.243

¹⁷⁵ Devolder, (C.), “Een Belgische Sonderweg...”, p.600

om loyaal samen te werken met de vakbonden en zo kwam het op 5 mei 1954 tot de plechtige ondertekening van de ‘Gemeenschappelijke Verklaring over de Productiviteit’. In deze verklaring, enkel door de vakbonden en het VBN ondertekend, werd overeengekomen dat de productiviteit diende opgevoerd te worden om de Belgische concurrentiekracht op te krikken. De gestegen productiviteit zou dan aanleiding moeten geven tot een hogere levensstandaard en eventueel zelfs tot een grotere werkgelegenheid.

Algemeen wordt gesteld dat dit productiviteitsprotocol een uitdieping was van het Sociaal Pact. Voor Cool betekende dit ook de definitieve aanvaarding van het syndicaal feit door het patronaat. De uitvoering van het protocol zou afhangen van nieuwe investeringen in de Belgische economie, die nog steeds teveel afhing van de traditionele sectoren. Aan het eind van de jaren '50 zou de regering pas echt overgaan tot een Keynesiaanse economische politiek met als doel de modernisering van het Belgisch productieapparaat. Toch was in de jaren '50 nog geen sprake van een fordistisch stelsel van arbeidsverhoudingen. Tijdens de regering-Van Acker (1954-1958) zou (vooral) het ACV zich combattief opstellen met het oog op de invoering van de vijfdaagse week. Gedurende een lange periode in 1955 werd door het ACV zaterdagstakingen georganiseerd, terwijl in 1957 ook langdurig gestaakt werd in de metaal- en de bouwsector. Ondanks de wens van het VBN om de arbeidsverhoudingen paritair te regelen, was het telkens de regering die de lont uit het (stakingen)vuur moest halen. Luyten besluit hier dan ook dat het zelfs aan het eind van de jaren '50 nog steeds niet gekomen was tot een fordistisch stelsel van (loon)arbeidsverhoudingen.¹⁷⁶

¹⁷⁶ Luyten, (D.), *Sociaal-economisch overleg...*, pp.163-173

4.2 Het ABVV en het Sociaal Pact

In dit hoofdstuk ga ik in op het discours dat het ABVV rond het Sociaal Pact verspreid tijdens de vermelde onderzoeksperiode. Zoals eerder vermeld heb ik 3 tijdschriften van het ABVV onderzocht, nl. ‘De Werker’, ‘Problemen’ en ‘Socialistische Standpunten’. Laatstgenoemd tijdschrift werd vanaf 1954 op de markt gebracht en wordt heden nog steeds gepubliceerd. Tussen het eerste nummer en het einde van mijn onderzoeksperiode (1958) heb ik geen enkele verwijzing naar het ontwerpakkoord gevonden dus zal ik ook niet verder ingaan op dit tijdschrift. Hierna komt eerst het weekblad ‘De Werker’ aan bod en daarna het (half-wetenschappelijk) tijdschrift ‘Problemen’, het maandblad van de studie- en documentatiedienst van het Algemeen Belgisch Vakverbond dat tussen 1947 en 1950 werd gepubliceerd.

4.2.1 Het Sociaal Pact in ‘De Werker’

Op 23 juni 1945 start het ABVV met de publicatie van haar propagandablad ‘De Werker’, het weekblad voor de leden van de nieuwe socialistische arbeidersbeweging. De eerste verwijzing naar het Sociaal Pact vond ik in haar nummer van 18 augustus van dat jaar in een artikel over een persbezoek aan de pas opgerichte Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid (RMZ). Men had het in het artikel over de zware inspanningen van voorzitter en Pact-onderhandelaar Paul Goldschmidt, waarna ik citeer:

“In zijn taak wordt hij bijgestaan door het bestuurscomité, samengesteld uit vertegenwoordigers van de werkgevers en van de vakbonden, onder het voorzitterschap van den Heer Fuss, secretaris-generaal bij het Ministerie van Arbeid en Sociale Voorzorg.

Dit comité heeft in een recordtijd de meest ingewikkelde organisatie-en beheerproblemen opgelost. De verstandhouding tusschen de vertegenwoordigers der patroons en de arbeiders is uitstekend. Het voorbereidend werk onder de bezetting, op geheime manier ondernomen, is daar zeker niet vreemd aan. Terwijl men zorgde de Gestapo er voorzichtig buiten te laten, heeft Achiel Van Acker in nauwe samenwerking met een groep werkgevers en arbeiders “het accordo betreffende de sociale veiligheid” ontworpen, waaruit de wet op de Maatschappelijke Zekerheid gesproken is.”¹⁷⁷

¹⁷⁷ *De Werker*, 18 augustus 1945, nr. 9, p.3

In dit artikel wordt niet enkel Paul Goldschmidt vermeld, maar ook zijn socialistische collega's in het werknemers-en werkgeverscomité dat het Sociaal Pact onderhandelde, Fuss en Van Acker, krijgen een eervolle vermelding. Beide komen (uiteraard) in een positief daglicht te staan. Henri Fuss, de centrale man bij de totstandkoming van het Pact, was naast zijn nieuwe functie als secretaris-generaal op het Ministerie van Arbeid en Sociale Voorzorg ook voorzitter van het Bestuurscomité van de RMZ. In die hoedanigheid werkte Fuss op uitstekende wijze samen met de (ex-) vertegenwoordiger van de werkgevers, Paul Goldschmidt, bij diens taak als voorzitter van de RMZ. De goede verstandhouding tussen werkgevers en werknemers waarvan sprake is in dit artikel is volgens hen (deels) te danken aan het Sociaal Pact ("het voorbereidend werk onder de bezetting"). Het geheime en gedurfde karakter van de Pact-onderhandelingen wordt benadrukt door melding te maken van de Gestapo, de geheime staatspolitie van de nazi's waar bijna iedere inwoner van België gedurende de ganse Duitse bezetting voor had gevreesd. Achiel Van Acker wordt naar voor geschoven als de ontwerper van het Pact, terwijl de geschiedenis ons leert dat Fuss de spilfiguur was en Van Acker maar later en ter vervanging van de zieke Major aan het werkgevers-en werknemerscomité werd toegevoegd. Van Acker, op dat moment leider van de clandestiene BWP, had zelfs het Pact niet ondertekend omdat hij zijn organisatie daar niet voor wenste te engageren.¹⁷⁸ Major en Van Acker waren alleen uit 'persoonlijke naam' akkoord gegaan met het Pact. Het comité wordt in dit artikel beschreven als een groep werkgevers en arbeiders, zonder de nuance te maken dat het eigenlijk om vertegenwoordigers van de belangenorganisaties van de werkgevers en arbeiders gaat. Het Sociaal Pact zelf wordt niet met haar juiste naam, 'Ontwerp van overeenkomst tot sociale solidariteit', betiteld maar als het 'accord betreffende de sociale veiligheid'. Er wordt duidelijk gesteld dat het Pact de inspiratiebron was van Van Acker bij de opstelling van zijn wet op de sociale zekerheid. Daarmee wil dit artikel aantonen dat Van Acker een loyaal uitvoerder was van het Sociaal Pact, iets wat ook door Luc Peiren bevestigd wordt.¹⁷⁹

De volgende verwijzing naar het Sociaal Pact vond ik ongeveer een jaar later, op 24 augustus 1946. Het betreft hier een artikel van Louis Major over het recht op medezeggenschap voor de arbeiders, waaruit ik volgend stuk tekst heb overgenomen:

¹⁷⁸ Dewachter, (W.), *De mythe van de parlementaire democratie*, p.177

¹⁷⁹ Peiren, (L.), "De houding van de socialistische beweging tegenover de realisatie van het Sociaal Pact tussen 1944 en 1948, in: *Het Sociaal Pact van 1944, Oorsprong, betekenis en gevolgen*, Brussel, VUBPRESS, 1995, p.280

“Op dit gebied schijnen de patroons nog volledig in den geestestoestand van vóór den oorlog te verkeer. Het is bij hen precies of er geen twee wereldoorlogen zijn geweest, of er niet tijdens den laatsten oorlog gevraagd en geproclameerd werd, dat de democratie en de vrijheid zouden zegevieren, en dat op alle gebieden rechtvaardigheid zou heerschen.

Van dit alles schijnen ze zich weinig aan te trekken. Van het oogenblik af dat men aan hun bevoorrechte belangen wil gaan tornen, verzetten zij zich hardnekkig.

In den oorlog waren zij accoord om het medezeggenschap van de arbeiders te verwezenlijken, om ook in ons land ondernemingsraden op te richten, om vast te stellen dat de arbeiders geen knechten, maar medewerkers waren. Nu hebben ze de kans om dit voor en naast de wet in te richten en te bewijzen dat ze het met dit principe goed meenen. In plaats daarvan steken ze zoo veel mogelijk stokken in de wielen om te verhinderen dat het medezeggenschap in de bedrijven zou doorgevoerd worden.”¹⁸⁰

Major beschuldigt hier de werkgevers van obstructie van het wettelijk initiatief over de structuurhervormingen. Hij herinnert zijn lezers eraan dat het CCI tijdens de oorlog nog accoord was om het medezeggenschap in de onderneming in te voeren. Dat was zo in 1942, wanneer het accoord omtrent de principes voor de paritaire samenwerking werd ondertekend. In dat accoord werd de ondernemingsafvaardiging ingeschreven. Deze was schatplichtig aan de fabrieksraden die door de werkgevers werden opgericht tijdens het eerste bezettingsjaar (cfr. supra). Nu kwamen de patroons al in 1943 terug op dit engagement, toen ze moesten vaststellen dat de (paternalistische) fabrieksraden meer en meer bevolkt werden door afgevaardigden van de clandestiene vakbonden. Ze wensten in die omstandigheden geen veralgemening meer van de ondernemingsafvaardiging en verhoogde de drempel tot oprichting van 20 naar 100 werknemers. Luyten stelde dat de patroons het klassenverzoenende karakter wensten te benadrukken door de naam te veranderen in ‘sociale bedrijfscomités’.

De discussie over het medezeggenschap in de onderneming zou na de oorlog een dubbele wending krijgen. Het was Paul Finet, die begin 1946 met het ABVV-programma¹⁸¹ naar buiten kwam voor de organisatie van de betrekkingen tussen werkgevers en werknemers. Van een ondernemingsafvaardiging zoals dat in het Pact voorkwam, zou eigenlijk geen sprake meer zijn. Onder invloed van Renard en zijn MSU pleitte het ABVV voor de syndicale afvaardiging in het

¹⁸⁰ *De Werker*, 24 augustus 1946, nr.32, p.1

¹⁸¹ Het werd gepubliceerd als Finet, (P.), *Naar de sociale democratie door de deelneming der arbeiders aan het economisch beheer*, Brussel, 1946

bedrijf.¹⁸² Het voorstel van een syndicale delegatie was niet te vergelijken met dat van de ondernemingsafvaardiging en stuitte op hevig protest van het CCI. Het was vooral federatie van de mijnpatroons Fedechar, die alles in het werk stelde om invoering van de syndicale delegatie tegen te houden. Naast de syndicale delegatie wenste het ABVV op het niveau van de onderneming ook een ondernemingsraad. Deze zou functioneren als de laagste trap van een stelsel van economische bedrijfsorganisatie.

Major, leidersfiguur van de reformistische fractie binnen het ABVV, heeft het hier over deze ondernemingsraad, die in zijn ogen voor de arbeiders een tastbare verbetering zou betekenen. De wet op de bedrijfsorganisatie liep zware vertraging op door de discussies over de bevoegdheden van het overlegorgaan. Daarom had minister Troclet, naast het ontwerp van de regering over de interprofessionele en sectoriële bedrijfsorganisatie, in juni '46 een wetsontwerp op de ondernemingsraden bij het parlement ingediend. Het VBN had haar ongenoegen geuit over het syndicaal monopolie voor de voordracht van kandidaten en kon ook niet akkoord gaan met het economisch en financieel informatierecht van de ondernemingsraden.¹⁸³ Major klaagt hier de houding aan van de werkgevers die er alles aan deden om het proces te vertragen. Hij wijst zijn lezers er natuurlijk niet op dat de discussie over het medezeggenschap in de onderneming nu in een heel ander klimaat doorging dan tijdens de onderhandelingen van het Sociaal Pact. De werkgevers worden door hem afgeschilderd als niet te vertrouwen, aangezien ze zich niet houden aan eerder aangegane verbintenissen.

Begin maart 1947 is de patronale weerstand tegen de voorstellen betreffende de organisatie van de economie nog steeds niet gebroken. Major klaagt opnieuw de houding van de patroons aan in volgend citaat uit een artikel met als titel 'De Belgische Federatie van Industriëlen op het oorlogspad':

“ Wij krijgen den indruk dat bepaalde reactionaire elementen in de Belgische Federatie van Industriëlen vandaag een aanval doen tegen al wat verwezenlijkt werd in de illegaliteit en na den oorlog en dat het veel meer gaat tegen zekere rechten, die de arbeiders verworven hebben, tegen een eventuele organisatie van de economie en tegen bemoeiingen van de regering om misbruiken te voorkomen.”¹⁸⁴

¹⁸² Luyten, (D.), *Sociaal-economisch overleg...*, pp.118-119

¹⁸³ *Ibid*, p.140

¹⁸⁴ *De Werker*, 1 maart 1947, nr.9, p.1

Hier wordt het Sociaal Pact niet bij naam vernoemd, maar het is wel duidelijk dat Major erop alludeert met “... al wat verwezenlijkt werd in de illegaliteit”. De patronale tegenstand tegen het Pact en de bedrijfsorganisatie kwam al aan bod, maar Major vermeldt hier nu ook de ontevredenheid van de werkgevers met de bemoeienissen van de regering (cfr. supra). De regering wenste in te grijpen tegen de veelvuldige misbruiken van het systeem van sociale zekerheid. Dankzij het volmachtensysteem kon de (linkse) regering eenzijdig besluitwetten afkondigen, maar in maart 1947 moest daar een einde aan komen. Daarom trachtte minister Troclet in het begin van 1947 nog enkele wijzigingen aan het systeem door te voeren.¹⁸⁵ Zowel de patroons als de christenen waren gekant tegen een (te grote) inmenging van de staat, terwijl de socialisten van mening waren dat net de staat het best geplaatst was om de misbruiken te bestrijden.

De volgende vermelding van het Sociaal Pact kwam voor in een artikel geschreven door Nathalis De Bock, lid van de reformistische strekking binnen het ABVV, naar aanleiding van de NAC van 16 en 17 juni. De Bock reageert in dit artikel op uitlatingen van Louis Cornil, afgevaardigd-beheerder van het VBN (cfr. supra), die zich in de ‘Mededelingen van het VBN’ een tegenstander toont van de NAC. Hij stelde dat de werkgevers door de regering naar de onderhandelingstafel gesleurd worden om in het openbaar toegevingen te doen aan de vakbonden. De reactie van De Bock luidt als volgt:

“De heer Cornil overdrijft. We moeten erkennen dat de laatste tijd de Nationale Conferentie der Arbeid niet meer werd misbruikt.

Doch de arbeiders hebben sinds enkele maanden een onstandvastigheid in zake loon- en prijzenpolitiek vanwege de regeringen vastgesteld, die hen aanzet het probleem opnieuw te onderzoeken. Afgezien van de loonkwestie zijn de overige eisen niet aan de regeringspolitiek gebonden.

De reactie van de werkgevers verwondert ons niet. Hier staan toch twee partijen tegenover elkaar. Onze eisen betekenen een loonsverhoging van ongeveer 13 ten honderd.

We wachten met spanning op de Nationale Conferentie van de Arbeid. Zullen de werkgevers van deze conferentie profiteren om aan de arbeiders een “halt!” toe te roepen of zullen zij een politiek van breed begrijpen willen verder voeren, gesteund op de tijdens de oorlog afgesloten overeenkomst der sociale solidariteit?

¹⁸⁵ Vandeputte, (R.), *Sociale geschiedenis ...*, p.19

Voor het land en de gemeenschap is het laatste te wensen. We zouden het betreuren een periode van sociale troebelen te moeten ingaan, waardoor de resultaten van 2 jaar opofferingen der arbeiders zouden kunnen teloorgaan.”¹⁸⁶

Zoals ik al eerder stelde, gebeurde het samenroepen van een NAC vaak op aanvraag van (één van) de vakbonden, die dan met een uitgebreid eisenpakket aan de onderhandelingstafel kwamen te zitten. Nu rees de patronale tegenstand tegen de NAC's steeds hoger op doordat ze telkens weer gedwongen werden tot toegevingen. Blijkbaar erkent De Bock de misbruik die de vakbonden daar van gemaakt hebben, maar hij meent daarbij dat die misbruik verleden tijd is. Het ABVV verklaarde zich na de oorlog akkoord met de (bij de arbeiders onpopulaire) prijs- en loonpolitiek van de regering, die eigenlijk in het verlengde lag van de inhoud van het eerste luik van het Pact (alhoewel de linkerkant van het ABVV er toch haar bedenkingen bij had). Binnen het ABVV stemde men de actie volledig af op de NAC's waar zij telkens hun (loon)eisen op tafel legden.¹⁸⁷ De Bock verwijst naar het Sociaal Pact als startpunt van een (nieuwe) politiek van (sociale) vooruitgang die de patroons voerden en hoopt dat zij die politiek op de NAC van 16 en 17 juni verder zetten door akkoord te gaan met een nieuwe loonsverhoging. Indien dat niet mogelijk blijkt, toont De Bock in de laatste zin van het artikel zijn bereidheid om de sociale vrede op de helling te zetten en over te gaan tot een (algemene) staking, die de Belgische economie zware schade zou kunnen aanrichten. De sociale vrede was naast de monetaire stabiliteit het belangrijkste onderdeel van de wederopbouw van het land.

Later dat jaar haalt De Bock het Pact nog eens aan om uit te halen naar de werkgevers. Uit een artikel getiteld 'De Maatschappelijke Zekerheid en haar vijanden' haalde ik dit citaat:

“Het stelsel der maatschappelijke zekerheid zoals wij het thans kennen, werd tijdens de oorlogsjaren uitgewerkt. Het is een accoord, dat tussen de arbeiders en patroonsvertegenwoordigers werd afgesloten. De oorlogsomstandigheden en het daaruit spruitende sociaal gevoel voor de minderen heeft medegeholpen dit accoord te verwezenlijken. Het schijnt dat in vele reactionaire kringen de ontzuivering begint te komen en zij bereid zijn een aanval uit te voeren tegen ons systeem der sociale verzekeringen.”¹⁸⁸

De Bock gebruikt in de titel van zijn artikel het woord 'vijanden', dat een uitgesproken negatieve connotatie heeft. De 'vijanden' blijken de werkgevers te zijn, die aan het eind van het jaar 1947

¹⁸⁶ *De Werker*, 14 juni 1947, nr. 24, p.1

¹⁸⁷ Peiren, (L.), "De houding van de socialistische beweging...", pp.238-240

¹⁸⁸ *De Werker*, 27 september 1947, nr.39, p.7

voor het eerst praten over een herziening van het voorlopige(!) stelsel van de sociale zekerheid. Men had voor de besluitwet-Van Acker¹⁸⁹ een proefperiode voorzien van 3 jaar en deze zou aan het eind van het jaar verstrijken. Het ABVV, dat relatief tevreden was met het toenmalige stelsel, was zeker geen vragende partij voor zo'n hervorming. De Bock herinnert zijn lezers eraan dat het stelsel van sociale zekerheid gebaseerd is op het Sociaal Pact, dat door vertegenwoordigers(!) van de patroons en de arbeiders was afgesloten. Hij benadrukt de oorlogscontext en het solidariteitsgevoel dat zeker een invloed heeft gehad op de onderhandelingen van het akkoord. De Bock stelt het voor alsof bepaalde werkgevers nu ontwaken uit hun solidariteitsgevoel en aan het stelsel willen raken. Let op de woordkeuze van De Bock als hij het over de 'vijanden' heeft: zowel het woord 'reactionair' als de uitdrukking 'een aanval uit (te) voeren' hebben hier een negatieve bijbetekenis. Het is duidelijk dat voor De Bock zijn lezers probeert te overtuigen dat een hervorming van het stelsel niet wenselijk is.

Heel wat anders klinkt De Bock in een artikel van 10 april 1948 over een voorstel van minister Troclet tot oprichting van een nationale kas voor invaliden. De reactie van De Bock is enigszins verrassend, maar dan ook weer niet:

“ Voor ons staat het vast, de oprichting ener nationale kas voor invaliden dringt zich op. De huidige toestand is onhoudbaar, zo voor de mutualiteiten als voor de invaliden.

De voorgestelde wijziging is in tegenstrijd met de overeenkomst die tijdens de oorlog werd afgesloten met de mutualiteit. Doch het destijds afgesloten akkoord van sociale solidariteit betekende op sociaal gebied een enorme vooruitgang, waaruit nog niet mag besloten, dat iedereen zich daar voor de eeuwigheid moet aan houden.”¹⁹⁰

In 1948 werd het snel duidelijk dat de socialistische mutualiteit op een zwaar deficit afstevende. Eén van de oorzaken daarvan was het hoge aantal invaliden dat lid was van het NVSM. Als gevolg van historische en structurele oorzaken groepeerden de socialistische mutualiteiten in 1949 per duizend leden gemiddeld 19,5 invaliden vergeleken met 13 à 15 bij de andere landsbonden. De Bock is uiteraard een voorstander van het voorstel van Troclet, dat een bijzonder welkome maatregel zou zijn voor de socialistische ziekenkassen. Dat dit voorstel afweek van de bepalingen in het Sociaal Pact, waarvan het belang wel nog eens wordt

¹⁸⁹ In de 'Voordracht aan de Regent' van de besluitwet werd het voorlopige karakter meermaals benadrukt, zie Vanthemsche, (G.), *De beginjaren van de sociale zekerheid...*, pp.82-83

¹⁹⁰ *De Werker*, 10 april 1948, nr.12, p.3

aangehaald, is nu blijkbaar niet zo'n groot probleem voor de auteur. Hij is dan ook in de eerste plaats bezig met de (machts)verhoudingen tussen de verschillende organisaties.

Over het algemeen kan ik stellen dat in de Werker van de eerste 3 naoorlogse jaren niet veel expliciet over het Sociaal Pact werd bericht. Soms werd door Major eens verwezen naar de clandestiene besprekingen tijdens de bezetting, wat als een impliciete verwijzing naar het Pact beschouwd kan worden. Zo gebeurde ook in januari 1949 wanneer het spook van de werkloosheid begon op te doemen. Zowel het ACV als het ABVV later hadden hun vrees voor een werkloosheidsplaag geuit, die vooral in Vlaanderen huis hield.¹⁹¹ Major stelde in het eerste nummer van de Werker in 1949 dit:

“ Toen wij , tijdens de oorlog, clandestien, het programma voor na de bevrijding bestudeerden, kwam er telkens opnieuw een belangrijk punt naar voren, namelijk de werkloosheid. Iedereen was accoord, dat een massale werkloosheid zoals deze vóór de oorlog had bestaan niet meer mocht terugkomen.”¹⁹²

Hoewel het Pact hier opnieuw niet bij naam genoemd wordt, is het duidelijk dat Major het over de studiec commissie geeft die het ontwerpakkoord had opgesteld. Door het woord ‘clandestien’ te gebruiken, dat in het hoofd van de tijdsgenoot veelal een positieve connotatie had, benadrukt Major nog eens de durf van de Pact-onderhandelaars. De herinnering aan de zware economische crisis van de jaren '30 zit nog vers in het geheugen van de meeste arbeiders. De onderhandelaars van het Pact hebben er volgens Major alles aan gedaan dat zo'n massale werkloosheid niet meer zou bestaan. Zij hadden inderdaad in het hoofdstuk over de werkloosheidsverzekering de wens naar voor gebracht om zoveel mogelijk werknemers tewerk te stellen (cfr. supra). Zo werd onder meer voorgesteld de arbeidsmobiliteit te vergroten door de oprichting van herscholingscentra, maar die bleven volgens Vandeputte zonder veel resultaat.¹⁹³

Nu laat ik opnieuw nationaal secretaris De Bock aan het woord in een artikel over de ondernemingsraden. Omtrent het voordragen van kandidaten voor de ondernemingsraden was nog altijd discussie aan de hang. De wet op de organisatie van het bedrijfsleven had deze kwestie namelijk niet duidelijk afgehandeld. Daarin stond dat alleen de ‘meest representatieve organisaties’ aan de sociale verkiezingen zouden kunnen deelnemen. Deze moesten minimum 10% van de werknemers in het bedrijf vertegenwoordigen. Een KB zou regelen wat precies

¹⁹¹ Vandeputte, (R.), *Sociale geschiedenis...*, pp.28-29

¹⁹² *De Werker*, 1 januari 1949, nr.1, p.1

¹⁹³ Vandeputte, (R.), *Sociale geschiedenis...*, p.29

verstaan zou worden onder de formule van ‘meest representatieve organisaties’. Volgens Luyten aanvaarde het VBN in eerste instantie de criteria voor de representativiteit uit het Pact, maar zou het onder invloed van Fedechar haar standpunt daarover herzien. De federatie van mijnpatroons koesterde namelijk de wens om bepaalde patronaal geïnspireerde vakbonden aan het overleg te laten deelnemen.¹⁹⁴ De Bock refereert andermaal naar het Sociaal Pact om zijn argumenten te staven:

“ Dat alles voorlopig daargelaten, willen we toch de geïnteresseerden verwittigen, dat de ondernemingsraden geen aanleiding mogen geven om de patroons te wapenen om de verdeeldheid onder de arbeiders te bewerkstelligen en zich meester te maken van de Ondernemingsraden.

Onwillekeurig hebben we aan de overeenkomst tot sociale solidariteit gedacht. Overeenkomst, die tijdens de oorlog werd afgesloten tussen vertegenwoordigers van de patroons en enkele syndicalisten. Mogen we dit pact aan de H.H. patroons herinneren? Herhaaldelijk hebben zij het tegenover ons gedaan. Zodra de arbeiders een eis stelden, raadpleegden zij het pact met de bedoeling er iets in te vinden om de eis te kunnen afwijzen. Hebben zij ditmaal het pact geraadpleegd?

Wij raden hun aan litt. F (van het luik over de paritaire samenwerking, C.D) te herlezen, waarin de voorwaarden worden bepaald waaraan een syndicale organisatie moet voldoen om als representatief te worden erkend. Hun opvattingen kunnen gewijzigd zijn, zoals de onze zich soms wijzigen.

Het is al te duidelijk. De patroons beseffen dat ze tijdens de oorlog te ver zijn gegaan en ze krabbelen terug. Toen wilden ze rekening houden met het syndicale feit en de syndicale macht, die ze voorzagen. Vandaag komt de oude geest boven en ze willen terug.”¹⁹⁵

De Bock vreest dat de ondernemingsraden in het voordeel van de patroons zullen uitdraaien indien men de bepalingen uit het Sociaal Pact niet zou respecteren. Er wordt opnieuw gebruik gemaakt van oorlogstaal (“wapenen”) om de acties van de werkgevers te bestempelen. Daarnaast stelt hij opnieuw (en terecht) de trouw van de werkgevers aan het Pact in vraag en dat terwijl de laatstgenoemden zelf meermaals de gehechtheid van het ABVV aan het ontwerpakkoord hebben betwist. Hij doet dat op een (sarcastisch) eerbiedige wijze door de patroons aan te spreken met de

¹⁹⁴ Luyten, (D.), *Sociaal-economisch overleg...*, pp.141-142

¹⁹⁵ *De Werker*, 12 maart 1949, nr.11, p.2

formule H.H. of hoogachtende heren. Net als in een bovenstaand artikel worden de werkgevers als reactionair afgeschilderd, wat in het geval van Fedechar als correct kan beschouwd worden. Enkele weken later schrijft Louis Major op de voorpagina van 'De Werker' een stuk genaamd 'Herinneringen', dat moest herinneren aan de activiteiten van de clandestiene socialistische arbeidersbeweging tijdens de bezetting. Net als zijn collega's Pact-onderhandelaars Fuss en Bondas had Major een belangrijke rol gespeeld in het clandestiene BVV. Hij heeft het eerst over de ondernomen poging tot syndicale eenheid (cfr. supra) en het saboteren van de activiteiten van de bezetter alvorens het over de dialoog met de patroons te hebben:

“ Het ging er verder ook om de na-oorlogse periode voor te bereiden. Wij moesten een programma opmaken want wij wilden, onmiddellijk na de bevrijding, een minimum vooropstellen. Dit minimum werd verwezenlijkt in het project van sociaal pact dat de sociale zekerheid en andere sociale rechten aan de arbeiders moest verzekeren. Dit voorstel was alleen bedoeld om onmiddellijk na de bevrijding uitgewerkt te worden en was voor ons geen programma. Het was een minimum-eis die direct diende uitgevoerd. Dit heeft dan ook niet nagelaten zijn directe uitwerking te hebben, aangezien op deze basis de sociale zekerheid in ons land opgebouwd.”¹⁹⁶

De leider van het ABVV herinnert zijn lezers er aan dat het Sociaal Pact eigenlijk maar een begin was door het woord 'minimum' tot drie keer toe te gebruiken. Het ontwerpakkoord is in zijn ogen natuurlijk belangrijk geweest op het vlak van de sociale zekerheid, maar het zou hen niet mogen beletten om verdere eisen te stellen dan dit 'minimum' waarmee ze akkoord waren gegaan. Let erop dat voor hier het Sociaal Pact voor het eerst effectief zo genoemd wordt ('project van sociaal pact').

In het voorlaatste nummer van 'De Werker' van het jaar 1949 komt een initiatief uit het Sociaal Pact aan bod, namelijk het Fonds voor Huishoudelijke Wederuitrusting. Er deden zich grote problemen voor omtrent de uitbetaling van de bons. De titel van het artikel, dat opnieuw van de pen van Major was, windt er geen doekjes om, 'De regering wil zich het kapitaal van het Fonds voor Huishoudelijke Wederuitrusting dat het eigendom is van de arbeiders toeëigenen'. Het stuk geeft kritiek op de regering-Eyskens (de eerste naoorlogse regering zonder socialisten), die van plan was het Fonds voor Huishoudelijke Wederuitrusting aan te slaan. Hij schetst een korte historiek van het Fonds en begint dan ook bij de geboorte ervan:

¹⁹⁶ *De Werker*, 16 april 1949, nr. 15, p.1

“ In de clandestiene beweging, tijdens de bezetting, werden er besprekingen gevoerd tussen de arbeiders- en de patroonsafgevaardigden en er werd overeengekomen om, dadelijk na de bevrijding, bepaalde zaken in te voeren, waaronder de sociale zekerheid, enz.

Daarbij hadden de patroons zich akkoord verklaard om aan hun arbeiders, onmiddellijk bij de bevrijding, een bepaalde som te geven, die voor het algemeen een bedrag van 5 milliard zou bereiken.”¹⁹⁷

Opnieuw wordt hier verwezen naar de onderhandelingen van het Sociaal Pact om de legitimiteit van hun stelling te verzorgen. Ditmaal was het niet de patroons die het moesten ontgelden, maar wel de regering, die de afgesproken som zou voorschieten aan de patroons, maar daar wegens een tekort aan liquide middelen nog niet was in geslaagd.

Begin 1950 zou Major in een artikel over de sociale verkiezingen opnieuw van leer trekken tegen de christelijk-liberale regering, die net enkele uitvoeringsbesluiten had uitgevaardigd. Deze zouden volgens hem in het voordeel van de christelijke en liberale vakbond uitdraaien. Enkele alinea's verder worden ook de werkgevers nog eens op de korrel genomen:

“De patroons spelen niet altijd een eerlijk spel. Zij, of hun vertegenwoordigers, hebben, tijdens de oorlog, het principe van syndicale erkenning en het medezeggenschap in de bedrijven aanvaard. Zij bevestigden dit standpunt tijdens de verschillende Nationale Conferenties van de Arbeid, die na de oorlog plaatsgrepen. Zij waren accoord dat het syndicalisme een feit is geworden dat diende erkend te worden en dat zij geen enkele maatregel meer zouden nemen – zoals dit vroeger meermaals gebeurde – om de normale syndicale actie in de werkhuizen te belemmeren.”¹⁹⁸

Er kwamen toch enkele gevallen aan het licht van werkgevers die kandidaten voor de ondernemingsraad hun vooropzeg gaven. Om deze praktijken tegen te gaan, diende Major op 19 januari 1950 een wetsvoorstel ter bescherming van de kandidaten in.¹⁹⁹ Hij verwijst hier niet expliciet naar het Sociaal Pact, maar heeft het er uiteraard over wanneer hij het heeft over de aanvaarding van het principe van syndicale erkenning en medezeggenschap in de bedrijven. Dit strookt natuurlijk niet helemaal met de waarheid, aangezien de (vertegenwoordigers van de) patroons in het Sociaal Pact enkel akkoord gingen met een vorm van ondernemingsafvaardiging. Haar bevoegdheden waren dan ook beperkt (cfr. supra). Het ontwerpakkoord betekende wel de

¹⁹⁷ *De Werker*, 24 december 1949, nr.51, p.1

¹⁹⁸ *De Werker*, 11 februari 1950, nr.6, p.1

¹⁹⁹ Dambre, (W.), *Geschiedenis van de ondernemingsraden in België*, Antwerpen, Kluwer, 1985, p.106

impliciete erkenning van het syndicaal feit door de werkgevers, maar op het terrein was duidelijk dat niet alle patroons daar mee akkoord gingen.

Begin 1951 komt het Fonds voor Huishoudelijke Wederuitrusting opnieuw in de belangstelling naar aanleiding van een voorstel van minister Behogne om het Fonds te ontbinden en het geld te gebruiken voor de vermeerdering van de kinderbijlagen. In tegenstelling tot de christelijke organisaties is het ABVV niet te spreken over het voorstel dat wordt voorgesteld als een diefstal uit de zakken van de arbeiders. Opnieuw keert Major terug naar het moment wanneer het Fonds z'n oorsprong kent om zijn argumenten te staven:

“Tijdens de oorlog, in de clandestiniteit, werd door de afgevaardigden van de patroons – en van de arbeiderssyndicaten een overeenkomst getroffen, volgens welke de patroons, na de oorlog, door bemiddeling van een speciaal fonds, hun arbeiders een zekere som zouden ter hand stellen om hun toe te laten goederen te kopen in vervanging van hun versleten klederen en huisgerief. De bedoeling was toen, daarvoor aan de arbeiders speciale contingenten van bepaalde goederen te verschaffen.”²⁰⁰

Dit stukje tekst is gelijkaardig met het stuk van hierboven. Als hij het over de besprekingen van het Sociaal Pact heeft gebruikt Major telkens opnieuw het woord ‘clandestiniteit’, dat in (linkse) arbeidersmilieus een positieve bijklank heeft.

In oktober ‘51 verschijnt in ‘De Werker’ een artikel ter ere van Major zelf die op dat moment reeds 25 jaar syndicaal werkzaam is. Het artikel is van de hand van R. Dekeyser, voorzitter van de havenarbeidersbond, waarin de ABVV-leider ook een tijdlang actief is geweest. In het artikel vond ik een vreemde verwijzing naar het Sociaal Pact:

“Alle socialistische en syndicale militanten kennen de heldhaftige rol door Major gespeeld tijdens de bezetting. Hij was ontegensprekelijk de leider van de clandestiene syndicale actie. Tevens speelde hij een zeer belangrijke rol in de opstelling van de Arbeiderskeure, welke als basis gediend heeft voor ons huidig stelsel van Maatschappelijke Zekerheid.”²⁰¹

Major werd hier sterk opgehemeld door zijn opvolger bij de havenarbeidersbond. De auteur heeft het over de ‘heldhaftige rol’ die Major gespeeld heeft als ‘leider van de clandestiene syndicale actie’. Hier is toch sprake van enige overdrijving. Major was evenwel de leider van het clandestiene BVV in Vlaanderen, maar men mag natuurlijk de belangrijke rol van zijn Waalse

²⁰⁰ *De Werker*, 13 januari 1951, nr.2, p.1

²⁰¹ *De Werker*, 27 oktober 1951, nr.43, p.7

collega's Bondas(tot die naar Londen vertrok) en Fuss niet vergeten. Major trachtte een pragmatische koers te varen ten opzichte van het UHGA, terwijl zijn Waalse collega een politiek van directe confrontatie voorstond..²⁰² Toch was Major ongetwijfeld één van de belangrijkste figuren in het socialistisch verzet (in Vlaanderen). Opnieuw wordt zijn rol benadrukt als onderhandelaar voor het Sociaal Pact, dat hier aan bod komt onder de naam 'Arbeiderskeure'. Ik vond deze benaming ook terug in een boek van de reeks van Joos Florquin 'Ten huize van...7', waarin Florquin een interview afnam van Louis Major. De auteur stelde de vraag: "Onder de oorlog hebt u ook de 'Arbeiderskeure' mee opgesteld. Wat was dat en wat was de bedoeling ervan?"²⁰³ Dekeyser stelde dat Major daarbij een zeer belangrijke rol gespeeld heeft, wat door Hemmerijckx bevestigd wordt: het zou de (pragmatische) visie van Major zijn die de bovenhand zou halen in de discussie over de uitbetaling van de werkloosheidsvergoeding.²⁰⁴

Aan het eind van het jaar 1951 was de oprichting van de NAR een actueel item. Vooral de werkgevers streefden al langer de oprichting van dit permanent overlegorgaan na, maar ook voor het ABVV werd het nu eens tijd om tot de oprichting over te gaan. In een artikel waarin hij de noodzaak tot oprichting van de NAR benadrukt, gaat Major nog eens in op de historie van het interprofessioneel sociaal overleg. Wanneer hij aan WOII gekomen is, citeer ik:

"Tijdens de bezetting kwam, clandestien, een commissie van patroons en werknemers bijeen, om het stelsel der maatschappelijke zekerheid voor te bereiden. Uit de besprekingen van deze Commissie is het voorstel van "sociaal pact" ontstaan, dat de basis heeft gevormd voor de hervorming van de sociale zekerheid na de bevrijding.

Dit had voor gevolg dat voorgoed afgezien werd van de Hogere Raad van de Arbeid. Op 19-12-1944 riep de toenmalige minister van Arbeid Van Acker een Algemene Paritaire Raad bijeen. In de schoot van dit organisme werden de besprekingen, die in de clandestiniteit aangevangen waren, voortgezet. Het resultaat van deze besprekingen was het verschijnen van het wetsbesluit op de sociale zekerheid, eind December 1944."²⁰⁵

Opnieuw wordt de nadruk gelegd op het feit dat het Sociaal Pact aanleiding heeft gegeven tot de besluitwet van 28 december op de sociale zekerheid voor werknemers. Het valt op dat over de bepalingen betreffende de paritaire samenwerking in het Pact nauwelijks werd gesproken. De

²⁰² Hemmerijckx, (R.), *Van verzet tot Koude Oorlog...*, p.47

²⁰³ Florquin, (J.), *Ten huize van ...7*, Leuven, Davidsfonds, 1971, p.241

²⁰⁴ Hemmerijckx, (R.), "De socialistische vakbeweging en het Sociaal Pact", p.232

²⁰⁵ *De Werker*, 1 december 1951, nr.48, p.1

structuurhervormingen hadden een zodanig mager resultaat gekend, waardoor men het binnen het ABVV waarschijnlijk niet opportuun over deze hervormingen te pochen. In dit artikel wordt ingegaan op het overleg binnen de APR dat de voortzetting was van de dialoog van tijdens de bezetting. De laatste zin van bovenstaand citaat toont dan nog maar eens aan dat men het Sociaal Pact vooral in verband wil brengen met de sociale zekerheid, dat in de ogen van de arbeiders een grote verwezenlijking was.

Het jaar 1952 zou bol staan van sociale conflicten. Eén van deze conflicten komt aan bod in een artikel van Dore Smets, voorzitter van de Algemene Centrale voor de Bouw. Het ABVV had op 9 augustus gestaakt tegen de intentie van de homogeen-katholieke regering om de diensttijd op 24 maanden vast te leggen. Enkele werkgevers noemden dit een politieke staking en weigerden daarom de feestdag van 15 augustus aan de stakende arbeiders uit te betalen. Smets was niet te spreken over deze houding, die in zijn ogen sterk botste met de recente verklaringen van het VBN:

“ En de werkgevers in het algemeen? Die zouden moeten denken aan wat ze op 6 mei verklaarden, en nog kortgeleden herhaalden.

De FIB wil naar betere verhoudingen tussen de vakbeweging en hun eigen organisaties. Ze spreken zelfs van een sociaal pact dat zou dienen tot stand gebracht. De betrekkingen moeten geordend worden, beter dan tevoren. En daarom zouden brede conferenties dienen belegd, om de stof eerst te bestuderen om daarna tot een klare tekst te komen.

Denken ze waarlijk dat ze voor een goede inleiding daartoe aan het zorgen zijn, door de huidige beroering en spanning te laten ontstaan en door de conflicten die er onafwendbaar uit zullen voortspruiten zo de bezinning niet tijdig komt?”²⁰⁶

Smets heeft het hier over de wens van het VBN om tot een beter overleg te komen met de vakbonden. Ze wensten te komen tot echt paritaire betrekkingen zonder inmenging van de regering. Zowel het ACV, dat al altijd de kaart van het paritaire overleg had getrokken, als het ABVV, dat in de homogeen-katholieke regering geen graten zag, waren bereid daar op in te gaan.²⁰⁷ Na een loonconflict in april '52 werd er begin mei, na een nieuwe tussenkomst van de regering, overeengekomen over te gaan tot paritaire besprekingen over de sociale en economische toestand van het land (cfr. supra). Deze besprekingen zouden volgens Smets alleen kunnen

²⁰⁶ *De Werker*, 16 augustus 1952, nr.35, p.1

²⁰⁷ Luyten, (D.), *Sociaal-economisch overleg...*, pp.162-165

doorgaan in een klimaat van sociale vrede en hij beschuldigt de werkgevers ervan deze op de helling te zetten. Zo zouden zij een hypotheek leggen op de nieuwe besprekingen tussen werkgevers-en werknemersvertegenwoordigers, die op dat moment al aan de gang zijn.

Over deze besprekingen zou Major zich in september dat jaar nog eens uitlaten in een artikel met als titel ‘Naar een grondig onderzoek van onze sociaal-economische toestand’. Daarin stelde hij dat het ABVV al langer aandrong op dergelijke bijeenkomsten, die in de christelijke pers naar voor kwamen als besprekingen voor een ‘nieuw sociaal pact’. Major toonde zich niet tevreden met deze benaming:

“Een deel van de pers – de Christelijke – spreekt over een nieuw sociaal pact, om hetgene dat tijdens de oorlog afgesloten werd, te vervangen.

Herinneren wij er aan dat, tijdens de oorlog, de clandestiene vakbeweging met de pa(t)roons een ontwerp van overeenkomst had gemaakt dat moest dienen om, onmiddellijk na de oorlog, het vertrek van onze economische activiteit toe te laten. De overeenkomst voorzag tevens het toekennen van een reeks sociale rechten aan de arbeiders en de erkenning van het syndicaal feit, zonder daarvoor sociale conflicten af te wachten.

Na de bevrijding heeft de regering onmiddellijk het principe der sociale zekerheid in toepassing gebracht. Het is Achilles Van Acker die, bij besluitwet de sociale zekerheid met ingang van 1 januari 1945 doorvoerde.

De overeenkomst, afgesloten in de clandestiniteit, had dus een zeer beperkt doel, maar kon eventueel de basis vormen tot een verdere uitwerking van de economische sociale verhoudingen tussen patroons en arbeiders.

Wij zegden het reeds hoger. Het komt er nu op aan de balans op te maken, niet van het sociaal pact dat onder de bezetting, in de clandestiene beweging afgesloten werd, maar wel van de huidige economische en sociale toestand van het land.”²⁰⁸

Opnieuw wordt de beperktheid van (de bedoelingen van) het Pact benadrukt (‘...zeer beperkt doel’). Het bevatte in de ogen van Major slechts enkele dringende maatregelen die nodig zou zijn om tot een snelle wederopbouw van de economie te komen. Het moest helemaal niet dienst doen als het basismanifest voor de Belgische naoorlogse sociale politiek. Voor het ABVV had het Sociaal Pact eigenlijk vooral geleid tot invoering van de sociale zekerheid, iets waar zij bij haar publiek op veel meer sympathie kon rekenen. De besprekingen moesten niet over dat naoorlogs

²⁰⁸ *De Werker*, 13 september 1952, nr.35, p.1

minimum-programma gaan, dat het Sociaal Pact was voor het ABVV, maar wel over de huidige toestand van het land. Major heeft het over de structuurhervormingen, de productiviteit, de nood tot hervorming van de sociale zekerheid en een oprechte erkenning van de vakbonden door het patronaat. Volgens hem heeft de houding van sommige patroonsfederaties (zoals Fedechar, cfr. supra) gezorgd voor een verslechtering van de collectieve betrekkingen. Uiteindelijk besluit hij: “ Wij vertrekken dus niet met de idee een nieuw sociaal pact te moeten sluiten. Wij gaan onderhandelen, een volledig overzicht nemen en oplossingen bespreken, die moeten gesteund zijn op het principe dat het algemeen belang boven dit van de enkeling moet staan. Daarvoor is het echter nodig een sterke vakbond te hebben want het zal afhangen van de sterkte van onze vakvereniging of wij het huidige sociaal economische regime, in de richting van onze opvattingen zullen kunnen hervormen.”²⁰⁹

Major lijkt duidelijk het idee van een nieuw sociaal pact dus ook niet echt genegen. De aandacht gaat in dit laatste citaat vooral uit naar de machtsverhoudingen op het sociaal terrein. Deze kunnen zowel betrekking hebben op de machtsverhouding tussen het ABVV en het ACV als op deze tussen de beide vakbonden en het VBN

In het daaropvolgende nummer van ‘De Werker’ wordt er nog eens ingegaan op deze discussie in een artikel dat als titel heeft ‘Bestaat er een sociaal Pact?’. Dit korte artikel heb ik in zijn volledigheid overgenomen:

“ Ingevolge verschillende artikels verschenen in de pers, en waarin sprake was van een sociaal pact, ontstond hier en daar verwarring over bepaalde gebeurtenissen tijdens de bezetting.

Om alle misverstanden te vermijden willen wij hier dan ook deze kwestie toelichten.

Enkele personen in de clandestiene beweging, arbeiders en patroons, bijgestaan door specialisten inzake sociaal-economische vraagstukken, vergaderden gedurende lange tijd om over de sociaal-economische verhoudingen te spreken. Zij maakten een verslag op dat tot doel had, onmiddellijk na de bevrijding bepaalde sociaal-economische rechten aan de arbeiders te geven en alzo nieuwe normen in te voeren om gedurende die periode het uitbreken van sociale conflicten te vermijden.

Dit verslag werd genoemd: ONTWERP VAN OVEREENKOMST TOT SOCIALE SOLIDARITEIT.

²⁰⁹ *Ibid.*, p.1

Er werd besloten dit ontwerp van overeenkomst zelfs niet aan de regering te sturen en er werd, na de bevrijding, door de betrokken organisaties geen enkele verbintenis aangegaan nopens het al of niet uitvoeren van de bepalingen van dit accoord.

Bedoeld ontwerp vormde de basis van onze sociale wetgeving en van de verhoudingen die na de bevrijding tussen patroons en arbeiders ontstonden.

Er is dus nooit een werkelijk sociaal pact geweest, zoals wel eens verkeerdelijk werd beweerd en er kan dus ook geen sprake van zijn, het door een ander te vervangen, noch van er zich op te beroepen.²¹⁰

Dit artikel komt zo goed als neer op de afwijzing van (het principe van) een sociaal pact.

Nogmaals wordt in 'De Werker' het belang van het ontwerpakkkoord geminimaliseerd: het ging om een beperkt verslag over de sociaal-economische verhoudingen dat voornamelijk bedoeld was om in de eerste jaren na de oorlog sociale conflicten te vermijden. Het is nooit bekrachtigd geweest door de organisaties en door de regering, dus kon er volgens 'De Werker' geen sprake zijn van een pact in de pure zin van het woord. De stelling dat niet naar een nieuw sociaal pact gestreefd wordt (of kan gestreefd worden), wordt nog eens herhaald in 'De Werker' nrs.48 en 49. In de daaropvolgende jaren zou in 'De Werker' de notie 'sociaal pact' nooit meer als dusdanig gebruikt worden. In een artikel over de ziekte-en invaliditeitsverzekering in maart 1953 haalt Major andermaal de historiek aan van de verplichting:

“ Het is trouwens onze vriend Van Acker die, in 1944, de wet heeft doen aannemen tot instelling van de Sociale Zekerheid en van de verplichte Ziekte- en Invaliditeitsverzekering.

Deze wet was het resultaat van een vergelijk, gesproken uit geheime besprekingen tussen werknemers- en werkgeversvertegenwoordigers tijdens de oorlog. De socialistische afgevaardigden konden bekomen dat het principe van de verplichte verzekering verworven werd, doch zij vermochten niet de andere partijen ertoe te brengen het pluralisme van de mutualiteiten te laten varen.”²¹¹

Ditmaal is er helemaal geen sprake meer van een 'sociaal pact', zelfs niet meer van 'ontwerp van overeenkomst', maar van een niet bij naam genoemd 'vergelijk, gesproken uit geheime besprekingen...'. De verplichting van de ziekte-en invaliditeitsverzekering die in het 'vergelijk' werd opgenomen is te danken aan de socialistische afgevaardigden. Zo wordt de socialistische

²¹⁰ *De Werker*, 30 september 1952, nr.40, p.1

²¹¹ *De Werker*, 7 maart 1953, nr.10, p.1

vakbeweging voorgesteld als de verdediger van de belangen van alle zieken en invaliden. Toch kon het niet vermijden dat ook het pluralisme van organisatie, een christelijke eis, behouden bleef. De meeste socialistische syndicalisten zijn in die periode nog steeds voorstander van een eengemaakte, centrale mutualiteit.

Toch was bijvoorbeeld Major daar geen voorstander van.²¹² De ziekte-en invaliditeitsverzekering was in deze periode een hot item na het besluit van minister Van den Daele van 31 december 1952. Het voorzag twee soorten uitkeringen, namelijk de prioritaire en de complementaire uitkeringen. Voor de laatstgenoemde soort zouden de mutualiteiten zelf verantwoordelijk zijn. Een mutualiteit met een overschot zou hogere uitkeringen kunnen voorzien, terwijl een mutualiteit met een deficit haar uitkeringen zou moeten verminderen en/of haar bijdragen verhogen. Dit wat zou kunnen leiden tot het einde van de socialistische mutualiteiten.²¹³

Misschien wordt daarom nog eens herinnerd aan het initiatief tot verplichting dat (volgens dit artikel) uitging van de socialistische vertegenwoordigers.

Deze praktijk van het benadrukken van de socialistische verwezenlijkingen is ook op te merken in een artikel van Major over de 10de verjaardag van de sociale zekerheid. De afdeling Luik van 'De Sociale Vooruitgang' had een academische zitting om Van Acker, 'de vader van de sociale zekerheid', en de onderhandelaars van het Sociaal Pact een hulde te brengen. In verband met Van Acker had Major dit te zeggen:

“En het was een zeer gelukkig toeval dat één van de mede-opstellers van het projekt tot invoering der sociale zekerheid, het heeft mogen ondertekenen.”²¹⁴

De vereenzelviging van het Pact met de invoering van de sociale zekerheid is hier opnieuw een feit doordat Major gewag maakt van een 'projekt tot invoering der sociale zekerheid', een benaming van het Pact die in 'De Werker' nog niet voorgekomen was. Dit is in een artikel dat de 10de verjaardag van de verplichting viert natuurlijk te verwachten. Dat Van Acker de sociale zekerheid invoerde, werd door Major 'een zeer gelukkig toeval' genoemd. Dit is natuurlijk relatief aangezien Fuss en Van Acker direct na de bevrijding sleutelposities bekleeden om werk te maken van een besluitwet op de sociale zekerheid. Van Acker werd in eind september '44 dus

²¹² Vanthemsche, (G.), *De beginjaren van de sociale zekerheid...*, pp.109-110

²¹³ *Ibid.*, pp.134-135

²¹⁴ *De Werker*, 11 december 1954, nr.49, p.1

minister van Arbeid en Fuss was reeds benoemd als coördinator voor de hele sociale-zekerheidsproblematiek.²¹⁵ De focus op de sociale zekerheid gaat in een latere alinea verder: “Het is een kleine groep van vertegenwoordigers van de patroons- en arbeidersorganisaties, die de gehele discussie heeft gevoerd met het doel de verschillende wetten die in ons land bestonden op gebied van sociale zekerheid, te coördineren en bijeen te brengen ten einde aldus de arbeiders zoveel mogelijk te beschermen tegen de risico’s van het bestaan. Zij streefden echter ook naar een administratieve vereenvoudiging door het invoeren van een wettelijk verplichte bijdrage voor het geheel van de sociale zekerheid.”²¹⁶

In de laatste alinea brengt Major nog eens hulde aan zijn collega’s onderhandelaars van het Pact: “Het is ontegensprekelijk dat deze besluitwet een groot succes is geworden. Zij heeft ten volle voldaan aan de verwachtingen van de kleine commissie die er aan werkte en waarin zetelden: M. Fuss, die tijdens de bezetting zeer veel vaderlands en sociaal initiatief aan de dag legde, voor de patroons de h.h. Velter, Goldschmidt en Vanderrest, voor arbeiders de h.h. Bondas, Major, Lapaille, Van Acker en de betreurde Pauwels (verongelukt bij het vliegtuigongeval te Gander) en als techniekers de h.h. Delsinne en onze betreurde vriend Janiaux.

Voegen wij er onmiddellijk aan toe dat de bedoeling van deze Commissie was, na de bevrijding, onmiddellijk aan het werk te gaan en dadelijk bepaalde rechten voor de arbeiders te veroveren.”²¹⁷

Het is nu Henri Fuss die de lof krijgt voor zijn ‘vaderlands en sociaal initiatief’, als spilfiguur van de activiteiten van het patronaal-syndicaal comité. De rol die Fuss had gespeeld bij de totstandkoming van het Pact stond soms in de schaduw van Van Acker, die (uit electorale overwegingen) naar voor werd geschoven als de ‘vader van de sociale zekerheid’. Deze titel kan eigenlijk even goed geplakt worden op de persoon van Henri Fuss.

Tijdens de jaren ’55 en ’56 vond ik geen enkele verwijzing meer naar het Sociaal Pact, dat in die tijd een beetje in de schaduw kwam te staan van het productiviteitsprotocol van mei 1954. In deze periode werd het land geregeerd door premier Van Acker, voorwie op 29 september 1957 in Brugge een prestigieuze optocht werd georganiseerd (‘De dag der honderduizend’). ABVV-leider Major deed daarop een toespraak, die werd gepubliceerd in ‘De Werker’ en waarvan ik hier een klein stukje heb overgenomen:

²¹⁵ Dambre, (W.) en Van den Brande, (A.), “De invloed van het Sociaal Pact...”, pp.197-201

²¹⁶ *De Werker*, 11 december 1954, nr.49, p.1

²¹⁷ *Ibid.*, p.1

“ In 1943, terwijl ik ziek was, hebt ge meegewerkt aan de clandestiene studiegroep van patroons en arbeiders, die de na-oorlogse sociale zekerheid voorbereidde. Op algemene aanvraag zijt ge daar blijven zetelen en ge hebt bewezen hoe klaar en hoe duidelijk en met hoeveel kennis gij de sociale evolutie en wetgeving kende en zaagt. Gij hebt voor een groot gedeelte meegewerkt aan dat project van sociale overeenkomst dat de basis gevormd heeft van de sociale zekerheid in ons land. Gij hebt het geluk gehad dit project te mogen realiseren als Minister van Arbeid.

Uw besluit verscheen, waarmede een nieuwe sociale periode werd ingeluid.”²¹⁸

Opnieuw wordt het voorgesteld alsof het Sociaal Pact alleen maar de sociale zekerheid betrof. Major heeft het over zijn ziekte, waardoor hij in het werkgevers-en werknemerscomité moest vervangen worden door Van Acker. Dit roept natuurlijk vragen op betreffende de rol van Major bij de besprekingen van het luik over de sociale zekerheid, die pas in 1943 waren begonnen. Hier wordt het natuurlijk meer voorgesteld alsof het (zijn vervanger) Van Acker was die hier een grote invloed had op gehad.

Het jaar 1958 werd als eindpunt genomen van mijn onderzoeksperiode. De laatste verwijzing naar het Sociaal Pact vond ik in een artikel van De Bock over de onafhankelijkheid van de voorzitter van het Beheerscomité van de Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid:

“ De Nationale Arbeidsraad heeft te zijner tijd – dit was in November 1955 – een advies uitgebracht dat mag beschouwd worden als een der gewichtigste dat sedert zijn ontstaan is uitgebracht: dit advies had betrekking op het paritair beheer der organismen van sociale zekerheid en sociale voorzorg.

(...)

Dit advies was het resultaat van reeds oude eisen, vermits het ontwerp van accoord inzake sociale solidariteit, tot stand gebracht in de clandestiniteit door de meest bevoegde vertegenwoordigers van de patronale wereld en van de werknemers, voorzag in het “het herstel of de invoering van de methoden van paritaire samenwerking onder organisaties van werkgevers en organisaties van werknemers.”²¹⁹

De Bock toont zich hier tevreden met een advies betreffende het paritair beheer genomen door de NAR. Dat paritaire beheer stond ingeschreven in het Sociaal Pact en daarom verwijst hij er nog eens na om zijn stelling te ondersteunen. Deze praktijk (om naar het Pact te verwijzen) was sedert

²¹⁸ *De Werker*, 5 oktober 1957, nr.39, pp.1-2

²¹⁹ *De Werker*, 30 augustus 1958, nr.35, p.1

de periode van het 'nieuw sociaal pact' en de afwijzing daarvan door het ABVV niet meer voorgekomen. Het Pact was in juli opnieuw in de actualiteit gekomen onder dankzij 'de getuigenis' van Henri Fuss in het Arbeidsblad als eerste van drie, die later nog aan bod zullen komen.

4.2.2 Het Sociaal Pact in ‘Problemen’

Het eerste nummer van het tijdschrift ‘Problemen’ bevat een artikel van de professor aan de Rijksuniversiteit Gent Raoul Miry, die daar de vakken Staathuishoudkunde en Openbare Diensten en Bestuursorganismen met een Economisch Doel doceerde.²²⁰ Zijn cursussen hebben ondermeer Louis Major beïnvloed.²²¹ In het artikel met als titel ‘Het kapitalisme op zoek naar een verjongde doctrine’ schrijft de marxistisch geïnspireerde Miry over de toenmalige evolutie van het kapitalisme:

“Tegenwoordig schippert en onderhandelt het kapitalisme meer dan ooit. Het kent de inzet van de strijd, die tegen hem gevoerd wordt. Het is zich, nu meer dan op gelijk welk ogenblik van zijn ontwikkeling, ten volle bewust van de betekenis der hem toegebrachte stoten. Die aanvallen heeft het trouwens zien aankomen en het heeft besloten en rechtstreeks op te reageren. In een land als België, heeft het kapitalisme niet gearzeld, in volle vijandelijke bezetting, vastberaden de weg van het maquis in te slaan om er met zijn tegenstanders geheime besprekingen te voeren, waaruit, na de bevrijding, de grondslagen van de organisatie der sociale zekerheid ontstaan zijn. Wij moeten ons de illusie niet maken dat het kapitalisme dit belangloos gedaan heeft. Dat het gehandeld heeft volgens zijn eigen belangen, daar hoeft men niet aan te twifelen. Maar men moet rechtvaardig zijn. Door deze houding aan te nemen heeft het Belgisch kapitalisme zich vatbaar getoond voor een reeks van eisen, die de gesalarieerden reeds lang in hun hart droegen. Door het initiatief te nemen heeft het tegelijk zijn eigen zaak en deze van gehele nationale gemeenschap gediend.”²²²

We zagen het reeds hierboven en ook hier heeft Miry het duidelijk over het Sociaal Pact als hij praat over ‘geheime besprekingen’. Het Sociaal Pact wordt door Miry eigenlijk voorgesteld als een pragmatisch initiatief van ‘het Belgisch kapitalisme’, dat uit vrees voor een (arbeiders)revolte anticipeerde door het Pact af te sluiten en (onder andere) de sociale zekerheid in te stellen. Sociale vrede was inderdaad het hoofddoel van het ‘Ontwerp van overeenkomst tot sociale solidariteit’ (cfr. supra). Het probeerde naast de sociale zekerheid ook te verwezenlijken met de

²²⁰ Valcke, (T.), *De fonteynen van de Oranjeberg: politiek-institutionele geschiedenis van de provincie Oost-Vlaanderen van 1830 tot nu: Biografieën van twintigste-eeuwse beleidsmakers*, Gent, Academia press, 2003, p.522

²²¹ Florquin, (J.), *Ten huize van ...*, p.230

²²² *Problemen*, januari 1947, nr.1, p.14

aanpassing van de lonen en de uitbouw van het paritair overleg.²²³ Over de laatste twee maatregelen heeft Miry het niet, ook hij focust op het Sociaal Pact als de basis voor de sociale zekerheid. De werkgevers zouden volgens Miry dus uit eigen belang overgegaan zijn tot invoering ervan.²²⁴ Zowel de patroons als de (reformistische) vakbondsmannen die het Pact onderhandelden vreesden voor (communistische) oproer. Toch waren er zowel aan de kant van de socialistische als aan de christelijke arbeidersbeweging voorstanders van een aanpassing aan het kapitalistische systeem (cfr. supra) en dus ‘tegenstanders’ van het kapitalisme. De preambule van het Sociaal Pact toont duidelijk aan dat zij daarvan afzien door “het wettig gezag van de hoofden der ondernemingen (te eerbiedigen, C.D.)”. Miry toont zich aan het eind van het citaat toch tevreden met de houding van het kapitalisme (in casu: de werkgevers) die geleidelijk aan begrip hebben getoond voor de arbeidersbelangen en de organisaties die deze belangen verdedigen. In oktober van hetzelfde jaar vond ik nog een impliciete verwijzing naar het Sociaal Pact in de juridische rubriek van ‘Problemen’, dat een historisch overzicht gaf van de Belgische sociale wetgeving:

“De tweede wereldoorlog heeft de uitwerking van onze sociale wetgeving opnieuw geremd. Toch werden in de bezettingsperiode plannen (= Sociaal Pact, C.D.) uitgewerkt die onmiddellijk na de bevrijding, in 1944, in Besluitwetten werden omgezet. Wij bedoelen hier voornamelijk de Besluitwetten betreffende de maatschappelijke zekerheid der arbeiders, die werkelijk een ommekeer in het sociale leven der arbeiders heeft teweeggebracht.”²²⁵

Ook hier werd opnieuw direct de link gelegd tussen het Pact en de besluitwet op de sociale zekerheid van Van Acker. Deze socialistische verwezenlijking wordt extra in de verf gezet door de grote gevolgen te benadrukken die het gehad heeft voor de arbeiders.

In de juridische rubriek van augustus 1948 vond ik nog een verwijzing naar het Sociaal Pact. In een artikel met als titel ‘Vakbeweging en sociale strijd’ komt een meer genuanceerd beeld van het Pact naar voor

“ Het uitbreken van de tweede wereldoorlog 1940-1945 heeft aan de ontwikkeling en de uitbreiding van onze sociale wetgeving een einde gesteld.

²²³ Peiren, (L.), “De houding van de socialistische beweging...”, p.252

²²⁴ Naast voor sociale vrede zouden de uitkeringen ook moeten zorgen voor verhoogde koopkracht voor de Belgische bevolking, wat opnieuw de patroons ten goede zou moeten komen.

²²⁵ *Problemen*, oktober 1947, nr.10, p.588

Indien wij de periode tussen de beide oorlogen in even overschouwen komen wij tot de konklusie dat de tussenkomsten van de wetgever en van de uitvoerende macht in het domein van de arbeidsbetrekkingen en sociale voorzorg zeer talrijk zijn geweest. De invloed en de macht van de syndicale beweging heeft op deze tijd haar stempel gedrukt; wij zien dat, naast de revindicatieve aktie voornamelijk in verband met de lonen en de bescherming van de arbeiders, de konstruktieve tussenkomst van de syndikaten reeds op de voorgrond treedt in de paritaire en de verzoenings-en arbitragekomités .

Tijdens de bezetting hadden vertegenwoordigers der syndikaten van arbeiders en patroons kontakt genomen en een pakt van solidariteit, waarin de betrekkingen tussen beiden werden behandeld en de eerste basis werd gelegd voor de invoering van het systeem der maatschappelijke zekerheid na de bevrijding.

Doch het is voornamelijk na de bevrijding van ons land in 1944, dat de syndikale aktie een overwegende rol gaat spelen op het gehele maatschappelijke leven.²²⁶

Het artikel laat zich uit over de grote impact van de vakbonden op het sociaal beleid. Tijdens het interbellum was dat nog vooral op revindicatieve manier, maar toch merkt de auteur een tendens op richting overleg en samenwerking ('de konstruktieve tussenkomst van de syndikaten ... in de paritaire en de verzoenings-en arbitragekomités'). Het Sociaal Pact wordt in dit artikel voor eens niet vereenzelvigd met de sociale zekerheid, maar hier wordt ook gewag gemaakt van het luik over de paritaire betrekkingen. Het is pas na de bevrijding (en dus na het afsluiten van het Pact) echter dat de vakbonden een impact hebben op het gehele maatschappelijke leven.

Een interessanter artikel verscheen in de sociale rubriek van de editie van maart 1949, over de evolutie van de 'sociale verzekeringen' in België. Ik pik opnieuw in na de periode van het interbellum:

“ Was dus reeds veel bereikt, dan diende men toch een leemte in deze aan te vullen, door de volledige maatschappelijke zekerheid eist dat geen enkel werknemer loonverlies lijdt, ten gevolge van ziekte en invaliditeit hetgeen verplichting impliceert. Doch nog meerdere gebreken en onvolledigheden waren aan te wijzen. Zo inzake de werkloosheidsverzekering die, om economische, sociale en psychologische redenen niet kon voldoen. Daarenboven waren de vergoedingen – sinds 1940 vooral – niet meer toereikend om de minimumbehoefte van de belanghebbenden te dekken. Een koördinatie en evenzeer een vereenvoudiging van de sociale

²²⁶ *Problemen*, augustus 1948, nr.8, p.553

wetgeving waren noodzakelijk, vooral gezien de vaak bezwaarlijke toepassing; hetzelfde dient gezegd van de berekenings- en ontvangstmethode van de bijdragen. Het principe van de paritaire samenwerking was niet aanvaard; immers, de regeling van de kinderbijslag en de betaalde verlofdagen, praktisch ook die van de arbeidsongevallen was voorbehouden aan de werkgevers; die van ziekte en de werkloosheid aan de werknemers.

Aan deze bezwaren werd tegemoet gekomen door het gedurende de bezetting opgestelde “Ontwerp van Overeenkomst tot Sociale Solidariteit”, dat na de bezetting, in 1944, het licht zag. Op basis van dit plan werd door de regering op 28 December 1944 een besluitwet uitgevaardigd, waarvan de onderdelen nog door afzonderlijke besluiten moesten worden geregeld. Deze besluitwet en de reeds verschenen uitvoeringsbesluiten vormen – wat de toepassingsmodaliteiten van de in principe aanvaarde maatschappelijke zekerheid betreft – slechts een voorlopig regime. Doch merken wij aanstonds op, dat hier slechts sprake is van een inspiratie op dit bekende “plan”, want bedoelde besluitwet streeft volgens de voordracht aan de Regent de volgende doeleinden na : verhoging van de pensioenen; invoering der verplichte ziekte-en invaliditeitsverzekering; verhoging der kindertoeslagen; vereenvoudiging van de administratieve arbeid door het betaalde verlof in de bijdrageregeling te betrekken en het regime van het betaalde verlof te verbeteren. Het “plan” gaf blijk van een dieper inzicht in de werkelijke noden van de arbeidende klasse en het proletariaat in het bijzonder, het is vollediger, meer omvattend. Toch kunnen wij ook in deze besluitwet een interessante innovatie begroeten, die een nieuwe periode in de Belgische sociale wetgeving inluidt.”²²⁷

Hier wordt het Sociaal Pact opnieuw in verband gebracht met de besluitwet van Van Acker, maar het krijgt wel een grotere waarde toegeschreven. Gesteld wordt dat het ontwerpakkoord allerlei problemen inzake de sociale verzekeringen oploste, door de verplichting en verhoging van de uitkeringen en door de invoering van het paritair beheer. Deze zaken werden overgenomen in de besluitwet, maar deze was in de ogen van de auteur slechts een voorlopig en kortzichtig regime. Hij meende dat het Sociaal Pact “blijk (gaf) van een dieper inzicht”. Dit artikel wil blijkbaar breken met de gewoonte om het Sociaal Pact op dezelfde lijn te zetten met de sociale zekerheid, aangezien het daarnaast ook bepalingen bevatte over de te volgen prijs-en loonpolitiek en over de paritaire samenwerking op de verschillende niveaus. Het Pact was een ‘plan’ dat niet alleen verbetering van het sociaal vangnet op het oog had, maar het wou ook, en zo staat in de

²²⁷ *Problemen*, maart 1949, nr.3, p.159

preambule, overgaan tot sociale vooruitgang als gevolg van een economische groei alsook tot een rechtvaardige verdeling van de voordelen van een gestegen productie.²²⁸ Van deze principes wordt in de besluitwet over de sociale zekerheid (uiteeraard?) niet gesproken. Let erop dat in dit artikel het Sociaal Pact ook bij haar juiste naam genoemd wordt.

Dit is ook het geval in een artikel in de daaropvolgende editie van 'Problemen'. Het betreft een artikel van Henri Fuss in de juridische rubriek over de huishoudelijke wederuitrusting:

“ Deze gedachte, op grondige wijze in het geheim comité bestaande uit werkgevers en werknemers, dat gedurende de bezetting tot het “ontwerp van overeenkomst voor sociale solidariteit” opgenomen en nauwkeurig bepaald. Het is doorgaans gekend dat in dit belangrijk dokument de organisatie van de maatschappelijke zekerheid op omstandige wijze werd voorzien. Het is minder bekend dat er insgelijks bij richtlijnen betreffende het herstel van een normaal stelsel der lonen, alsmede beginselen en methodes van paritaire samenwerking tussen werknemers en werkgevers, in en rond de onderneming, binnen het raam der nijverheid en ten slotte op nationaal en internationaal gebied, vastgesteld werden. Het vraagstuk van de huishoudelijke wederuitrusting werd in het hoofdstuk der lonen behandeld.

Terwijl de regering inzake maatschappelijke zekerheid aan het ontwerp van overeenkomst uiterst snel gevolg gaf, ging zij langzamer te werk wat de andere vraagstukken betreft. De Besluitwet houdende instelling van een Nationaal Hulpfonds voor Huishoudelijke Heruitrusting der werknemers werd slechts op 15 November 1945 ondertekend – twee Nationale Konferenties van de Arbeid, die van 16 September 1944 en deze van 30 Juli 1945, moesten eerst aandringen op de praktische belangrijkheid van het geheel ontwerp van overeenkomst van sociale solidariteit en in het bijzonder op de hoogdringendheid van de maatregelen betreffende de huishoudelijke wederuitrusting.

(...)

Aldus werden de in het ontwerp van overeenkomst voor sociale solidariteit uiteengezette standpunten door de regering op voldoende wijze, maar met een jaar vertraging bevredigd.”²²⁹

Het is opvallend dat in 'Problemen' het Pact iets genuanceerder aan bod komt. Hier wordt opnieuw de juiste naam gebruikt om het ontwerpakkoord aan te duiden, iets wat in 'De Werker' bijvoorbeeld bijna nooit het geval was. Fuss geeft hier ook aan dat het Sociaal Pact vooral bekend

²²⁸ “Ontwerp...”, p.9

²²⁹ *Problemen*, april 1949, nr.4, p.216

was door haar invloed op de sociale zekerheidswet van Van Acker, maar haalt aan dat het ook op het vlak van de lonen en de paritaire samenwerking voorstellen had gedaan. Terwijl de regering de sociale zekerheid snel had ingevoerd (door gebruik te maken van haar volmachten), kenden de andere vraagstukken uit het Pact een moeilijkere uitvoering. Hij stelt dat het 2 NAC's geduurd heeft vooraleer de regering het belang van het volledige ontwerpakkoord heeft ingezien. Op deze NAC's werden vooral de bepalingen inzake de loonpolitiek besproken (cfr. supra). Zoals Fuss ook stelt, was het fonds voor huishoudelijke heruitrusting daar een belangrijk onderdeel van. Hij toont zich dan ook tevreden met de oprichting van het Nationaal Hulpfonds waarmee de regering haar gehechtheid aan het Pact ('op voldoende wijze') heeft bevestigd.

De gehechtheid van de regering aan het Sociaal Pact komt ook aan bod in oktober 1949 in een artikel over de ondernemingsraden. Men heeft het over het wetsontwerp op de ondernemingsraden van 25 juni 1946 van Troclet (cfr. supra), wanneer ik begin te citeren: " Dit wetsontwerp is ontstaan uit het ontwerp van overeenkomst van sociale solidariteit, dat onder de bezetting door sommigen in het geheim bijeengekomen vertegenwoordigers van de werkgevers en de arbeiders werd opgemaakt. Deze overeenkomst voorzag echter niet de oprichting van ondernemingsraden, zoals zij door het ontwerp nr. 142 van de Kamer der Volksvertegenwoordigers werden voorgesteld.

Alleen werden in kapitaal IV van de overeenkomst de "principes en methodes van paritaire samenwerking" behandeld, enerzijds op het plan van de onderneming (art. 43, 44, 45), waar een afvaardiging van het personeel werd voorzien, anderzijds op het industrieel plan(art. 46,47,48,49,50,51,52), waar de oprichting van paritaire commissies werd voorgesteld.

Wel is waar kunnen wij zeggen met Leburton dat, "alhoewel de toenmalige onduidelijke termen merklijk verschillen van de thans aangenomen bepalingen, men niet kan nalaten er een soort van vóórafbeelding van de ondernemingsraden in te zien. Het is kenschetsend dat, alhoewel de vakbeweging reeds tussen de twee wereldoorlogen in haar standpunt had bepaald in zake de organische betrekkingen, hetzij onder de vorm van de eis van het arbeidstoezicht, naar aanleiding van het statuut der paritaire comité's, van het rechtskundig stelsel der collectieve overeenkomsten, of nog door eisen die de ondubbelzinnige en onbeperkte syndikale erkenning zouden verzekeren, en een aktie in die zin had goedgekeurd, zij toch op de onwankelbare wil van de werkgevers heeft gestuit om haar principes in konkrete verwezenlijkingen om te zetten.

Het is dus slechts tijdens de bezetting en voornamelijk na het einde van de oorlog, dat de ideeën rijp werden voor grondige hervormingen op het plan van de betrekkingen tussen arbeiders en ondernemingshoofden; de overeenkomst van sociale solidariteit drukt zich in de preambule als volgt uit:²³⁰

Hierna werd de preambule van het Sociaal Pact integraal overgenomen. Dit artikel gaat op een doordachte wijze in op de problematiek van de ondernemingsraden. Vaak werd door de verantwoordelijken verwezen naar het Pact om hun argumenten in de discussie over de ondernemingsraad te ondersteunen (zo ook in de memorie van toelichting van de wet van 25 juni 1946). Dit artikel toont aan dat er in het Pact eigenlijk geen sprake was van zo'n raad, maar wel en alleen van een personeelsafvaardiging. Hoewel de bevoegdheden van deze personeelsafvaardiging redelijk onduidelijk waren, zagen sommigen hierin dus een voorbode voor de ondernemingsraad. Volgens dit artikel had de koppige houding van de werkgevers tegenover de vakbondseisen van tijdens het interbellum onder de bezetting en na de oorlog plaats gemaakt voor een nieuwe geest. Om deze (samenwerkings)geest nog eens te benadrukken werd de preambule van het Sociaal Pact nog eens bovengehaald. Deze toonde inderdaad een intentie tot "vreedzame, op rechtvaardigheid berustende betrekkingen" tussen werknemers en werkgevers, maar dit zou niet beletten dat er in de naoorlogse periode nog fel gediscussieerd zou worden over de sociale politiek. Vooral de structuurhervormingen en de sociale zekerheid zouden het onderwerp blijken van hevige debatten.

Dit komt ook aan bod in een artikel van J.D. Neirinck, licentiaat in Sociale Wetenschappen, met als titel 'De sociale zekerheid is haar geld waard!'. Hij gaat daarin in op de brochure van het VBN 'Hervorming van het stelsel der maatschappelijke zekerheid. De mening der werkgevers over de basisdoctrine'. Hij klaagt eerst de toenemende meningsverschillen aan, zowel op het vlak van de sociale zekerheid als op het vlak van de ondernemingsraden. De werking van het Rijkscommissariaat voor de Hervorming van de Maatschappelijke zekerheid is daar een goed voorbeeld van.

"Waar vóór de oorlog de werkgevers, zwichtend voor de druk der vakvereniging, met het oplossen van enkele losse vraagstukken aan de eisen der sociale rechtvaardigheid meenden voldaan te hebben, kon er, dank zij de in het "Ontwerp van Accoord tot Sociale Solidariteit" aangegane verbintenissen, tot op zekere hoogte enigszins worden gehoopt dat zij hadden ingezien

²³⁰ *Problemen*, oktober 1949, nr.10, p.614

dat vraagstukken met grotere diepgang dan de afronding van de al te schreeuwende onrechtvaardigheden dienden opgelost.

De brochure van het Verbond der Belgische Nijverheid over de grondstelling van de sociale-zekerheidshervorming, mede met de houding van de werkgevers tegenover de ondernemingsraden, illustreert nogmaals onomwonden dat degenen, die aan dergelijke mogelijkheden geloof hechten, de vorm met het wezen van de verhouding werknemer – werkgevers verwarren, en een misleidend schijnbeeld koesteren.

Aldus zien wij nogmaals hoe de werkgeversmening en deze der georganiseerde arbeiders principieel tegenover elkander staan, zowel in zake de inrichting van de maatschappij in het algemeen, als die van het sociaal-ekonomisch leven in het bijzonder.^{»231}

Volgens Neirinck toont de houding van het VBN aan dat het Sociaal Pact helemaal niet gezorgd heeft voor een verandering in hun denken. Er was helemaal nog geen sprake van samenwerking, de meningen van de beide partijen stonden nog steeds loodrecht tegenover elkaar. Hij gaat verder:

“ In het “Voorbericht” (p.5) zetten de werkgevers een dubbele stelling voorop: zij verklaren, aan de ene kant, dat zij niet wensen terug te keren op de door hun vertegenwoordigers in het “Ontwerp van Accoord tot Sociale Solidariteit” aangegane verbintenissen en, aan de andere kant, dat de sociale-zekerheidshervorming slechts denkbaar is, mits rekening wordt gehouden met de ekonomische imperatieven en zij geen verhoging der lasten, welke de ekonomische bedrijvigheid bezwaren, meebrengt.

De bevestiging van het eerste deel van deze stelling is in tegenspraak met het door de werkgevers voorgestelde sociale-zekerheidsplan, zowel wat betreft de grondslagen van de sociale zekerheid als de uitvoering er van. Zulks zal worden aangetoond bij de behandeling van de verschillende onderdelen van het plan.

Onderzoeken wij thans het tweede, van algemener draagwijdte, gedeelte der stelling (nr.2, p.5). Wij zeggen algemener, omdat het vraagstuk dat hier ter sprake komt, dit is van de verhouding tussen het sociale en het ekonomische – verhouding die voor de werkgevers de voorrang van het laatste op het eerste impliceert.^{»232}

²³¹ *Problemen*, februari 1950, nr.2, p.107

²³² *Ibid.*, p.107

Het VBN erkent in haar brochure over de hervorming van de sociale zekerheid dat ze niet wenst terug te komen op het Sociaal Pact, maar dat er bij een eventuele hervorming rekening moet gehouden worden met de draagkracht van de economie. Volgens Neirinck komt voor de werkgevers het economische voor op het sociale. Over de gehechtheid van het VBN aan het Sociaal Pact had hij dit te zeggen:

“ Wat het eerste gedeelte van de hoger geciteerde stelling betreft – waar de werkgevers beweren dat zij niet wensen terug te komen op de vroeger in het “Ontwerp van Accoord tot Sociale Solidariteit” (nr.1, p.5) aangegane verbintenissen – is dat in tegenstrijd met hun voorstel om het sociale-zekerheidsstelsel op professionele basis in te richten.”²³³

Want, zo toonde hij verder aan:

“ Deze ontleding van de structuurproblemen bewijst o.i. duidelijk dat de vooropstelling van het ontwerp, nl. het eerbiedigen van de in het “Ontwerp van Accoord tot Sociale Solidariteit” aangegane verbintenissen, geen steek houdt, wel integendeel: het voorgesteld plan is er de volledige negatie van, niet slechts wat de technisch-administratieve aard van de uitvoering betreft, maar er wordt tevens afbreuk gedaan aan het wezen zelf der sociale zekerheid, met name de volledige solidariteit onder alle bij de regeling betrokkenen.”²³⁴

Het was inderdaad al langer de wens geweest van de patroons om de sociale zekerheid op corporatieve basis in te richten (cfr. supra). Hier kon Neirinck en met hem het ganse ABVV niet akkoord gaan omdat hierdoor de solidariteit onder alle arbeiders zou verbroken worden. Een corporatief stelsel van sociale zekerheid zou inderdaad een breuk betekenen met wat in het Pact werd afgesproken. Daarnaast stelde de brochure van het VBN ook een wijziging van de methode voor:

“ Het werkgeversplan voor sociale zekerheid verbindt twee methodes: verplichte verzekering voor de dringendste behoeften en vrijwillige verzekering ter aanvulling van het bestaansminimum(nrs 7-10,p.7-8). Noch met een dergelijk eng karakter van de sociale verzekering, noch met haar voorgesteld corollarium kan vrede worden genomen. Ook hier willen de werkgevers een stap terug doen en verloochenen zij de in het “Ontwerp van Accoord tot Sociale Solidariteit” aangegane verbintenissen.”²³⁵

²³³ *Ibid.*, p.110

²³⁴ *Ibid.*, p.112

²³⁵ *Ibid.*, p.114

De werkgevers zijn volgens Neirinck dus helemaal niet van plan zich aan het Pact te houden. Dat toont hij ook aan in zijn artikel door naar het Pact verwijzen en op die basis wijst hij dan ook dit ‘corporatief en paternalistisch’ voorstel, dat van ‘socialistisch en syndikaal standpunt uit ten zeerste dient bestreden’, volledig af.

Ook de laatste verwijzing naar het Pact in ‘Problemen’ gebeurt in een artikel betreffende de sociale zekerheid. Het gaat hier om een artikel van Leon Watillon, deelnemer van de besprekingen over het Sociaal Pact. Hij hekelt de houding van de werkgevers in het debat rondom de hervorming van de sociale zekerheid:

“ Men bekommert zich over het algemeen om de oorzaken van het deficit der ziekteverzekering, men onderstreept de misbruiken van allerlei aard, die het bestaan van het regime bedreigen door de vermenigvuldiging der lasten wegens gezondheidszorgen, en men denkt het stelsel bijna te hebben hervormd door de kleine risico’s uit te schakelen en op de medewerking van het medisch korps te kopen.

Men is daarentegen de mening toegedaan dat de goede wil van de werkgevers niet mag worden betwijfeld en de pers zal trouwens dikwijls haar ontstemming te kennen geven over de teleurstellend geoordeelde resultaten van een erbarmelijk beheer, waarbij de schaamteloze verkwisting der verzekeringsgelden vergeleken worden met de milde en spontane deelname der werkgevers, die gedurig het sociaal pakt inroepen.”²³⁶

Watillon is niet tevreden met het feit dat de werkgevers het Sociaal Pact inroepen om hun voortdurende engagement inzake de kwestie van de sociale zekerheid te steunen. We zagen dat hier al in het artikel van Neirinck. Daarnaast wordt in de pers (van de werkgevers?) de schuld van de financiële problemen in de sociale zekerheid bij de mutualiteiten gelegd, ondanks de trouwe medewerking van de patroons. De syndicalist Watillon kon hier niet akkoord mee gaan.

²³⁶ *Problemen*, november 1950, nr.11, p.623

4.2.3 Samengevat

De relatie tussen het ABVV en het Sociaal Pact staat bekend als ambigue. Het was tot stand gekomen met de medewerking van enkele vooraanstaande figuren binnen het BVV, maar het was duidelijk dat helemaal niet alle elementen binnen de socialistische arbeidersvereniging kon akkoord gaan met wat er in het Pact was afgesproken. Voor de synciale linkerkzijde ging de inhoud van het ontwerpakkoord niet ver genoeg. Dit zou er volgens Hemmerijckx voor zorgen dat het Sociaal Pact in de directe naoorlog op de achtergrond zou worden gehouden.²³⁷ De verwijzingen naar het Pact in de socialistische organen van de naoorlogse periode zijn over het algemeen weinig talrijk en vaag. Na mijn onderzoek in ‘De Werker’ en ‘Problemen’ moet ik dus de stelling van Hemmerijckx bijtreden.

Het was vooral in een discours gericht aan de werkgevers dat het Sociaal Pact (hier vaak: ‘overeenkomst tot sociale solidariteit’) oa. door Nathalis De Bock wel een aantal keer aangehaald. In de machtsstrijd met de werkgevers probeerde de socialistische vakbond om, door hen te wijzen op hun gedane beloftes, nieuwe toegevingen van hen te verkrijgen. Daarnaast werd er in ‘De Werker’ enkele malen verwezen naar de ‘clandestiene besprekingen’, waar de socialistische boegbeelden zoals Van Acker en Major aan deelgenomen hadden. Op die manier hoopte men waarschijnlijk de populariteit van die politici wat te kunnen opkrikken. Zo werd een aantal keer de band tussen het Pact en de besluitwet van Van Acker aangehaald. Opvallend zijn de talrijke verschillende benamingen die het ABVV gebruikte om het Pact mee aan te duiden. Enkel in de meer wetenschappelijke artikels uit ‘Problemen’ werd de correcte naam, het ‘Ontwerp van overeenkomst tot sociale solidariteit’, gehanteerd.

De sociale zekerheid genoot bij de arbeiders een goede reputatie en daarop trachtte de socialistische pers op in spelen door te benadrukken dat deze een socialistische verwezenlijking was. Vaak werd het Sociaal Pact gelijkgesteld met de sociale zekerheid, getuige daarvan bijvoorbeeld de naamgeving ‘projekt tot invoering der sociale zekerheid’. Ook in ‘Problemen’ viel op dat vooral naar het Pact werd verwezen in artikels die het hadden over de sociale zekerheid. In deze sociale zekerheid stond het socialistisch principe van solidariteit centraal. Bij een eventuele hervorming zou oon dat solidariteitsidee niet mogen getornd worden. Daarom verwezen zij in artikels betreffende de sociale zekerheid vaak naar ‘het akkoord van sociale

²³⁷ Hemmerijckx, (R.), “De socialistische vakbeweging...”, p.232-236

solidariteit', dat de basis was gebleken van de sociale zekerheid zoals ze eind december 1944 werd ingevoerd.

De nadruk op de band tussen het Pact en de sociale zekerheid leidde Pact-onderhandelaar Fuss ertoe om in zijn artikel over de huishoudelijke wederuitrusting te stellen dat het Pact ook maatregelen betreffende de lonen en de paritaire samenwerking voorzag, maar dat dat minder bekend was. Hoewel zij wat betreft de ondernemingsraden voorstellen gingen die veel verder gingen dan wat in het Sociaal Pact was afgesproken, werd bij deze kwestie ook enkele malen aan het Pact herinnert.

Opvallende vaststelling was dat het ABVV in 1952, toen de onderhandelingen die zouden leiden tot het productiviteitsprotocol aan de hang waren, het bestaan van een sociaal pact ging ontkennen. Het was een reactie op berichten in de christelijke pers waarin de wens naar voor was gekomen om tot een 'nieuw sociaal pact' te komen. De waarde van het Sociaal Pact werd door hen genuanceerd door te nadruk te leggen op het voorlopige en pragmatische karakter ervan. Er was in de eerste naoorlogse periode absoluut sociale vrede nodig om de wederopbouw te kunnen aanvatten. Nu toonde de socialistische arbeidersbeweging zich niet meer zo tevreden met de hervormingen waartoe het Pact geleid had.

In de periode na het afsluiten van de productiviteitsverklaring werd er in de socialistische tijdschriften dan ook niet veel meer naar het Sociaal Pact verwezen. Hiervan getuigt ook het feit dat ik in 4 jaar 'Socialistische Standpunten' geen enkele verwijzing naar het Pact vond.

Het lijkt er dus op dat het Sociaal Pact halfweg de jaren '50 amper nog aanwezig was in het discours van de socialistische arbeidersbeweging.

4.3 Het ACV en het Sociaal Pact

In dit hoofdstuk zal ik dus ingaan op de beeldvorming over het Sociaal Pact in de christelijke tijdschriften. Eerst komt het weekblad ‘De Volksmacht’ aan bod. Dit blad is te vergelijken met ‘De Werker’, die ik in het vorige hoofdstuk behandelde. Het is dus in de eerste plaats een propagandabladd, dat bedoeld was voor de gewone leden. Daarna komt ook ‘De Gids op Maatschappelijk Gebied’ aan bod. Dit maandelijks tijdschrift kan men vergelijken met ‘Problemen’. De ‘Gids’ richtte zich vooral op het onderrichten van de kaderleden van de christelijke organisaties. Er moet wel op gelet worden dat deze periodieken gepubliceerd werden door het ACW, de koepel van christelijke werknemersorganisaties waarvan het ACV de grootste organisatie was.

4.3.1 Het Sociaal Pact in ‘De Volksmacht’

In het tweede nummer van ‘De Volksmacht’ wordt er reeds een melding gemaakt van het Sociaal Pact in een artikel van secretaris August Cool naar aanleiding van de eerste NAC met als titel ‘Arbeiders en Patroons Er is iets veranderd, een nieuwe wind waait’. Het artikel beschrijft de wens van het ACV om te komen tot vreedevolle betrekkingen met de werkgevers. Deze hadden op de NAC hun bewondering voor de arbeidersklasse getoond en hun medewerking beloofd bij het verwezenlijken van de hervorming die in het Sociaal Pact besloten lagen. Cool stelde:

“ Het ontwerp van sociale overeenkomst, waarvan hierboven sprake, werd in den oorlog tusschen arbeiders-en patroonsafgevaardigden besproken. Het bevat een serie van onmiddellijke maatregelen in verband met de loonen, de sociale veiligheid (pensioenen, werkloosheid, ziekte- en invaliditeitsverzekering, kindertoelagen) evenals de paritaire samenwerking tusschen arbeiders en patroons in de onderneming en het bedrijf. Al kunnen wij niet alles onderschrijven wat er in het ontwerp voorkomt, toch is het een zeer belangrijke stap in de goeie richting.”²³⁸

Hier komt de mening van het ACV ten opzichte van het Pact zeer duidelijk tot uiting. Het betekende voor hen een belangrijke verbetering, maar men kon toch niet met alle bepalingen akkoord gaan. Pasture vermeldt dit artikel ook in zijn bijdrage over de relatie van de christelijke arbeidersbeweging en het Sociaal Pact. Het was volgens hem één van de weinige keren dat er in de naoorlogse teksten van de beweging naartoe werd verwezen. Op hun congres van 13 tot 15 juli

²³⁸ *De Volksmacht*, oktober 1944, nr.2, p.4

1945 stelde het ACV dat geen enkele organisatie haar volledige goedkeuring had gegeven aan het Pact. Daarnaast benadrukten zij dat het slechts om een compromis ging dat bovendien een tijdelijk karakter zou hebben.²³⁹

De stelling van Pasture wordt bevestigd door mijn onderzoek in ‘De Volksmacht’, dat in het jaar 1945 geen enkele melding maakt van het Sociaal Pact. Het was dan ook tot stand gekomen zonder veel christelijke inspraak, alleen de Waalse voorzitter Henri Pauwels had aan alle onderhandelingen deelgenomen. (cfr. supra). Pauwels stierf in september 1946 en naar aanleiding daarvan schreef Cool een artikel ‘In memoriam Henri Pauwels’, waarin hij hulde brengt aan zijn voorzitter:

“ Voorzitter, onder den oorlog en na de bevrijding hebt gij uw man gestaan voor alle Belgische arbeiders. Het Pact van Sociale Solidariteit, onderschreven door patroons en arbeiders van iedere gezindheid en waaruit de Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid is ontstaan, is een idee geweest van U. De Nationale Conferenties van den Arbeiders, waar door de arbeiders veel over geklaagd is geworden in de laatste maanden, maar die aan onze werkersbevolking substantieele loonsverhogingen en een algemeene lotsverbetering hebben geschonken, zijn er gekomen omdat gij de gedachte ervan gelanceerd hebt. Het is een prestatie waarvoor niet alleen alle syndicalisten, maar heel de werkende klas U danken moet.”²⁴⁰

Pauwels zijn betrokkenheid bij het tot stand komen van het Sociaal Pact wordt hier aangehaald en waarschijnlijk lichtelijk overdreven. Hij was volgens Pasture dankzij zijn standvastige houding tijdens de bezetting uitgegroeid tot de absolute leider van het ACV. Ook hier wordt benadrukt dat het Pact aanleiding heeft gegeven tot de sociale zekerheid, dat voor het ACV een belangrijke verwezenlijking was gebleken. Het wordt hier dan ook voorgesteld als een verwezenlijking waar alle arbeiders van kunnen genieten. Deze sociale zekerheid was niet georganiseerd zoals het ACV het liefst zou willen, maar het was toch tevreden met het behoud van (de bevoegdheden van) de vrije organisaties. Dankzij haar functie als uitbetalingsorganisme van de uitkeringen zou het ACV een enorme groei kennen van haar ledental.

De volgende verwijzing naar het Pact in ‘De Volksmacht’ vond ik dan ook in een artikel over ‘de vrije keuze van het verzekeringsorganisme’. Er wordt in dit artikel gereageerd op een eerder

²³⁹ Pasture, (P.),” Liefde na datum. De christelijke arbeidersbeweging en het Sociaal Pact”, in: Luyten(D.) en Vanthemsche (G.), *Het Sociaal Pact van 1944, Oorsprong, betekenis en gevolgen*, Brussel, VUBPRESS, 1995, pp.308-309

²⁴⁰ *De Volksmacht*, 28 september 1946, nr.39, p.1

artikel van A. Jauniaux in 'De Werker'. Hij had gesteld dat de vreemde arbeidskrachten bijna van rechtswege worden ingeschreven in de mutualiteit die de voorkeur geniet van de werkgevers. Hij stelde voor om de vreemdelingen een korte periode onder te brengen in een Gewestelijke Dienst, van welke het ACV geen voorstander was. Het antwoord in 'De Volksmacht' luidde als volgt:

“ Het was te voorzien bij de invoering van de verplichte verzekering dat, indien de beroepsmutualiteiten bleven bestaan, deze over grotere propaganda mogelijkheden bij het personeel der ondernemingen zouden beschikken dan de andere mutualiteiten. Men kan zich licht voorstellen dat werknemers, die nooit tot de arbeidersorganisaties toetraden, wellicht onder invloed van de werkgever zelf, zich veel gemakkelijker in de beroepsmutualiteiten laten inlijven dan andere.

Maar – hebben wij het verkeerd voor? – was er bij het afsluiten van het bekende accord inzake sociale veiligheid, geen spraak van dat, eens de verplichte verzekering doorgevoerd de beroepsmutualiteiten zich vrijwillig zouden ontbinden? Waarschijnlijk is dat met de herrie veroorzaakt door het invoeren der verplichte verzekering uit het oog verloren.”²⁴¹

Naast de christelijke, socialistische, liberale en neutrale mutualiteiten waren er ook patronale of beroepsmutualiteiten.²⁴² Zowel voor de socialistische als voor de christelijke mutualiteiten waren deze patronale kassen als een doorn in het oog. Hier wordt gesteld dat tijdens de besprekingen over het Pact ('het bekende accord inzake sociale veiligheid') sprake was geweest van de vrijwillige ontbinding van deze beroepsmutualiteiten. Of daarvan sprake is geweest, ben ik niet bij machte te ontkennen of te bevestigen. In het Sociaal Pact werd overeengekomen dat alleen de landsbonden met ten minste 50.000 leden en die reeds minimum 10 jaar bestaan in aanmerking komen om erkend te worden.²⁴³ Het is eigenlijk de eerste keer dat er in 'De Volksmacht' verwezen wordt naar het Sociaal Pact om haar standpunt te ondersteunen. Er is in dit artikel toch een licht sarcastische toon op te merken ('hebben wij het verkeerd voor?'). Misschien is dit te verklaren doordat er door de verschillende andere organisaties maar al te vaak (en soms ook onterecht) verwezen werd naar het Pact. Dit toch in tegenstelling met de christelijke organisaties, die dat amper hadden gedaan.

Ook in het jaar 1948 vond ik in 'De Volksmacht' geen enkel artikel waarin expliciet naar het Pact werd verwezen. In een artikel van oud-minister Delfosse getiteld 'De mutualist tegenover de

²⁴¹ *De Volksmacht*, 16 september 1947, nr.33, p.3

²⁴² Vanthemsche, (G.), *De beginjaren van de sociale zekerheid...*, p.124

²⁴³ "Ontwerp ...", p.14

erelonen der geneesheren' vond ik wel een impliciete verwijzing in een paragraaf over de besluitwet van Van Acker:

“ De invoering van de maatschappelijke zekerheid werd door iedereen gunstig onthaald. De Besluitwet van 28 December 1944 op de maatschappelijke zekerheid der arbeiders voorzag in een behoefte die sedert lang door de sociale werkers in ons land was erkend geworden. Het was trouwens het inlossen van een belofte tijdens de oorlog aan de arbeiderswereld door de politieke leiders van het land gedaan. Al werd het beginsel der maatschappelijke zekerheid schier eenparig door het land goedgekeurd, toch moet men vaststellen, dat de wijze waarop de kaderwet werd toegepast veel kritiek heeft uitgelokt.”²⁴⁴

Delfosse stelt dat iedereen in eerste instantie tevreden was met de invoering van de sociale zekerheid. Opnieuw wordt de sociale zekerheid gezien als het (logische) gevolg van het Sociaal Pact. Het Pact wordt hier naar voor geschoven als ‘een belofte (gedaan, C.D.) tijdens de oorlog aan de arbeiderswereld door de politieke leiders van het land.’ Vele politieke leiders waren er natuurlijk niet echt in het werkgevers-en werknemerscomité dat het ontwerpakkoord onderhandelde. Sommigen hadden een (minister)functie uitgeoefend zoals Bondas en Delsinne maar het comité bestond natuurlijk vooral uit vertegenwoordigers van de werkgevers-en werknemersorganisaties en ambtenaren. Het was dus vooral ‘een belofte’ van de werkgeversvertegenwoordigers geweest die aanleiding zou geven tot de invoering van de sociale zekerheid. Delfosse haalt nog aan dat ondanks de consensus in verband met de invoering ervan niet heeft kunnen voorkomen dat er op de praktijk van de sociale zekerheid hevige kritiek zou worden geuit. Dit artikel had het vooral over het conflict met de artsen. Zij waren amper betrokken geweest bij de uitwerking van de ziekte-en invaliditeitsverzekering en dat zou tot een jarenlang conflict tussen de artsen en mutualiteiten en de overheid betreffende hun erelonen.²⁴⁵

De volgende verwijzing naar het Pact vond ik in een politiek getint artikel waarin een opsomming wordt gedaan van vraagstukken die het best door de CVP opgelost worden. Op 26 juni 1949 gingen er verkiezingen door en het was voor ‘De Volksmacht’ tijd geworden om een einde te maken aan de opeenvolging van socialistische regeringen. Eén van die dringende vraagstukken was natuurlijk de sociale zekerheid:

²⁴⁴ *De Volksmacht*, 6 maart 1948, nr.10, p.3

²⁴⁵ Vanthemsche, (G.), *De beginjaren van de sociale zekerheid...*, pp.151-157

“ De regeling van de sociale veiligheid is het gevolg van een accoord tussen partijen onder de bezetting, zij is goed en zij er nodig. Niemand zal dat betwisten.

(...)

Welnu, het gevaar dat de sociale veiligheid bedreigt komt niet van de partijen die eenparig accoord waren, maar van de partijdige toepassing vanwege de socialisten.”²⁴⁶

Het Sociaal Pact wordt hier zeer vaag naar voor gebracht als een ‘accoord tussen partijen onder de bezetting’. Over welke ‘partijen’ het hier gaat laat men achterwege, maar wij weten natuurlijk dat het om vertegenwoordigers van werkgevers en werknemers gingen, waarin de christelijke inbreng zoals reeds gezegd relatief klein was. Misschien wordt daarom voor deze formule geopteerd. Het Pact wordt opnieuw in verband gebracht met ‘de sociale veiligheid’ waar iedereen het belang van inzag. Het probleem ligt volgens ‘De Volksmacht’ bij de eenzijdige toepassing van de socialisten, die met Troclet het departement van Arbeid en Sociale Voorzorg bevolkten van 1945 tot 1949. Troclet was een voorstander van een veelomvattende sociale zekerheid, waarin voor de staat een belangrijke rol is weggelegd. Deze visie botste uiteraard met de visie van het ACV, die het vrije initiatief promootten.²⁴⁷

Begin januari 1950 stond de hervorming van de sociale zekerheid hoog op de sociale agenda. Eén van de problemen waar het systeem mee te maken had gekregen waren de talrijke misbruiken die voorkwamen. In een artikel over deze misbruiken vond ik nog een impliciete verwijzing naar het Sociaal Pact:

“ De misbruiken die zo talrijk zijn geworden bedreigen de geest van “maatschappelijke solidariteit”, die te grondslag lag aan de besprekingen tussen werkgevers en werknemers, welke het invoeren van het thans heersende stelsel zijn voorafgegaan.”²⁴⁸

Hier wordt het Pact toch lichtjes opgehemeld, door te verwijzen naar het gevoel van maatschappelijke solidariteit dat aanwezig was bij de onderhandelaars van het ontwerpakkkoord. Deze geest van solidariteit wordt voorgesteld als zijnde tegengesteld aan de praktijk van de misbruiken. De misbruiken worden in ‘De Volksmacht’ meer dan eens aangeklaagd en worden mede verantwoordelijk gesteld voor de grote deficits die de ziektekassen in die periode lieten optekenen.

²⁴⁶ *De Volksmacht*, 16 juni 1949, nr.25, p.3

²⁴⁷ Vandeputte, (R.), *Sociale geschiedenis...*, p.31

²⁴⁸ *De Volksmacht*, 14 januari 1950, nr.2, p.1

Toch zijn er over het algemeen weinig verwijzingen naar het Sociaal Pact te vinden in ‘De Volksmacht’. Het was wachten tot halfweg 1952 wanneer er in een artikel nog een expliciete melding werd gemaakt van het Pact, in een artikel over de oprichting van de NAR. Hierboven heb ik het al gehad over een loonconflict in april ’52 dat werd opgelost op een samenkomst van werkgevers- en werknemersorganisaties op 6 mei. Het conflict kwam er nadat het VBN niet bereid was een eenmalige familiale premie te voorzien (voorstel van het ACV) in plaats van de weggevallen uur- of maandpremie. Het VBN verliet, zonder een tegenvoorstel te doen, de Algemene Paritaire Raad. Het was dus pas enkele weken later tot een verzoening gekomen. Dit conflict toont volgens het ACV nogmaals de nood aan voor de uitbouw van een volledig paritair overlegstelsel, zonder inmenging van de regering:

“ Dit conflict heeft opnieuw de aandacht gevestigd op het Sociaal Pact dat onder de oorlog tussen vertegenwoordigers van de werkgevers en werknemers werd afgesloten. Immers dit pact heeft zeer sterk zijn stempel gedrukt op het naoorlogse sociale leven. Twee grote verwezenlijkingen van na de bevrijding waren in dit pact reeds opgenomen: de instelling der maatschappelijke zekerheid en de uitbouw van structuurhervormingen.”²⁴⁹

‘De Volksmacht’ toonde zich uitermate tevreden dat het eindelijk gekomen was tot de oprichting van de Nationale Arbeidsraad. De NAR werd gezien als het sluitstuk van de structuurhervormingen die in de naoorlogse jaren zijn doorgevoerd. Behalve in het artikel dat hulde bracht aan Henri Pauwels, was dit de eerste keer dat het Pact zo expliciet vermeld geweest is. Aangezien het artikel over de NAR handelt, is hier naast de sociale zekerheid ook sprake van de bedrijfsorganisatie. Ook dat is een zeldzame vaststelling, want vaak wordt alleen verwezen naar de impact van het ontwerpakkord op de latere (besluitwet op de) sociale zekerheid. Daarnaast wordt ook het belang van het Pact benadrukt (‘zeer sterk zijn stempel gedrukt’). Het lijkt er dan ook op dat de christelijke organisaties nu toch hun tevredenheid met het Pact willen aantonen. Dit bevestigt de stelling van Pasture dat er tussen het Sociaal Pact en het christelijke kamp sprake is van ‘liefde na datum’. Dit kwam doordat er uiteindelijk een grote gelijkenis was tussen de maatregelen die in het verlengde van het Pact zijn genomen en het naoorlogse programma van de christelijke arbeidersbeweging. Vooral de paritaire organisatie van het sociaal-economisch leven is een principe uit het Sociaal Pact dat het ACV/AWC nauw aan het hart lag. Het is dan ook niet verwonderlijk dat zij naar het Pact verwezen in een periode waarin

²⁴⁹ *De Volksmacht*, 7 juni 1952, nr.23, p.1

de roep bij sommigen (zoals Cool en Bekaert) om te komen tot waarlijk paritaire samenwerking tussen de werkgevers en de werknemers. Zo werd volgens Pasture het ontwerpakkoord in de jaren vijftig geleidelijk aan ook voor de christelijke arbeidersbeweging een symbool voor de erkenning van de waardigheid van de arbeider en voor de wil tot klassensamenwerking.²⁵⁰

In verband met de sociale zekerheid toonde de christelijke arbeidersbeweging zich in ‘De Volksmacht’ vaak nog een beetje terughoudend, aangezien dat deze eigenlijk meer gekend staat als een socialistische verwezenlijking. Toch probeerde ‘De Volksmacht’ haar lezers te overtuigen dat iedereen aan de totstandkoming ervan had meegewerkt:

“Als er iets is dat de werklieden nauw aan het hart ligt dan is het de Sociale Veiligheid. De gedachte van die Sociale Veiligheid is geboren onder de oorlog, dankzij de eensgezinde samenwerking van alle partijen en alle standen. Het is omzeggens een nationaal monument dat getuigen moet van de geest van solidariteit waarmede wij allen bezielde waren onder de bezetting.”²⁵¹

‘De Volksmacht’ beseft het belang van de sociale zekerheid, die hier opnieuw aangeduid wordt met de christelijke term ‘Sociale Veiligheid’. Er wordt impliciet verwezen naar het Pact als men het heeft over ‘de eensgezinde samenwerking van alle partijen en alle standen’. Voor ons is het ondertussen zeer duidelijk dat helemaal niet alle ‘partijen’ daaraan hadden meegewerkt. De groep die het Pact onderhandelde staat bekend als weinig representatief, net omdat een aantal maatschappelijke groepen geen inspraak hebben gehad.

In hetzelfde nummer van het christelijke weekblad komt men ook nog eens terug op de installatie van de NAR begin 1953. In het artikel wordt ingegaan op de inauguratierede van de minister van Arbeid en Sociale Voorzorg:

“Het was minister Van den Daele zelf die met een merkwaardige rede de juiste taak van de Nationale Arbeidsraad zou omschrijven. Hij bracht vooraf hulde aan allen die in het verleden hebben gewerkt aan het tot stand komen van onze huidige sociaal-economische structuur en vooral aan hen die de grondslagen hebben gelegd van de Nationale Arbeidsraad, die werd voorafgegaan door de verdienstelijke Algemene Paritaire Raad. Hij vernoemde in dit verband oa. onze vrienden minister Behogne, senator Broeckx en de volksvertegenwoordigers De Paepe.

²⁵⁰ Pasture, (P.), ”Liefde na datum...”, p.319

²⁵¹ *De Volksmacht*, 10 januari 1953, nr.2, p.2

De regering verheugt er zich over, aldus de minister, dat er wordt gezocht naar een nieuw sociaal pact tussen patroons en arbeiders, maar hij waarschuwt de nieuwe geïnstalleerde Raad tegen het gevaar van sociale akkoorden die eventueel zouden worden afgesloten ten nadele van de staat en het algemeen belang.²⁵²

Dit toont dus aan dat het discours over een nieuw sociaal pact tot in regeringskringen was gedrongen. Van den Daele maakte er blijkbaar melding van in zijn openingsrede van de NAR, maar maakt daar toch een voorbehoud bij. Hoewel ook hij als (christelijke) ex-vakbondssecretaris een voorstander was van (een uitbreiding van) de paritaire samenwerking, toonde hij zich nu als lid van de regering bezorgd over het feit dat de overheid wel eens buitenspel zou kunnen gezet worden.

Om de gehechtheid te schetsen van de christelijke arbeidersbeweging aan de paritaire samenwerking neem ik hier een stukje van de nieuwjaarsrede van voorzitter Cool, die in 'De Volksmacht' werd gepubliceerd. Cool heeft het daarin even over het conflict tussen het VBN en de vakbonden in april-mei '52:

“ Dit conflict werd geregeld door rechtstreekse besprekingen tussen arbeiders en patroons. De regering is slechts tussengekomen om haar specifieke rol te spelen en niet om te betalen. Daardoor hebben wij afgebroken met een slechte gewoonte, die er in bestond de moeilijkheden tussen arbeiders en patroons op te lossen op de rug van de Staat. Aan dit conflict werd dus een einde gesteld door besprekingen tussen de belanghebbende partijen. Wij menen dat zulks een niet te onderschatten resultaat was dat naar aanleiding van dit conflict werd bekomen.²⁵³

Volgens Luyten waren deze besprekingen inderdaad op gang gebracht na een tussenkomst van premier Van Houtte en minister Van den Daele. Nu probeert Cool zijn toehoorders te overtuigen van het feit de manier waarop conflict is opgelost in de toekomst voor grote veranderingen kan zorgen in de collectieve arbeidsverhoudingen.

Enkele maanden later komt het 'nieuw sociaal pact' opnieuw aan bod in een artikel dat de verjaardag van de encycliek *Rerum Novarum* herdenkt. In 'De Volksmacht' werd trouwens meer dan eens verwezen naar deze encycliek en zijn opvolger *Quadragesimo Anno*. In het artikel worden de drie belangrijkste problemen van die periode naar voor geschoven: de samenwerking

²⁵² *Ibid.*, p.10

²⁵³ *De Volksmacht*, 31 januari 1953, nr.5, p.7

tussen werkgevers en werknemers, de verdeling van het nationaal inkomen en de werkverschaffing. Een ‘nieuw sociaal pact’ zou daarvoor kunnen zorgen:

“ Zoals professor Eyskens het onlangs op het economistencongres te Leuven verklaarde, zal het wellicht nodig zijn over te gaan tot het opstellen van een algemeen plan voor de ontwikkeling van onze zware, middelmatige en kleine nijverheid. Het sluiten van een nieuw sociaal pact tussen arbeiders en patroons zou insluiten dat ze eens samen zouden gaan overleggen hoe in grote lijnen onze economie te richten om allen werk te verschaffen en welke offers daarvoor desnoods moeten gebracht worden.”²⁵⁴

De roep naar een nieuw sociaal pact kwam dus ook van uit de hoek van de CVP zelf. Het nieuwe sociaal pact zou een soort intentieverklaring moeten worden over hoe de organisaties (deze nuance wordt niet gemaakt in het artikel, zij hebben het over ‘een nieuw sociaal pact tussen arbeiders en patroons’) in de toekomst zouden gaan samenwerken om de Belgische economie te moderniseren. Eyskens, die van deze rede melding maakte in zijn memoires, pleitte ondermeer voor het scheppen van een beter klimaat voor investeringen en een verband tussen productiviteit en vergoeding.²⁵⁵

Op het 18de ACV-congres in het najaar van 1953 wordt nogmaals verwezen naar de besprekingen die naar het ‘nieuw sociaal pact’ moesten leiden. In de ‘De Volksmacht’ wordt dit voor het komende jaar als één van de belangrijkste acties van het ACV beschouwd:

“ De wenselijkheid van samenwerking tussen patroons- en arbeidersorganisaties is een der hoofdthema’s der activiteit van het ACV. Het verleent dan ook volgaarne zijn medewerking aan de besprekingen die moeten leiden tot een nieuw sociaal pact. Hoewel de werkzaamheden nog maar in het beginstadium verkeren, mag men toch het beste verhoppen van dit initiatief.”²⁵⁶

Hoewel hier niet naar het Pact van 1944 wordt verwezen is het ondertussen wel duidelijk dat de christelijke arbeidersbeweging zich kan verzoenen met de praktijk van zo een pact. Hier wordt opnieuw de link gelegd tussen ‘een sociaal pact’ en samenwerking, er is hier dus zeker sprake van een discours van sociale pacificatie. Men heeft er alle vertrouwen in dat het (christelijk) principe van klassensamenwerking tot goede economische resultaten zullen leiden.

De hoop binnen het ACV/ACW om tot een dergelijk akkoord tot samenwerking te komen bleek enkele maanden later al veel minder groot, getuige een artikel met als de titel ‘Hoe ver staan wij

²⁵⁴ *De Volksmacht*, 9 mei 1953, nr.19, p.7

²⁵⁵ Eyskens, (G.), *Gaston Eyskens...*, pp.376-377

²⁵⁶ *De Volksmacht*, 10 oktober 1953, nr.41, p.7

met het sociaal pact? Verworpen?'. In dit artikel wordt ingegaan op de besprekingen die op dat moment nog steeds aan de gang waren en die blijkbaar niet te goed vlotten:

“Verleden jaar rond deze tijd, werd er in beperkte kring gesproken over de mogelijkheid van een nieuw sociaal pakt. U herinnert zich dat de werkgevers- en de arbeidersvertegenwoordigers een ontwerp hadden klaargemaakt dat de basis vormde van veel en belangrijke verwezenlijkingen sedertdien. Er werd dus, een goed jaar geleden, ernstig aan gedacht een nieuw sociaal pakt voor te bereiden. En zowel onder patroons als onder arbeidersafgevaardigden, waren er velen die dit pakt voorstonden.

Er is echter niets van terechtgekomen en het heeft er de schijn van dat er ook niets van terecht KAN komen. Een sociaal pakt is in onze ogen een overeenkomst waarin, na grondig onderzoek van een aantal wederzijdse verlangens, een praktisch uitvoerbare formule vastgelegd wordt van datgene wat men in de toekomst denkt te verwezenlijken.

Het is al dadelijk gebleken dat de werkgeversorganisaties er een heel andere opvatting over hebben. Sociaal pakt betekende voor hen: blijven waar men op sociaal plan gekomen is, er bovendien zich verbinden van niet verder te gaan. Twee strekkingen dus: wij die een pakt wensen af te sluiten om langs wederzijdse besprekingen en overleg een nieuwe stap vooruit te zetten, de patroons die een pakt wensen af te sluiten om te voorkomen dat nieuwe lasten zouden opgelegd worden. In die voorwaarden kan men er een kruisken over maken.

Niettemin blijft onze algemene vaststelling waar; het gewenste sociaal pakt mogen wij opdoeken. De patroons volharden in hun standpunt. De kip van het economisch leven is momenteel niet meer in staat om nieuwe eieren te leggen voor de sociale vooruitgang.²⁵⁷

Het is dus duidelijk dat de paritaire besprekingen niet altijd van een leien dakje liepen. Er was een conflict tussen ACV (en ABVV?) en het VBN over wat er in dit ‘nieuw sociaal pact’ zou worden bepaald. De christelijke arbeidersbeweging maakt hier duidelijk dat een (sociaal) pact voor hen een afspraak is waarbij elke onderhandelende partij een toegeving moet doen om te komen tot een evenwichtig akkoord (‘ praktisch uitvoerbare formule’). Ze beschuldigen de werkgevers er echter van een (sociaal) pact te willen afsluiten uit sociaal conservatisme. De patroons meenden blijkbaar dat het niet mogelijk zou zijn om nieuwe sociale voordelen af te spreken in het nieuwe pact zonder dat er eerst een economische vooruitgang geboekt zou worden. Luyten stelde dat de paritaire besprekingen over dit ‘nieuw sociaal pact’ na een tijd dan ook

²⁵⁷ *De Volksmacht*, 20 februari 1954, nr.8, p.12

vooral handelden over de wijzigingen die de Belgische economische structuur zou moeten ondergaan om het geïnstitutionaliseerde (paritaire) overlegsysteem te ondersteunen. Het informele overleg zou, na een discussie over de hervorming van de sociale zekerheid, dan ook in tweede instantie gaan over de verhoging van de productiviteit en de aanpassing van het productieapparaat. ‘De Volksmacht’ klaagden het feit aan dat voor de patroons het economische voorging op het sociale. Het resultaat van de onderhandelingen, het productiviteitsprotocol, had in de eerste plaats dan ook in de eerste plaats betrekking op de economische haalbaarheid van de door de vakbonden gestelde eisen.²⁵⁸

De laatste verwijzing naar het Sociaal Pact vond ik in ‘De Volksmacht’ van 22 januari 1955, waarin een artikel stond dat verslag gaf van de (‘verpletterende’) interpellatie van minister Troclet door ex-minister Van den Daele in het parlement. Troclet had net de laatstgenoemde vervangen als het minister van Arbeid en Sociale Voorzorg. Hij werd door zijn voorganger geïnterpelleerd in verband met zijn besluiten betreffende de ziekteverzekering van 14 december 1954. Deze konden worden beschouwd als etatistisch, iets waar de christelijke organisaties fel tegen gekant waren. Dit komt duidelijk naar voor tijdens Van den Daele’s interpellatie:

“ De teksten steken vol tegenstrijdigheden, dubbelzinnigheden, onwettelijkheden en machtsoverschrijdingen. Maar er is iets dat duidelijk op de voorgrond treedt: Er werd een eerste belangrijke stap gezet op de weg, die onvermijdelijk leiden moet naar de volledige etatisatie van de ziekteverzekering. Wanneer men de besluiten ontmanteld van het lastig camouflage-netwerk, dan komt de uiteindelijke afschaffing van alle vrije mutualiteiten duidelijk in ’t verschiep.

Wat nu gebeurt is regelrecht in strijd met het pact van sociale samenwerking dat tijdens de oorlog tussen de arbeiders en patroons werd overeengekomen.”²⁵⁹

Zoals hierboven reeds gezegd was de christelijke arbeidersbeweging zeer gesteld op het principe van paritair beheer dat in het Sociaal Pact tot ingeschreven. Hier wordt het Pact (‘...van sociale samenwerking’) gebruikt in het discours van Van den Daele om van leer te trekken tegen de etatistische voorstellen van Troclet. Deze waren natuurlijk compleet tegengesteld aan het werk dat Van den Daele had proberen te verrichten tijdens zijn periode als hoofd van het ministerie, dat nu opnieuw in socialistische handen was.²⁶⁰ Hij ging verder:

²⁵⁸ Luyten, (D.), *Sociaal-economisch overleg...*, pp.162-166

²⁵⁹ *De Volksmacht*, 22 januari 1955, nr.4, p.3

²⁶⁰ Vanthemsche, (G.), *De beginjaren van de sociale zekerheid...*, pp.136-137

“ Ik weet niet of de socialisten de beginselen waarop ze toen akkoord waren, willen verloochenen en bereid gevonden worden om hun ziekenkassen aan de Staat over te leveren. Maar ik kan u de verzekering geven dat de Christelijke arbeidersorganisaties daar nooit zullen in toestemmen en niet van zins zijn hun mutualiteiten te laten wurgen. Want dat is het wat het besluit van 14 December uiteindelijk bedoelt.

In het pact van sociale samenwerking werd uitdrukkelijk vastgelegd dat het instellen van een volledig systeem van sociale veiligheid gebonden was aan de paritaire samenwerking tussen werkgevers- en werknemersorganisaties. Dat principe wordt thans ondermijnd en opgezegd.”²⁶¹ Van den Daele stelt hier de gehechtheid van, niet alleen Troclet maar van alle socialisten aan het Pact in vraag. Men moet de besluiten van Troclet natuurlijk nuanceren. Binnen de socialistische beweging is er op het vlak de sociale zekerheid naast de etatistische strekking van Troclet natuurlijk een pragmatische strekking. Door deze verschillende zienswijzen kwam het binnen de NAR vaak tot discussie tussen Troclet en de intussen veel vermelde Henri Fuss, die in 1953 ook voorzitter van de NAR was geworden.²⁶² Daarnaast was bekend dat Troclet deze besluiten doorvoerde zonder vooraf veel overleg te plegen met de socialistische organisaties. Toch kan niet ontkend worden dat er binnen socialistische kringen veel voorstanders waren van een eengemaakte mutualiteit in de schoot van de staat, iets waar de christenen absoluut tegen waren.

²⁶¹ *De Volksmacht*, 22 januari 1955, nr.4, p.3

²⁶² Vercauteren, (G.) en Wijnens, (I.),” Een twee-eiige tweeling?...”, p.246

4.3.2 Het Sociaal Pact in ‘De Gids op Maatschappelijk Gebied’

Terwijl in ‘De Werker’ van 1945 geen enkele verwijzing naar het Sociaal Pact werd gedaan, werd het ontwerpakkoord integraal overgenomen in ‘De Gids’ van maart 1945 en noemde het, zoals Pasture stelde, “een historisch document voor de kennis en de evolutie van het sociaal-economisch leven”.²⁶³

In de negende editie van ‘De Gids’ van het jaar 1945 werd een deel van het verslag van het ACV-congres van 13,14 en 15 juli 1945 overgenomen. Het ging hier over de oprichting van de ondernemingsraden waar de christelijke arbeidersbeweging natuurlijk grote voorstander van was: “Het principe van de samenwerking heeft tot nu toe toepassing gevonden in het raam van het bedrijf door de werking van paritaire commissies, en op het nationaal plan door de vergaderingen van de Nationale Arbeidsconferenties. Het oogenblik is nu gekomen om de samenwerking in te voeren in de onderneming zelf. Wij mogen ons er aan verwachten dat zij de vruchtbaarste resultaten zal opleveren door het samenbrengen van werkgevers en werknemers voor het oplossen van onmiddellijke en concrete vraagstukken.

Het groot belang van het invoeren van de samenwerking in de onderneming zelf wordt op algemene wijze ingezien. Het Pact van Sociale Solidariteit bepaalt dat er arbeidersafgevaardigden zouden moeten aangeduid worden in alle ondernemingen die meer dan 20 arbeiders tellen. Het is een verheugend teken dat het principe dus aanvaard werd door gezaghebbende vertegenwoordigers van de werkgevers.”²⁶⁴

In dit artikel komt de wens tot (klassen)samenwerking van de christelijke arbeidersbeweging uitdrukkelijk naar voor. Samenwerking tussen de verschillende klassen was natuurlijk één van de belangrijkste punten van de christelijke sociale leer, zoals dat bijvoorbeeld gesteld werd in *Rerum Novarum*. Er wordt opgemerkt dat het samenwerkingsprincipe nu door iedereen (‘op algemene wijze’) wordt nagestreefd. Dat is de conclusie die zij maken op basis van het Sociaal Pact en de ondernemingsafvaardiging die daarin opgenomen was. Dat deze ondernemingsafvaardiging eigenlijk gebaseerd was op de fabrieksraden, het anti-syndicale initiatief van het CCI tijdens de oorlog, wordt hier natuurlijk niet vermeld. Voor het ACV had het Pact dus de weg geëffend voor

²⁶³ Pasture, (P.),” Liefde na datum..., p.309 en *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, maart 1945, nr.3, p.180

²⁶⁴ *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, september 1945, nr.9, p.727

de oprichting van de ondernemingsraad, in hun ogen een orgaan voor samenwerking tussen werkgever en werknemers.

De volgende verwijzing naar het Sociaal Pact vond ik in september '47 in een artikel van minister van Staat en ex-voorzitter van het ACV en ACW, Hendrik Heyman. Hij had bij de afkondiging van de besluitwet Van Acker al zijn ongenoegen laten blijken omtrent het niet raadplegen van het parlement. Nu gaat hij in dit artikel op de resultaten die de Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid de voorbije 2 jaar had geboekt. Heyman begint met een korte historiek van de sociale verzekeringen in België en verwijst daarbij ook naar het Sociaal Pact:

” Het is in die omstandigheden dat enkele maanden vóór de bevrijding van ons land en nadat menigvuldige clandestiene besprekingen hadden plaatsgevonden, door gezaghebbende vertegenwoordigers der werkgevers-en arbeidsmiddens een overeenkomst tot sociale samenwerking werd afgesloten, waarin aan de regering gevraagd, zodra het land zijn onafhankelijkheid zou hebben terug verworven, een reeks dringende maatregelen te nemen met de bedoeling tegemoet te komen aan de gedurende de bezetting door het merendeel der arbeiders ondervonden ellende. Onder deze voorgestelde maatregelen namen deze betreffende de sociale zekerheid der arbeiders een overwegende plaats in. ²⁶⁵

Let erop dat ook Heyman spreekt van een overeenkomst tot sociale ‘samenwerking’ in plaats van ‘solidariteit’. Hij geeft wel een juiste weergave van het Pact en gaat dus niet alleen in op de band van het Pact met de sociale zekerheid. Deze nam in het Pact inderdaad een belangrijke plaats als deel van de ‘reeks dringende maatregelen’ die moesten genomen worden. Nu de hervorming van de sociale zekerheid voorwerp van debat werd, hoopte Heyman ditmaal wel te komen tot een publiek en parlementair debat. Minister Troclet daarentegen zou net ‘nieuwe volmachten’ willen en baseerde zijn recht daarop op 3 argumenten, waarvan het Sociaal Pact z'n tweede argument was. Heymans repliek nam ik hier over:

“ Gedurende den oorlog, werd een accoord bereikt tussen de arbeidersorganisaties en de patroonsorganisaties, betreffende de oplossingen te geven aan de sociale verzekeringen. Dat is inderdaad waar. Wij kunnen er ons enkel om verheugen, en dit accoord is voorzeker een zeer gunstig argument ten voordele van de aangekondigde wetsontwerpen. Maar, hoe verheugend het accoord ook zij tussen arbeiders-en patroonsorganisaties, wij hebben als wetgevers toch onze eigen verantwoordelijkheid. Wij hebben te oordelen wat wij daarin goed- of afkeuren, wat wij

²⁶⁵ *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, september 1947, nr.9, p.663

aannemen of amenderen en , bijgevolg, mogen wij van deze verantwoordelijkheid geen afstand doen.”²⁶⁶

Heyman toont zich hier wel tevreden met het bestaan van het Sociaal Pact, maar hij meent toch dat een parlementaire discussie over de hervorming van de sociale zekerheid absoluut noodzaak is. Hij vreest natuurlijk ook de etatistische neiging van minister Troclet, die wel eens besluiten zou kunnen uitvaardigen tegen de belangen van de christelijke organisaties in. Daarom wenste hij te komen tot een debat in het parlement, waar de CVP de grootste vertegenwoordiging afvaardigde.

Van dan af werd er in ‘De Gids’ niet meer verwezen naar het Sociaal Pact tot in het jaar 1953. In een editie van ‘De Gids’ die terugkijkt op de gebeurtenissen van het jaar voordien wordt ingegaan op het (troebele) sociale klimaat van 1952:

“ Het is een algemeen verschijnsel geweest, dat trouwens al sinds een paar jaren duurt maar steeds uitdrukkelijker vormen aanneemt, dat de houding van de werkgevers tegenover de eisen van de werknemers stugger werd. Zij worden hierin gesteund door het verloop en de verwachtingen der economische conjunctuur en het is tevens een reactie tegen de, volgens sommigen, te ver gaande toegevingen die in de naoorlogse periode gedaan werden. De geest waarin de “Overeenkomst tot sociale samenwerking” onder de oorlog tot stand kwam is stilaan aan het verdwijnen, vooral dan wat betreft de samenwerking van arbeiders en werkgevers op het plan van de onderneming.”²⁶⁷

Het ging voornamelijk over het sociaal conflict van april en mei 1952, dat een oplossing kende dankzij een overeenkomst tussen werkgevers en werknemers op 6 mei. Eén van de afspraken in deze overeenkomst was het voornemen om op paritaire wijze een aantal problemen van algemene aard te gaan onderzoeken in verband met het economisch en sociaal leven van het land. Deze gesprekken werden in de christelijke pers besprekingen van een ‘nieuw sociaal pact’ genoemd (cfr. supra). Het is dan ook opvallend dat er in ‘De Gids’ na enkele jaren stilzwijgen opnieuw verwezen wordt naar (de geest van) het Sociaal Pact. Het ACV was in de naoorlogse jaren naar voor gekomen met haar programma van medebeheer, waarin de samenwerking tussen werkgevers en werknemers centraal zou staan. Zoals geweten waren de werkgevers niet geneigd om de ondernemingsraad werkelijk (economisch) medezeggenschap te verlenen. De gesprekken

²⁶⁶ *Ibid.*, p.665

²⁶⁷ *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, mei- juni 1953, nr.5-6, p.453

over een ‘nieuw sociaal pact’ zouden dan ook vooral handelen over de functies van de ondernemingsraad, die voor de christelijke arbeidersbeweging symbool stond voor ‘de samenwerking van arbeiders en werkgevers op het plan van de onderneming’. Over de uiteindelijke resultaten van de paritaire onderhandelingen durfde men in ‘De Gids’ nog geen uitspraken doen, getuige dit citaat:

“ We hebben de indruk dat de werkgevers niet meer in de geest van het Sociaal Pact van de oorlogsperiode verkeren en dat het dan ook moeilijk zal zijn tot resultaten te komen die dit Pact voorbijstreven.”²⁶⁸

Uiteindelijk zouden deze gesprekken leiden tot de ‘Gemeenschappelijke Verklaring over de Productiviteit’ van mei 1954. Gedurende het jaar 1954 zou ik in ‘De Gids’ geen enkele verwijzing naar het Sociaal Pact vinden. Het is pas in mei 1955, in een artikel over het paritair beheer van de sociale zekerheid, dat er nog eens naar het Pact verwezen werd:

“ De laatste tientallen jaren ontstonden sterke stromingen om een positieve oplossing te brengen aan het vraagstuk der verhoudingen tussen werkgevers en werknemers. Aldus ontstonden paritaire raden en comités, de vraag naar medebeheer in de ondernemingen en het paritair beheer in de sociale instellingen.

De omstandigheden waarin de maatschappelijke zekerheid het daglicht zag in ons land – het ondertekenen van het sociaal pact en de bevrijdingsatmosfeer- brachten mee dat gans de instelling werd voorgesteld als het werk van vakbonden en patroons, met als sluitstuk: het gemeenschappelijke, het paritaire beheer.”²⁶⁹

Het gaat hier duidelijk over de christen-democratische stroming, die het principe van samenwerking propageert. De samenwerking tussen de verschillende klassen wordt naar voor gebracht als ‘een positieve oplossing’, in tegenstelling tot de negatieve oplossing van klassenstrijd die de socialistische arbeidersbeweging propageerde. Hier wordt opnieuw de band van het Sociaal Pact met de sociale zekerheid aangehaald. Deze was volgens dit artikel het resultaat van samenwerking tussen de werkgevers en werknemers, die uiteindelijk geleid heeft tot het paritair beheer ervan. Het is hier duidelijk dat men het paritaire beheer probeert te promoten door onder meer naar het Pact te verwijzen.

²⁶⁸ *Ibid.*, p.456

²⁶⁹ *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, mei 1955, nr.5, p.447

De laatste verwijzing in 'De Gids' naar het Pact binnen mijn onderzoeksperiode vond ik halfweg 1956 in een artikel waarin ingegaan werd op het sociale klimaat van het vorige jaar 1955.

Wanneer men het over de sociale zekerheid had, werd ook hier (net als in 'De Volksmacht', cfr. supra) ingegaan op de interpellatie van oud-minister Van den Daele op het besluit Troclet:

“ In zijn interpellatie van 25/1/'55 begon oud-minister Van den Daele met er op te wijzen hoe het besluit Troclet een verbreking betekende van het “Pact der Sociale Solidariteit” dat onder de oorlog ontworpen werd en waaraan alle arbeiders-en werkgeversverenigingen gehecht bleven. In dit pact waren waarborgen voorzien om de onafhankelijkheid der ziekteverzekering ten opzichte van de Staat te vrijwaren. Uitdrukkelijk werd er in gezegd dat men op de Landsbonden zou beroep doen en dat principieel het paritair beheer zou geëerbiedigd worden.²⁷⁰

Opvallend is dat hier gesproken wordt van het 'Pact der Sociale Solidariteit', terwijl in het artikel over dezelfde interpellatie in 'De Volksmacht' sprake was van het 'pact van sociale samenwerking'. Opnieuw word aangehaald dat het besluit Troclet in tegenspraak was met de inhoud van het Sociaal Pact 'waaraan alle arbeiders-en werkgeversverenigingen gehecht bleven'. Deze laatste zin is toch interessant omdat ze toch aantoonde hoe de christelijke arbeidersbeweging meer en meer haar tevredenheid met het Pact naar voor bracht. Dit kan verklaard worden door het feit dat het Pact toch aanleiding gegeven heeft tot de uitbouw van een Belgische verzorgingsstaat, die sterk te vergelijken was met wat het ACV/ACW eigenlijk beoogde.²⁷¹

²⁷⁰ *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, juli 1956, nr.7, p.624

²⁷¹ Pasture, (P.), "Liefde na datum...", p.320

4.3.3 Samengevat

Ik ben hier dus in ‘De Werker’ en ‘De Gids op Maatschappelijk Gebied’ op zoek gegaan naar de christelijke beeldvorming over het Sociaal Pact. Wat de relatie tussen de christelijke organisaties en het Pact betreft, moet ik hier het standpunt van Pasture bijtreden. Het Sociaal Pact vormde voor de christelijke arbeidersbeweging niet echt een referentiekader. Ze was bij de opstelling ervan in een minderheidspositie geweest, alleen de Waalse voorzitter Henri Pauwels vertegenwoordigde haar in het patronaal-syndicaal comité.²⁷² Over het algemeen wordt er zowel in ‘De Volksmacht’ als in ‘De Gids op Maatschappelijk Gebied’ betrekkelijk weinig naar het Sociaal Pact verwezen. Zeker in de eerste jaren na de afsluiting van het Pact werd dat maar heel zelden gedaan.

Als er al naar het ontwerpakkoord verwezen wordt, valt op dat daarbij (bijna) nooit sprake is van het (socialistisch) principe van ‘solidariteit’. Zij gaan dat vervangen door christelijke principes, waardoor sprake is van het ‘accord inzake sociale veiligheid’ of het ‘pact van sociale samenwerking’.

Toch kon ik ook vaststellen dat ook de christelijke organisaties tevreden waren met het stelsel van sociale zekerheid zoals dat door Van Acker, zich grotendeels baserend op het Sociaal Pact, was ingevoerd. Ook zij legden vooral de band tussen het Pact en de sociale zekerheid. Vanaf het begin van de jaren ’50 begon de gehechtheid van de christenen aan het Pact duidelijker te worden. Vooral de principes van paritaire samenwerking en paritair beheer lagen de christelijke organisaties nauw aan het hart. Ook wat betreft de bepalingen betreffende paritaire samenwerking moest het ACV vaststellen dat deze sterk overeenkwamen met wat zij nastreefden in hun programma.

De christelijke organisaties hadden altijd al het samenwerkingsprincipe nagestreefd. Aangezien van de samenwerking op ondernemingsvlak weinig in huis kwam, ging het ACV in 1952 en 1953 de wens uitdrukken om te komen een ‘nieuw sociaal pact’. Dit komt hierboven ook even aan bod. Het had dus binnen de christelijke arbeidersbeweging meerdere jaren geduurd vooraleer men het principe van een sociaal pact gunstig gezind was. Daarom spreekt Pasture van een soort ‘liefde na datum’ tussen het ACV en het Sociaal Pact. De besprekingen die zouden leiden tot het protocol over de productiviteit werden door hen bestempeld als besprekingen voor een ‘nieuw sociaal

²⁷² Pasture, (P.), “Liefde na datum...”, pp.318-321

pac't". Na de afsluiting van het protocol over de productiviteit werd afgesloten, vond ik in 'De Volksmacht' geen enkele verwijzing meer naar het Sociaal Pact. In 'De Gids' werd wel nog 2 maal kort verwezen naar het Pact bij kwesties in verband met de sociale zekerheid. In die periode was het paritair beheer, zoals dat in het Pact stond ingeschreven.

Algemeen moest dus gesteld worden dat het ACV eerder koel reageerde op het Pact en de implementatie ervan tijdens de eerste naoorlogse jaren. In die periode was het de socialistische partij die als trouwe uitvoerder van het Sociaal Pact naar buiten kwam. Naarmate zij zagen dat de uitbouw van zowel het sociaal overleg als de sociale zekerheid in de richting ging van wat de christelijke arbeidersbeweging op het oog had, toonde zij meer haar gehechtheid aan het Sociaal Pact.

4.4 Het patronaat en het Sociaal Pact

In dit hoofdstuk zal ik dus ingaan op hoe het Sociaal Pact naar voor kwam in de tijdschriften van het Verbond der Belgische Nijverheid. Eerst komt het weekblad ‘Mededelingen van het VBN’ aan bod. Dit blad diende vooral om haar leden op de hoogte te houden van de activiteiten van het VBN. Aangezien het VBN pas in 1946 werd opgericht, start mijn onderzoek in ‘Mededelingen’ dan ook maar in dat jaar. Het VBN publiceerde vanaf 1947 ook een meer wetenschappelijk getint Franstalig tijdschrift ‘Industrie’. Ook dit tijdschrift heb ik onderzocht om het patronale discours rondom het Sociaal Pact beter te begrijpen. Daarnaast heb ik ook het tijdschrift van het Vlaams Economisch Verbond tussen 1945 en 1958 doorgenomen. Ik heb er voor gekozen om deze niet in mijn masterproef op te nemen en dat voor twee redenen. Ten eerste vond ik heel weinig meldingen van het Pact (een tiental), die meestal niks meer voorstelden dan een korte verwijzing. Als er dan toch wat dieper werd ingegaan op het Pact, (en dat is de tweede reden) dan gebeurde dat op een zeer gelijkaardige manier én over dezelfde onderwerpen als in de ‘Mededelingen van het VBN’. Het zou mij er dus vaak toe brengen twee keer hetzelfde te moeten zeggen en daar wilde ik van afzien. De conclusies die ik aan het eind van dit hoofdstukje doe, gelden dus eigenlijk voor het VEV even goed als voor het VBN.

4.4.1 Het Sociaal Pact in ‘Mededelingen van het VBN’

In het vorige deel werd reeds ingegaan op de dubbelzinnige reactie van de werkgevers op het Sociaal Pact. Van groot belang hierbij was de tweespalt binnen het CCI tussen de modernistische en de tradionalistische fractie. Het waren de modernistische patronale vertegenwoordigers die in het patronaal-syndicaal comité het Pact mee tot stand hadden gebracht. De omvorming van het CCI in het VBN, in april 1946, wordt over het algemeen voorgesteld als een overwinning van de modernistische fractie. Het patronale discours zou vanaf dan bepaald worden door de syndicale erkenning en de aanvaarding van de dialoog tussen patroons en arbeiders. Het VBN zou zich niet enkel meer bezighouden met de belangen van het patronaat, maar zou het patronaat gaan verdedigen bij het verwezenlijken van het algemeen belang. Deze ideologische transformatie gebeurde natuurlijk niet dag op dag. Ook na de vorming van het VBN zouden bepaalde patronale federaties, Fedechar op kop, blijf geven van een anti-syndicaal karakter (cfr. supra). Toch moet

besloten worden dat met de creatie van het VBN binnen het patronaat de basis was gelegd om hun rol te spelen in het nieuwe maatschappelijke bestel. Het zouden de voorstanders van het Sociaal Pact zijn die binnen de organisatie de belangrijkste functies zouden waarnemen.²⁷³

De eerste verwijzing naar het Pact in ‘Mededelingen van het VBN’ vond ik in het eerste nummer van het jaar 1947. In een artikel wordt ingegaan op de herziening van de wetten op het arbeiders- en bediendenpensioen. Ter voorbereiding van een wetsontwerp werd een studiec commissie opgericht. Het VBN richtte zich rechtstreeks tot de leden van deze studiec commissie met volgend citaat:

“ Het bedrag der stortingen zou niet meer moeten bedragen dan 7% voor de arbeiders en 10,5% voor de bedienden, wat overeenstemt met de voeten waarover tusschen werkgevers en arbeiders overeenstemming werd bereikt tijdens de vijandelijkheden, in het Pact van maatschappelijke solidariteit.”²⁷⁴

De werkgeversorganisatie haalt hier dus de bijdragepercentages die voorgesteld zijn in het Sociaal Pact aan om hun standpunt ivm de arbeiders-en bediendepensioenen kracht bij te zetten. Natuurlijk haalt ze het Pact aan omdat ze vreest dat de percentages in het wetsontwerp hoger zullen zijn. Merk op dat men het ook hier over ‘ werkgevers en arbeiders’ heeft en niet over hun respectievelijke vertegenwoordigers.

Op 3 maart 1947 ging er een Nationale Economische Conferentie door waar , na uiteenzettingen van Eerste Minister Huysmans en Minister van Economische Zaken Liebaert, VBN-voorzitter Van der Rest een toespraak gaf. Zijn uiteenzetting werd overgenomen in ‘Mededelingen’ en bevatte veelvuldige verwijzingen naar het Sociaal Pact. Vooral volgend citaat uit zijn besluit leek mij interessant om over te nemen:

“ De overeenkomst van sociale solidariteit hield de kiem in van diepgaande hervormingen waarvan sommige werden verwezenlijkt en andere het eerlang zullen zijn. Bedoeld akkoord had een gunstig klimaat geschapen en wij betreuren ten zeerste zijn verslechtering nu de werkelijke en diepe uitwerkselen er van zich maar pas en met moeite beginnen af te tekenen. Gansch onze waakzame aandacht zal nog gedurende geruimen tijd aan de toepassing van de getroffen of in overweging genomen maatregelen moeten gewijd worden, zooniet zou zij zeker op een mislukking uitloopen. Op deze soliede bases kunnen wij, patroons en werklieden, in vrede

²⁷³ Vanthemsche, (G.),” Reorganisatie van het Belgisch patronaat..”, pp.134-135

²⁷⁴ *Mededelingen van het VBN*, 1 januari 1947, nr.1, p.37

samenwerken aan de verwezenlijking van een werkelijken vooruitgang onze geestdrift waardig. Een steriele terugkeer tot den strijd waarbij het gansche probleem opnieuw zou gesteld worden vooraleer zelfs de in hun beginsel aanvaarde hervormingen zouden hebben kunnen aantoonen wat zij aanbrachten, kan alleen tot den chaos leiden.”²⁷⁵

Van der Rest voert hier een ‘wij’-discours door te spreken over een mogelijke vredevolle samenwerking tussen patroons én werklieden zonder inmenging van de regering. De basis voor zo’n samenwerking was volgens de VBN-voorzitter gelegd met het afsluiten van het Sociaal Pact. Het bevatte volgens hem diepgaande hervormingen, maar het is duidelijk dat de (geradicaliseerde) vakbeweging na de oorlog veel verder wou gaan bij deze hervormingen. Dit veroorzaakte heel wat protest bij sommige werkgevers, zoals we hierboven reeds uiteen zetten en zou het debat over de (structuur)hervormingen enorm vertragen. Van der Rest roept (de vakbonden) eigenlijk op om het klimaat dat het Pact geschapen had te handhaven en geduldig de resultaten van de hervormingen op te wachten. Alleen via vredevolle en vooral paritaire besprekingen (‘in de geest van het Sociaal Pact’) kunnen deze tot een goed resultaat komen. De onvrede van de patroons met de actieve inmenging van de regering in de collectieve arbeidsverhoudingen is hierboven reeds uitgebreid aan bod gekomen.²⁷⁶ Ook van de praktijk van de NAC’s was het VBN geen voorstander gebleken. Volgens hen was er op deze NAC’s sprake van een coalitie tussen regering en vakbonden.²⁷⁷ In volgend citaat komt dit nog eens uitdrukkelijk aan bod:

“ Andermaal belooft de Regeering eerlang een Nationale Arbeidsconferentie bijeen te roepen. Het nut van deze conferenties wordt door de patronale kringen lang niet erkend, en dit is begrijpelijk. Indien het enkel ging om de plechtige bevestiging van de akkoorden welke werden verwezenlijkt na ernstige en diepgaande besprekingen in de paritaire organisaties, waar patroons en werknemers tegenover elkaar worden gesteld, dan zouden wij volmondig toejuichen. Toen de Nationale Arbeidsconferentie het akkoord van sociale solidariteit heeft bekrachtigd, heeft zij precies de rol vervuld welke haar was toegewezen.
(...)

²⁷⁵ *Mededelingen van het VBN*, 5 maart 1947, nr.10, p.536 ev.

²⁷⁶ Kurgan-van Hentenryk, (G.), “Le patronat et la mise en oeuvre du pacte social (1945-1954)”, in: Luyten, (D.) en Vanthemsche (G.), *Het Sociaal Pact van 1944, Oorsprong, betekenis en gevolgen*, Brussel, VUBPRESS, 1995, p.213

²⁷⁷ Luyten, (D.), *Sociaal-economisch overleg...*, p.146

Wij kunnen evenwel niet nalaten te vrezen dat de Nationale Arbeidsconferenties,(...), door overhaastige en noodzakelijk geïmproviseerde beslissingen heel de duurzaamheid van de eerlijke en gewetensvolle taak der minder spectaculaire paritaire organismen in het gedrang zou brengen.²⁷⁸

Hier komt de wens van de patroons om te komen tot werkelijk paritair onderhandelde akkoorden heel duidelijk naar voor. Dit was waarschijnlijk een erfenis van de corporatieve voorstellen die in de jaren dertig worden geformuleerd. Voor hen mocht het op de NAC's gerust komen tot de plechtige bevestiging van deze akkoorden, zoals dat het geval was met het Sociaal Pact op de eerste naoorlogse NAC in september 1944. Eigenlijk was het toen vooral het VBN die hun engagement omtrent (het luik over de lonen in) het Pact bevestigden (cfr. supra). Zowel ABVV als ACV drongen toen aan op meer verregaande hervormingen dan in het Sociaal Pact voorzien was.²⁷⁹ Tot een echte bekrachtiging van het ontwerpakkoord is het immers nooit gekomen.

Nog in 1947 werd in 'Mededelingen van het VBN' de toespraak van afgevaardigd-beheerder Louis Cornil, ter ere van de eerste steenlegging van het nieuwe gebouw van de Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid, gepubliceerd. Hij had het daarin vooral over de verdienste van de werkgevers:

“ De oprechte en loyale deelneming van het Belgisch patronaat bij de oprichting en het beheer der maatschappelijke zekerheid dient hier te worden onderlijnd. Niet zoals velen schijnen te geloven – omdat de werkgevers de grootste last dragen – want in feite drukt de last op de gehele economie waarin het patronaat voor alles optreedt als verantwoordelijk toezichter – doch omdat het patronaat heeft begrepen dat de welvaart slechts mogelijk is wanneer zij aan allen voordeel brengt. Hier wil ik een critiek uitbrengen waarvan de baanbrekers van de sociale zekerheid mij willen verontschuldigen. Zoals U werd gezegd ontstond de maatschappelijke zekerheid uit een akkoord van sociale solidariteit. Waarom dan heeft men onze instelling genoemd 'Dienst voor Sociale Solidariteit'? In mijn opvatting zou deze titel veel beter de ware betekenis van ons werk vertolken.²⁸⁰

Cornil haalt hier de band aan tussen het Pact en de sociale zekerheid. Hij benadrukt de trouwe medewerking van het patronaat bij de sociale zekerheid, niet (alleen) omdat zij ervoor betalen, maar vooral omdat zij de nood aan solidariteit hebben beseft. Cornil ontkent dus dat zij dat uit

²⁷⁸ *Mededelingen van het VBN*, 22 mei 1947, nr.22, p.1207

²⁷⁹ Luyten, (D.), "De dialectiek van het overleg...", p.66

²⁸⁰ *Mededelingen van het VBN*, 15 oktober 1957, nr.41, p.2260

altruïstisch motief hebben gedaan. Hij wil hier dan ook de solidariteit vanwege de patroons benadrukken. Bij deze moet toch vermeld worden dat de meeste patroons voorstander waren van een corporatistisch geïnspireerde sociale zekerheid. Op die manier zouden zij namelijk een grotere greep hebben op het sociale leven. Vooral de socialisten protesteerden daar fel tegen aangezien dit net de interprofessionele arbeiderssolidariteit zou verbreken.²⁸¹

De volgende verwijzing naar het Pact vond ik halfweg het jaar 1948. In dit jaar beginnen de financiële moeilijkheden voor de Maatschappelijke Zekerheid voor het eerst duidelijk te worden. Op 27 mei legden de werkgevers een verklaring af in de Algemene Paritaire Raad waarin zij hun standpunt omtrent een eventuele hervorming van het bestel uit de doeken deden. In deze verklaring, in ‘Mededelingen van het VBN’ opgenomen, herhalen de werkgevers hun gehechtheid aan het Sociaal Pact:

“Opdat niemand ons inzicht verkeerdelijk zou begrijpen, houden wij er aan onze gehechtheid te bevestigen aan de na de oorlog, overeenkomstig het onder de bezetting gesloten accoord, ingevoerde hervorming. Wij brengen in herinnering dat de patronale afvaardiging spontaan om de opnemng van dit accoord in de resoluties der eerste NAC in september 1944 verzocht.’²⁸²

De patroons blijven hun trouw aan het Sociaal Pact (‘het onder de bezetting gesloten accoord’) en aan de daarop gebaseerde sociale zekerheid zweren. Ze herinneren aan de patronale verklaring op de NAC, waarvan hier al eerder sprake was.

Enkele alinea's verder haal ik opnieuw aan :

“Het is onze plicht te verklaren dat de grondoorzaak ligt in het feit dat de geest van het accoord van maatschappelijke solidariteit, niet werd nagekomen. Het experiment dat in 1945 werd in voege gebracht, vormde een *voorlopig* geheel. Overeengekomen werd dat tijdens de tijdspannen vereist om een definitief regime op te stellen, aan het systeem zelf niets zou worden veranderd. Men stelde zich voor de gebeurlijke berekeningsvergissingen te corrigeren door het aan elke sector toegekende deel in het licht van de opgedane ervaringen te wijzigen. Niet alleen werd de studie van het definitief regime niet tijdig ondernomen, doch met of zonder raadpleging van de APR – en meestal zonder dit advies – werden aan de aanvankelijke modaliteiten talkrijke en soms grondige wijzigingen gebracht.

²⁸¹ Vanthemsche, (G.),” De sociale bescherming..., p.27

²⁸² *Mededelingen van het VBN*, 2 juni 1948, nr.22, p.1290

Ze benadrukken hier dat het Pact en de daarop gebaseerde besluitwet op de sociale zekerheid een voorlopige regeling was waar tijdens de proefperiode niet zou aan gesleuteld worden. Men wou met deze voorlopige regeling tegemoet komen aan de dringendste behoeften van de Belgische bevolking. Na enkele jaren dan overgegaan zou worden tot de instelling van een definitief stelsel. Nu klagen de werkgevers zowel de grondige wijzigingen aan die minister Troclet aan het (voorlopige) stelsel had gedaan, terwijl van de voorbereiding op het definitief stelsel nog niks in huis was gekomen. Bij wijze van besluit werd voor een derde maal verwezen naar het Sociaal Pact:

“ Om al deze redenen menen wij dat het ogenblik gekomen is het stelsel der Maatschappelijke Zekerheid op het punt te zetten en opnieuw te overwegen. Wij vragen dat vooraleer aan het Parlement teksten worden voorgelegd, de vertegenwoordigers der werkgevers- en werknemersorganisaties de nodige tijd zouden krijgen om het vraagstuk onder alle oogpunten te onderzoeken en zulks in de geest waarin het accoord van de maatschappelijke solidariteit werd gesloten.”²⁸³

Ze tonen hier hun hoop om de ‘geest van het accoord van sociale solidariteit’ te herconstrueren en op basis daarvan te komen tot succesvolle hervorming van het stelsel van de sociale zekerheid. Ze hamert daarbij ook vaak op het moreel en sociaal aspect van de hervorming. Het is opvallend hoe vaak de werkgevers zich in het openbaar beroepen op het Pact en vooral de ‘geest (van solidariteit)’ die er aan de basis van lag. Dit toont volgens mij toch aan dat het sociaal klimaat in de eerste naoorlogse jaren redelijk onrustig was. Een vreedevolle paritaire samenwerking, zonder inmenging van de regering, was toen nog eerder de uitzondering dan de regel en dat was toch wel een doorn in het oog van de meeste patroons.

In het derde nummer van de ‘Mededelingen’ staat met een artikel met als titel ‘ Verzoening en stakingsrecht’, waarin het zich enorm tevreden toont met de ‘redelijk vreedevolle betrekkingen tussen werkgever en werknemer in België’. Daarnaast stelt het VBN dit:

“ Wij bezitten een niet te onderschatten netwerk van paritaire commissies, die vaak verzoeningsorganen omvatten; in onze ondernemingen hebben wij de syndicaatsafvaardigingen, buitendien bestaat er de Algemene Paritaire Raad en niet zelden komen spontane betrekkingen tot stand tussen bedrijfsleiders en werknemers. De geheime besprekingen van het Pact van sociale solidariteit hebben deze reeks ingezet. Wat nog ontbreekt, is een verplichte verzoeningsprocedure

²⁸³ *Ibid.*, p.1291

die trouwens slechts denkbaar is indien de verantwoordelijkheid der deelnemende organisaties wordt bekrachtigd.”²⁸⁴

De werkgevers tonen hen hier relatief tevreden met de manier waarop de collectieve arbeidsbetrekkingen zich in België evolueren. Ze haalt het Pact aan als ‘oorsprong’ van dit alles, wat niet echt strookt met de waarheid.²⁸⁵ Het Pact had voor hen dus een groot belang gehad, maar het had toch ook nagelaten om de vakbonden een juridisch statuut op te leggen, zodanig dat de sociale vrede juridisch zou kunnen gegarandeerd worden. Ook dit was een erfenis uit de corporatieve voorstellen van tijdens het interbellum. De vakbonden (en vooral het ABVV) was daar niet voor te vinden aangezien dit een serieuze beperking van het stakingsrecht zou betekenen.

Enkele weken later komt de maatschappelijke zekerheid opnieuw aan bod naar aanleiding van het wetsontwerp betreffende het jaarlijks verlof der loonarbeiders. Het is duidelijk dat de werkgeversorganisatie niet opgezet is met de richting waarin de besprekingen lijken uit te gaan. Het VBN stelt dat er enkele overhaaste maatregelen genomen worden ter hervorming van het stelsel van de maatschappelijke zekerheid :

“ Het probleem van het jaarlijks verlof is hiervan een sprekend voorbeeld. Sedert meer dan drie jaar kennen wij voorlopige regimes en onophoudelijke gewijzigde en verzwaarde reglementeringen, welke steeds meer afwijken van het oorspronkelijk ontwerp, dat steunt op het Pact van sociale solidariteit.”²⁸⁶

Het VBN roept in haar ‘Mededelingen’ het Sociaal Pact in bij haar protest op de talrijke kleine maatregelen ter hervorming van de sociale zekerheid. Ze stelden de gehechtheid van de regering (en dan vooral van minister Troclet) aan het Pact in vraag. De talrijke door Troclet getroffen besluiten voorzagen vaak een verhoging van de bijdragepercentages. Dit betekende uiteraard ook een verhoging van de patronale lasten, een evolutie waar zij niet akkoord mee kon gaan. Ze was van mening dat deze verhoogde lasten het probleem niet zouden oplossen en integendeel een té grote ballast zouden zijn voor de Belgische economie. Daarom was het VBN voorstander van een uitgebreid onderzochte hervorming van de sociale zekerheid.

²⁸⁴ *Mededelingen van het VBN*, 19 januari 1949, nr.3, p.110

²⁸⁵ De paritaire commissies ontstonden al in 1919 en de syndicaatsafvaardiging was in het Pact nog een ondernemingsafvaardiging. Alleen de oprichting van de APR kan als een rechtstreeks resultaat van het Sociaal Pact beschouwd worden.

²⁸⁶ *Mededelingen van het VBN*, 2 februari 1949, nr.5, p.289

In het verslag van het Bestuurscomité over het dienstjaar 1948 werd nog eens uitvoerig ingegaan op de sociale zekerheid. Opnieuw wordt hierbij meermaals naar het Sociaal Pact verwezen:

“ De beginfout ligt in het feit dat de geest van het akkoord van sociale solidariteit, dat tijdens de oorlog tot stand kwam, niet geëerbiedigd werd. Er was nl. beslist dat het stelsel van de Maatschappelijke Zekerheid, dat na de oorlog zou toegepast worden, een voorlopig geheel zou vormen waarvan de eventuele fouten verbeterd moesten worden in het licht van de ervaring, door een wijziging van de bijdragen der verschillende partijen. Niet alleen werd de studie van het definitief stelsel niet te gepasten tijde aangevat, maar met of zonder advies van de APR – meestendeels zonder – werden vele en soms zeer belangrijke wijzigingen aangebracht aan de modaliteiten waarover men in de beginne akkoord ging. Wij doelen hier niet alleen op de verhoging van kinderbijslagen, (...) , maar vooral op de uitbreiding van het toepassingsveld ervan, op de verdubbeling en de verdriedubbeling van de verlofvergoeding, op de plotse verhoging van de ouderdomspensioenen en vooral op de toepassingsmodaliteiten die voor ’t ogenblik van kracht zijn en die ondraagbare misbruiken veroorzaken of toelaten, nl. in de sector van de ziekte-en invaliditeitsverzekering. Wij hebben er in deze op gewezen dat men van af de Bevrijding, de nadruk moest leggen op het moreel aspect der hervorming en op haar opvoedend karakter. Vermits men dat over ’t hoofd gezien heeft, staat men nu met het treurig resultaat dat niemand tevreden is met een stelsel dat de vrucht is van een enorme financiële inspanning, waarvan men in weinige landen het voorbeeld weervindt. Volgens de overeenkomst van sociale solidariteit moest de uitgave van de Maatschappelijke Zekerheid 23,5% (15,5% voor rekening van de werkgever en 8% voor die van de werknemer) van de lonen bedragen. Dit voorstel was slechts aanvaard geworden op voorwaarde dat eenzelfde last zou gelegd worden op de productie in de voornaamste landen, waarmee wij te concurreren hebben op de internationale markt. De bijdrage ten laste van de werkgever is reeds van 15,5% op 19,5% gebracht, Deze verhogingen zijn opgelegd niettegenstaande de krachtige protesten van de werkgevers.”²⁸⁷

Hier wordt hetzelfde discours gevoerd als in de vorige artikels die hier al aan bod kwamen. De geest (lees: het voorlopig karakter) van het Sociaal Pact was niet nageleefd. Het was nog niet tot een initiatief ter hervorming van het stelsel gekomen, maar wel tot veelvuldige (eenzijdige) aanpassingen door de minister, die niks aan de oorsprong van het deficit verhelpen. Ook wordt opnieuw de verwaarlozing aangeklaagd van het moreel en pedagogisch aspect van het stelsel van

²⁸⁷ Mededelingen van het VBN, 24 maart 1949, nr.12, p.728 ev.

sociale zekerheid, dat toch wel redelijk uniek was in de wereld. Opvallend is hier wel dat ze zich zijn gaan baseren op de percentages uit het Sociaal Pact en moesten vaststellen dat de patronale bijdrage ondertussen al 4% gestegen was.

In mei van dat jaar publiceert het VBN in haar wekelijks tijdschrift haar nota gericht tot elke senator. De Senaat moest zich in die week buigen over een nieuw wetsvoorstel betreffende het regime van het jaarlijks verlof. Halfweg de nota gaat het VBN concreet in op het jaarlijks verlof: “ Wat het jaarlijks verlof der werknemers betreft, was in het Pact van Sociale Solidariteit, dat aan het Wetsbesluit van 28/12/'44 betreffende de Maatschappelijke Zekerheid ten grondslag ligt, uitdrukkelijk overeengekomen, dat het betaald verlof voor volwassen werknemers op 6 dagen per jaar zou bepaald worden. Tegelijkertijd werd formeel overeengekomen dat de sociale bijdragen, zoals deze waren vastgesteld, een maximum-verplichting vormden, die onder geen enkele voorwaarde mocht worden overschreden. Evenwel, onder de druk van sociale bewegingen, liet de Regering de verdubbeling van het verlofgeld goedkeuren, waardoor de werkgevers een nieuwe bijdrage van 2 ½% te betalen kregen.”²⁸⁸

Het VBN herinnert de senators aan de afspraken gemaakt in het Sociaal Pact en laat weten dat een verhoging van de sociale bijdragen, in casu voor de uitbreiding van het jaarlijks verlof, eigenlijk in tegenspraak is met die overeenkomst. Het Pact wordt door hen dus gebruikt als een dam tegen de overvloed aan bijdrageverhogingen. Ondanks het patronale protest zou het regime van het jaarlijks verlof zou met de wet van 7 juni 1949 een (voor de arbeiders) aanzienlijke verbetering inhouden.²⁸⁹ Het VBN gaat verder met haar betoog:

“ Indien men de wet van 14 juni 1948 vergelijkt met het wetsontwerp dat u binnenkort zal worden voorgelegd, zal men, afgezien van de schending van een der beginselen van het stelsel der Maatschappelijke Zekerheid, een nieuwe verzwaring van de lasten der werkgevers constateren. Wij verklaren ons nader:

Zowel in het Pact van sociale solidariteit als in het Wetsbesluit van 28 december 1944 werd uitdrukkelijk bepaald dat de 5 takken van de maatschappelijke zekerheid van elkander gescheiden zouden blijven en dat de bijdragen behorend bij een sector niet zouden aangewend worden om de uitgaven van een andere sector te dekken. Het gelaakte wetsontwerp betekent een schending van dit principe in zijn artikel 13, want ½% afkomstig van de bijdrage voor jaarlijks verlof zal

²⁸⁸ *Mededelingen van het VBN*, 25 mei 1949, nr.21, p.1250 ev.

²⁸⁹ Vandeputte, (R.), *Sociale geschiedenis...*, p.30

overgaan naar de sector van de gezinsvergoedingen. Deze schending vormt in dit opzicht een noodlottig precedent.”²⁹⁰

Naast een voor hen ongewenste verhoging van de bijdragen zou het nieuwe wetsvoorstel volgens het VBN ook een schending betekenen van de onafhankelijkheid van de takken van de sociale zekerheid. Ook hier beroept de patronale organisatie zich op het Sociaal Pact in een meer technische kwestie. Ze doen dat natuurlijk omdat zij natuurlijk geen voorstander waren van dergelijke ad hoc-maatregelen (zoals het overhevelen van halve procenten van de ene tak naar de andere), maar wel een goed voorbereide hervorming van het stelsel nastreefden.

Het debat over die hervorming zou aan het eind van 1949 in alle hevigheid woedden. De tekorten, vooral in de ziekte-en invaliditeitsverzekering, stapelen zich op en de roep (zowel bij werkgevers- als bij werknemersorganisaties) om een hervorming wordt luider. In een artikel waarin ze haar standpunten uit de doeken doet, haalt het VBN opnieuw enkele malen het Sociaal Pact aan:

“ Het Parlement, de Regering, de arbeidersorganisaties, de pers, het publiek, kortom iedereen maakt zich om deze zaak bezorgd. Het is begrijpelijk dat de werkgeversorganisaties, of zij tot de industrie, de handel, de verzekeringen of het bankwezen behoren, hetzelfde doen. Met dezelfde gedachte welke de auteurs van het Pact van sociale solidariteit bezielde, hebben zij zich in het probleem verdiept. Zij bieden thans hun hervormingsprogramma aan.

(...)

In 1944 kwam een centraliserende instelling in de plaats van een reeks sociale verzekeringen met een eigen leven en met eigen methoden; voor een gezonde ontwikkeling is dit echter niet gunstig gebleken, hoewel niet aan de goede bedoeling van de ontwerpers van dit plan getwijfeld worden.”²⁹¹

Het VBN haalt hier opnieuw de ‘geest’ of ‘gedachte’ aan van de onderhandelaars van het Sociaal Pact. Hier stellen ze het voor alsof het Pact een lovenswaardig initiatief is gebleken, maar het is nu wel duidelijk dat het luik over de sociale zekerheid mislukt is. Het oprichten van een centrale instelling als de RMZ bleek in hun ogen niet de goede oplossing. Zij proberen hier natuurlijk hun eigen corporatistisch geïnspireerd hervormingsprogramma, waarvan hierboven reeds sprake was (zie hoofdstuk 4.2.2), te promoten.

²⁹⁰ *Mededelingen van het VBN*, 25 mei 1949, nr.21, p.1252

²⁹¹ *Mededelingen van het VBN*, 21 december 1949, nr.51, p.2717

Ze dienden dit rapport in bij Rijkscommissaris ter hervorming van de Maatschappelijke Zekerheid, Henri Fuss. We zagen dat dit programma sterk afweek van wat in het ontwerpakkoord was afgesproken en dat terwijl zij in vorige artikels op vaak minutieuze wijze naar de bepalingen van het Pact verwezen. Het toont nogmaals aan dat de inhoud van het Sociaal Pact voor hen een voorlopige regeling was die na een proefperiode grondig kon herzien worden. In hetzelfde nummer van ‘Mededelingen’ werd de doctrine van de werkgevers overgenomen. In het voorbericht schreven ze dit:

“ Het patronaat wenst niet terug te komen op verbintenissen, zo morele als materiële, welke zijn vertegenwoordigers hebben aangegaan in het Ontwerp van accoord in zake sociale solidariteit, doch is er wel integendeel op gesteld, uitgaande van deze grondslagen, een gedachtelijk te trekken welke de sociale vooruitgang en de medewerking op het gebied der solidariteit en van de sociale vrede tot objectief zou hebben.”²⁹²

Ze stellen dus dat ze zich baseren op de fundamenteen die het Pact heeft gelegd om te komen tot een sociale vooruitgang en sociale vrede. Hier wordt het Sociaal Pact dus ingeschakeld in het sociaal-pacificatiediscours, dat het VBN verspreidde.

De heisa rond de sociale zekerheid gaat ook in het jaar 1950 op haar elan verder. Naar aanleiding van een nieuw wetsontwerp van minister Behogne overhandigde het VBN de minister een nota, die werd gepubliceerd in haar ‘Mededelingen van het VBN’. Punt 1 van de nota toont al direct de ontevredenheid van de werkgevers:

“ Men mag zich achter niet alleen afvragen wat de toepassing van een dergelijk ontwerp zal kosten, doch tevens of de aanbevolen maatregel wel degelijk gerechtvaardigd.

Toen men tijdens de onderhandelingen betreffende het Pact van sociale solidariteit het bedrag van 2% vaststelde, hield men rekening met de vooruitzichten van werkloosheid in een periode van normale werkzaamheid, voor welke men een interventie der werkgevers en werknemers kan aannemen.

Op welke dogmatische overwegingen is een verhoging van deze last gebaseerd? Het is geenzins duidelijk. Het is inderdaad niet logisch de ondernemingen en de werknemers alléén de last der werkloosheid op te leggen, welke het gevolg is van een ongunstige economische evolutie; uiteraard moet deze last de gemeenschap ten deel vallen.”²⁹³

²⁹² *Mededelingen van het VBN*, 21 december 1949, nr.51, p.2760

²⁹³ *Mededelingen van het VBN*, 25 januari 1950, nr.4, p.205

Opnieuw verwijst het VBN naar de in het Sociaal Pact afgesproken percentages om haar protest tegen het wetsontwerp van Behogne te motiveren. Ze is niet alleen niet akkoord met een bijdrageverhoging, maar ze stelt zich ook uitdrukkelijk vragen bij de achtergrond van deze maatregel. Het VBN was hier van mening dat de ganse gemeenschap moest instaan voor de lasten van de werkloosheid als gevolg van de minder gunstige economische tijden. Tijdens het jaar 1949 was het Belgisch economisch ‘mirakel’ ten einde gekomen, wat ondermeer had geleid tot een sterke groei van de werkloosheid.²⁹⁴ Pasture stelde dat ook het ACV (zich baserend op het subsidiariteitsprincipe) was van mening dat de staat zou moeten instaan voor de buitengewone risico’s. Een tussenkomst van de staat in de werkloosheidsverzekering tijdens een economische crisis zou voor hen dus veel meer gerechtvaardigd zijn dan een verhoging van de bijdragen van de sociale partners.²⁹⁵

De hervorming van het stelsel der maatschappelijke zekerheid blijft ook in ’51 een hot topic in werkgeverskringen. Het VBN reageert in haar tijdschrift op de verslagen opgemaakt door Rijkscommissaris Fuss en Adjunct-Rijkscommissaris Leën. Ze was allerminst tevreden met de aparte maatregelen die beide figuren hadden voorgesteld. De werkgevers drukken in volgend citaat uit het artikel ‘Waarom de 6.000fr’ nogmaals hun wens uit voor een algemene hervorming van het stelsel:

“ Sedert het Pact van sociale solidariteit hebben de meeste takken, onder diverse invloeden, zich inderdaad zien opdragen waarvoor zij in de aanvang niet aangewezen waren. De Maatschappelijke Zekerheid is niet meer gelijk aan hetgeen zij was in 1945. Vanwege de aanvankelijk geaccumuleerde geldmiddelen is zij zo enigszins een melkkoe geworden. Alvorens haar ontvangsten te vermeerderen door middel van een verhoging van het plafond (tot maximaal 6.000 frank, C.D.) of van de bijdragen – hetgeen practisch op hetzelfde neerkomt – moet de kwestie in haar geheel beschouwd worden, moet een fundamentele oriëntering worden vastgesteld, moet tot een algemene sanering worden overgegaan.

Dat is niet alleen het standpunt van de werkgevers; het is ook – indien wij goed ingelicht zijn en de betekenis der reeds aangenomen resoluties goed begrepen hebben – dat der werknemers.”²⁹⁶

Het VBN betreurt dus de talrijke aanpassingen aan het stelsel van sociale zekerheid, zoals het in het Sociaal Pact ingeschreven stond. Daarnaast wordt ook gesteld dat zij niet alleen een

²⁹⁴ Vandeputte, (R.), *Sociale geschiedenis...*, p.33

²⁹⁵ Pasture, (P.), *Kerk, politiek en sociale actie...*, p.103

²⁹⁶ *Mededelingen van het VBN*, 7 maart 1951, nr.10, p.437

hervorming nastreefden, maar het had ook dezelfde signalen opgevangen bij de werknemers(organisaties)!

Naast (de hervorming van) de sociale zekerheid, was in die periode ook de kwestie van de structuurhervormingen onderwerp van hevige debatten. Halfweg 1951 komt het VBN met een extra editie van haar 'Mededelingen' waarin ze het Verslag van het Bestuurscomité van het jaar 1950 opnam. In dat verslag wordt uitvoerig ingegaan op de wet van 20 september 1948 behoudende de organisatie van het bedrijfsleven en de implementatie ervan:

“ Verder moeten wij grote aandacht besteden aan de richting welke men wil geven aan de zogenaamde “structuurhervormingen”. Wij hebben bij de bevrijding het principe van deze hervormingen aanvaard, in het Pact van sociale solidariteit, en deze aanvaarding bekrachtigd tijdens de latere Nationale Arbeidsconferenties. De wet van 20/9/'48 ging verder dan hetgeen paritair overeengekomen was. Men schijnt ons, onder diverse voorwendsels, nog verder te willen meeslepen. Een organisatie als de onze heeft tot taak, ervoor te waken dat de evolutie van de economische en sociale structuur zich handhaaft met eerbiediging van het particulier bezit, van de onaantastbaarheid van initiatief en verantwoordelijkheid van het ondernemingshoofd, van de gezonde en vrije concurrentie, de bolste garanties voor het bereiken van ons hoofddoel: de werkelijke sociale vooruitgang.”²⁹⁷

Hier verwijst het VBN naar het Sociaal Pact om haar gehechtheid aan de structuurhervormingen, zoals ze in het Pact ingeschreven stonden, te bevestigen. Ze meenden dat de bedrijfsorganisatie een onvermijdelijk feit was, maar ze deed er alles aan om de hervormingen tot het minimum te beperken. Het kwam hier reeds aan bod dat de wet van september 1948 niet echt overeenkwam met wat in het luik over de paritaire samenwerking uit het Pact was overeengekomen. De patronale organisatie was dan ook niet opgezet met de eisen van de vakbonden om tot een doorgedreven vorm van (economische) medezeggenschap te komen. Het VBN toont hier haar gehechtheid aan het kapitalistische eigendomsverhoudingen maar past dat wel in een sociaal-voortuitgangsdiscours. Te verregaande structuurhervormingen zouden volgens VBN de sociale vooruitgang, dat hun 'hoofddoel' is, in gevaar brengen.

In de 'Mededelingen' van 1952 vond ik maar één enkele verwijzing naar het Sociaal Pact. Het ging hier over een artikel dat werd overgenomen uit het weekblad (van 24/3/1952) van

²⁹⁷ *Mededelingen van het VBN*, juni 1951, extra nummer, p.4

Fabrimetal, de werkgeversorganisatie uit de metaalsector. Opnieuw ging het hier over de hervorming van de sociale zekerheid:

“ Het standpunt dat wij nog zeer onlangs in dit Bulletin hebben verdedigd bracht duidelijk tot uitdrukking dat wij de Maatschappelijke Zekerheid op een stevige grondslag willen vestigen, zonder echter te tornen aan de principes die werden vastgelegd door hen die het accoord van maatschappelijke solidariteit afsloten, en zonder terug te krabbelen voor eenmaal aanvaarde lasten. De omstandigheden (de grote geldtekorten, C.D.) bewijzen thans opnieuw dat de huidige formule niet voldoet en dat het regime nog lang niet het evenwicht bereikt heeft.²⁹⁸

Dit citaat toont aan dat het standpunt over de sociale zekerheid van het VBN en dat van Fabrimetal overeenkomt. Fabrimetal was dan ook één van de invloedrijkste federaties binnen het VBN. Het is uiteraard niet verwonderlijk dat de metaalfederatie, het bastion van modernistische patronen zoals Velter en Bekaert, haar gehechtheid aan het Pact hier heeft bevestigd.

De meeste verwijzingen naar het Sociaal Pact gebeuren in artikels die handelen over de sociale zekerheid. Zo vond ik in maart 1953 nog een verwijzing naar het Pact in een brief aan minister Van den Daele. Het VBN was niet tevreden met een besluit van de minister betreffende het bestuur van de Rijksdienst voor Ziekte en Invaliditeit (RVZI), dat volgens hen een schending was van het principe van paritair beheer:

“ De opstelling der reglementen betreffende de verzekering welke voorheen werd waargenomen door het Nationaal Bestuurscomité is thans overgedragen op een Bestendig Comité waarin de vertegenwoordiging der werkgevers vrij zwak is.

(...)

De rechten der verzekerden zijn immers nog slechts vertegenwoordigd door 2 afgevaardigden voor de werkgevers en 2 afgevaardigden voor de werknemers, tegenover 9 gedelegeerden der verzekeraars.²⁹⁹

Daarom stelt het VBN dat:

“... het principe zelf te berde (wordt, C.D.) gebracht van het paritair beheer der organismen voor maatschappelijke zekerheid, welke tot dusverre een der grondslagen waren van het pact van sociale solidariteit dat destijds onder de bezetting in het geheim werd gesloten.”³⁰⁰

²⁹⁸ *Mededelingen van het VBN*, 9 april 1952, nr.15, p.802

²⁹⁹ *Mededelingen van het VBN*, 11 maart 1953, nr.10, p.443

³⁰⁰ *Ibid.*, p.443

De bedoeling van Van den Daele bij deze maatregel was om de invloed van de mutualiteiten in de RVZI te vergroten.³⁰¹ Dit stuitte uiteraard op protest van de patroons, die op die manier hun invloed sterk verminderd zagen. Daarom gaan zij zich beroepen op het principe van paritair beheer, dat in het Sociaal Pact ingeschreven stond. Het is opvallend dat Van den Daele hier door de patroons verweten wordt het paritair beheer niet na te leven, terwijl de christen-democraat Van den Daele zich later zelf nog een grote voorstander zou tonen van datzelfde paritaire beheer (cfr. supra zijn interpellatie van Troclet).

Midden het jaar 1953 ontstaat er een nieuwe onenigheid omtrent de sociale zekerheid. Ditmaal gaat het om een voorstel van de regering om over te gaan van een driemaandelijkse betaling naar een maandelijkse betaling van de bijdragen. Het VBN protesteerde tegen dergelijke hervorming en verwijst daarbij opnieuw naar het Sociaal Pact:

“ Is het (...) beslist nodig dat alle jegens de werkgevers aangegane verbintenissen met voeten getreden worden? Tijdens de onderhandelingen over het Pact van sociale solidariteit was nl. overeengekomen dat het geringe voordeel, dat de ondernemingen zouden kunnen halen uit een driemaandelijkse vervaltermijn, gedeeltelijk de nieuwe administratieve lasten zou compenseren, welke de Maatschappelijke Zekerheid hun zou opleggen. De voortdurende toeneming van deze lasten laat niet toe deze verbintenis te verbreken zonder tot volledige aanpassing van de modaliteiten der bijdragebetaling over te gaan, die noodzakelijkerwijs een plaatsje moet vinden binnen de algehele herziening van de Maatschappelijke Zekerheid.”³⁰²

Hier wordt opnieuw de gehechtheid van de werkgevers aan het Pact benadrukt. Zij wensen zich dan ook, integendeel tot de regering, te houden aan wat het bepaalde. Het VBN geloofde niet dat de invoering van de maandelijkse betaling een oplossing zou bieden voor de financiële problemen van het stelsel. Nogmaals komt haar wens naar voor de ad hoc-maatregelen te vermijden en tot een werkelijke hervorming van het stelsel te komen.

Drie weken later publiceert het VBN in haar ‘Mededelingen’ een perscommuniqué betreffende het voorstel tot maandelijkse betaling. Nogmaals verwijst het VBN naar de afspraken overeengekomen in het Sociaal Pact om haar ontevredenheid ten opzichte van dergelijke maatregel dat:

³⁰¹ Pasture, (P.), *Kerk, politiek en sociale actie...*, p.123

³⁰² *Mededelingen van het VBN*, 3 juni 1953, nr.22, p.947

“ (...) de verbintenissen van de onderhandelaars van het Pact van sociale solidariteit miskent, die het behoud, door de werkgevers, van de som der bijdragen hadden toegestaan tot na afloop van het kwartaal, zulks ten einde de door de Maatschappelijke Zekerheid opgelegd administratieve lasten te compenseren.”³⁰³

Tijdens het jaar 1954 was het discours van het VBN volledig geconcentreerd op de (opvoering van de) productiviteit. Opvallend is dat er in ‘Mededelingen van het VBN’ geen sprake is geweest van gesprekken die zouden leiden tot een ‘nieuw sociaal pact’. Dat idee werd door Bekaert, die in 1952 voorzitter van het VBN was geworden, afgewezen.³⁰⁴ Onder invloed van haar nieuwe voorzitter zou het VBN nieuwe besprekingen met de vakbonden voeren, die zouden leiden tot de ondertekening van het productiviteitsprotocol, die algemeen werd beschouwd als een uitdieping van het Sociaal Pact. Gedurende 1954 vond ik geen verwijzing naar het Pact, maar dat betekent niet dat het Sociaal Pact uit de actualiteit verdween was.

Begin 1955 publiceert de werkgeversorganisatie een radiotoespraak van Jean de Cooman d’Herlinckhove, beheerder van de Federatie der Werkgevers uit de Handel en het Bank-en Verzekeringswezen, alsmede voorzitter van het Nationaal Comité van de Rijksdienst Ziekte-en Invaliditeitsverzekering. Deze handelt over het probleem van het paritair beheer van de instellingen van de Maatschappelijke Zekerheid:

“ Velen onder U hebben beslist reeds horen spreken van het paritair beheer der instellingen voor Maatschappelijke Zekerheid. Daar dit begrip voor sommigen nochtans tamelijk vaag is, zal ik trachten het hier te verduidelijken.

Zoals bekend, voerden vertegenwoordigers van de werkgevers en werknemers tijdens de bezetting geheime besprekingen, welke geleid hebben tot hetgeen men gewoon is te noemen “het pact van sociale solidariteit”. Dit pact voorzag de invoering in België van de verplichte Maatschappelijke Zekerheid, waarvan de grondslagen onmiddellijke na de bevrijding door onze tegenwoordige Eerste Minister werden gelegd en waarvan de organisatie reeds begin 1945 door de thans in functie zijnde Minister van Arbeid ter hand werd genomen.

In dit pact van sociale solidariteit was overeengekomen dat de verschillende instellingen, die belast zijn met het toepassen van de verplichte Maatschappelijke Zekerheid – zo bijvoorbeeld het Rijksfonds Ziekte-en Invaliditeitsverzekering, de Kassen voor pensioenen, kinderbijslagen,

³⁰³ *Mededelingen van het VBN*, 24 juni 1953, nr.25, p.1102

³⁰⁴ Luyten, (D.), *Sociaal-economisch overleg...*, p.162

werkloosheidsuitkeringen, verlof, enz. – beheerd zouden worden onder toezicht van de werkgevers en werknemers.

(...)

Wij moeten evenwel, spijtig genoeg, vaststellen dat zulks niet is gebeurd. Indien de diverse beheercomités, op paritaire wijze samengesteld uit gedelegeerden van de vakverenigingen en van de werkgeversverenigingen, aanvankelijk een zeker gezag hadden en een belangrijke adviserende rol speelden, moet toch worden geconstateerd dat zij in de loop der jaren steeds minder om advies worden gevraagd, dat met hun oordeel steeds minder rekening wordt gehouden, en dat hun bevoegdheid en hun verantwoordelijkheid steeds scherper worden beperkt.³⁰⁵

In zijn radiotoespraak focust de Cooman d'Herlinckhove dus op het principe van paritair beheer. Het Sociaal Pact wordt opnieuw aangehaald als de oorsprong van (de invoering van) dat principe van paritair beheer, dat de werkgevers nauw aan het hart ligt. Hij meent echter dat het in de praktijk niet veel meer voorstelt. De opeenvolgende regeringen hadden vaak zonder raadpleging van de beheerscomités overgegaan tot eenzijdige maatregelen. Daarbovenop had Troclet eind 1954 nog eens zijn besluiten genomen, die een serieuze inperking van dat paritair beheer op het oog had (cfr. supra).

Twee weken later publiceert het VBN een lezing van haar afgevaardigd-beheerder Roger De Staercke. Deze had als titel 'De verdiensten en de verantwoordelijkheden van de vrije onderneming' en werd door hem voorgedragen voor de Société Royale d'Economie Politique. Hij heeft het daarin onder andere over de besprekingen die onder meer geleid hebben tot de ondertekening van het productiviteitsprotocol:

“ Is het gewaagd te veronderstellen dat, indien men werkelijk moest willen, deze samensprekingen, zoals tien jaar geleden voor het pact van sociale solidariteit is geschied, zouden kunnen leiden tot de grondbeginselen van een doelmatige en heilzame hervorming van het systeem der sociale voorzorg. De initiatieven, die voortspruiten uit een loyale en constructieve samenwerking, gedaan buiten iedere dogmatische, strakke regel, voeren – het experiment met de paritaire comités heeft zulks bewezen – tot de meeste levenskrachtige en de meest doeltreffende instellingen, overeenstemmend met onze nationale geestesgesteldheid welke steeds de gulden middenweg verkiest en gekant is tegen roekeloze experimenten alsook extreme formules.”³⁰⁶

³⁰⁵ *Mededelingen van het VBN*, 12 januari 1955, nr.2, p.207

³⁰⁶ *Mededelingen van het VBN*, 26 januari 1955, nr.4, p.471

De Staercke hoopt dat de ‘Gemeenschappelijke Verklaring ter opvoering van de productiviteit’ eenzelfde rol zou kunnen spelen als het Sociaal Pact. Zoals het Pact had gezorgd voor de verplichting van de sociale zekerheid, hoopte het VBN dat de paritaire besprekingen nu zouden leiden tot de langverwachte hervorming van de sociale zekerheid. Hij houdt hier een discours van samenwerking, dat als het ware een kenmerk was van de Belgische geestesgesteldheid.

De laatste verwijzing naar het Sociaal Pact in ‘Mededelingen’ vond ik in april 1956 in een artikel als titel met ‘Producers door en voor de mens? Vormt de automatisering een bedreiging? Of is het een der voorwaarden voor onze redding?’. Het Pact wordt vermeld in het kader van het vooruitgangsdiscours dat het VBN hier voert:

“ Het is voorzeker nuttig te weten wat de menselijke vooruitgang is, zich af te vragen waarheen hij leidt. Maar vóór alles moet worden bepaald waartoe wij deze vooruitgang zullen aanwenden. De meest geraffineerde, zelfs de meest autonome techniek zal nooit meer zijn dan een instrument voor materiële bevordering, een middel voor de geestelijke vrijmaking. Zij dient in dienst te worden gesteld van de mens en van de maatschappij; zij moet worden aangewend voor een verhoogd welzijn, meer vrijheid en ruimere beschaving te bereiken.

Deze bezorgdheid om een evenwichtige sociale vooruitgang, dit streven om in het bedrijfsleven de onvervangbare prioriteit van de mens te vrijwaren, werd goddank in ons land wijselijk bekrachtigd van bij de Bevrijding door het Sociaal Pact. Een nieuw en bijzonder indrukwekkend bewijs ervan werd geleverd door de Gemeenschappelijke Verklaring over de Productiviteit van 6 mei 1954.³⁰⁷

Hier wordt zeer duidelijk verklaard dat de (vooruitgang van de) techniek volledig in dienst staat van de menselijke vooruitgang. Dit principe werd volgens het artikel al eens opgenomen in het Sociaal Pact en dat werd nu nog eens herhaald in het productiviteitsprotocol. Dit toont dus aan dat de ‘Gemeenschappelijke Verklaring’ als een soort van opvolger van het Pact wordt beschouwd. Beide overeenkomsten krijgen hier overduidelijk een groot belang toegewezen. In 1957 en 1958 werd er in ‘Mededelingen van het VBN’ niet meer verwezen naar het Sociaal Pact.

³⁰⁷ *Mededelingen van het VBN*, 11 april 1956, nr.15, p.932

4.4.2 Het Sociaal Pact in ‘Industrie’

Het Franstalige tijdschrift ‘Industrie’ voorzag aan de behoefte binnen het VBN om naar buiten te treden met een maandblad dat theoretische beschouwingen bevat over alles wat met de industrie te maken had. Het werd pas vanaf 1947 gepubliceerd en reeds in het eerste nummer werd er naar het Sociaal Pact verwezen. Het artikel in kwestie handelde over de naoorlogse sociale problemen: “ La periode qui a suivi la Libération a été caractérisé, en Belgique, comme partout ailleurs dans le monde, par l’ampleur des préoccupations sociaux et par l’interdépendance qui a de plus en plus été accusée entre ces dernières et les questions économiques. Trois problèmes dominant la vie sociale des derniers mois, celui des salaires, l’organisation collectives entre employeurs et travailleurs, la revision enfin du régime de la sécurité sociale.”³⁰⁸

De auteur merkt hier op dat men zich in de naoorlogse periode vooral om sociale kwesties is gaan bekommeren en zeker ook is gaan letten op de onderlinge afhankelijkheid tussen het sociale en het economische. Dit principe stond ook, zoals supra al vermeld, impliciet ingeschreven in het Sociaal Pact. De drie belangrijkste kwesties die het sociale leven in de eerste jaren na de oorlog domineerden waren die kwesties waar ook in het Pact is op ingegaan, namelijk de loonkwestie, de paritaire samenwerking tussen werkgevers en werknemers en de sociale zekerheid.

Hierna worden deze 3 belangrijke kwesties uitgebreid besproken. Eenmaal bij de sociale zekerheid aangekomen stelt men dit:

“ La probabilité d’une prochaine revision a suscité dans de nombreux milieux une campagne, don’t la caractère parfois acerbe et peu constructif est plutôt décevant. On est loin de se souvenir de l’effort considerable qui avait été fait, tant dans les patronaux qu’ouvriers, pour améliorer et élargir le réseau des assurances sociale de notre pays, conformément a l’accord de solidarité sociale conclu sous l’occupation”.³⁰⁹

De auteur betreurt dat de sfeer die er nu hangt rond de eventuele hervorming van de sociale zekerheid. Hij stelt dat men in 1947 al ver verwijderd was van de grote inspanningen die de werkgevers én de werknemers (samen) hebben gedaan bij de verbetering en uitbreiding van het netwerk van sociale verzekeringen, zoals het Sociaal Pact dat had voorgeschreven. Er wordt hier

³⁰⁸ *Industrie*, januari 1947, nr.1, p.52

³⁰⁹ *Ibid.*, p.53

duS ook met een gevoel van heimwee over het Pact gesproken. Opvallend is hier toch dat er alleen in de paragraaf over de sociale zekerheid over het Pact gesproken is.

Ook de volgende verwijzing naar het Sociaal Pact vond ik in een artikel dat handelde over de (hervorming van de) sociale zekerheid:

“ Car les circonstances d’après-guerre ont largement contribute à la méconnaissance du caractère provisoire du régime, dont la période de rodage ne pouvait, de l’avis de ses initiateurs- les négociateurs du pacte de solidarité sociale – entrainer que des corrections d’éventuelles erreurs de calcul, mais non des changement profonde du système. Dans la periode trouble qui a suivi la Libération, on a souvent trouvé dans la securité sociale le moyen de satisfaire certaines revendications, d’améliorer par un liais le niveau de vie des travailleurs et d’éviter des poussées salariales préjudiciables.”³¹⁰

In dit citaat komt de nadruk weer te liggen op het voorlopige karakter van de voornemens die genomen werden in het Sociaal Pact. De onderhandelaars van het Pact, die hier als de stichters (‘initiateurs’) van de sociale zekerheid worden voorgesteld, hadden benadrukt dat tijdens de proefperiode bepaalde rekenfoutjes wel mochten aangepast worden, maar het mocht niet komen tot een ingrijpende verandering. Dankzij deze (voorlopige) sociale zekerheid was men er in geslaagd de levensstandaard van de arbeiders te verhogen en een ongewenste verhoging van de lonen te vermijden.

In het volgende nummer van ‘Industrie’ werd er nog eens op de sociale zekerheid ingegaan:

“ Sans sous-estimer l’importance des formes de la gestion, il importe d’établir au préalable la philosophie du système, car il est toujours plus aisé de pratiquer une matière dont les principes ont été nettement définies. Issu de ce Pacte de solidarité sociale, dont les effect ont été si heureux pour le pays, notre régime de la securité sociale a été, par la force meme des choses, construit sur des bases empiriques, puisqu’il a été superpose à des institutions existantes que ne réunissait aucun lien organique. Aussi dans les milieu patronaux, l’idée a-t-elle pris corps, - et la confrontation de notre propre experience avec celles de l’étranger lui a donné plus de consistance,- que la securité sociale des travailleurs, telle qu’elle est organisée chez nous, ne pouvait être considerée que comme l’ébauche du régime de solidarité que toute collectivité évoluée doit s’imposer.”³¹¹

³¹⁰ *Industrie*, augustus 1948, nr.8, p.523

³¹¹ *Industrie*, september 1948, nr.9, p.599

Opnieuw wordt de band gelegd tussen het Sociaal Pact en het stelsel van sociale zekerheid. Het Pact wordt hier voorgesteld als zijnde zeer belangrijk voor ons land (‘ dont les effect ont été si heureux pour le pays). Het heeft aanleiding gegeven tot het ontstaan van de sociale zekerheid in België. De solidariteit waarmee ook de patroons instemden dat aan de basis lag van het systeem is een voorbeeld voor alle andere ontwikkelde landen.

In maart 1949 werd een artikel gepubliceerd, waarin werd ingegaan op de latere omvorming van de APR in de NAR. Zoals eerder aangegeven was het VBN een voorstander van de oprichting van de NAR omdat het afkerig stond van een té grote inmenging van de overheid. In een korte historiek wordt kort verwezen naar het Sociaal Pact:

“ Avant de préciser les positions actuelles, un bref historique s’impose. Issu du Pacte de solidarité sociale, le Conseil paritaire général a vu le jour immédiatement après la Libération, grâce aux initiatives conjointes des organization patronales et ouvrières et du Ministre du Travail de l’époque, M. Van Acker, co-auteur du pacte dont question.

Pendant de longs mois, le Conseil paritaire général a fonctionné d’une manière particulièrement efficace, instruisant comme il le devait le Ministre du Travail des opinions – parfois concordantes, parfois opposés, - des employeurs et des travailleurs. Malgré le rôle éminent qu’il jouait, ce n’est qu’en 1946 qu’on songea à le doter d’un statut legal.³¹²

Het artikel haalt dus eerst de oorsprong van de APR aan. Deze was, in het verlengde van het Sociaal Pact, ontstaan dankzij de gezamenlijke(!) inspanningen van werkgevers-en werknemersorganisaties en de toenmalige minister van Arbeid Van Acker, die, zo wordt nog eens aangehaald, mede-onderhandelaar was van het Pact. Er wordt gesteld dat de APR zeer nuttig werk verrichtte door de minister van Arbeid op de hoogte te brengen van de meningen van de werkgevers- en werknemersorganisaties. Er wordt heel expliciet gesteld dat deze soms gelijklopend waren en soms aan elkaar tegengesteld. Het artikel stelde de vraag waarom het zolang duurde vooraleer men de APR van een wettelijk statuut zou voorzien. Het zou volgens het VBN wel eens te maken kunnen hebben met feit dat hierdoor de beslissingsvrijheid van de overheid zou kunnen beperken. In haar discours was de regering, en niet de vakbonden, dan ook vaak vijand nummer één van de patroons.

Net zoals in ‘Mededelingen’ wordt begin 1950 ook in ‘Industrie’ ingegaan op de verhoging van de bijdragen voor de werkloosheidsverzekering:

³¹² *Industrie*, maart 1949, nr.3, p.154

En Belgique, lors des discussions qui ont abouti au Pacte de la solidarité sociale, on a convenu qu'une moyenne de quinze jours pouvait couvrir le turn over. A raison d'une indemnité égale à la moitié du salaire du manoeuvre, une cotisation de 2% était nécessaire, là est l'origine de la charge actuelle de l'assurance-chômage. Pourquoi des lors le gouvernement a-t-il propose une nouvelle cotisation?'

We krijgen hier dus een gelijkaardige reactie als in 'Mededelingen'. Men verwijst hier naar het Sociaal Pact en het bijdragepercentage van 2% dat voorzien was om de werknemers te verzekeren tegen de onvrijwillige werkloosheid. Het lijkt hen dan ook niet gerechtvaardigd de afspraken die in het Pact gemaakt zijn naast hun neer te leggen en een verhoging van de bijdragen in te voeren. Verder in het artikel werd nog gesteld dat zelfs de vakbonden die mening toegedaan zijn. Zowel vertegenwoordigers van ABVV als van ACV verkondigden dat ze niet akkoord gingen met een verhoging van de bijdrage.

Hierna duurde het enkele jaren vooraleer er opnieuw sprake was van het Sociaal Pact. In een artikel van voorzitter Bekaert zelf over de economische toestand in België gaat hij ook in op het aan de gang zijnde debat om te komen tot een 'nieuw sociaal pact':

“ Mais en aucun cas l'idée d'un pacte économique et social n'est née du désir de retourner au passé. Il fut un temps où l'en pouvait se permettre le luxe de se demander si le monde industriel belge était conservateur et réactionnaire ou bien s'il était ouvert à des idées nouvelles. Ces temps est définitivement révolu. Je ne conçois pas une organisation de nos industries nationales qui ne soit pas résolument progressiste.”³¹³

Het is hier opvallend dat Bekaert spreekt van een 'pacte économique et social'. In het patronale discours kwam in die periode heel vaak de verwevenheid van de economische kwestie en de sociale kwestie aan bod. Om bepaalde sociale voordelen te kunnen bekomen, moest men daar eerst de economische basis voor leggen. Het VBN streefde er naar om deze kwesties niet te scheiden van elkaar, getuige daarvan het debat over de oprichting van een Sociaal-Economische Raad naar Nederlands voorbeeld.³¹⁴ Hij verklaarde zeer duidelijk dat men geen pact wou sluiten om terug te keren naar het verleden(hoewel de vakbonden daar soms anders over dachten, cfr. supra). In de jaren '50 hadden de modernistische patroons binnen het VBN zo goed als volledig

³¹³ *Industrie*, juni 1953, nr.6, p.354

³¹⁴ Vercauteren, (G.) en Wijnens, (I.), "Een twee-eiige tweeling...", p.239 ev.

het laken naar zich getrokken. Bekaert benadrukte dan ook het feit dat het VBN onder zijn voorzitterschap resoluut een progressieve koers zou varen..

De volgende verwijzing naar het Sociaal Pact vond ik in een artikel over de ondernemingsraden in april '54. Van die ondernemingsraden brengt het artikel een bijzonder genuanceerd beeld:

“ Des premiers mois de 1950, plus de 800 entreprises tentaient l'expérience imposée par la loi du 20 septembre de 1948 et installaient chez elles un conseil. Contrairement à ce qu'il advient bien souvent à des organismes nouveaux qui, une fois mis en place, sombrent dans l'indifférence, sinon dans l'oubli de leurs promoteurs, les conseils d'entreprise n'ont cessé d'éveiller l'intérêt tant des milieux patronaux que syndicaux. Cela tient en grande partie au fait que ces conseils répondent à un besoin et que reposant sur la volonté de créer au sein des entreprises un climat de collaboration entre la direction et les travailleurs, leur installation constituait la suite logique des accords conclus durant la guerre et qui ont trouvé leur expression dans le projet de pacte de solidarité sociale.

Sans doute la loi qui a présidé à leur naissance ne répond-elle pas entièrement au vœu unanime des employeurs; sans doute également, en est-il de même, mais pour des raisons différentes, du côté des travailleurs; à cet égard, il est bon de rappeler que le législateur a fait oeuvre de conciliation et a adopté un texte souple qui tenait compte des divergences exprimées à l'occasion de l'étude des modalités d'exécution intéressant l'installation des conseils d'entreprise.”³¹⁵

Volgens dit artikel beantwoordden de ondernemingsraden aan een wens, zowel aan werkgevers- en werknemerszijde, om binnen de onderneming te komen tot een (klimaat van) samenwerking tussen werkgever en werknemers. De oprichting van de ondernemingsraden was volgens het artikel dan ook het logische gevolg van de afspraken die in het Sociaal Pact gemaakt waren. Ik ben hierop reeds uitgebreid ingegaan: er was een verschil tussen de ondernemingsafvaardiging zoals zij in het Pact stond ingeschreven en de ondernemingsraden zoals zij in de wet werden vermeld. Er wordt erkend dat de wet van 20 september 1948 een compromis geworden was tussen de syndicale en de patronale standpunten, maar de algemene teneur van dit artikel is dat er aan beide zijden een wens tot samenwerking aanwezig was.

In 'Industrie' van januari 1955 vond ik een opvallend artikel van De Staercke waarvan titel, 'Le pacte social a dix ans', doet vermoeden dat het om een herdenking van het Sociaal Pact gaat. Uiteindelijk bleek het vooral over de sociale zekerheid te gaan, die op dat moment inderdaad net

³¹⁵ *Industrie*, april 1954, nr.4, p.241

10 jaar was. De titel zou eigenlijk ‘Le sécurité sociale a dix ans’ moeten zijn. Het is alsof het Sociaal Pact hier synoniem staat voor de sociale zekerheid, waartoe het aanleiding geeft gegeven. In de inleiding wordt wel nog even ingegaan op het Pact zelf:

“ Tout d’abord parce que l’administrateur-délégué de la F.I.B. y a saisi l’occasion de rappeler la part qu’avait prise le patronat à l’élaboration de ce contrat fondamental, et de noter que l’industrie ne regrettait rien dans cette option décisive. Le Pacte social, on l’a dit, a évité à notre pays les ruptures qui ont affaibli l’économie, et menace l’équilibre même de nations proches et amies. Il était opportune de relever qu’il avait été conclu non pas dans la résignation de l’industrie, mais grâce à son lucide et prévoyant assentiment.”³¹⁶

De Staercke haalt hier het grote belang van het Sociaal Pact aan (ce contrat fondamental) en legt daarbij vooral de nadruk op de medewerking die de patroons daarbij verleent hebben. Het was niet zo dat de patroons het Pact passief aanvaard hadden, maar zij verleenden daarbij uit een vooruitziende ingesteldheid actief hun goedkeuring. Het Pact heeft volgens De Staercke haar doel, het behoud van de sociale vrede, niet gemist. Zo was België in staat geweest om snel van start te gaan met de heropbouw na WOII

Enkele alinea’s later voert hij een gelijkaardig discours:

“ Il y a plus de dix ans, dans la clandestinité, travailleurs et employeurs mettait au point le Pacte de solidarité sociale. C’est un événement dont on exagérera difficilement l’influence sur le cours ultérieur des relations sociaux dans ce pays.”³¹⁷

Hier haalt hij nogmaals het belang aan van het Sociaal Pact. Hij doet dat evenwel enkel en alleen voor haar band met de sociale zekerheid. Hierna volgt opnieuw een patronaal pleidooi voor een hervorming van het stelsel, waarvan De Staercke de gebreken (in zijn ogen) van bloot legt. Hij haalt daarbij, naast enkele structuurproblemen, opnieuw het probleem van het paritair beheer en de persoonlijke verantwoordelijkheid aan.

In 1957 komt de hervorming van de sociale zekerheid nogmaals aan bod in ‘Industrie’. Volgens het VBN is het helaas nooit tot een echte hervorming van de sociale zekerheid gekomen. Toch, stelt het artikel, lijkt het stelsel van sociale zekerheid in 1957 helemaal niet meer op dat stelsel dat eind 1944 werd ingevoerd. Het geeft daar verschillende voorbeelden van en bij één van deze voorbeelden wordt er verwezen naar het Sociaal Pact:

³¹⁶ *Industrie*, januari 1955, nr.1, p.8

³¹⁷ *Ibid.*, p.8

“L’augmentation sans cesse croissante des cotisations modifie également les bases admise paritairement dans le Pacte de solidarité sociale. S’il est difficile de poser le jalon à l’endroit précis où se situe la juste frontière entre le salaire direct et individualisé d’une part, le salaire indirect et mutualisé de l’autre, il n’en reste pas moins qu’aux yeux de beaucoup cette frontière semble déjà dépassée. Les travailleurs eux-mêmes, à en juger par certaines réactions récentes, semblent le comprendre de plus en plus et réaliser que les cotisations de sécurité sociale sont nécessairement prélevées aux dépens des rémunérations directes.”³¹⁸

Er is volgens dit artikel amper nog een grens te trekken tussen het directe loon en het indirecte loon. Er wordt naar het Pact verwezen omdat de regering meermaals het paritair afgesloten akkoord met de voeten heeft getreden door de talrijke verhogingen van de bijdragen die het heeft ingevoerd. We hebben dit soort discours al een aantal keer tegengekomen in ‘Mededelingen van het VBN’ ook.

De laatste verwijzing naar het Sociaal Pact in ‘Industrie’ kwam voor in een artikel van Henri Fuss, de spilfiguur bij de opstelling van het Pact. In dezelfde maand was ook de ‘getuigenis’ van Fuss over de totstandkoming van het Sociaal Pact gepubliceerd in het ‘Arbeidsblad’ (cfr. supra). In dit artikel heeft hij het over de paritaire arbeidsverhoudingen tussen de ondernemingshoofden en de arbeiders en de sociale zekerheid:

“ Le régime belge de sécurité sociale – (...) – avait été conçu dans la clandestinité et par accord direct entre représentants de l’industrie et représentants du monde des travailleurs, sans aucun contact avec l’administration officielle. L’arrêté-loi du 28 décembre 1944 ne fut rien d’autre qu’une exacte transcription, en termes législatifs, des dispositions sur lesquelles représentants de l’industrie d’une part, syndicalistes et mutualistes d’autre part, s’étaient mis d’accord.

Tous avaient d’ailleurs eu la sagesse de convenir que si la sécurité sociale devait être considérée comme une acquisition définitive dans son principe, les premières modalités d’application devaient n’avoir qu’un caractère provisoire et être sujettes à révision, suivant une procédure parlementaire normale, à la lumière de l’expérience. Ceci valait pour l’ensemble du régime, mais tout particulièrement pour l’assurance-maladie-invalidité.”³¹⁹

De band tussen het Sociaal Pact en de sociale zekerheid wordt door Fuss uitdrukkelijk in de verf gezet. Hij benadrukt dat het Pact het resultaat was van paritaire(!) clandestiene besprekingen en

³¹⁸ *Industrie*, mei 1957, nr.5, p.343 ev.

³¹⁹ *Industrie*, juli 1958, nr.7, p.492

dat zonder enige bemoeienis van een officiële instantie. Opvallend is dat Fuss de aanwezigheid vermeld van de vertegenwoordigers van de mutualiteiten , naast de vertegenwoordigers van het patronaat en de syndicaten. Hij benadrukt het voorlopige karakter van het stelsel, dat na een tijd moest hervormd worden na een parlementair debat. Dit gold voor het ganse stelsel, maar vooral de ziekte-en invaliditeitsverzekering, die zware financiële aderlatingen vertoonde, moest hervormd worden.

4.4.3 Samengevat

Ik ben hier dus in 2 belangrijke patronale tijdschriften op zoek gegaan naar vermelding van of verwijzingen naar het Sociaal Pact. Kurgan-van Hentenryk stelde in haar bijdrage over het patronaat en het Sociaal Pact dat het patronaat over het algemeen weinig verwees naar het ontwerpakkoord. Als ze dat toch deed, was het vooral om de sociale dialoog aan te wakkeren.³²⁰ Zij hoopten daarbij dat de herinnering aan (de onderhandelingen van) het Sociaal Pact een mobiliserend effect zou hebben zodat men in dezelfde paritaire ‘geest’ als toen tot een oplossing te komen. De bovenstaande toespraken van hooggeplaatsten zoals Van der Rest en De Staercke kunnen hier als voorbeeld van aangehaald worden.

De verwijzingen naar het Sociaal Pact waren ook in andere artikels talrijk. Vooral haar band met de sociale zekerheid wordt uitgebreid aangehaald. Zo vond ik zowel in ‘Mededelingen van het VBN’ als in ‘Industrie’ meerdere verwijzingen naar het Pact die betrekking hadden op technische kwesties, zoals bijvoorbeeld in verband met de kwestie van de bijdragenpercentages. Het voorlopige karakter van de regeling van de sociale zekerheid, zoals die in het Pact was overeengekomen en door de besluitwet van Van Acker werd ingevoerd, werd vaak benadrukt. Zij kon dan ook niet akkoord gaan met de ad hoc-maatregelen met betrekking tot het sociale-zekerheidsstelsel die gedurende mijn ganse onderzoeksperiode werden getroffen. Zoals in de preambule van het ontwerpakkoord stond ingeschreven het parlement zo snel mogelijk een definitief stelsel moest voorbereiden. Het VBN zou de publieke opinie daar meermaals trachten aan te herinneren. Zo waren de talrijke verhogingen van de (patronale) lasten, die de opeenvolgende ministers van Sociale Voorzorg invoerden, in deze tijdschriften vaak het mikpunt van kritiek. Om deze kritiek kracht bij te zetten werd meermaals naar de inhoud van het Sociaal Pact verwezen.

Het was algemeen geweten dat de patroons de invloed van de regering in de sociale zekerheid hoopte te beperken. Daarom was zij het principe van het paritair beheer, dat in het Pact stond ingeschreven, bijzonder genegen. In enkele van de bovenstaande (stukken van) artikels werd het Pact dan ook aangehaald om hun argumenten ten voordele van het paritair beheer te ondersteunen. Ook de inmenging van de regering in de collectieve arbeidsverhoudingen werd door de patroons weinig geapprecieerd. Daarom werd ook enkele malen uitdrukkelijk verwezen

³²⁰ Kurgan- van Hentenryk, ” Le patronat et...”, p.211

naar het Pact als resultaat van paritaire onderhandelingen. Zowel in ‘Industrie’ als in ‘Mededelingen van het VBN’ werd het Sociaal Pact vaak aangehaald als hét voorbeeld van echte paritaire onderhandelingen. In het discours van het VBN was dan ook vaak een soort van heimwee naar het Pact aanwezig in een periode waarin de overheid nog een (voor hen te) grote impact had op de arbeidsverhoudingen. Naarmate de jaren ’50 zich voltrokken, vond ik veel minder tot geen verwijzingen naar het Sociaal Pact. Het lijkt alsof het Pact in die periode wat uit het collectieve geheugen verdwenen was en de patroons vonden het toen ook blijkbaar niet meer nodig om er nog naar te verwijzen.

Opvallend is dat de patronale tijdschriften het Sociaal Pact nooit bij haar werkelijke naam werd genoemd, namelijk ‘Ontwerp van overeenkomst tot sociale solidariteit’. Het ‘Ontwerp van overeenkomst’ werd al direct vervangen door het woord ‘Pact’. Zo legde men de nadruk op het feit dat de 2 zijden, patroons en arbeiders, werkelijk tot een akkoord gekomen waren, dat getuigde van ‘sociale (of maatschappelijke) solidariteit’. Zij toonden daarmee aan dat het principe van de solidariteit nu ook tot in werkgeverskringen was binnengesijpeld (getuige daarvan de toespraak van Cornil, cfr. supra). Ook in het Franse tijdschrift ‘Industrie’ werd direct gesproken over ‘pacte de solidarité sociale’. Door te verwijzen naar het Sociaal Pact(en de nadruk te leggen op ‘sociale solidariteit’) toonde het patronaat haar gehechtheid aan de sociale zekerheid, wat als voornaamste conclusie hier naar voor moet worden geschoven. Als het over de structuurhervormingen ging, werd veel minder naar het Pact verwezen. Deze waren natuurlijk een richting ingegaan, die sterk verschilde van de richting die de vertegenwoordigers van het patronaat in het arbeiders-en werkgeverscomité wilden uitgaan. Toch werd het Pact enkele malen ingeschakeld in het samenwerkingsdiscours dat de werkgevers voerden. Ze legden daarbij dan ook de nadruk op de samenwerking tussen de vakbonden en de patroonsorganisaties zonder inmenging van de regering. In het patronale discours stond vaak de afkeer van overheidsinmenging centraal en daarom kozen zij er soms voor om de publieke opinie te herinneren aan de paritaire ‘geest’ waarin enkele vertegenwoordigers van de vakbonden en werkgevers tijdens de bezetting tot een akkoord waren gekomen, nl. het Sociaal Pact.

4.5 De overheid en het Sociaal Pact

In de periode na de oorlog gaat de overheid een zeer belangrijke invloed uitoefenen op de sociale relaties in ons land. Het beheer van de sociale zekerheid was inderdaad in handen van gekomen van de erkende werkgevers-en werknemersorganisaties, maar het was nog steeds de regering (in casu de minister van Arbeid en Sociale Voorzorg) die hun stelsel kon aanpassen en uitbreiden. Ook het behoud van de sociale vrede behoorde toen tot de centrale doelstellingen van de overheid.³²¹ De staat zou zich na WOII actief bezighouden met het promoten van sociale vrede en samenwerking. Volgens Luyten trachtte ze via het ‘Arbeidsblad’, het maandelijks tijdschrift uitgegeven door het ministerie van Arbeid het overleg te promoten. Hij spreekt daarbij over het verdedigen van de ‘sociaal-pact filosofie’(zie het citaat opgenomen bij het begin van Deel 4). Ik heb dus ook het ‘Arbeidsblad’ aan een onderzoek onderworpen, op zoek naar verwijzingen naar het Sociaal Pact om te zien in hoeverre men er melding van maakt en met welk doel voor ogen ze dat deed.

4.5.1 Het Sociaal Pact in ‘Arbeidsblad’

Zoals reeds gezegd werd het Sociaal Pact in het eerste naoorlogse nummer van het ‘Arbeidsblad’ (januari 1945) gepubliceerd. Daarbij wordt de band van het Pact met de besluitwet van Van Acker heel duidelijk aangehaald, maar ze wordt daar niet tot beperkt:

“ Bovendien gaat de overeenkomst verder dan de eigenlijke sociale solidariteit, vermits zij ook betrekking heft op den loonsvoet en de principes en methodes van paritaire samenwerking. Zij die in de toekomst met het regelen van die vraagstukken zullen belast zijn, zullen er aanwijzingen in vinden welke zij zeker zullen waardeeren.”³²²

Het ministerie van Arbeid, in socialistische handen tot 1949, stelt hier eigenlijk de sociale zekerheid gelijk aan de ‘eigenlijke sociale solidariteit’. Toch halen ze hier aan dat het niet alleen om de sociale zekerheid ging, maar ook over de lonen en de paritaire samenwerking. Zo wordt hier nog een poging gedaan om de eenzijdige visie op het Pact als zijnde gelijk aan de sociale zekerheid te beperken.

³²¹ Vercauteren, (G.), *In naam van de sociale vooruitgang...* pp.48-49

³²² *Arbeidsblad*, januari 1945, nr.1, p.9

Enkele edities later wordt er in de rubriek ‘Sociale Werking’ verwezen naar de activiteiten van het ACV. Ook de besprekingen van het Sociaal Pact kwamen hier kort aan bod:

“Tijdens den oorlog hebben de christelijke syndikaten deelgenomen aan de besprekingen tusschen werkgevers en werknemers, uit organisaties met uiteenlopende strekkingen, welke geleid hebben tot de aanneming van het Pact van sociale Solidariteit, op 29 april 1944 met algemeene stemmen goedgekeurd.”³²³

Inderdaad nam voor het ACV Henri Pauwels deel aan de besprekingen van het Sociaal Pact, met de goedkeuring van zijn collega’s Cool en pater Rutten.³²⁴ Ook hier wordt de officiële naam van het Pact direct overboord gegooid en spreekt men van een ‘Pact van sociale Solidariteit’.

Opvallend is dat hier gesproken wordt van een stemming, terwijl Henri Fuss in zijn ‘getuigenis’ heel duidelijk stelde dat er nooit een stemming is gebeurd.³²⁵

De volgende verwijzing naar het Pact vond ik in een rede van (toen) premier Achiël van Acker naar aanleiding van de herdenking van het vijftig jarige bestaan van het departement. Zowel de toespraak van Van Acker als van zijn opvolger Troclet werden in het ‘Arbeidsblad’ gepubliceerd, maar het was Pact-onderhandelaar Van Acker die er op terugkwam:

“De oorlogsjaren, die op zooveel gebied doodend en vernielend hebben ingewerkt waren echter in sommige opzichten vruchtbaar. Zij werden door het tot verschillende betrokken milieu’s behorende vaderlandsgezinde personen aangewend om samen de voorwaarden van een nieuwen socialen vooruitgang te onderzoeken, welke vooruitgang dan de prijs zou zijn van de herwonnen vrijheid. Door een in het geheim en het geniep voorbereide werk, dat derhalve van bijzonder aandoenlijken aard is, werd een belangrijke hervorming uitgewerkt en dadelijk na de bevrijding in een recordtempo ten uitvoer gebracht.”³²⁶

In zijn sociaal-vooruitgangsdiscours verwijst Van Acker dus naar de geheime onderhandelingen over het Pact, die een belangrijke(!) hervorming uitgewerkt hadden, en die door hemzelf natuurlijk ‘in een recordtempo’ ten uitvoer was gebracht. Opvallend is dat Van Acker het ontwerpakkoord niet bij naam heeft genoemd. Hij benadrukt wel dat de onderhandelaars van het akkoord, waarvan hijzelf natuurlijk één was, uit verschillende milieus komen, maar eenzelfde

³²³ *Arbeidsblad*, april-mei 1945, nr.4-5, p.224

³²⁴ Dambre, (W.), *Fundamenten...*, p.205

³²⁵ Fuss, (H.), “Het ontstaan ...”, p.863

³²⁶ *Arbeidsblad*, juni-juli 1945, nr.6-7, p.327

vaderlandsgezinde motivatie hadden. Het Pact wordt hier dus eigenlijk ook als een soort akte van vaderlandsliefde voorgesteld.

In het volgende nummer van het ‘Arbeidsblad’ verwees met naar de NAC van 30 juli 1945. De regering verklaarde dat zij zou verder werken aan de veralgemening en verbetering van de sociale verzekeringen:

“ Aldus wordt het “accoord van sociale solidariteit”, hetwelk tijdens de bezetting door een groep personaliteiten uit de werkgeverswereld en uit de werknemerswereld verwerkt en onlangs in het “Arbeidsblad” opgenomen werd, opnieuw naar voren gebracht.”³²⁷

Hier wordt dus de gehechtheid van de regering-Van Acker aan het Sociaal Pact benadrukt.

Verder gaat het in hetzelfde artikel over de huishoudelijke wederuitrusting:

“ Laten we nog de oprichting van een hulpfonds voor huishoudelijke heruitrusting van de arbeiders aanstippen, bestemd om laatstgenoemden de gelegenheid te bieden, zodra de producten beschikbaar zijn, gedeeltelijk de aankopen die ze zich vijf jaar lang moesten ontzeggen, te vergoeden. En laat ons er op wijzen dat deze maatregel eveneens door de “overeenkomst tot sociale solidariteit” werd aangeprezen.”³²⁸

De gehechtheid van de regering aan het Pact wordt nog eens geïllustreerd door haar belofte om te komen tot de oprichting van een hulpfonds. Dat Nationaal Hulpfonds voor de Huishoudelijke Wederuitrusting kwam er enkele maanden later met de besluitwet van 15 november 1945.

In hetzelfde nummer van het ‘Arbeidsblad’ werd er ook een artikel gewijd aan de sociale verhoudingen in Nederland. Daarbij werd de situatie in Nederland kort vergeleken met de Belgische situatie:

“ Wij hebben in ons nummer van Januari/Maart de “Overeenkomst tot sociale solidariteit” afgedrukt welke tijdens de bezetting door vertegenwoordigers van werkgevers en werknemers werd opgemaakt. De personen die aan dit werk hadden deelgenomen, waren niet met een formeele opdracht belast en konden de organisaties waartoe zij behoorden niet verbinden. Maar zij droegen er zorg voor, met invloedrijke of leidende leden van deze organisaties in voeling te blijven om er zich over te verzekeren dat de gevolgtrekkingen waartoe hun werkzaamheden leidden, in overeenstemming waren met de in de kringen welke zij vertegenwoordigen heerschende mening

³²⁷ *Arbeidsblad*, augustus-september 1945, nr.8-9, p.509

³²⁸ *Ibid.*, p.510

Onze Noorderburen zijn op dien weg veel verder gegaan. De officieele vertegenwoordigers van de werkgevers-en werknemersorganisaties hebben teksten opgemaakt en ondertekend die in hun grootte lijnen met denzelfden geest als de “Overeenkomst tot sociale solidariteit” zijn bezielde, maar er over wel op eenige belangrijke punten van verschillen.”³²⁹

Hier komt duidelijk het informele karakter van de onderhandelingen van het Sociaal Pact aan bod. Zoals eerder al vermeld, hadden de Pact-onderhandelaars geen officieel mandaat gekregen van hun respectievelijke organisaties. We zagen bijvoorbeeld dat Major en Van Acker het ontwerpakkoord alleen in ‘persoonlijke naam’ ondertekenden. Ze voelden zich niet bevoegd om hun organisaties (BVV en BWP) voor het Pact te engageren. Om de legitimiteit en de representativiteit van de onderhandelaars (waar toen veel om te doen was) niet teveel schade aan te richten, benadrukt dit artikel dan ook het feit dat zij wel in dicht contact bleven met hun respectievelijke organisaties om ervoor te zorgen dat zij niks zouden onderschrijven dat zou ingaan tegen de mening van hun organisatie. In Nederland was men overgegaan tot de oprichting van de Stichting van de Arbeid, een instelling van blijvende aard met een nauwkeurig bepaalde juridische vorm. De statuten van deze instelling bepaalden de door de werkgevers-en werknemerssyndicaten vereiste voorwaarden om door haar erkend te worden. Zij voorzagen ook de oprichting van paritaire comité’s, daar bedrijfsraden genoemd.³³⁰ De Stichting van de Arbeid krijgt hier een gelijkaardige rol toebedeeld als het Sociaal Pact, maar er wordt duidelijk gesteld dat zij eigenlijk nog verder ging dan wat in het Pact overeengekomen was.

In het volgende ‘Arbeidsblad’ werd een eerste verslag over de werking van de Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid gepubliceerd. Het Sociaal Pact kwam daarin naar voor als inspiratiebron voor de getroffen regelingen:

“ De ontleding der inwendige organisatie van den Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid zal het voorwerp uitmaken van een latere studie. Naar hetgeen voorafgaat begrijpt men dat heel wat er mede verband houdende maatregelen, om zoo te zeggen in den loop der verrichtingen dienden geïmproviseerd. Evenwel is het mogelijk geweest daarvoor echte steunpunten te vinden. Vermelden wij dienaangaande:

³²⁹ *Ibid.*, p.583

³³⁰ Over de Stichting van de Arbeid en de vergelijking met België, zie: Luyten, (D.), “Op zoek naar nationaal sociaal-economische consensus : sociale pacts bij de bevrijding in België, Frankrijk en Nederland”, in *Thuisfront: oorlog en economie in de twintigste eeuw*, Zutphen, Walburg pers, 2003, pp.192-205

- 1) De werkzaamheden der technische subcommissie van de groep der patroons en werklieden, die, tijdens de bezetting, in het geheim het “Ontwerp van overeenkomst tot Sociale Solidariteit” uitwerkte
- 2) De “technische nota” van 10 December 1944 van den Zaakgelastigde voor de organisatie der sociale veiligheid welke richtlijnen gaf voor de algemeene organisatie van den Rijksdienst er op 23 December 1944 door de Algemeene Paritaire Commissie werd goedgekeurd.
- 3) De “eerste onderrichtingen aan de werkgevers” van 31 December 1944, welke dezelfde herkomst hebben.
- 4) De bijdrage der Maatschappij van Mecnographie, gezinstoelagen u.z.w.b.”³³¹

Hier komt het Pact dus naar voor als één van de vier ‘steunpunten’, waarop de beleidsverantwoordelijken zich hebben gebaseerd. Het is toch opvallend dat van de drie andere ‘steunpunten’ ergens anders dan in het ‘Arbeidsblad’ nauwelijks of geen melding is gemaakt geweest. Bij discussies omtrent de sociale zekerheid werd dan ook vrijwel altijd gewezen op de bepalingen die in het Pact overeengekomen waren.

Ook in het eerste nummer van 1946 kwam het Sociaal Pact aan bod. Het artikel ‘Een origineele instelling die een vruchtbaar experiment zal zijn’, handelde over het Nationaal Hulpfonds voor Huishoudelijke Wederuitrusting. In de inleiding werd nog eens uitgebreid op het Pact ingegaan: “ Verder zal men den tekst vinden van de besluitwet tot oprichting van een Nationaal Hulpfonds voor huishoudelijke heruitrusting. Aldus is een der in het tijdens de bezetting opgemaakt ontwerp van overeenkomst tot sociale solidariteit vastgestelde maatregelen verwezenlijkt.

In de voordracht aan den Regent evenals in de toespraak, die hij bij de instelling van den Bestuursraad van het Fonds hield, heeft de Minister van Arbeid er aan herinnerd dat de gedachte om deze instelling tot stand te brengen in de overeenkomst tot sociale solidariteit opgenomen was.

Het is misschien niet overbodig er op te wijzen hoezeer deze vertegenwoordigers van werkgevers en van werknemers, die hun opvattingen bijeen voegden en, in de volle oorlogswolging, de oplossing voorbereidden voor de vraagstukken die, na ontruiming van het grondgebied door den bezetter, moesten oprijzen, juist hebben gezien.”³³²

³³¹ *Arbeidsblad*, oktober 1945, nr.10, p.657

³³² *Arbeidsblad*, januari 1946, nr.1, p.2

Hier wordt dus benadrukt dat het opgerichte Fonds een rechtstreeks gevolg was van het initiatief dat in het Pact werd voorgesteld. Er is een soort van bewondering op te merken voor de vertegenwoordigers van de werkgevers en werknemers, die ondanks de moeilijke omstandigheden, er in geslaagd waren om te komen tot enkele belangrijke oplossingen voor de (sociale) problemen die zich na de oorlog zouden stellen. In het artikel werden de paragrafen 12,13 en 14 van het Pact, waarin sprake was van het Fonds, in extenso overgenomen. Hierna stelde men:

“ Het is opvallend vast te stellen dat deze tekst, zoo hij enkel door eenige personen opgemaakt werd, aan werkgevers-en werknemerskringen, die tamelijk uitgebreid waren wegens de omstandigheden, medegedeeld werd en dat hij geen enkele opwerping tot gevolg had.

Het is niet minder opvallend dat in de besluitwet van 15 November 1945 de bepalingen van de overeenkomst tot in de bijzonderheden worden overgenomen, al moesten zij ook toegelicht, ontwikkeld, en aan de huidige omstandigheden aangepast worden.”³³³

Hier wordt de eensgezindheid rondom de oprichting van het Hulpfonds uitdrukkelijk bevestigd. De bepalingen uit het Pact werden zonder enige discussie aanvaard en in wettelijke vorm gegoten door de besluitwet van 15 november 1945. Die wet kwam er ook dankzij de eensgezindheid op de NAC van 30 juli 1945. Die eensgezindheid, zo hoopte het ‘Arbeidsblad’, zou “in de toekomst aan beide partijen voorlopig voldoening gevende transacties te vinden, transacties die naar den socialen vrede, door de sociale rechtvaardigheid, streven”. Hier is toch duidelijk sprake van een sociaal-pacificatiediscours.

In hetzelfde nummer publiceerde men een rede van minister Troclet omtrent de medische tarieven, waarrond grote problemen zouden ontstaan. Troclet vond het nodig om zijn toehoorders nog eens te herinneren aan de oorsprong van de besluitwet van Van Acker:

“ Het is tijdens de bezetting dat mannen uit de werkgeverswereld en uit de syndicale kringen het eens zijn geworden over een groot principe: Onmiddellijke na de bevrijding van het grondgebied, moet de regering – wil men op economisch en sociaal gebied den vrede verzekeren – zonder te veel horten of stooten weer aan het werk gaan om het land wederop te bouwen en verklaren dat aan de arbeiderswereld bestaanszekerheid dient verschaft. Het is bekend hoe de werkzaamheden tot in de kleinste bijzonderheden werden doorgedreven. Dit stelde trouwens mijn voorganger, den

³³³ *Ibid.*, p.3

Eerste-Minister Van Acker, er toe in staat, binnen een recordtijd een voorloopige wetgeving uit te vaardigen, waarvan de inhoud ons land ineens op sociaal gebied aan het hoofd der naties plaatste. Misschien ware het wel mogelijk geweest, beters te doen, maar dan zouden maanden en maanden verloren zijn gegaan in nieuwe raadplegingen om de nieuwe ontwerpen na eindeloze discussies steeds weer te herzien. Zoo ware het doel van het Gemengd Comité van werkgevers en werknemers niet verwezenlijkt geworden. En het was juist dat onmiddellijk doel van sociale vrede dat zonder verwijl diende bereikt”.³³⁴

Trochet haalt hier dus opnieuw het belang aan dat het Pact heeft als basis voor de besluitwet op de maatschappelijke zekerheid die zijn voorganger Van Acker heeft uitgevaardigd. Het opzet wordt hier nogmaals benadrukt: men wou in een klimaat van sociale vrede kunnen werken aan de wederopbouw van het land. Ook het voorlopige karakter van de regeling komt aan bod. De minister geeft toe dat het mogelijk was geweest om beter te doen maar dat zou de discussies aangewakkerd hebben en volgens hem de sociale vrede in gevaar gebracht hebben. Daarom toonde hij zich voorstander van het opzet van de onderhandelaars en Van Acker om de sociale zekerheid zo snel mogelijk in te voeren. De urgentie van de invoering, waar ook Vanthemsche het over had, komt hier dus duidelijk aan bod.³³⁵ Trochet stelt nog dat er wel medewerking was van CCI, vakbonden en mutualiteiten, tandartsen en apothekers in tegenstelling tot de vertegenwoordigers van het medisch korps, die geen antwoord hebben gegeven aan Van Acker in verband met de tarieven. Daarom hebben ze zonder overleg voorlopige tarieven opgesteld. In de editie van maart-april van het ‘Arbeidsblad’ werd het verslag van het dienstjaar 1945 van het CCI gepubliceerd. Daarin werd nog eens verwezen naar het fonds dat zou worden opgericht voor de heruitrusting van de arbeidershuishoudens:

“ Men zal zich wel herinneren dat, volgens de termen van het akkoord van sociale solidariteit, op 30 april 1944, onder vertegenwoordigers der werkgevers en der arbeiders overeengekomen was dat, in ruil van het verzaken, door de werklieden, van de onmiddellijke aanpassing der loonen in functie van de prijzen, de industriëlen zich bereid verklaard hadden aan hun personeel bijzondere toelagen toe te staan welke aan de arbeiders moesten toelaten zoo spoedig mogelijk na de bevrijding de essentieele heruitrustingsvoorwerpen in zake kleding, schoeisel, huisraad, enz... te bekomen.

³³⁴ *Ibid.*, p.42

³³⁵ Vanthemsche, (G.),” De sociale bescherming...”, p.29

De aldus door de patroons aangenomen verbintenissen werden door hun vertegenwoordigers bekrachtigd op de Nationale Conferentie van de Arbeid van 16 September 1944, en nog in herinnering gebracht tijdens de vergadering van deze zelfde conferentie op 30 juli 1945.”³³⁶

In het verslag van het CCI wordt dus meer duiding gegeven over het Hulpfonds. Zij benadrukken hier de ruil waar de regeling over het Fonds in het Pact voor stond. Als de ‘werklieden’ zouden afzien van directe looneisen, zouden de ‘industriëlen’ bereid zijn om het Fonds te financieren. Hier wordt ook nogmaals de patronale bekrachtiging van dat deel van het Pact op de eerste twee naoorlogse NAC’s bevestigd.

In de volgende editie van het ‘Arbeidsblad’ vond ik een artikel van Albert Delperée, specialist van de collectieve arbeidsverhoudingen en raadgever van minister Troclet, over de evolutie van de paritaire comités in België. Tijdens WOII wordt volgens Delperée de belangrijkheid van de paritaire comités nog maar eens bevestigd:

“ De paritaire comité’s, uit het openbaar leven verdwenen, bleven niettemin op het voorplan der bekommelingen van degenen die de sociale wetenschappen beoefenen, zoals de plaats, welke er aan in al de in het geheim opgemaakte plannen betreffende het na-oorlogsch economisch en sociaal stelsel, werd voorbehouden, er van getuigt.

Onder deze geheime werken, zullen wij twee teksten in overweging nemen: eenerzijds, het “Ontwerp van overeenkomst voor maatschappelijke zekerheid”, opgemaakt door bekende personaliteiten van de nijverheid en van de vakbonden en anderzijds, een verslag getiteld “de betrekkingen tusschen ondernemingshoofden en arbeiders”, dat op grondige wijze door de Luiksche afdeling van de Belgische Vereeniging voor den Socialen Vooruitgang werd onderzocht.³³⁷

Delperée toont zich in dit artikel voorstander van de paritaire comités, die bij velen een goede reputatie hadden opgebouwd. Het belang van de paritaire comités wordt volgens hem bewezen door het feit dat zij uitgebreid aan bod komen in de plannen die tijdens de oorlog werden opgemaakt. Naast het Sociaal Pact maakt hij ook melding van een ander, veel minder bekend, verslag van de Belgische Vereniging voor de Sociale Vooruitgang. Opvallend is dat hier het Pact wordt aangeduid als Ontwerp van overeenkomst voor ‘maatschappelijke zekerheid’ (zelfs in een artikel over een orgaan van paritaire samenwerking).

³³⁶ *Arbeidsblad*, maart-april 1946, nr. 3-4, p.312

³³⁷ *Arbeidsblad*, mei-juni 1946, nr.5-6, p.404

Nog in hetzelfde nummer van ‘Arbeidsblad’ werd ingegaan op de ontbinding van het Centraal Nijverheidscomité en de oprichting van het VBN. De oprichting van het VBN was het eindpunt van een strijd tussen twee fracties, de ene was modernistisch, de andere was traditionalistisch (cfr. supra). Deze strijd kende in de periode van WOII een hoogtepunt:

“ De tweede wereldoorlog verhaastte de evolutie van de gedachten. Hij verlevendigde bij de bedrijfshoofden en bij de arbeiders een wensch van wederzijdsch begripen en van toenadering. De overeenkomst tot sociale solidariteit, gesloten in de clandestiniteit, moest het nieuw handvest worden van de betrekkingen tusschen werknemers en werkgevers. Om een gezonde toepassing er van mogelijk te maken om den weg vrij te laten voor nieuwen vooruitgang, moest er vrijwillig met den bevangen en terughoudenden geest van het verleden afgebroken worden. Dit was het einde van het Centraal Nijverheidscomité.³³⁸

Het Sociaal Pact wordt dus naar voor geschoven als één van de redenen voor de ontbinding van het CCI. Zolang het CCI bestond was het niet mogelijk om het Pact toe te passen en vooruitgang te boeken. Het Pact wordt hier dus duidelijk ingezet in het sociaal-vooruitgangsdiscours, zoals dat wel vaker in het ‘Arbeidsblad’ naar voor kwam. Vercauteren stelde al dat de opeenvolgende ministers van Arbeid, in het verlengde van de vakbonden, zich als promotors van de sociale vooruitgang profileerden.³³⁹

Ook in het jaarverslag van de RMZ over het dienstjaar 1945 vond ik daar een voorbeeld van:

“ Ten aanzien van de gegevens en de resultaten, welke voorafgaan, mogen we besluiten als volgt: de Belgische werkgevers en werknemers, na in het geheim gehouden afspraken, hebben zich ingespannen en de noodige offers gebracht om, in vollen oorlog, de Maatschappelijke Zekerheid in te richten en om een koen plan van maatschappelijken vooruitgang, te danken aan het helder doorzicht van zijn ontwerpers zoowel als aan de snelle werking van de regeering na de bevrijding, in een levende werkelijkheid om te vormen.”³⁴⁰

Hier wordt, zoals vaak in het ‘Arbeidsblad’, de gezamenlijke inspanningen benadrukt die de werkgevers en werknemers hebben gedaan om te zorgen voor ‘maatschappelijke vooruitgang’. Zowel de ontwerpers van het Sociaal Pact als (en dit is enigszins tegengesteld aan praktijk in de patronale tijdschriften) de regering krijgen hierbij veel lof toegedicht. Let op dat het Pact niet bij naam genoemd wordt.

³³⁸ *Ibid.*, p.517

³³⁹ Vercauteren, (G.), *In naam van de sociale vooruitgang...*, p.311

³⁴⁰ *Arbeidsblad*, september-oktober 1946, nr.9-10, p.887

In het tweede nummer van 1947 werden de verklaringen van alle deelnemers aan de Nationale Economische Conferentie van 3 maart 1947 gepubliceerd. Opvallend is dat alleen de verklaring van VBN-voorzitter Van der Rest, waarvan ik hierboven al melding heb gemaakt, verwees naar het Sociaal Pact.

De volgende verwijzing naar het Pact vond ik in een artikel van Pact-onderhandelaar Paul Goldschmidt over de kindertoeslagen. In de laatste alinea van het artikel komt hij kort op het Pact terug:

“Gedurende de voortaan historische-clandestiene besprekingen tussen werkgevers en werknemers, die onder de bezetting tot een ontwerp van overeenkomst inzake sociale solidariteit geleid hebben, werd deze bijdrage in het veelomvattend stelsel der kindertoeslagen opgenomen. Het is er een der essentieelste delen van. Het is te dien gelegenheid dat de maatschappelijke krachtinspanning die er de uiting van is, eveneens aanzienlijk uitgebreid werd, aangezien de werkgeversbijdrage welke vroeger 2% der lonen bedroeg, op 6% werd gebracht en in de totale bijdrage van 23,5% begrepen werd.”³⁴¹

Goldschmidt verwijst hier naar de percentages van de bijdragen zoals die in het Sociaal Pact waren afgesproken. Deze werden verdriedubbeld vergeleken met het vooroorlogse regime. Dankzij het Pact zijn de kinderbijslagen deel gaan uitmaken van het veralgemeende stelsel van de sociale zekerheid die hij voorstelt als een ‘maatschappelijke krachtinspanning’.

Halfweg 1948 luidden de eerste patronale kreten om tot een hervorming van de sociale zekerheid te komen (cfr. supra). In het ‘Arbeidsblad’ van juli en augustus ’48 werd een reactie van minister Troclet gepubliceerd:

“ Er wordt in sommige kringen beweerd dat de geest van de besluitwet dd. 28 December 1944 niet geëerbiedigd werd. Sommigen zijn inderdaad van oordeel dat het voorlopig stelsel zou moeten ongewijzigd blijven totdat er tot zijn definitieve omvorming wordt overgegaan. Zij nemen niet aan dat dit voorlopig stelsel aangepast weze bij de steeds nieuwe noodwendigheden van het sociaal leven. Zij beweren dat de geest van het verdrag van 1944 verkracht werd. Zij roepen de lasten van de werkgevers in maar vergeten dat zij tegelijk een solidariteitsloon en een uitgesteld loon uitmaken en laten na het vraagstuk te onderzoeken onder het hoger belang van de verdeling van ’s lands inkomen.”³⁴²

³⁴¹ *Arbeidsblad*, juli-augustus 1947, nr.7-8, p.

³⁴² *Arbeidsblad*, juni-juli 1948, nr.6-7, p.518

De minister reageert hier op de kritiek van de werkgevers, die stelden dat de ‘geest’ (lees: het voorlopig karakter) van ‘het verdrag van 1944’ (het Sociaal Pact) en de besluitwet niet gerespecteerd werd. Troclet is van mening dat zelfs een voorlopig stelsel moet aangepast worden aan ‘de steeds nieuwe noodwendigheden van het sociaal leven’. Hij hecht dus niet zoveel aandacht aan het al dan niet voorlopige karakter van hetgeen in het Sociaal Pact was afgesproken. Troclet beschuldigt hier eigenlijk de patroons ervan niet verder te kijken dan hun neus lang is. Zij waren naar zijn mening teveel bezig met hun eigenbelang waardoor ze geen aandacht hebben voor een hoger belang, namelijk de verdeling van nationaal inkomen. Verder in het artikel beweert hij nog dat de Belgische kosten van het loon lager zijn dan deze in Frankrijk en Luxemburg en gelijk met de Nederlandse.

Tijdens het jaar 1948 was ook de discussie over de structuurhervormingen aan de gang. Naar aanleiding van de stemming in het parlement over de wet op de organisatie van het bedrijfsleven schreef VBN-voorzitter een artikel over de structuurhervormingen. Hij maakte daarin een interessante verwijzing naar het Sociaal Pact:

‘ De stemming, door de Kamers, van de wet betreffende de structuurhervormingen is een ommekeer in de economische en sociale geschiedenis van ons land. Het kan dan ook zonderling blijken dat deze gebeurtenis geen scherpere naklank vond.

Het is niet juist te schrijven, zoals sommigen dit deden, dat het Parlement door de goedstemming van deze wet aan een wens welke reeds tijdens de bezetting door de werknemers- en de werkgeversorganisaties uitgedrukt werd, beantwoordde.

In het hoofdstuk IV van de overeenkomst tot sociale solidariteit worden de beginselen en de methodes van de paritaire samenwerking op gebied van de ondernemingen en van de bedrijfstak alsmede op nationaal gebied behandeld, maar zij bleef beperkt tot de sociale betrekkingen. Er ontstonden wellicht gedachtewisselingen op economisch gebied maar deze zijde van het vraagstuk werd slechts in 1946 aangevat.³⁴³

Van der Rest maakt hier een zeer juiste analyse van de inhoud van het Sociaal Pact en van de evolutie die het debat van de structuurhervormingen na de oorlog heeft ondergaan. Hij gaat in tegen het discours van de vakbonden dat de oprichting van de ondernemingsraden een (logisch) gevolg was van de afspraken gemaakt in het Sociaal Pact. De voorzitter van de werkgeversorganisatie wijst er terecht op dat de ondernemingsafvaardiging in het Pact enkel

³⁴³ *Arbeidsblad*, september 1948, nr.8, p.756

sociale bevoegdheden had gekregen. Onder invloed van een radicalisering zijn de vakbonden pas vanaf 1946, zoals Van der Rest terecht opmerkt, economische bevoegdheden gaan eisen (zie bijvoorbeeld het ABVV-programma van Finet).

Eind 1949 vond ik een artikel met als titel ‘ Beschouwingen over de Nationale Raad van de Arbeid’. Het Sociaal Pact komt hier uitgebreid aan bod, er werd zelfs een deel van de preambule in het artikel overgenomen. Het artikel handelt vooral over de APR, die hier werd gezien als de voorzetting van het clandestien comité dat het Sociaal Pact onderhandelde én van de Hogere Raad van Arbeid en Sociale Voorzorg, opgericht in 1935. Over de onderhandelaars van het Pact schreef het artikel:

“ Daarenboven dient ook vermeld dat de leden van het clandestien Comité welke tijdens de bezetting, in alles behalve veilige omstandigheden, regelmatig samenwerkten aan de oplossing der na-oorlogse sociale problemen, voor mekaar een diepe wederzijdse achting hadden gekregen. Inderdaad, deze personen hadden elkaars sociale opvattingen en doeleinden grondig leren kennen en waren er in geslaagd sociale problema’s te behandelen zonder gedurig op een misverstand te stuiten zoals dit maar al te vaak gebeurt bij mensen met verschillende sociale belangen en die mekaar onvoldoende kennen. Er was, in één woord, onder deze mensen een gemeenschappelijke wil ontstaan om opbouwende arbeid te verrichten in een geest van loyale samenwerking. Het was dus helemaal natuurlijk dat ook om deze reden bij deze personen het idee was opgekomen aan de Regering te vragen een organisme op te richten dat hen zou toelaten hun werk der clandestiniteit in normale omstandigheden voort te zetten.

Aan deze wens werd dan ook volledig voldaan kort na de Bevrijding: op 19 December 1944 werd de *Algemene Paritaire Raad* door de Minister van Arbeid en Sociale Voorzorg ingesteld.³⁴⁴

Hier wordt dus de ‘geest van loyale samenwerking’, die aan de grondslag van het Sociaal Pact lag, extra benadrukt. Dit is een mooi voorbeeld van wat Dirk Luyten de ‘sociaal-pact-filosofie’ noemde. Toch, stelt het artikel, heeft de APR wat betreft haar bevoegdheden niet beperkt tot wat in het Sociaal Pact voorzien was:

“ In stede van de taak aan te vatten welke voor hen meer in het bijzonder was voorzien door het “ontwerp voor overeenkomst tot sociale solidariteit” heeft de A.P.R. zich hoofdzakelijk ingelaten met het uitbrengen van adviezen over de kwesties betreffende de arbeid, de sociale voorzorg en de sociale verzekeringen waarin al de werkgevers en werknemers der verschillende

³⁴⁴ *Arbeidsblad*, december 1949, nr.12, p.1323 ev.

bedrijfstakken van de gehele economische bedrijvigheid betrokken waren. Deze rol welke de A.P.R. speelde heeft er hem dan ook toe geleid op een bepaald ogenblik de benaming van Algemene Paritaire Raad aan te nemen en er dient toegegeven dat de benaming “ Raad” ten volle overeenstemt met de taak die dat organisme vervult en dus beter past dan de benaming “Commissie”

Anderzijds, dient aangestipt dat de A.P.R., welke sinds zijn officiële instelling op 19 December 1944 onafgebroken blijven werken is, nog steeds over geen wettelijk statuut beschikt.

Dit heeft deze Raad nochtans niet belet om sinds de bevrijding met een onbetwistbaar prestige en autoriteit regelmatig samen te komen en belangrijke maatregelen voor te bereiden.³⁴⁵

Dit artikel is absoluut doordrenkt van de sociale-pacificatiediscours. De sociale vrede wordt hier sterk gepromoot en de verdienste daarvan wordt grotendeels toegewezen aan de activiteiten van het clandestien comité dat het Pact onderhandelde en haar voortzetting onder de naam van de APR.

In het eerste nummer van 1950 stond een artikel over het Belgisch stelsel van sociale zekerheid. Het begon opnieuw met een korte schets van de historische evolutie:

“ Het “Beveridge Report” vond in het buitenland zulk een weerklank dat het aanleiding gaf tot veelvuldige tarieven in zake sociale vooruitgang en dat, toen het verscheen, de Belgische opinie er door in beroering werd gebracht.

Zo hebben reeds in de eerste jaren der bezetting afgevaardigden der werkgevers- en werknemerskringen, tijdens geheime vergaderingen, een “ontwerp van accord van sociale solidariteit” uitgewerkt, waarin oa. gehandeld werd over de paritaire samenwerking, de vaststelling der lonen en de verwezenlijking van de maatschappelijke zekerheid in België.

Het stelsel van maatschappelijke zekerheid, zoals het in dat ontwerp omschreven is, verschilt echter aanzienlijk van dit van het Beveridge plan.

Bij de bevrijding bekend gemaakt, diende het ontwerp van accord tot sociale solidariteit tot grondslag voor de fundamentele wettekst, houdende vaststelling van het kader der maatschappelijke zekerheid der arbeiders welke na raadpleging van de Kamers, op 28 December 1944 door de Regering werd afgekondigd. Het nieuw stelsel trad enige dagen later, op 1 Januari 1945, in werking.³⁴⁶

³⁴⁵ *Ibid.*, p.1325

³⁴⁶ *Arbeidsblad*, januari 1950, nr.1, p.

Dit artikel vermeldt het bestaan van het Beverigde-rapport, dat in België zagezegd voor beroering had gezorgd. Het wordt tegenover het (luik over de sociale zekerheid in het) Sociaal Pact geplaatst, dat er dus aanzienlijk van verschilde (cfr. supra). Hier wordt dan ook geïmpliceerd dat het Pact veel belangrijker is gebleken, want het was op dit plan dat Van Acker zich had gebaseerd in zijn ‘fundamentele’ besluitwet.

De volgende verwijzing naar het Sociaal Pact vond ik in een artikel ‘Voor een normale werking der Ondernemingsraden’. Daarin ging men in op de ondernemingsraden en de aanpassing aan de wet van 20 september voor de bescherming van kandidaten. Bepaalde kandidaten voor de ondernemingsraad hadden bij de eerste sociale verkiezingen in 1950 tegenstand van hun werkgever gevoeld en enkelen zelfs hun ontslag gekregen. Daarom was er (oa. met medewerking van Louis Major) een wetsvoorstel ingediend ter bescherming van de kandidaten. De laatste 3 alinea’s van het artikel heb ik overgenomen:

“ Al wat aan de wet voorafgaat getuigt er van dat de ondernemingsraden tot doel hebben een geest van vertrouwelijke samenwerking tussen het personeel en de Directie van de ondernemingen in te voeren. Hoe zouden zij deze opdracht kunnen vervullen indien er werkgevers zijn – zelfs weinig talrijk – die deze afgevaardigden en zelfs de kandidaten aanzien als te verkeren in een staat van voortdurende weerspanningheid?

De kroniekschrijver van een werkgeversblad die over de wet commentaar uitbracht schreef: “dura lex, sed lex”. Tegenover deze houding van gelatenheid dient de eerste zin van het “ontwerp van overeenkomst voor sociale solidariteit”, welke gedurende de bezetting werd opgemaakt, gesteld: ” Na beide standpunten belicht te hebben erkennen de werkgevers-en werknemersvertegenwoordigers dat de goede gang der ondernemingen, waarmede de algemene welvaart van het land verband houdt, alleen door een trouwe samenwerking kan geschieden”; en herinnerde er aan dat er in dezelfde overeenkomst een belangrijk hoofdstuk welk gewijd is aan de “beginselen en methodes van paritaire samenwerking... binnen en omheen de onderneming” waarvan de wet van 20 September 1948 het normaal gevolg is.

Wederzijdse vertrouwende bepalingen zouden vast en zeker beter met het algemeen belang overeenstemmen.³⁴⁷

De stugge houding van sommige werkgevers omtrent de installatie van de ondernemingsraad wordt hier uitdrukkelijk bekritiseerd. Men gebruikt hier de eerste zin uit het Sociaal Pact om te

³⁴⁷ *Arbeidsblad*, februari 1950, nr.2, p.127

benadrukken dat men moet komen tot een ‘geest van samenwerking’. Alleen zo kan het algemene belang van het land gediend worden. Hier is dus opnieuw sprake van het gebruik van de ideologische waarde van het Pact in een samenwerkingsdiscours. Terwijl er eigenlijk toch enkele grote verschillen te bemerken waren tussen beide, wordt de wet van 20 september in het verlengde gelegd van het luik over de paritaire samenwerking in het Sociaal Pact.

In het volgende nummer van het ‘Arbeidsblad’ wordt dan weer verwezen naar de band tussen het Sociaal Pact en de sociale zekerheid. Het pragmatische en voorlopige karakter van de regeling komt hier uitdrukkelijk aan bod:

“ Het bij de besluitwetten van 28 December 1944, 10 Januari en 7 Februari 1945 ingevoerd stelsel voor maatschappelijke zekerheid kon slechts voorlopig zijn. Eerst en vooral omdat, zo de personen die het tijdens de bezetting in het geheim hadden voorbereid de vraagstukken zeer nauwkeurig hadden bestudeerd, zij slechts konden steunen op gedeeltelijke experimenten welke gedaan werden in zeer verschillende omstandigheden dan die welke noodzakelijkerwijze moesten voortvloeien uit het algemeen maken en de verplichting ervan. Daarna omdat in velerlei sectoren de bezorgdheid om snel te werk te gaan er toe verplichtte beroep te doen op bestaande instellingen, zelfs wanneer vele ingewijden oordeelden dat zij niet de meest gepaste waren.”³⁴⁸

Hier komt toch een meer genuanceerd beeld van het Pact naar voor. Naast het voorlopige karakter komt ook het weinig vernieuwende karakter naar voor. De onderhandelaars hadden zich van hun pragmatische kant laten zien door zich te broepen op de reeds bestaande instellingen. Ze deden dit ondanks dat er ook andere voorstellen circuleerden (zoals bijvoorbeeld dat van de katholieken of dat van het CEPAG).

Maar ook voor technische kwesties werd soms naar het Pact verwezen. We zagen dat hierboven al en ook in het ‘Arbeidsblad’ baseerde men zich soms op het Sociaal Pact om bepaalde technische zaken te beargumenteren. Zo ook in een artikel dat handelde over arbeidsconflicten. De hoofdvraag was of de staking het arbeidscontract verbrak of schorste. In een alinea over de regeling van deze conflicten komen de paritaire comités aan bod:

“ Anderzijds beschikt artikel 10 van de besluitwet van 9 juni 1945, houdende vaststelling van het statuut van de paritaire comité’s, dat deze hoofdzakelijk als opdracht hebben (...), d) elk geschil te voorkomen of bij te leggen, dat tussen de bedrijfshoofden en de loonarbeiders zou dreigen op te rijzen of zou ontstaan zijn.

³⁴⁸ *Arbeidsblad*, maart 1950, nr.3, p.237

Deze tekst verschilt in niet, wat de grond betreft, van deze artikel 46, e) van het ontwerp van overeenkomst van sociale solidariteit. De term “voorkomen” vindt men niet in deze laatste tekst maar de zaak zelf is toch voorzien waar er sprake is van “elk collectief geschil dat zou dreigen te ontstaan ...”³⁴⁹

Het Pact wordt dus aangehaald om te tonen dat haar bepalingen betreffende de paritaire comités zo goed in hun volledigheid zijn overgenomen in de wet van 9 juni 1945.

Een gelijkaardige verwijzing naar (een meer technisch aspect van) het Pact vond ik in september '51, dat handelde over de structuur van de ondernemingen. Daarin kwamen op een bepaald moment de ondernemingsraden opnieuw op de voorgrond:

“De wijze waarop het vraagstuk aangevat wordt door sommige stellers geeft de indruk dat het gevaar, waaraan zij (de werkgevers, C.D.) denken het hoofd te moeten bieden, de nationalisatie van de ondernemingen is. Maar andere studies tonen aan dat het bestaan van de ondernemingsraden, welke zoëven opgericht werden, niet steeds vreemd is aan de bezorgdheid de “gaafheid van de private onderneming” te verdedigen.

In het akkoord van sociale solidariteit, dat tijdens de oorlog in het geheim werd opgemaakt, hadden de vertegenwoordigers van de twee groepen van het bedrijfsleven hun volle instemming met de volgende tekst betuigd.”³⁵⁰

Hierna wordt het eerste artikel uit het luik over de paritaire samenwerking overgenomen, nl. dat van de personeelsafvaardiging. Daarna ging men verder:

“De wet van 20 September 1948, waarbij deze tekst werd bekrachtigd, heeft voorzeker in de inwendige structuur van de onderneming belangrijke wijzigingen ingevoerd. Deze overweging alleen zou volstaan om de bedrijfsleiders ertoe aan te sporen na te gaan of de ondernemingsraden niet dreigen het wezen zelf van de private onderneming om te vormen.”³⁵¹

Sommige werkgevers vreesden, volgens dit artikel onterecht, voor de nationalisatie. Zij hadden de ondernemingsraad als een soort van ‘paard van Troje’ beschouwd. Daarom wordt verwezen naar het Sociaal Pact en benadrukte men de volledige instemming die bereikt was over het principe van de samenwerking in de onderneming. Dan wordt opnieuw ten onrechte gesteld dat de wet op de bedrijfsorganisatie het principe van de personeelsafvaardiging uit het Pact bekrachtigde.

³⁴⁹ *Arbeidsblad*, december 1950, nr.12, p.1401

³⁵⁰ *Arbeidsblad*, september 1951, nr.9, p.871

³⁵¹ *Ibid.*, p.871

Zo ook in de inleiding van een artikel uit het 'Arbeidsblad' van oktober 1951. Het ging over de oprichting van de NAR en bij wijze van recapitulatie van de feiten wordt nog eens kort naar het Pact verwezen:

Inleiding - Het was nog tijdens de oorlog dat vertegenwoordigers van de patroons en van de werknemers zich akkoord stelden omtrent een "Ontwerp voor een overeenkomst tot sociale samenwerking" waarin de oprichting, na de bevrijding, van een Nationale Arbeidsraad met een sociale taak en een Nationale Economische Raad met economische opdrachten in het vooruitzicht werd gesteld.

Door dit ontwerp geïnspireerd legde volksvertegenwoordiger van der Straeten-Waillet op 6 Oogst 1946 een wetsvoorstel neer tot oprichting van een Nationale Economische Raad en van bedrijfsraden en diende de regering Spaak op haar beurt op 3 December 1947 een wetsontwerp in houdende organisatie der economie. Uit de koppeling van beide voorstellen werd de wet van 20 September 1948 op de organisatie van het bedrijfsleven geboren."³⁵²

Hier valt het voor de eerste maal echt op dat het ministerie van Arbeid (en dus het 'Arbeidsblad') in katholieke handen is. De katholieken begonnen in deze periode hun gehechtheid aan het Sociaal Pact te bevestigen. Daar waar er in de vorige artikels waarin naar het Pact werd verwezen altijd sprake was 'het ontwerp van overeenkomst tot sociale solidariteit', wordt hier het christelijk begrip van 'sociale samenwerking' gebruikt. Daarnaast wordt ook de bijdrage van CVP-volksvertegenwoordiger van der Straeten-Waillet aangehaald.

In april 1952 werd Paul Goldschmidt nog eens aan het woord gelaten in een artikel over het Belgisch kinderbijslagstelsel. In het artikel schetst hij er ondermeer de historische evolutie van. Zo haalt hij als bevoorrecht getuige ook de werking van het patronaal-syndicaal comité aan:

" Zoals men weet werd tijdens de bezetting door een geheim werkgevers- en werknemers comité een ruim ontwerp voorbereid, ingegeven door het Plan Beveridge. Dank zij een exemplaar dat alhier per valscherf neergelaten werd was de beroemde Britse memorie in ons land niet onbekend. Het Belgisch plan ging evenwel een originele weg in. De uiteindelijke tekst waartoe het geheim comité kwam was voorzien van een hoogdravende titel: "Ontwerp van sociaal solidariteitsakkoord". Zo het populair werd onder de benaming van "Sociaal solidariteitsverdrag"

³⁵² *Arbeidsblad*, oktober 1951, nr.10, p.1024

dan waren het psychologische redenen die daartoe aanleiding gaven, redenen die bovendien bij de verdere ontwikkeling van het plan een rol zouden spelen.³⁵³

Goldschmidt heeft het hier over het ontwerp op de sociale zekerheid dat zij hebben voorbereid in het Pact en opnieuw werd gesteld dat, ondanks de overtuiging van sommigen, zij zich niet hebben laten beïnvloeden door het plan van Beveridge. Dan spreekt hij over de naamsverandering die het Sociaal Pact in die periode heeft ondergaan. Het was onder invloed van het Frans waar het van ‘project d’accord de solidarité sociale’ naar ‘pacte de solidarité sociale’ is gegaan, inderdaad van naam veranderd.

Hierna neemt hij de preambule van het Sociaal Pact integraal over. Daarna stelt hij nog:

“ Het valt op dat de ondertekenaars van de tekst, die wegens de omstandigheden geen enkel officieel mandaat bezaten en moeilijk met de milieu’s welke zij vertegenwoordigden konden onderhandelen, alleen zichzelf verbonden; de door hen voorgestelde maatregelen waren trouwens van tijdelijke aard. De wetgever nam ze onmiddellijk na de bevrijding aan, voor een termijn die hij kort wenste en die niettegenstaande dat nog steeds geen einde nam, misschien onder invloed van die beruchte ongeschreven wet die toelaat tijdelijke maatregelen in der eeuwigheid te rekken.”³⁵⁴

Goldschmidt haalt hier de moeilijke omstandigheden (van de bezetting) aan waarin de onderhandelingen van het Pact doorgingen. Hij bevestigt het feit dat de onderhandelaars geen officieel mandaat hadden gekregen en ook weinig in contact stonden met hun organisaties (in tegenstelling tot wat eerder in het ‘Arbeidsblad’ was gesteld). Daarnaast benadrukt ook Goldschmidt dat, ondanks het voorlopige karakter van de voorgestelde maatregelen, zij nog steeds van kracht zijn.

In het ‘Arbeidsblad’ van mei ’53 werd een kroniek van het ABVV overgenomen in verband met de aan de gang zijnde vergaderingen tussen de vakbonden en de werkgevers. Ik heb deze hier volledig overgenomen:

Het ABVV wenste al in oktober ’51 een economische conferentie en vroeg daar in april ’52 opnieuw naar (zie het hoofdstuk over ‘De Werker’). Deze is er gekomen op 6 mei 1952 en hiervan heeft het Arbeidsblad de resolutie overgenomen. Het laatste punt van de resolutie luidt als volgt:

³⁵³ *Arbeidsblad*, mei 1952, nr.5, p.496 ev.

³⁵⁴ *Ibid.*, p.498

“ De werkgevers- en syndicale afvaardigingen zijn het eens, in kalmte en zonder enige druk van buiten, een reeks problemen van algemene aard te onderzoeken, welk het economisch en sociaal leven van het land beïnvloeden. Dit onderzoek, waaraan de Regering zou dienen deel te nemen zou in zonderheid betrekking hebben op de werkelijke economische toestand van het land, de maatregelen welke aan te prijzen zijn om deze te consolideren, de middelen welke dienen aangewend tot opvoering van de productiviteit ten einde de levensstandaard van de Belgische bevolking te verbeteren, de toestand van het regime van de maatschappelijke zekerheid.”

Enige tijd na dit akkoord (van 6 mei '52, C.D.) verscheen, werden er in de pers sommige geruchten verspreid volgens dewelke de mogelijkheid van het sluiten van een nieuwe sociale overeenkomst werd in overweging genomen.

In dergelijke inlichting was er een dubbele vergissing geslopen. Eerst en vooral, van een “nieuwe” sociale overeenkomst spreken, betekende dat er vroeger een geweest was. Welnu, de geheime besprekingen welke tijdens de bezetting plaats grepen hebben slechts geleid tot een “ontwerp van overeenkomst van sociale solidariteit” dat, in de ogen van de arbeiders, slechts het minimum was welk na de bevrijding van het grondgebied moest tot stand komen. Het ABVV heeft daarna, toen het een economische conferentie vroeg, nooit van sociale overeenkomst gesproken. Voor dit moest deze conferentie aan elk der partijen toelaten hun opvattingen uiteen te zetten betreffende sommige aangelegenheden welke nogal betwist werden.”³⁵⁵

Hier komt het standpunt van het ABVV omtrent de besprekingen dus aan bod. Hier ontkent ze niet alleen het bestaan van een eerder sociaal pact of sociale overeenkomst, maar ze benadrukt daarnaast ook dat ze alleen over economische kwesties, waarover nog serieuze meningsverschillen waren, wenste te spreken. Het betrof voor haar dus economische besprekingen en dus zeker geen ‘nieuw sociaal pact’ (cfr. supra)

Interessant is ook de mening van Pact-onderhandelaar Léon Delsinne in zijn artikel over de productiviteitsverhoging. Hij gaat daarbij in op de betekenis van het protocol en vergelijkt het met het Sociaal Pact:

“ De “gemeenschappelijke verklaring over de productiviteit”, die per 5 Mei jl. door de vertegenwoordigers van werkgevers- en werknemersorganisaties werd aangenomen, is een uiterst belangrijk document voor de evolutie der sociale betrekkingen in ons land. Even “spectaculair” als het tijdens de jongste oorlog tot stand gekomen Akkoord voor Sociale Solidariteit, met zijn

³⁵⁵ *Arbeidsblad*, mei 1953, nr.5, pp.523-524

vrijwel onmiddellijke gevolgen, is zij niet. Ook plaatst zij zich op een totaal verschillend terrein. Toch is het te voorzien dat zij op den duur een even waardevolle terugslag zal hebben op de levensvoorwaarden van de arbeiders.”³⁵⁶

Beide akkoorden krijgen hier dus een groot belang toegedicht. Delsinne stelt wel dat de ‘Gemeenschappelijke Verklaring’ niet zo spectaculair is als het Sociaal Pact, omdat het niet dezelfde onmiddellijke gevolgen zal hebben. Hij nuanceert ook de stelling dat het om een ‘nieuw sociaal pact’ zou gaan door te vermelden dat het protocol eigenlijk betrekking heeft op totaal andere aspecten.

De volgende verwijzing naar het Sociaal Pact vond ik in een technisch artikel van Jean-Paul Haesart, doctor in de Rechten en Secretaris van Administratie bij de CRB). In het eerste hoofdstuk van zijn artikel heeft Haesaert het over de doctrinaire en juridische grondslagen van de syndicale rechten. Hij haalt de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en de Universele Verklaring van Philadelphia aan, maar stelt dat deze enkel solemnele morele verbintenissen zijn. De Conventie van San Fransisco daarentegen was verplicht voor te leggen aan de verschillende overheden en werd in België bekrachtigd door de wet van 13 juli 1951. Ik citeer het volgende hoofdstukje:

“ Naast deze internationaal-rechtelijke documenten, menen wij nog speciaal de aandacht te moeten vestigen op twee Belgische documenten die, zonet juridisch, dan toch minstens doctrinair en moreel aan ons syndicaal recht ten grondslag liggen, interessant zijn ze wegens hun eminente waarde, wegens de bijzonder ruime rechten en bevoegdheden welke zij aan de syndicale organisaties toekennen.

Het *Ontwerp van Overeenkomst tot Sociale Solidariteit* bevat de tijdens de bezetting in gemeen overleg tussen werkgevers- en werknemersorganisaties bereikte conclusies en voorziet in de instelling, langs wettelijke en reglementaire weg om van:

- 1° personeelsdelegaties
- 2° paritaire comité's
- 3° Algemene Paritaire Raad
- 4° paritaire vertegenwoordiging op nationaal gebied
- 5° paritaire vertegenwoordiging op internationaal gebied³⁵⁷

³⁵⁶ *Arbeidsblad*, augustus 1954, nr.8, p.857

³⁵⁷ *Arbeidsblad*, januari 1955, nr. 1, pp.4

Haesaert wijst hier expliciet op de morele waarde van het Sociaal Pact. Ondanks het feit dat zij geen enkele juridische waarde bezit, moet men toch rekening houden met de betekenis van het Pact voor het syndicaal recht. Een beetje concludeert hij:

“ Uit het voorgaande mag men besluiten dat de syndicale rechten, zowel op internationaal als op Belgisch plan, gesteund zijn op documenten, die, uit juridisch gezichtspunt beschouwd, misschien geen bindende kracht bezitten, maar niettemin mogen worden aangezien als aanbevelingen en als bijzonder solemnele morele verbintenissen, wier eminente waarde te danken is aan de hoedanigheid en het uiterst representatief karakter der personaliteiten die er de auteurs van zijn.”³⁵⁸

Hier doet hij toch een opvallende opmerking door te spreken over het ‘uiterst representatief karakter’ van de auteurs van onder andere het Sociaal Pact. Ik kwam er al uitgebreid op terug: het Pact wordt door velen vaak een gebrek aan representativiteit verweten. In dit artikel gaat de auteur zich nog meermaals baseren op het ontwerpakkoord om zijn betoog te staven.

Ook (een deel van) de conclusie van Haesaert neem ik over:

“Men zal zich herinneren dat de Overeenkomst tot Sociale Solidariteit voorziet in de vertegenwoordiging der arbeiders “in alle adviserende of uitvoerende raden, die bij de openbare overheden ingesteld zijn tot het behandelen van zaken aangaande de arbeid of de maatschappelijke voorzorg, voor zaken betreffende het onderwijs of de openbare gezondheid, voor economische of andere zaken, die tegelijk het leven der arbeiders en de bedrijvigheid der onderneming aanbelangen.”

Bovendien voorzag de Overeenkomst in een paritaire structuur van de diverse opgesomde organismen.

Men heeft gezien hoe aan die wens min of meer expliciet uiting werd gegeven niet alleen namens de arbeidersorganisaties, maar eveneens tijdens en als conclusie van arbeidsconferenties, alsmede in regeringsverklaringen en –documenten en in onder het internationaal recht ressorterende teksten.

In sociale aangelegenheden, is de medezeggenschap der arbeiders zeer vaak georganiseerd, en wordt de paritaire structuur doorgaans aangenomen. De uitzonderingen op het principe, ... , zijn

³⁵⁸ *Ibid.*, p.12

verantwoord, want het is niet zonder nut aan bedoelde colleges zekere bijzonder bevoegde of rechtstreeks geïnteresseerde personaliteiten toe te voegen.

Hetzelfde zou men bezwaarlijk kunnen zeggen van zekere organismen die op andere gebieden fungeren: er zijn gevallen waarin de vertegenwoordiging der arbeiders bijna symbolisch of onbestaande is, waar het nochtans klaar blijkt dat zij belang stellen in een degelijke werking van het organisme.³⁵⁹

Volgens Haesaert bezit het Sociaal Pact dus een grote waarde. Het had onder meer gezorgd voor een uitgebreide paritaire vertegenwoordiging in vele adviserende en uitvoerende, maar dat kon in zijn ogen nog verder uitgebreid worden.

In haar volgende nummer laat het 'Arbeidsblad' Albert van Den Bossche, adviseur bij het VBN, aan het woord in een artikel over de ondernemingsraden. Daarbij haalt hij opnieuw het Sociaal Pact aan:

“Oorlog brengt bij zijn slachtoffers een psychologische schok teweeg, die hen bewust maakt van de solidariteitsbonden die hen verenigen; vaak geeft hij dan ook de sociale vooruitgang nieuwe kracht.

Tijdens de oorlog van 1940-1945 gingen enkele personen uit de industriële en syndicale wereld in het geheim een grondige studie maken van de arbeidersproblemen in de ruimste zin en, meer in het bijzonder, van de verhouding die tussen werkgevers en werknemers moest tot stand komen. Doel van hun opzet was de handhaving van de sociale vrede.

Tot besluit van hun werkzaamheden hebben zij een ontwerp van overeenkomst tot sociale solidariteit uitgewerkt, dat aan het Belgisch sociaal-zekerheidsstelsel ten grondslag ligt.

Maar dat document gaat verder; het handelt eveneens over de methodes van paritaire samenwerking en bevat zelfs een beginselakkoord omtrent de ondernemingsraden. Doch laten wij stellers even aan het woord!³⁶⁰

Hierna citeert van Den Bossche de regeling uit het Pact over de personeelsafvaardiging. Daarna stelt hij nog:

“Reeds in de jaren 1936-1938 hadden sommige werkgevers een dergelijke initiatief genomen en binnen het verband hunner onderneming verbindingscomité's opgericht; deze comité's kunnen nu beschouwd worden als de voorafbeelding onzer huidige ondernemingsraden.

³⁵⁹ *Ibid.*, p.31

³⁶⁰ *Arbeidsblad*, februari 1955, nr.2, p.133

Voorts liet het tijdens de oorlog in Groot-Brittannië gewaagde “joint-committees”-experiment de Belgische werkgevers lang niet koud.

Uit hetgeen voorafgaat mag men besluiten dat het principe der ondernemingsraden wel degelijk tot rijpheid was gekomen in het brein van de werkgevers.³⁶¹

Het is toch opvallend dat van Den Bossche hier zich nu opnieuw baseert op het principe van de personeelsafvaardiging uit het Pact om de bereidheid van de werkgevers met betrekking tot de ondernemingsraden te illustreren. Hierboven haalde ik al een artikel aan van toenmalig voorzitter Van der Rest, die heel duidelijk stelde dat het principe van de personeelsafvaardiging niet overeenkwam met de bevoegdheden van de ondernemingsraad. Dit illustreert de evolutie van de opvattingen van de werkgevers omtrent deze ondernemingsraden. Zeker na de afsluiting van het productiviteitsprotocol toonden zij zich vaker tevreden met de ondernemingsraad. Van Den Bossche probeert hier dus de erfenis van het Pact te gebruiken om de recente evolutie van de werkgeversopvattingen te verdoezelen.

Dit was de laatste verwijzing naar het Pact binnen mijn onderzoeksperiode. In de jaren 1956 en 1957 vond ik geen enkele verwijzing meer naar het Sociaal Pact.

³⁶¹ *Ibid.*, p.133

4.5.2 Samengevat

Wat in het ‘Arbeidsblad’ als eerste opvalt zijn de enorm vele verwijzingen naar het Sociaal Pact. Het ‘Arbeidsblad’ speelde na de Tweede Wereldoorlog een belangrijke rol in het verspreiden van de gedachte van samenwerking en sociale vrede. Luyten noemde dit de sociale-pact-filosofie. Vanuit het ministerie van Arbeid trachtte men de sociale vrede, dat hét hoofddoel was van het Sociaal Pact, te promoten.

Om dat discours van samenwerking en sociale vrede te ondersteunen werd dan ook meermaals naar het Pact verwezen. Ik kwam in meerdere artikel tegen dat men de preambule van het Sociaal Pact nog eens overnam om te wijzen op de ‘geest van samenwerking’ die moest voortgezet worden. Toch kwam in het ‘Arbeidsblad’ ook soms een meer genuanceerd beeld van het Pact naar voor. Het waren vaak de onderhandelaars van het Pact zelf, zoals Fuss, Goldschmidt en Delsinne die in het ‘Arbeidsblad’ hun kans kregen om uitvoerig naar het Sociaal Pact te verwijzen. Het kreeg op die manier een soort van autoriteit. Dit wordt ook geïllustreerd door het dat ook in technische kwesties het Sociaal Pact vaak geraadpleegd werd. Ik kan daarvoor onder verwijzen naar het artikel van Haesaert. Soms werden daarbij bepaalde paragrafen rechtstreeks uit het Pact geciteerd om de legitimiteit van bepaalde stellingen te ondersteunen. Omtrent de ondernemingsraden werd hier bijvoorbeeld vaak verwezen naar het akkoord over de personeelsafvaardiging in het Pact. In de meeste artikels werd consequent de originele naam van het document, ‘Ontwerp van overeenkomst tot sociale solidariteit’, gebruikt.

Algemeen kan gesteld worden dat in het ‘Arbeidsblad’ het Sociaal Pact op twee manieren naar voor kwam: enerzijds voor haar ideologische waarde, anderzijds ook voor haar waarde op technisch vlak. Dit gebeurde tot het jaar 1955 op frequente wijze, nadien is ook hier het Pact wat in de vergetelheid geraakt. Misschien daarom het initiatief van het ‘Arbeidsblad’ in 1958 om de heren Fuss, Goldschmidt en Watillon nog eens uitgebreid hun ‘getuigenis’ te laten doen over de totstandkoming van het Sociaal Pact.

Conclusie

Het is niet eenvoudig om hier te komen tot een heldere en eenvormige conclusie. Ik ben met een onderzoek gestart in de belangrijkste bladen van de hoofdrolspelers van het sociaal beleid. Ik hoopte daarbij meer te weten te komen over de berichtgeving zij tussen 1945 en 1958 over het Sociaal Pact hadden gedaan. Verwacht werd dat in deze periodieken, meermaals naar het Sociaal Pact verwezen zou worden. Aan de hand daarvan probeerde ik onder andere een beter beeld te schetsen van de relatie die deze instanties met het Sociaal Pact hadden.

De hoofdrolspelers waren dus aan de ene kant de belangenorganisaties, de twee grootste vakbonden ABVV en ACV en de centrale werkgeversorganisatie VBN, en de overheid in de gedaante van het ministerie van Arbeid.

Aan de kant van het ABVV zagen we dat er binnen de organisatie veel tegenstand was tegen het Pact. In de eerste naoorlogse jaren werd er, behalve enkele korte verwijzingen, dan ook niet veel bericht over het Sociaal Pact. Toch werd in de eerste jaren na de opstelling ervan het Pact, soms terecht en soms minder terecht, aangehaald om hun argumenten in de machtsstrijd met de patroons te ondersteunen. Dat deed ze natuurlijk in de eerste plaats uit eigenbelang en prestige. Vooral de band tussen het Sociaal Pact en de sociale zekerheid werd vaak aangehaald. Zo probeerde men in haar periodieken het socialistische solidariteitsprincipe dat aan de basis lag van de veralgemening van de sociale zekerheid te promoten. Toen halfweg 1952 de roep weerklonk, vanuit christelijke hoek, gingen de socialisten de waarde en het belang van het Sociaal Pact gaan ontkennen. Na de ondertekening van het productiviteitsprotocol werd nauwelijks nog naar het Pact verwezen.

Voor het ACV was het Sociaal Pact in de eerste naoorlogse jaren geen referentiekader. In de christelijke opiniebladen vond ik eerste instantie amper verwijzingen naar het Pact. Omgekeerd aan het ABVV (of was het omgekeerd?) is zij in de jaren vijftig haar gehechtheid aan het (principe van een) Sociaal Pact gaan uitroepen. Dit bevestigt de stelling van Pasture, die het over een 'liefde na datum' had tussen het Pact en de christelijke arbeidersbeweging. Het ACV erkende uiteindelijk het belang van de sociale zekerheid en was vooral tevreden met het principe van paritair beheer, dat door het Pact werd ingevoerd. In de berichtgeving over het Sociaal Pact benadrukte zij de christelijke principes van 'veiligheid' en 'samenwerking'. In het kader van de besprekingen, die uiteindelijk zouden leiden tot de 'Gemeenschappelijke Verklaring ter

opvoering van de productiviteit', ging zij spreken over het sluiten van een 'nieuw sociaal pact'. Daar stootte ze het ABVV opzettelijk mee tegen de borst. Ook in de christelijke periodieken werd na 1954, dus ongeveer na een periode van 10 jaar, amper nog verwezen naar het 'oude' Sociaal Pact.

Ook aan patronale zijde werd vooral naar het Pact verwezen als het hen goed uitkwam. De 'Mededelingen van het VBN' stonden vol met verwijzingen naar ('de geest' van) het Sociaal Pact. Het VBN wenste de nadruk op de samenwerking die moest geschieden tussen werkgevers en werknemers en dat moest gebeuren zonder inmenging van de regering. Binnen het VBN hadden de voorstanders van het Pact de macht gegrepen en dat liet zich ook blijken in de berichtgeving. Ze haalden het vooral aan bij technische kwesties, maar ook in hun sociale-voortgangsdiscours vond ik enkele verwijzingen naar het Pact. Maar ook zij maakten zich er vaak schuldig aan om eenzijdig te wijzen op de relatie tussen het Sociaal Pact en de sociale zekerheid. Hier was het artikel van De Staercke in 'Industrie' een zeer goed voorbeeld van. In die periode leefde nog een grote wens bij de patroons om de sociale zekerheid op corporatieve wijze te organiseren. Door te wijzen op het voorlopige karakter van de regelingen uit het Sociaal Pact betreffende de sociale zekerheid hoopte het VBN het debat in de richting te krijgen die het wenste. Ook hier moet ik vaststellen dat vanaf het tweede deel van de jaren '50 er amper nog verwezen werd naar het Pact.

Dit was ook zo in het 'Arbeidsblad'. In het maandelijks blad van het Ministerie van Arbeid vond ik de meeste verwijzingen naar het Sociaal Pact. Zoals Vercauteren stelde, zette het ministerie zich in voor het promoten van de sociale vrede. Van dergelijk sociaal-pacificatiediscours, waarin de sociaal-pact-filosofie centraal stond, kon ik enkele voorbeelden vinden. Daarnaast werd vaak een beroep gedaan op het Pact voor veel meer technische kwesties. Ook de morele waarde van het Pact kwam in het 'Arbeidsblad' aan bod.

Ik besluit hier door te stellen dat het Sociaal Pact in mijn onderzoeksperiode vaak een instrument van overtuiging is gebleken. Zowel in de syndicale als in de patronale periodieken herinnerde men geregeld aan wat het Pact had voorgeschreven, terwijl het eigenlijk nooit een juridische waarde had. Door naar (de 'geest' van) het Pact te verwijzen, probeerde iedere speler op het sociale toneel wel eens hun gelijk te halen op een onderwerp dat rechtstreeks te maken had met wat bepaald was in het Pact.

Bibliografie

Periodieke publicaties

Arbeidsblad

De Gids op Maatschappelijk Gebied

De Volksmacht

De Werker

Industrie

Mededelingen van het VBN

Problemen

Secundaire literatuur

Arcq, (E.), Chatelain, (E.) en Michel, (E.), *Pour un nouveau pacte social*, Bruxelles, Vie Ouvrière, 1994, p.140

Arcq, (E.) en Pochet, (P.), “Vers un nouveau pacte social en Belgique”, in: Fajertag, (G.) en Pochet, (P.), *La nouvelle dynamique des pactes sociaux en Europe*, Brussel, Presses Interuniversitaires Européennes, 2001, pp.117-137

Billiet, (J.), *Tussen bescherming en verovering : sociologen en historici over zuilvorming*, Leuven, Universitaire pers, 1988, p.324

Bondas, (J.), *Een halve eeuw syndicale actie, 1898-1948. Geschiedenis van de S.K., van het B.V.V. en van het A.B.V.V.*, Antwerpen, 1948, p.345

Boyer, (R.), *The Regulation School: A Critical Introduction*, Columbia University Press, New York, 1990, p.150

Boyer, (R.) en Saillard, (Y.), *Regulation Theory. The state of the art*, Routledge, London, 2002, p.386

Cassiers, (I.) en Scholliers, (P.), “Le pacte social belge de 1944, les salaires et la croissance économique”, in: Luyten, (D.) en Vanthemsche, (G.), *Het Sociaal Pact van 1944, Oorsprong, betekenis en gevolgen*, Brussel, VUB Press, 1995., pp.161-190

Dambre, (W.), *Geschiedenis van de ondernemingsraden in België*, Antwerpen, Kluwer, 1985, p.223

Dambre, (W.), *Fundamenten van de verzorgingsstaat : planning en uitvoering van de sociale politiek in België (1942-1950)*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1986, p.323

Dambre, (W.) en Van den Brande, (A.), De invloed van het Sociaal Pact op regering en parlement (1944-1954), in: Luyten, (D.) en Vanthemsche, (G.), *Het Sociaal Pact van 1944, Oorsprong, betekenis en gevolgen*, Brussel, VUBPRESS, 1995, pp. 191-210

Deleeck, (H.), *De architectuur van de welvaartstaat opnieuw bekeken*, Leuven, Acco, 2003, p.486

Devolder, (C.), “Een Belgische Sonderweg? De socio-politieke agenda van het ondernemingsyndicalisme(1937-1959)”, in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis* 33, 2003, pp.577-641

Devolder, (C.), *To innovate or not to innovate? De bedrijfswereld en de productiviteitsopvoering, een opportuniteit voor het ondernemingsyndicalisme?(1944-1980)*, onuitgegeven doctoraatsverhandeling, 2005, p.

Dewachter, (W.), *De mythe van de parlementaire democratie*, Leuven, Acco, 2001, p.471

De Wilde, (B.), “De collectieve arbeidsverhoudingen (1880-1940)”, in: Luyten, (D.) en Vanthemsche, (G.), *Het Sociaal Pact van 1944, Oorsprong, betekenis en gevolgen*, Brussel, VUBPRESS, 1995,pp.39-54

Dujardin, (V.) en Van den Wijngaert, (M.),” Land zonder koning”, in: Dumoulin, (M.), Dujardin, (V.), Gerard, (E.) en Van den Wijngaert, (M.), *Nieuwe geschiedenis van België - deel II 1905-1950*, Tielt, Lannoo 2005-2006, pp.1123-1296

Dumoulin, (M.), Dujardin, (V.), Gerard, (E.) en Van den Wijngaert, (M.), *Nieuwe geschiedenis van België - deel II 1905-1950*, Tielt, Lannoo 2005-2006, pp.683-1336

Eyskens, (G.) en Smits, (J.), *Gaston Eyskens: de memoires*, Tielt, Lannoo, 1993, p.1005

Florquin, (J.), *Ten huize van ...7*, Leuven, Davidsfonds, 1971, p.352

Gaus, (H.), *Politieke en sociale evolutie in België*, Leuven, Garant, 2001, p.233

Gerard, (E.), *De christelijke arbeidersbeweging in België*, Leuven, Universitaire pers, 1991, p.1152

Gerard, (E.), “De democratie gedroomd, begrensd en ondermijnd 1918-1939”, in: Dumoulin, (M.), Dujardin, (V.), Gerard, (E.) en Van den Wijngaert, (M.), *Nieuwe geschiedenis van België - deel II 1905-1950*, Tielt, Lannoo 2005-2006, pp.869-1114

Hellemans, (S.), *Strijd om de moderniteit: sociale bewegingen en verzuiling in Europa sinds 1800*, Leuven, Universitaire pers, 1990, p.287

Hemmerijckx, (R.), “De socialistische vakbeweging en het Sociaal Pact”, in: Luyten, (D.) en Vanthemsche, (G.), *Het Sociaal Pact van 1944: oorsprong, betekenis en gevolgen*, Brussel, VUB Press, 1994, pp.227-246

Hemmerijckx, (R.), *Van verzet tot Koude Oorlog, 1940-1949: machtsstrijd om het ABVV*, Brussel, VUB press, 2003, p.444

Huyse(L.), *Passiviteit, pacificatie en verzuiling in de Belgische politiek. Een sociologische studie*, Antwerpen/Utrecht, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, 1970, p.267

Huyse, (L.), *De gewapende vrede. Politiek in België tussen 1945 en 1980*, Leuven, Kritak, 1983, p.122

Keulemans, (D.), “De institutionalisering van het sociaal-economisch overleg. De wet van 20 september 1948 ‘houdende organisatie van het bedrijfsleven’”, in: Witte, (E.) ea., *Tussen Restauratie en Vernieuwing. Aspecten van de naoorlogse Belgische politiek(1944-1950)*, Brussel, VUB Press, 1989, pp.189-223

Kurgan-van Hentenryk, (G.),”Le patronat et la mise en oeuvre du pacte social (1945-1954)”, in: Luyten, (D.) en Vanthemsche (G.), *Het Sociaal Pact van 1944, Oorsprong, betekenis en gevolgen*, Brussel, VUB Press, 1995, pp.211-226

Luyten, (D.) en Vanthemsche, (G.), *Het Sociaal Pact van 1944: oorsprong, betekenis en gevolgen*, Brussel, VUB Press, 1994, p.368

Luyten, (D.), “De dialectiek van het overleg. Collectieve arbeidsverhoudingen tussen 1940 en 1952”, in: Luyten(D.) en Vanthemsche (G.), *Het Sociaal Pact van 1944, Oorsprong, betekenis en gevolgen*, Brussel, VUB Press, 1995, pp.55-88

Luyten, (D.), *Sociaal-economisch overleg in België sedert 1918*, Brussel, VUB Press, 1995, p.207

Luyten, (D.), *Ideologisch debat en politieke strijd over het corporatisme tijdens het interbellum in België*, Brussel, KAWLSK ,1996, p.240

Luyten, (D.) en Hemmerijckx, (R.), “Belgian Labour in World War II: strategies of survival, organisations and labour relations”, in: *European Review of History*, vol.7, nr.2, 2000, p.207-227

Luyten, (D.), “Op zoek naar nationaal sociaal-economische consensus : sociale pacts bij de bevrijding in België, Frankrijk en Nederland”, in *Thuisfront: oorlog en economie in de twintigste eeuw*, Zutphen, Walburg pers, 2003, pp.192-205

Meyers, (W.), Selleslagh, (F.), Van den Wijngaert, (M.), *Het minste kwaad*, Kappellen, DNB/Pelckmans, 1990, p.125

Meynen, (A.), "Omtrent de fordistische ideologie. Proeve van een lectuur van het Ontwerp van overeenkomst tot sociale solidariteit (1944)", in: Luyten(D.) en Vanthemsche (G.), *Het Sociaal Pact van 1944, Oorsprong, betekenis en gevolgen*, Brussel, VUB Press, 1995, pp. 89-157

Meyvis, (L.), *Markt en macht - Het VEV van 1926 tot heden*, Tielt, Lannoo, 2004, p.286

Pasture, (P.), *Kerk, politiek en sociale actie: de unieke positie van de christelijke arbeidersbeweging in België. 1944-1972*, Leuven, Garant, 1992, p.505

Pasture, (P.), "The April 1944 'Social Pact' in Belgium and its Significance for the Post-War Welfare State", in: *Journal of Contemporary History* 28, 1993, p.697-713

Pasture, (P.), "Liefde na datum. De christelijke arbeidersbeweging en het Sociaal Pact", in: Luyten(D.) en Vanthemsche (G.), *Het Sociaal Pact van 1944, Oorsprong, betekenis en gevolgen*, Brussel, VUB Press, 1995, pp.305-324

Peiren, (L.), "De houding van de socialistische beweging tegenover de realisatie van het Sociaal Pact tussen 1944 en 1948, in: *Het Sociaal Pact van 1944, Oorsprong, betekenis en gevolgen*, Brussel, VUB Press, 1995, p.247-288

Peiren, (L.), en Messiaen, (J.-J.), *Een eeuw solidariteit. 1898-1998. Geschiedenis van de socialistische vakbeweging*, Brussel, ABVV, 1998, p.198

Polekar, *Het laboratorium van de crisis. Debat over een nieuwe maatschappelijke ordening*, Kritak, Leuven, 1985, p.176

Slomp, (H.) en Van Mierlo, (T.), *Arbeidsverhoudingen in België*, Utrecht-Antwerpen, Spectrum, 1984, p.264

Stroobant, (M.)(ed.), *50 jaar sociaal pact*, Maklu, Antwerpen, 1995, p.231

Valeke, (T.), *De fonteinen van de Oranjeberg: politiek-institutionele geschiedenis van de provincie Oost-Vlaanderen van 1830 tot nu: Biografieën van twintigste-eeuwse beleidsmakers*, Gent, Academia press, 2003, p.903

Vandeputte, (R.), *Sociale geschiedenis van België. 1944-1984*, Tielt, Lannoo, 1987, p.208

Vanderstraeten, (A.), "Neo-corporatisme en het Belgisch sociaal-economisch overlegstelsel", in *Res Publica: Tijdschrift voor politieke wetenschappen* 28, 1986, p.671-688

Vanfraechem, (S.), *Een sfeer om haring te braden. Arbeidsverhoudingen in de haven van Antwerpen 1880-1972*, Gent, Academia Press, 2005, p.553

Vanthemsche, (G.), "De reorganisatie van het Belgisch patronaat: van Centraal Nijverheidscomité naar Verbond der Belgische Nijverheid (1946)", in: Witte, (E.), Burgelman (J.C.) en Stouthuysen, (P.), *Tussen restauratie en vernieuwing. Aspecten van de Belgische naoorlogse politiek (1944-1950)*, Brussel, VUB Press, 1989, pp.109-166

Vantheemsche, (G.), *De beginjaren van de sociale zekerheid in België 1944-1963*, Brussel, VUB Press, 1994b, p.206

Vantheemsche, (G.), “De sociale bescherming voor en na het Pact”, in: Luyten, (D.) en Vantheemsche, (G.), *Het Sociaal Pact van 1944, Oorsprong, betekenis en gevolgen*, Brussel, VUB Press, 1995, pp.17-38

Vercauteren, (G.), en Wijnens, (I.), “Een twee-eiige tweeling? De institutionele scheiding tussen het federale ‘sociale’ en ‘economische’ overleg(1944-1983)”, in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis* 34, 2004, pp.231-287

Vercauteren, (G.), *In naam van de sociale vooruitgang: De rol van de overheid in het sociaal overleg in België (1944-1981)*, Leuven, Acco, 2007, p.373

Witte, (E.), *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2005, p.584

Witte, (E.), Burgelman (J.C.) en Stouthuysen, (P.), *Tussen Restauratie en Vernieuwing. Aspecten van de naoorlogse Belgische politiek(1944-1950)*, Brussel, VUB Press, 1989, p.352